

«Битва за Київ 2022 року: воєнно-історичні аспекти»

**Збірник матеріалів
науково-практичної конференції**

02 квітня 2026 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ,
ПРАВА ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК

**БИТВА ЗА КИЇВ 2022 РОКУ:
ВОЄННО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**Збірник матеріалів
науково-практичної конференції**

2 квітня 2026 року

Київ – 2026

Укладачі:

Талаур С.Є., кандидат військових наук, старший науковий співробітник,

Пашкова О.О., кандидат історичних наук

У 11 Битва за Київ 2022 року: воєнно-історичні аспекти : Збірник матеріалів науково-практичної конференції 2 квітня 2026 р. – К. : НУОУ, 2026. – 210 с.

У збірнику вміщено матеріали науково-практичної конференції, присвяченої обороні столиці України і визволенню Київської області від російських військ під час широкомасштабного вторгнення російської федерації у лютому 2022 року.

Матеріали конференції репрезентують всебічне дослідження та наукове осмислення оборони столиці України на початку 2022 р. як ключової події російсько-української війни, аналіз її воєнно-історичних аспектів, зокрема стратегічного характеру Київської оборонної операції, тактики ведення бойових дій, місця та ролі складових Сил оборони України, а також узагальнення отриманого досвіду для його використання для подальшого розвитку воєнної науки, підготовці військових кадрів і зміцненні обороноздатності держави.

Збірник матеріалів конференції стане у нагоді науковцям, викладачам, музейним працівникам, студентам, курсантам і офіцерам.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЄРГІДЗЕЙ
Ксенія
Валеріївна

начальник навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, полковник

ТАЛАУР
Сергій
Євгенович

начальник науково-дослідного центру дослідження війни, права та соціальних наук навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, полковник

САЛАТА
Сергій
Анатолійович

начальник науково-дослідного відділу дослідження та документування війни науково-дослідного центру дослідження війни, права та соціальних наук навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, кандидат історичних наук, полковник

ФУРМАН
Ігор
Іванович

начальник кафедри історії війн і воєнного мистецтва навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, доктор історичних наук, професор, полковник

ДАЦЕНКО
Олександр
Миколайович

начальник кафедри воєнної історії України навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, кандидат історичних наук, доцент, полковник

БІЛЮГА
Андрій
Дмитрович

доцент кафедри воєнної історії України навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, доктор філософії, полковник

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Вітальне слово Головнокомандувача ЗС України генерала Олександра Сирського</i>	6
<i>Вітальне слово начальника Національного університету оборони України генерал-полковника Михайла Коваля</i>	8
<i>Вітальне слово директора Інституту історії України НАН України академіка Національної академії наук України Валерія Смоля</i>	9

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Аулін О.А., Єсаулов М.Ю. Поліське та Сіверське угруповання російських військ у замислі захоплення Києва</i>	10
<i>Бабелюк О.В., Олійник С.М. Діяльність підрозділів інженерних військ Збройних Сил України під час оборони м. Києва у лютому–квітні 2022 року</i>	15
<i>Бесараба А.С. Роль міських боїв в Ірпені, Бучі та Моцуні у зриві наступу на столицю (24 лютого – 31 березня 2022 р.)</i>	19
<i>Варакута В.П., Варакута М.В. Організаційні заходи та тактика дій сил вторгнення РФ та Сил оборони України під час Київської стратегічної оборонної операції</i>	22
<i>Ведєнєєв Д.В., Сегеда С.П. Масштабні навчання збройних сил російської федерації як засіб розгортання наступального угруповання поблизу кордонів України (2020–2022 рр.)</i>	27
<i>Гаєвський С.О., Краснодубець А.І. Особливості застосування БпЛА «Байрактар» під час оборони міста Києва у 2022 році</i>	35
<i>Гайдарли Г.С., Степанов Г.С., Щипанський П.В. Медичне забезпечення у секторі оборони м. Київ</i>	36
<i>Герасименко О.В., Мулява В.Д., Чемер Ю.П. Морально-психологічні фактори успіху Київської оборонної операції</i>	38
<i>Голота А.А., Кожеушко М.І. Стійкість оборони столиці України – приклад величі духу всієї української нації</i>	43
<i>Грицюк В.М. Стратегічний характер Київської оборонної операції 2022 року</i>	48
<i>Гульман С.С., Степанов Г.С., Кенгерлі А.Г. Досвід виконання завдань інженерної підтримки військ (сил) у секторі оборони м. Києва під час Війни за Незалежність України</i>	50
<i>Дутка В.В. Оборона Броварського напрямку: значення Скибинського бою (березень 2022 р.)</i>	51
<i>Ємельянов О.В., Погребняк Т.Д. Оборона Києва у 2022 році як чинник формування української політичної нації та її відображення у воєнно-історичному дискурсі</i>	54
<i>Євсєєв І.Г., Скрябін О.Л. Хронологія бойових дій у Київській оборонній операції 2022 року</i>	57
<i>Капля І.О., Курбан В.А., Кружилько А.О., Степанов Г.С. Організація управління Силами оборони Дарницького району м. Київ у березні 2022 року</i>	64
<i>Кидонь В.І. Міф про взяття Києва за три дні</i>	65
<i>Кононенко О.В., Лободаєв В.М., Бурда В.Ю. Битва за Київ: основні етапи, визначальні події, значення</i>	68
<i>Коровніченко Є.О., Лазаренко О.О. Армійська авіація в битві за Київ (24 лютого – 2 квітня 2022 року): воєнно-історичні аспекти</i>	75
<i>Коришук Р.М. Передумови російського вторгнення в Україну</i>	82
<i>Коцаб'юк І.М. Київська оборонна операція в контексті національної пам'яті та музейної репрезентації</i>	89
<i>Крайсвітний О.Б. Гідрологічний чинник оборони Києва 2022 року</i>	95
<i>Крупник Л.О. Трагедія Бучанського району: вишанування пам'яті</i>	98
<i>Кульчицький-Дашиніч С.В., Толочко О.В. Символи війни: Київ, Буча, Ірпінь, Гостомель як новітні «міся пам'яті» українського народу</i>	104
<i>Лепень В.В. Стратегічне значення м. Макарів у 2022 році</i>	107

<i>Лисенко О.Є.</i> У фокусі очікувань: реакція світового політикуму на повномасштабне вторгнення російської армії в Україну	110
<i>Лоза В.В., Опенько П.В., Степанов Г.С.</i> Організація оборони сектору № 5 оборони міста Київ	114
<i>Магась В.О.</i> Оборона Горенки та участь курсантів Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова у битві за Київ (кінець лютого – початок квітня 2022 р.)	115
<i>Мальков О.О., Єльчанінов Ю.Ю.</i> Армійська авіація в обороні Києва (лютий–квітень 2022 р.): спроба історичної реконструкції	119
<i>Мараєв В.Р., Холох О.І.</i> Військові частини Сил оборони України, що відзначилися під час Київської оборонної операції 2022 року	126
<i>Мартинюк І.М., Шматов Є.М.</i> Київська оборонна операція – стратегічна перемога, яка призвела до нових успіхів проти ворога	131
<i>Миколенко Ю.М., Марченко О.М.</i> Досвід застосування військ (сил) сектору № 13 під час оборони Києва у 2022 році	134
<i>Невальонний Є.О., Вдовіна О.О., Баранецька М.А.</i> Битва за Київ у світових медіа: боротьба наративів і смислів	139
<i>Нікітюк О.В., Новікова В.Г.</i> Замисел, склад та характер дій збройних сил російської федерації щодо захоплення м. Києва у 2022 році	145
<i>Нікіфоров І.А.</i> Участь підрозділів Повітряних Сил у битві за Київ	152
<i>Островський А.О., Угринович О.І., Опенько П.В., Степанов Г.С.</i> Організація логістичного забезпечення під час підготовки та виконання завдань у секторі № 5 оборони міста Київ	157
<i>Парубочий І.В., Сербін А.М.</i> Формування та внесок підрозділів Територіальної оборони Збройних Сил України під час оборони м. Києва у 2022 році	160
<i>Поліщук В.А., Бондаренко І.І.</i> Формування «української політичної нації» на прикладі спротиву жителів Бучанської громади окупантам (березень 2022 року)	161
<i>Пономарьов В.І.</i> Замисел, склад та характер дій угруповань військ збройних сил російської федерації щодо захоплення м. Києва у 2022 році	164
<i>Поручник А.В.</i> Ірпінь: простір пам'яті, травми і відродження	167
<i>Прошак М.В.</i> Роль психологічної готовності українських захисників у зриві плану «бліцкригу» на Київ 2022 року	169
<i>Рожков Є.О., Мараєва В.В.</i> Воєнні злочини росії під час окупації Бучі	172
<i>Савчук К.В.</i> Фортеця на Дніпрі: стратегія кругової оборони Києва проти багатовекторної агресії (1919 vs 2022)	175
<i>Сегеда С.П., Покотило О.І., Погорєлов А.І.</i> Стійкість в умовах тимчасової окупації: уроки Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Ворзеля	178
<i>Силкін Є.В.</i> Сучасна ітерація козацького ополчення як генезис української незламності	184
<i>Стельмах С.С.</i> Участь сил ТрО в обороні Києва (кінець лютого – початок квітня 2022 р.)	189
<i>Степанов Г.С., Щипанський П.В., Кенгерлі А.Г.</i> Досвід прикриття об'єктів критичної інфраструктури та військ у межах сектору оборони міста Київ	192
<i>Степанович М.М.</i> Вплив руйнування греблі в Козаровичах на зрив оперативного замислу противника на початку повномасштабного вторгнення в Україну	193
<i>Сухачов М.В.</i> Феномен сил ТрО в обороні Києва наприкінці лютого – на початку квітня 2022 року	198
<i>Шевчук В.В., Степанов Г.С., Щипанський П.В.</i> Організація взаємодії оперативного складу сектору угруповання сил і засобів оборони міста Києва із місцевими органами виконавчої влади та представниками складових сектору безпеки і оборони	202
<i>Яковлев А.Р.</i> Тактичні особливості застосування артилерійських підрозділів ЗС України під час відбиття наступу на Київ (кінець лютого – початок квітня 2022 р.)	204
<i>Ящук О.О.</i> Курсантський заслін: стратегічна роль майбутніх офіцерів у зриві «бліцкригу» на Київ (1919 проти 2022)	207

**ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**
кандидат військових наук
Головнокомандувач Збройних Сил України
генерал
ОЛЕКСАНДР СИРСЬКИЙ

Панове генерали, офіцери! Шановні колеги!

Ми зібралися з вами на цей захід з нагоди четвертої річниці завершення битви за Київ та звільнення Київської області від російських окупантів. Ворог планував взяти нашу столицю «за три дні», а завтра календар покаже 1 500 діб, як Сили оборони України стримують переважаючого противника та завдають йому колосальних втрат. За нашими підрахунками, загальні втрати агресора – вбитими і пораненими – сягають уже близько 1 мільйона 300 тисяч осіб.

За більш як чотири роки повномасштабної війни наша армія здійснила чимало успішних наступальних операцій. Однак саме Київська операція стала особливою сторінкою нашої новітньої історії. Саме битва за Київ показала і всім нам, і всьому світові: Україна не просто чинить опір – Україна здатна перемагати. Перемагати навіть такого грізного противника, як російська федерація.

У перші тижні відбиття повномасштабного вторгнення вирішувалася не просто доля столиці – це був вирішальний бій за існування української держави, за нашу незалежність та ідентичність.

Ця перемога дала українському суспільству віру у власні сили та насагу для подальшої боротьби.

Саме після цих подій світ почав ставитись до нашого опору інакше. Міф про непереможність російської армії було зруйновано.

Рішення про постачання ефективних наступальних озброєнь, посилення санкцій проти росії, стійка політична та економічна підтримка партнерами – все це стало можливим завдяки тому, що Україна вистояла під Києвом.

Ворог створив потужні угруповання для захоплення столиці, планував десанти, блокування міста та захоплення органів влади, розраховуючи на хаос і швидко втечу керівництва. Однак ми мали розвіддані та завчасно підготували оборону столиці. 12 лютого 2022 року мною було прийнято рішення про створення штабу оборони Києва та, з урахуванням реальної обстановки, опрацьовано план оборони міста. Мені випала честь очолити оборону Києва.

В обороні Києва брали участь підрозділи Збройних Сил України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, СБУ, ГУР.

Захист столиці був неможливий без лідерства Президента України.

Багато складних задач для посилення оборони тоді виконувала місцева влада Києва і Київської області.

Окремо варто відзначити народний порив, єдність тисяч українців та готовність наших людей прийняти вирішальний бій проти загарбників. Без цього не було б тієї історичної перемоги. Я ще раз щиро дякую всім нашим воїнам, хто чотири роки тому тримав стрій, тримав Київ, нищив ворога.

Оборона наших аеродромів та збереження життєздатності системи ППО. Утримання плацдарму в Мощуні. Підрив греблі та затоплення заплави річки Ірпінь. Знищення колон російської бронетехніки. Ці та інші епізоди Битви за Київ уже вивчають у військових навчальних закладах як елементи взірцевої оборонної операції.

У Київській операції ми завдали окупантам колосальних втрат у живій силі й техніці. Росіяни тікали з-під Києва. Вони залишили тут тисячі своїх вояків «двохсотими», сотні спалених танків та бронемашин.

І сьогодні, незважаючи на всі складнощі, через чотири роки після звільнення Київщини, ворог не має стратегічної ініціативи. На багатьох ділянках фронту ми проводимо свої активні дії. Наприклад, на Олександрівському напрямку ми просуваємося вперед і звільняємо українські території.

Так, зараз українським воїнам нелегко. Нелегко було і тоді, у 2022- му. Але українське військо вистояло і прогнало російських загарбників.

Впевнений, що так буде і надалі. Бо за нами правда, за нами Україна.

Бажаю плідної роботи учасникам конференції.

Слава Україні!

**Начальник Національного університету оборони України
доктор військових наук
генерал-полковник
МИХАЙЛО КОВАЛЬ**

Шановні учасники конференції!

Сьогодні ми зібралися для виконання дуже важливої місії – не просто згадати події весни 2022 року, а здійснити їх глибоке наукове осмислення.

2 квітня, чотири роки тому вигнанням російських окупаційних військ з території північно-східних областей України та відновленням положення по державному кордону завершилася Київська оборонна операція Сил оборони України.

Битва за Київ стала тим історичним зламом, де міф про «другу армію світу» розбився об незламність українського духу. Для нас дослідження цієї операції є не лише академічним обов'язком, а й практичною необхідністю.

Проблематика нашої конференції охоплює широке коло питань, що мають важливе значення для розвитку сучасної воєнної думки. Ми розглядаємо оборону столиці України як цілісне явище, що поєднало в собі українську доблесть та розвиток новітніх форм і способів збройної боротьби з російською агресією.

По-перше, Битва за Київ стала фундаментом нашого нового національного нарративу. Це була не просто оборонна операція – це була війна за Незалежність у її найвищому прояві. Саме тут, на підступах до Ірпеня, Бучі, Мощуна та Макарова, було остаточно сформовано сучасну ідентичність українського воїна-визволителя. Ми маємо зафіксувати цю правду, захистити її від російських маніпуляцій та передати наступним поколінням як приклад безпрецедентної єдності армії та народу.

По-друге, ми маємо детально проаналізувати досвід застосування військ та сил. Битва за Київ продемонструвала унікальну синергію між кадровими частинами Збройних Сил, силами Територіальної оборони, розвідкою, спецпризначенцями та всіма складовими Сил оборони. Вміле використання географічних особливостей Київщини, зокрема затоплення заплав річок, точкові удари по логістичних колонах противника та ефективне застосування сучасної зброї – це той досвід, який сьогодні вивчають провідні військові вищі світу. Наше завдання систематизувати ці знання, перетворивши їх на доктринальні документи та бойові статuti і через навчальні програми довести до майбутніх командирів.

Сьогодні серед нас присутні військові експерти, безпосередні учасники тих подій, науковці та освітяни. Ми закликаємо вас до відкритої, фахової та критичної дискусії. Нам потрібні не просто гасла, а глибокий аналіз помилок і здобутків, реальна оцінка ефективності дій різних складових Сил оборони України. Бажаю всім учасникам конференції плідної роботи, цікавих доповідей та змістовних дискусій. Нехай наукове осмислення Битви за Київ стане ще однією цеглиною у фундаменті нашої Перемоги.

Слава Україні!

**Директор Інституту історії України НАН України
академік Національної академії наук України
ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ**

Шановні учасники конференції!

Історія багата змістовними асоціаціями і паралелями, що дають добру нагоду і поживний матеріал для того, аби вчитися, засвоювати уроки і не повторювати помилок минулого. Варто визнати, що людство доволі часто демонструє нехіть до студювання власного історичного досвіду. І дарма. Якби політики та лідери різних країн, від яких залежить майбутнє не лише їх народів, а й усієї людської цивілізації, добре були обізнані з історією, вони не повторювали би фатальні помилки, що час від часу спричиняють політичні й спустошливі економічні кризи війни і криваві збройні конфлікти.

Ще зовсім свіжі у пам'яті кількох поколінь події Другої світової війни десятиліттями перестерігали від необачних і необдуманих дій тих, хто нестерпно бажали перекроїти карту світу за своїми лекалами та вподобаннями. Та все ж 80 років виявилось достатньо, аби призабути головні наслідки тієї світової воєнної катастрофи для агресорів.

Те, що супроводжувало реалізацію концепту «бліцкригу» нацистською верхівкою Третього Райху, стало, так би мовити, «класикою жанру» військово-історичного нарративу. Складно припустити, що у Москві погано знають історію Другої світової. Однак військово-політичне керівництво сучасної росії вирішило влаштувати Україні «блискавичну війну» і за кілька днів розв'язати таке наболіле йому «українське питання». Що з цього вийшло, – загальновідомо. Мем «Київ за три дні» став символічною метафорою, в якій сплелися і нерозуміння Москвою складних історичних процесів націє- і державотворення в Україні і, м'яко кажучи, специфічного планування так званої СВО, і способів виходу з тупикової ситуації, у яку Путін загнав і свою країну, і своїх симпатиків у світі.

Деякі скептики стверджують, що вивчати війни та інші події варто за якийсь час після їх завершення. З власного досвіду відповім: такі явища необхідно осмислювати вже сьогодні, адже завтра вони вже стануть минулим. Так, дослідникам поки бракує бажаного масиву джерел для вірогідних гіпотез, для аргументованих викладів та обґрунтованих статистичними даними і беззаперечними фактами висновків, узагальнень і практичних рекомендацій. Однак вказана обставина зовсім не знімає з істориків відповідальності за фіксацію подій, їх акумуляцію, систематизацію і пояснення. Процес історичного пізнання має кілька фаз і він є безперервним, наповнюючись із часом новими документами й аналітичними процедурами.

Сьогоднішня наша зустріч є органічною складовою цього процесу. То ж дозвольте побажати Вам плідних дискусій і вагомих результатів, що наблизатимуть нас до завершення війни і перемоги.

Аулін О.А., к.філос.н.

ORCID: 0000-0001-7304-7182

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

Єсаулов М.Ю.

ORCID: 0000-0002-9981-9627

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

ПОЛІСЬКЕ ТА СІВЕРСЬКЕ УГРУПОВАННЯ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК У ЗАМИСЛІ ЗАХОПЛЕННЯ КИЄВА

Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення воєнно-історичного досвіду оборони Києва у 2022 р., зокрема аналізу замислу противника та ролі окремих угруповань військ у його реалізації. Дослідження дій Поліського та Сіверського угруповань російських військ дає змогу глибше зрозуміти особливості планування наступальних операцій та причини їх нереалізації.

Метою статті є воєнно-історичний аналіз ролі Поліського та Сіверського угруповань російських військ у замислі захоплення Києва у 2022 році. Для досягнення мети передбачається вирішення таких завдань: визначення місця зазначених угруповань у загальному плані наступу, аналіз їх складу та характеру дій, а також оцінювання ефективності їх застосування. Методологічну основу дослідження становлять воєнно-історичний аналіз, порівняльний метод, а також елементи системного підходу, що дають змогу комплексно розглянути досліджувану проблему.

Замисел російського військово-політичного керівництва у лютому 2022 р. базувався на концепції «швидкої вирішальної операції», що мала ознаки стратегічної дезінформації та глибокого оперативного охоплення. Основною стратегічною ціллю було не просто захоплення територій, а повний демонтаж української державності силовим усуненням законного уряду та встановленням маріонеткового режиму. У військовому аспекті стратегія РФ покладалася на принцип «шоку та трепету»: передбачалося, що одночасне завдання масованих авіаційних та ракетних ударів по пунктах управління та засобах ППО у поєднанні з блискавичним наступом сухопутних сил призведе до швидкого колапсу системи державного управління.

Окупаційні сили розраховували на параліч волі до спротиву як серед військових, так і серед цивільного населення. Згідно з аналізом Королівського Об'єднаного інституту оборонних досліджень (Royal United Services Institute for Defence and Security Studies), російські спецслужби готували ґрунт для того, щоб після ліквідації опору в столиці швидко перейти до адміністративного контролю над країною, використовуючи заздалегідь підготовлені списки осіб для репресій та співпраці [1]. Ці списки включали активістів,

військових та посадовців, які підлягали фізичному усуненню або інтернуванню для швидкої «пацифікації» регіону. Така воєнно-політична мета визначала і геометрію наступу: у загальній архітектурі вторгнення київський напрямок посідав центральне, безальтернативне місце. Попри розтягнутість фронту від Харкова до Херсона, саме операція із захоплення столиці була обрана як центр тяжіння (Centre of Gravity) всієї кампанії. Російський Генштаб розраховував, що падіння Києва автоматично припинить спротив в інших регіонах, перетворюючи бої на півдні та сході на допоміжні операції зі скоювання резервів ЗС України та демонстрації «всеохопності» вторгнення.

Для реалізації цього замислу було сформовано два потужні вектори, що мали охопити місто у «кліщі». Поліське угруповання (Правобережжя): наступ здійснювався з території Білорусі через Чорнобильську зону відчуження. Головною метою було блокування Києва з північного та західного напрямків, вихід на лінію Ірпінь – Буча – Гостомель та створення плацдарму для штурму урядового кварталу. Сіверське угруповання (Лівобережжя) передбачало прорив через Чернігівську та Сумську області для подальшого виходу до Броварів та Борисполя. Така двовекторна модель мала на меті повну ізоляцію столиці від західних та південних регіонів, що підтверджується картами та оперативними документами, дослідженими у звітах Інституту вивчення війни (Institute for the Study of War) [2].

Логічним завершенням такого оперативного замислу мали стати надстислі терміни виконання завдань, що межували з ігноруванням реальних спроможностей оборони України. Планування базувалося на впевненості у швидкому захопленні ключових вузлів, зокрема аеропорту «Антонов» у Гостомелі, що мав стати повітряним мостом для перекидання псковських та ульяновських десантників безпосередньо у центр міста. Очікувалося, що основні урядові квартали будуть взяті під контроль на 3–4 добу вторгнення, а вся операція з придушення організованого спротиву завершиться протягом 10–14 днів. Розрахунок на те, що українська армія не встигне провести мобілізацію та розгорнути територіальну оборону, став фундаментальною помилкою агресора.

Розгортання російських військ для наступу на Київ здійснювалося під виглядом спільних навчань «Союзна рішучість – 2022», що дало змогу приховано зосередити ударні кулаки безпосередньо біля кордонів. Поліське угруповання було сформоване переважно на базі підрозділів Східного військового округу (СхВО), що вважався одним із найбільш боєздатних. До нього увійшли частини 29-ї, 35-ї та 36-ї загальновійськових армій, а також потужний компонент повітряно-десантних військ. Сіверське угруповання базувалося на силах Центрального військового округу (ЦВО), представлених 41-ю загальновійськовою армією та 90-ю танковою дивізією, що були посилені підрозділами 2-ї гвардійської загальновійськової армії.

Як зазначається у звіті Королівського Об'єднаного інституту оборонних досліджень, ключову роль у штурмових ешелонах відігравали елітні підрозділи повітряно-десантних військ (ПДВ), зокрема 45-та бригада спецпризначення та 76-та і 98-ма дивізії, що мали забезпечити швидке захоплення аеродромів та урядового кварталу [1]. Загальна чисельність сил, зосереджених безпосередньо для київського кидка, за різними оцінками, сягала 30–40 тис. військовослужбовців у першому ешелоні, що супроводжувалися колосальною кількістю бронетехніки та артилерії.

Організаційна побудова обох угруповань базувалася на концепції батальйонних тактичних груп (БТГр). Це передбачало високу автономність підрозділів, підсилених власною артилерією, засобами ППО та інженерними частинами для швидкого подолання водних перешкод. Однак, як підкреслюють аналітики Інституту вивчення війни, така структура виявилася вразливою в умовах лісисто-болотистої місцевості Полісся, оскільки призводила до розтягування логістичних шляхів та неможливості ефективного розгортання великих танкових мас поза дорогами [4]. Замість масованого удару фронтом, війська були змушені рухатися багатокілометровими колонами, стаючи легкою здобиччю для засідок.

Особливістю Поліського угруповання була наявність значної кількості підрозділів Росгвардії, СОБРу та ОМОНу. Ці сили слідували безпосередньо за бойовими частинами та мали специфічне оснащення (щити, кийки, засоби для розгону демонстрацій), що ще раз підтверджує: російське командування готувалося не до затяжної війни, а до проведення швидких зачисток у міських кварталах столиці після припинення активних бойових дій.

У замислі російського командування обидва угруповання мали виконувати взаємодоповнювальні завдання, спрямовані на швидку ізоляцію української столиці. Поліське угруповання відіграло роль основного «ударного кулака», відповідального за безпосередній штурм та блокування урядових кварталів. Його головним завданням було стрімке просування уздовж правого берега Дніпра, обхід вузлів спротиву та захоплення ключових переправ через річку Ірпінь.

Натомість Сіверське угруповання мало реалізувати завдання широкого охоплення Києва з лівого берега. Його роль полягала у створенні «зовнішнього кільця» оточення, перерізанні основних магістралей (траси М01 та М03) та блокуванні логістичних шляхів, що з'єднували столицю з центральними та східними регіонами України. Як зазначається у дослідженні The New York Times, що базується на аналізі захоплених бортових журналів та мап 20-ї та 41-ї російських армій, Сіверське угруповання мало вийти на східні околиці Києва вже на другу добу вторгнення, випереджаючи будь-які спроби ЗС України підтягнути резерви чи евакуювати державні установи [6].

Взаємодія між угрупованнями мала здійснюватися за принципом «кліщів». Передбачалося, що після виходу Поліської групи на лінію Ірпінь – Гостомель, а Сіверської – до району Броварів, місто опиниться у повній облозі. Це мало не лише паралізувати волю до спротиву, а й унеможливити відхід політичного керівництва країни на захід. Однак, як наголошується у доповіді Центру стратегічних і міжнародних досліджень (Center for Strategic and International Studies), фактична координація між ними була критично низькою через географічний бар'єр у вигляді річки Дніпро та відсутність єдиного командування операцією на місці [7]. Кожен округ (СхВО та ЦВО) діяв за своїм планом, часто не знаючи про реальний стан справ на сусідньому березі.

Згідно з аналітикою порталу War on the Rocks, стратегічний замисел передбачав, що Поліське угруповання діє як «молот», що б'є по центру управління, тоді як Сіверське – як «ковадло», що не дає можливості для маневру захисникам міста [5]. Ця класична схема «молота і ковадла» вимагала ідеального таймінгу, який було повністю зруйновано українською обороною Чернігова та Гостомеля.

Дії Поліського та Сіверського угруповань у перші дні змусили українське командування діяти в умовах надзвичайної напруженості. Необхідність одночасно захищати стратегічні аеродроми, стримувати танкові колони на трасах та боротися з диверсійними групами у самому місті вимагала розподілу обмежених ресурсів між обома берегами Дніпра. Проте саме нездатність агресора синхронізувати удари та захопити стійкі плацдарми безпосередньо в межах міста дала змогу Силам оборони здійснити необхідне перегрупування та розгорнути артилерію.

Як зазначається у розслідуванні The Washington Post, російські офіцери були настільки впевнені у результаті, що везли з собою парадну форму для маршу Хрещатиком, а ФСБ вже орендувало квартири у Києві для майбутніх оперативних груп [3]. Ця самовпевненість призвела до ігнорування елементарних правил воєнного мистецтва: колони рухалися без розвідки, а тилове забезпечення безнадійно відстало від авангарду вже у перші 48 годин.

Цей план зустрів запеклий опір, не передбачений жодною російською моделлю. Підрив мостів та дамби у Демидові перетворив заплаву річки Ірпінь на непрохідне болото, що фактично заблокувало важку техніку Поліського угруповання на вузьких ділянках доріг під вогнем української артилерії. Одночасно з цим героїчна оборона Чернігова, який росіяни не змогли взяти «з ходу», скувала значні сили Сіверського угруповання. Замість стрімкого маршу на Бровари, ці частини були змушені втягнутися у тривалі бої за вузли комунікацій, що унеможливило створення щільного кільця оточення столиці у передбачені планом строки.

Нереалізація початкового плану була зумовлена сукупністю системних факторів, що перетворили «бліцкриг» на катастрофу для агресора. По-перше, фатальні прорахунки

планування: російське керівництво виходило з хибного припущення про швидкий колапс державності та лояльність місцевого самоврядування. Як зазначають аналітики Королівського Об'єднаного інституту оборонних досліджень, план базувався на недостовірних розвідувальних оцінках, що призвело до встановлення нереалістичних термінів та залучення недостатніх сил для утримання такої величезної території [8].

По-друге, критичним фактором стали логістичні та управлінські проблеми. Російська армія виявилася нездатною забезпечити безперервне постачання в умовах активної партизанської війни та атак на тилові колони. Розтягнуті комунікації, особливо для Сіверського угруповання, спричинили масове кидання справної техніки через нестачу пального. За даними Інституту вивчення війни, російські підрозділи часто зупинялися на 24–48 годин через логістичний параліч, що дозволяло ЗС України випереджати їх у маневрі [4]. Жорстка централізація управління не давала змоги командирам на місцях приймати рішення в умовах динамічної зміни обстановки.

Вирішальним чинником став опір українських сил, що мав асиметричний характер. ЗС України та підрозділи Територіальної оборони змогли не лише зупинити просування, а й нав'язати противнику виснажливі бої у лісах та малих містах. Ефективне використання мобільних груп, озброєних ПТРК NLAW та Javelin, а також точна робота артилерії за даними аеророзвідки, суттєво обмежили можливості РФ для маневру. Як підкреслюється у звіті Центру стратегічних і міжнародних досліджень, саме стійкість оборони на ключових напрямках – від Гостомеля до Вознесенська на півдні та Чернігова на півночі – зірвала спробу швидкого оточення міста [7].

Додатково ситуацію погіршив складний ландшафт: весняне бездоріжжя та густа мережа малих річок навколо Києва стали природними союзниками захисників. Сукупність цих обставин, разом із низьким морально-психологічним станом особового складу окупантів, який часто не розумів мети своїх дій, призвела до остаточного краху первинного плану вторгнення та змусила російське командування розпочати ганебний відступ від столиці України наприкінці березня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Zabrodskyi M., Watling J., Danylyuk O., Reynolds N. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022 // Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. URL: <https://tinyurl.com/bdwy73c> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Clark M., Barros G., Stepanenko K. Russia-Ukraine Warning Update: Initial Russian Offensive Operations // Institute for the Study of War. URL: <https://tinyurl.com/yc3rv4rt> (дата звернення: 27.03.2026).

3. Harris S., Young K., Khurshudyan I., Parker A., Sly L. Road to war: U.S. intelligence game-plan for Russia's invasion of Ukraine // The Washington Post. URL: <https://tinyurl.com/4zhbu6cf> (дата звернення: 27.03.2026).

4. Russian Offensive Campaign Assessment // Institute for the Study of War. URL: <https://tinyurl.com/4bwjuamy> (дата звернення: 27.03.2026).

5. Kofman M., Lee R. Not Built for Purpose: The Russian Military's Ill-Fated Force Design / War on the Rocks. URL: <https://tinyurl.com/48h8fm79> (дата звернення: 27.03.2026).

6. Schwirtz M., Troianovski A., Al-Hlou Y., Froliak M., Entous A., Gibbons-Neff T. Putin's War: The Inside Story of a Catastrophe // The New York Times. URL: <https://tinyurl.com/3ecek54h> (дата звернення: 27.03.2026).

7. Jones S. Russia's Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare // Center for Strategic and International Studies. URL: <https://tinyurl.com/5n8cy7ms> (дата звернення: 27.03.2026).

8. Rickli J.-M., Mantellasi F. The War in Ukraine: Reality Check for Emerging Technologies and the Future of Warfare // The Geneva Centre for Security Policy. URL: <https://tinyurl.com/4eyj6mkr> (дата звернення: 27.03.2026).

***Бабелюк О.В.**, к.психол.н., доцент
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

***Олійник С.М.**
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОБОРОНИ М. КИСВА У ЛЮТОМУ–КВІТНІ 2022 РОКУ

Протистояння України і росії, що почалося ще в лютому 2014 р. з анексії Криму, вилилось у пряму і жорстоку боротьбу віч-на-віч вісім років потому.

Близько 4 ранку 24 лютого 2022 р. російські війська завдали ракетних ударів по українських містах і почали вторгнення на фронті довжиною понад тисячу кілометрів. Останній раз такі масштабні баталії на теренах Європи відбувались під час Другої світової війни.

Столиця України з перших днів війни опинилась на першій лінії фронту як, без перебільшення, ціль номер один для російських військ.

Перед початком вторгнення для виконання стратегічного завдання із захоплення столиці України були створені потужні угруповання російських військ на території рб і рф. Вони діяли на кількох напрямках у межах двох операційних районів – Поліського (на правому березі р. Дніпро) та Сіверського (на Лівобережжі) [6; 7].

Підготовка столиці до оборони велась досить приховано. Головні зусилля Сил оборони у цій операції були зосереджені на відбитті наступу російських військ активними бойовими діями під час ведення маневреної оборони. Водночас передбачалося нанесення противнику ураження ударами авіації, вогнем артилерії, а також застосування загальновійськових резервів у поєднанні з системою інженерних загороджень.

Пріоритетним завданням Сил оборони України, особливо на початку широкомасштабного вторгнення військ рф, стало обмеження мобільності противника руйнуванням об'єктів транспортної інфраструктури, зокрема мостів і переправ. У наявних підрозділах відчутно бракувало вкрай необхідних фахівців із підривної справи [1]. Було прийнято рішення зруйнувати мости через річки Ірпінь та Тетерів. У ніч на 25 лютого було знищено два основні мости через р. Тетерів – біля Іванкова та поблизу Кухарів.

З перших днів повномасштабного вторгнення в обороні столиці брали активну участь підрозділи Сил підтримки, у тому числі і військовослужбовці Об'єднаного навчально-тренувального центру (ОНТЦ). Частина військових у складі підрозділів однієї із механізованих бригад Сухопутних військ була задіяна на обороні рубежів східної околиці столиці (н.п. Перемога, Русанів, Гоголів, Плоске, Світільня, Димер). Основні завдання, покладені на саперів ОНТЦ, полягали у проведенні інженерної розвідки, влаштуванні мінно-вибухових загороджень, руйнуванні критичних об'єктів інфраструктури тощо. Так, при мінуванні та підриві стратегічного моста на північно-західних околицях н.п. Русанів на річці Трубіж для зупинення просування ворога вглиб столиці, сапери разом із піхотинцями вступили у бій, в результаті чого був відбитий наступ противника та знищена його техніка і особовий склад (чотири БМП, два танки і до 20 осіб).

Після першого бою українські захисники підірвали Гостомельський міст та зайняли рубіж оборони від Варшавської траси до околиць Горенки у напрямку Мощуна. Також 25 та 26 лютого були підірвані мости через Ірпінь – на житомирській (у районі с. Стоянка), ірпінській трасах, а також у Романівці та Демидові. Ці дії дали змогу виграти час та підтягнути на гарячі напрямки основні сили українських оборонців. Щоб заблокувати пересування ворожих сил у напрямку Демидів – Вишгород – Київ, у штабі оборони столиці прийняли рішення підірвати дамбу на в'їзді до села Демидів у селі Козаровичі, що і було зроблено 25 лютого. Не маючи неможливості перемістити техніку через р. Ірпінь,

противник намагався наступати на позиції 72-ї омбр у пішому порядку, але був знищений українськими захисниками.

Варто відмітити, що ЗС України за більше ніж 8 років війни використовують західний підхід ведення війни, що опирається не на кількісні, а на якісні показники. Виконання бойових завдань військовослужбовцями ОНТЦ Сил підтримки є яскравим свідченням даного підходу. Так, при підриві мостів та інших критичних об'єктів інфраструктури сапери чітко й професійно розрахували потрібну кількість вибухових речовин і засобів підриву.

У лютому–квітні 2022 р. підрозділи інженерних військ підготували місця завалів на основних трасах, що ведуть до Києва, та на Печерську. По сигналу у підготовлені райони мали вийти самоскиди, навантажені піском; у разі необхідності їм мали прострілити колеса для того, щоб їх неможливо було зсунути танками чи БМП [1].

Щоб унеможливити переправлення противника на правий берег р. Ірпінь, 8 березня сапери підірвали дамбу Ірпінської водонасосної станції поблизу с. Козаровичі. У результаті рівень води в Ірпені став підійматися щодня в середньому на 0,5–0,7 м, річка розлилася на 2–3 км вшир, а переправлені ворожі підрозділи опинилися між річкою та представниками Сил оборони України захисниками, відрізані від своїх основних сил [4].

Загарбники відводили особливу роль «північним воротам» – Чернігівщині та зокрема її обласному центру. Вони планували за три дні просунути на південь уздовж східного берега Дніпра. Разом із силами, що висадилися у Гостомелі, противник мав намір остаточно оточити столицю. Водночас Чернігів мав стати для ворога логістичним хабом для забезпечення угруповання, що рухалося до столиці [1].

Основною логістичною артерією мав стати автошлях Нові Яриловичі – Чернігів – Київ. Щоб зупинити швидке просування ворожих колон на цьому напрямку, близько опівдня 24 лютого сапери приданих підрозділів підірвали автомобільний міст через р. Дніпро поблизу с. Дніпровське. Оскільки це був єдиний автомобільний шлях між Україною та Білоруссю через водну перешкоду на Чернігівщині, Силам оборони вдалося зупинити тут пересування колон ворожої техніки [5].

У м. Ніжин із військовослужбовців військової частини була сформована зведена група під командуванням підполковника Сергія Бурковського. Вже 25 лютого під час перетину противником мосту в Мартинівці група підірвала військову техніку противника, знищивши одиниці бронетехніки. Сам командир групи отримав поранення, але продовжив бій та організував відхід особового складу на нові позиції. Загалом за результатами роботи саперів було пошкоджено 47 одиниць ворожої техніки.

У боях на Сіверщині відзначились підрозділи інженерних військ, які забезпечили надійні загородження, а потім і підрив мостів, що убезпечило стійкість оборони від прориву

ворога у районі м. Ніжин. Значну роль у затримці ворожого наступу на місто відіграла організація багатометрових завалів із дерев на дорогах у різних місцях, зокрема й поблизу н.п. Крути. Ставало очевидним, що підірвавши велику кількість мостів, змусивши ворога пересуватися запасними, об'їзними, часто ґрунтовими дорогами, українські сили оборони не лише гальмували рух колон і зменшували їх запаси, розтягували сили противника й мали можливість уражати цілі із засідок, а й максимально ускладнили для нього підвіз пального та боєприпасів. Підрозділи НГУ, ТрО, територіальних центрів комплектування і місцеве населення, посилені фахівцями інженерних підрозділів, облаштували блокпости, інженерні загородження. Особливо на цьому напрямку відзначились захисники Ніжина, ядро яких склали військовослужбовці 219-го Центру інженерної підтримки. Вони створювали завали із дерев та мінували шляхи пересування ворога. Колони загарбників, що зупинялись перед такими перепонами, успішно уражались оборонцями міста.

2 квітня було офіційно повідомлено про звільнення Київської області від російських окупантів. До 5 квітня було повністю звільнено Чернігівщину, а до 11 квітня – Сумщину. Від 1 квітня тривала зачистка місцевості від залишків російських угруповань. Під час зачистки населених пунктів значна роль відводилася саперам. Часто саме вони одними з перших, іноді без прикриття, заходили на місцевість, обстежували її та робили безпечною для інших сил української армії. Десятки гектарів лісів, сотні кілометрів доріг, велика кількість позицій сил противника, що тимчасово окупували Київщину, були обстежені. Під час зачистки населених пунктів сапери тісно взаємодіяли із місцевим населенням, відгукувались на прохання мешканців щодо допомоги по розмінуванню господарських угідь, домівок тощо.

Завдяки професійності, мужності та героїзму українських військових противнику була завдана нищівна поразка і він був вимушений відступити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. К. : НУОУ, 2023. 320 с.
2. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
3. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 148 с.

4. СИЛЬНІ ДУХОМ: Історії саперів російсько-української війни / Упорядники: О. Поворознюк, О. Рарицький. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2023. 144 с.
5. Жирохов М. Північний форпост. Чернігівський напрямок, 2022. Чернігів : Княжий Вал. 2022. 69 с.
6. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.). Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
7. Пилявець Р.І., Сидоров С.В. Київська оборонна операція 2022 року: основні кількісно-якісні показники. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. 23 листопада 2022 року. К. : НУОУ, 2023. С. 74–75.

Бесараба А.С.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

РОЛЬ МІСЬКИХ БОЇВ В ІРПЕНІ, БУЧІ ТА МОЩУНІ У ЗРИВІ НАСТУПУ НА СТОЛИЦЮ (24 ЛЮТОГО – 31 БЕРЕЗНЯ 2022 р.)

Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. мало на меті швидке захоплення Києва та повалення законної української влади. Російське командування розраховувало на блицкриг, плануючи швидку операцію з використанням десанту на аеродром у Гостомелі як ключового плацдарму для просування з північного заходу через передмістя столиці – Бучу, Ірпінь та Мощун. Ці населені пункти стали основними вузлами оборони, де міські та приміські бої в урбанізованому середовищі, поєднані з інженерними перешкодами та артилерійською підтримкою, зіграли вирішальну роль у зриві наступу. Українські сили, застосовуючи тактику активної оборони, протитанкові засоби, контрольоване затоплення заплави річки Ірпінь та маневри, зупинили елітні російські підрозділи, завдали їм значних втрат у живій силі та техніці й змусили агресора відмовитися від плану швидкого захоплення столиці [4; 5].

Бої в Ірпені та Бучі розгорнулися вже у перші дні вторгнення і стали першим серйозним бар'єром на шляху російських колон, що рухалися з боку Гостомеля. 27 лютого російські підрозділи прорвалися з Бучі в Ірпінь, розпочавши запеклі вуличні бої. Українські сили Сухопутних військ, територіальної оборони та Національної гвардії ефективно використовували щільну забудову як природне укриття для засідок і протитанкових ударів. Ключовим елементом оборони став підрив мосту між Бучею та Ірпенем, що суттєво ускладнило логістику противника та перекидання резервів. За оцінками українських джерел, українська артилерія та інші засоби ураження в ці дні завдали серйозних втрат російській техніці на трасі М06. Міські бої носили характер інтенсивних ближніх зіткнень, де перевага

була на боці захисників завдяки знанню місцевості та застосуванню сучасних протитанкових комплексів. Евакуація цивільного населення відбувалася під постійним обстрілом. До кінця березня ЗС України відновили контроль над значною частиною Ірпеня, а бої у Бучі виснажили російські резерви, змусивши їх шукати альтернативні маршрути просування [1; 5].

Найбільш запеклою та стратегічно визначальною стала оборона Мощуна – невеликого села на березі р. Ірпінь, яке росіяни розглядали як «ворота до Києва». Битва за Мощун тривала з 5 по 21 березня 2022 року. 5 березня російські підрозділи спеціального призначення зайняли частину села, а з 6 березня основні сили – підрозділи повітряно-десантних і десантно-штурмових дивізій, а також морської піхоти – розпочали масове форсування річки Ірпінь, використовуючи понтонні переправи. Оборону села утримували підрозділи 72-ї окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжців під командуванням досвідчених офіцерів. Українські бійці, за підтримки Сил спеціальних операцій та артилерійських підрозділів, вели маневрену оборону, відступаючи на підготовлені позиції та завдаючи контрударів [2; 5].

Важливим тактичним рішенням став контрольований підрив частини Козаровицької дамби, що призвело до затоплення заплави річки Ірпінь. Рівень води піднявся, ускладнивши форсування та змусивши російських військовослужбовців, зокрема морських піхотинців, діяти в екстремальних умовах. Війська противника застосовували масовану артилерію, авіацію та безпілотники, намагаючись прорвати оборону, але українська артилерія систематично знищувала переправи та зосередження живої сили й техніки. 11–12 березня противник здійснив масований штурм, захопивши тимчасово невеликий плацдарм, однак українські підрозділи, перегрупувавшись і отримавши підкріплення, заблокували село з флангів і завдали нищівних ударів. Ближні бої у Мощуні та прилеглих лісах велися з використанням гранат, стрілецької зброї та бронетехніки. До 21 березня ЗС України повністю витіснили окупантів за річку, звільнивши Мощун. Російські втрати у цій битві були значними – десятки одиниць техніки та сотні військовослужбовців [3; 5].

Стратегічна роль міських і приміських боїв в Ірпені, Бучі та Мощуні полягала у зриві російського плану швидкого оточення та захоплення Києва. Просування через цей напрямок мало забезпечити вихід російських військ на околиці столиці за лічені дні, але українська оборона перетворила ці населені пункти на зону виснаження для елітних підрозділів агресора. Затримка на кілька тижнів дала змогу ЗС України мобілізувати резерви, налагодити логістику та отримати першу західну військову допомогу. Після стабілізації лінії оборони вздовж Ірпеня та витіснення противника з Мощуна стало очевидним, що план бліцкригу зазнав краху. Поразка на північно-західному напрямку, поряд із невдачами на інших ділянках під Києвом,

змусила російське командування 29 березня оголосити про «зменшення активності» і розпочати відведення військ із Київської області до початку квітня 2022 року [3; 5].

Успішна оборона цих передмість продемонструвала ефективність гібридної тактики в урбанізованому та напівурбанізованому середовищі: поєднання природних перешкод (річка Ірпінь), інженерних заходів (затоплення), артилерійської переваги, протитанкових засобів і високого морального духу українських воїнів. Бої в Ірпені, Бучі та Мощуні завдали росіянам непоправних втрат, порушили їхню логістику та планування, ставши одним із ключових факторів збереження Києва та переходу від стратегічної оборони до подальших контрдії. Ці події назавжди увійшли в історію російсько-української війни як приклад того, як рішуча оборона невеликих населених пунктів може зірвати масштабні наступальні плани агресора і визначити долю столиці та держави [3; 6].

Крах планів ворога на цих рубежах став не лише військовою поразкою РФ, а й цивілізаційним фіаско, що відкрило світу справжнє обличчя агресора. Спроможність Збройних Сил України поєднувати мережецентричну війну з безпрецедентною підтримкою місцевого населення заклала фундамент для подальших успішних контрнаступів. Досвід цих битв сьогодні вивчається провідними військовими академіями світу як приклад успішної асиметричної відповіді на переважаючі сили противника. Зрештою, оборона Київщини довела, що воля до свободи та стратегічна перевага є сильнішими за будь-яку кількість заліза та застарілі доктрини минулого століття. У сучасній війні перемагає не чисельна перевага, а інтелект, швидкість рішень та єдність армії з народом. Перемога під Києвом стала першим і вирішальним кроком до стратегічного перелому у війні, закарбувавши імена героїв Ірпеня, Бучі та Мощуна в пантеоні слави світової військової історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Битва за Ірпінь // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/yyzhw5bf> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Битва за Мощун // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/2mz3u5pc> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022 – 02.04.2022) // *Military Science*. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>
4. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України / Головка В. ; відп. ред. В. Смолій ; Інститут історії України НАН України. К. : Інститут історії України НАН України, 2023. 602 с.

5. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

6. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.

Варакута В.П., к.військ.н., доцент
ORCID: 0000-0002-5759-8758

*Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків*

Варакута М.В.

ORCID: 0009-0005-9192-101X

*Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА ТАКТИКА ДІЙ СИЛ ВТОРГНЕННЯ РФ ТА СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КИЇВСЬКОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ ОБОРОННОЇ ОПЕРАЦІЇ

У багатьох дослідників події захисту столиці України Києва від агресії з боку Російської Федерації (РФ) отримали назву «битва за Київ», що тривала 37 діб – від перших годин 24 лютого до вигнання окупантів із Київщини 2 квітня 2022 року [1; 2, 6]. З самого початку битва за Києва мала ознаки стратегічної операції, і тому є всі підстави розглядати її як Київську стратегічну оборонну операцію [3, 12–20].

Органи державної влади України – Президент, Кабінет Міністрів, Верховна Рада України – залишилися у столиці, вжили необхідних організаційних заходів щодо захисту держави [3, 51]: запровадили воєнний стан [4], розпочали загальну мобілізацію [5], визначили порядок застосування ЗС України та інших військових формувань [6], утворили обласні, районні та міські військові адміністрації [7], ввели в дію план оборони України [8], утворили Ставку Верховного Головнокомандувача [9] тощо.

Відповідно до розпорядження ГШ ЗС України від 12 лютого 2022 р. було прийнято рішення про створення штабу з оборони Києва та, з урахуванням реальної обстановки, що склалася, опрацьовано План оборони міста [10, 12–20], що передбачав:

розподілення функцій військових і цивільних органів управління в місті та області;

здійснення рекогносцировки місцевості з визначенням ймовірних маршрутів просування наземного противника;

створення секторів оборони міста з фортифікаційним обладнанням опорних пунктів, блокпостів, об'єктів і споруд, пунктів управління силами ТрО тощо;

побудову зовнішнього й внутрішнього рубежу оборони міста з урахуванням тактичних властивостей місцевості та елементів Київського укріпрайону 1941 року (рис. 1);

перегрупування сил оборони (сухопутних підрозділів, ППО, авіації й органів управління) відносно ймовірних напрямків наступу противника та створення додаткових сухопутних угруповань для посилення оборони і формування резерву;

доведення замислу оборонної операції та постановка завдань усім силам і структурам, залученим до оборони міста;

визначення способів ведення оборонної операції.

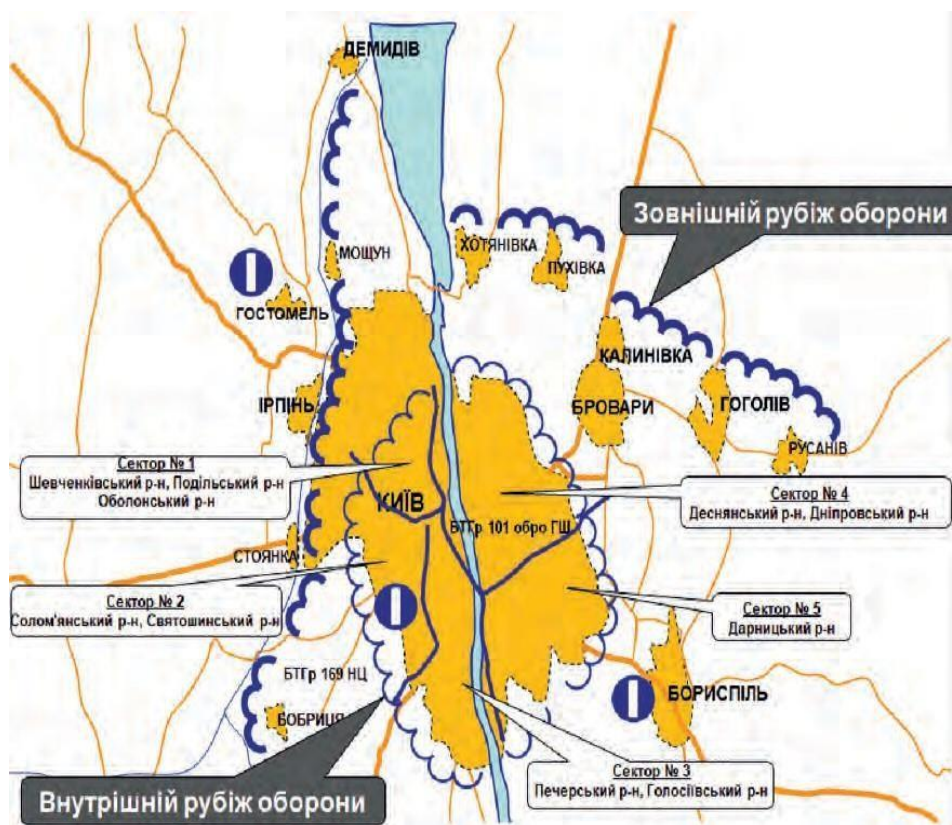

Рис. 1. Зовнішній і внутрішній оборонні рубежі та сектори оборони Києва в 2022 р.

Основними способами дій Сил оборони України (СоУ) були визначені *позиційна* та *маневрена* оборона. Позиційна оборона передбачала розосередження взводних (ротних) опорних пунктів (взвОп; рОп), щоб уникнути великих скупчень військ і зменшити втрати від артилерії та авіаударів; організацію засідок та перехоплень для застосування протитанкових засобів з метою ураження бронетехніки противника та створення інженерних перешкод із застосуванням мінних полів, протитанкових ровів, барикад та підривних заходів на мостах і дорогах. Під час маневреної оборони, як правило, застосувалися малі підрозділи для

швидкого реагування на прориви, контратаки на флангах та дій у лісосмугах, на річках та урбанізованих районах з функціями прикриття або організації засідок [3].

Тактика дій сил вторгнення (Свт) РФ. Раптове і швидке висування Свт противника розпочалося з вихідних районів у складі підсилених батальйонних тактичних груп (БТГр) із подальшим розгортанням у ротні тактичні групи (ртгр).

Понісши до 24 березня 2022 р. значних втрат у людях і техніці, російське командування здійснює нову тактику *масованого наступу змішаними колонами*, у яких суцільним потоком йшли танки, БТР (БМП), САУ, вантажні машини, бензозаправники, артилерія тощо. У разі зустрічі з підготовленими до оборони українськими взвОп і рОп, основні сили військ ворога розгорталися у бойові порядки і здійснювали атакувальні дії сходу за таким алгоритмом:

розвідка боєм: висувалися групи бойових машин (2-3 БМП з танком) за підтримки піхоти. З відстані до 1 км і більше, танки намагалися уразити позиції групової зброї – СПГ, РПГ, кулеметів СоУ, в цей час БМП під їх прикриттям продовжували наближатися;

з виявленням вогневих позицій СоУ, підрозділи Свт РФ, що вели розвідку боєм, зупинялися та відходили на безпечну відстань від розривів снарядів своєї артилерії, яка в цей час намагалася подавити виявлені цілі. По завершенню артилерійського вогневого удару, розпочиналася атака переднього краю підрозділами першого ешелону:

– за наявності успіху підрозділів Свт РФ, до бою залучалися б(р)тгр та здійснювалися спроби охоплення українських оборонців для завершення їх розгрому або примушення до відходу з зайнятих позицій;

– за відсутності успіху підрозділів Свт РФ і наявності непропорційних втрат з їх боку, перша частина сил відходила та вогнем бойових машин і стрілецької зброї сковувала дії українських оборонців, а друга частина – намагалася блокувати дороги (шляхи евакуації та постачання) навколо району ведення бою. У цей час російська авіація та ракетні війська і артилерія (РВіА) намагалися подавити виявлені українські цілі.

Отже, основним прагненням у діях противника було стрімке просування військових колон на вказані рубежі (райони) на максимально можливу глибину, тобто він застосовував атиповий спосіб наступальних дій: висування колонами, зосереджуючись на нічний відпочинок у населених пунктах або поблизу них, ведення наступальних дій фактично у похідних та передбойових порядках з ходу («з коліс»).

Тактика дій СоУ. На початку російського вторгнення для військового керівництва України мав місце ефект несподіванки, коли північний напрямок став неочікуваним. СоУ були змушені розосередитися вздовж усього кордону. Бригади, які встигли вийти з місць постійної дислокації, почали вести маневрену оборону на широкому фронті.

Наприклад, на Харківському напрямку ширина смуги оборони 92-ї омбр, до складу якої входили три механізовані батальйони (мб), мотопіхотний батальйон (мпб) та танковий батальйон (тб), складала близько 124 км, а глибина – близько 52 км.

Командування СоУ на ходу створювало мобільні тактичні групи (МБТГр) та мобільні протитанкові вогневі групи (МбптВГр). Маневрена та мобільна оборона здійснювалася із широким застосуванням МбптВГр вогневих засідок, що діяли перед фронтом оборони батальйонів.

Рух колон окупантів зупинявся діями та вогнем МбптВГр із засідок, бригадних артилерійських груп (брАГ) та батареєних мінометів. Обсяг виконаних вогневих завдань, у середньому, складав 25–30 на добу. Зазвичай створювались один-два екіпажі безпілотних літальних апаратів (БпЛА) на вогневий взвод (батарею). Також використовувалися РЛС для обслуговування стрільби.

МБТГр, як правило, додавалися до омбр, чисельність та склад яких залежав від особливостей, специфіки їх застосування, визначених завдань, театру бойових дій тощо. Проте основу кожної МБТГр становили сили й засоби механізованих, танкових, артилерійських та зенітних підрозділів. Рациональний бойовий склад МБТГр включав: дві механізовані роти (мр) на БМП-2, танкову роту (тр) на Т-64 БВ, гаубичний самохідно-артилерійський дивізіон (гсадн) 122-мм самохідну гармату 2С1 «Гвоздика», мінометну батарею (мінбатр) та зенітну ракетну батарею (зрбатр) ПЗРК «Ігла». Отже, усього бойовий склад МБТГр складав близько 14 % від бойового складу омбр.

До складу МБТГр входили й інші бойові підрозділи (протитанкові, мінометні, гранатометні тощо), підрозділи інших родів військ (розвідувальні, інженерні, РХБз, зв'язку й ін.), логістичного та медичного забезпечення. МБТГр оснащувалися кращими за ТТХ зразками ОВТ вітчизняного та іноземного виробництва, такі, наприклад, як переносні ПТРК FGM-148 «Javelin», легкі ПТРК «NLAW», гранатомети «Карл Густав», «Панцер Фауст», M72 LAW, M141 (SMAW-D), AT4CS тощо. За можливістю до складу МБТГр входили тактичні ударні БпЛА «Switchblade 600», розроблені американською компанією AeroVironment. Ці БпЛА призначені для ураження противника методом самознищення, тому вони класифікувалися як «літакоснаряди» чи «дрони-камікадзе» або ж «баражуючі боєприпаси». МБТГр виконували завдання, що виникали раптово під час бою, а саме: здійснити маневр, розгорнутися на визначеному рубежі та прикрити танконебезпечні напрямки й ділянки; посилити (за потребою) механізовані підрозділи на загрозливому напрямку; знищити тактичні десанти та тактичні групи противника, що здійснюють охоплення (обхід) бойових порядків омбр; забезпечити проведення утрупованням військ контратаки, наприклад, прикрити похідний, передбойовий, бойовий порядок тб під час його

висування, розгортання, виходу на рубіж контратаки. МБТГр підпорядковувався безпосередньо командувачеві оперативного (оперативно-тактичного) угруповання військ.

Застосування МбпТВГр, оснащених протитанковою зброєю (ПТРК «Javelin», «NLAW», «Стugna-П», «Корсар», «Бар'єр» тощо), як показали результати боїв, це досить ефективний спосіб боротьби з танками та броньованими машинами противника. МбпТВГр, як правило, діяли у складі протитанкового резерву, займаючи райони розгортання (Р. роз). Потім за викликом швидко висувалися на рубіж розгортання (Руб. роз) для виконання бойового завдання, тобто знищення 4–7-ма пусками броньованих цілей противника з подальшим відходом. Руб. роз. визначався за допомогою розвідувальних БпЛА, що входили до складу МбпТВГр. Отже, МбпТВГр почали крок за кроком знищувати російську техніку в колонах, створюючи тим самим затори. За ходом просування росіян підривали мости, що додатково затримувало агресора.

Завдяки позиційній обороні в поєднанні з маневреними діями СоУ вдалося утримати рубежі, райони, позиції та об'єкти довкола столиці. Пріоритетним завданням СоУ, особливо на початку широкомасштабного вторгнення РФ, стало обмеження мобільності противника руйнуванням об'єктів транспортної інфраструктури, зокрема мостів і переправ.

Повітряно-десантні війська Свт РФ, на які покладалися головні завдання по захопленню міста, не змогли реалізувати себе за прямим призначенням, і надалі під час бойових дій їх використовували як легкі механізовані з'єднання.

Натомість СоУ досить добре зарекомендували себе при відбитті ворожого десанту, здійснюючи операцію у формі тактичних дій підрозділів і військових частин.

Таким чином, початок війни характеризується наданням Свт РФ переваги раптовості, швидкості та масовості застосування військ. СоУ здійснювали як маневрену, так і позиційну оборону, використовуючи тактичні властивості місцевості. Багато боїв протягом першого місяця війни були зустрічними, оскільки Свт РФ наступали на численних напрямках, а СоУ намагалися розгорнутися й здійснити опір. Упродовж двох-трьох місяців СоУ контрударами знищили багато живої сили й техніки ворога та змусили його відійти на свою територію та територію Білорусі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Даценко В. 20 визначальних битв України у війні з Росією // Forbes. URL: <https://tinyurl.com/2s4jv7bc> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.

3. Сирський О., Баргилевич А., Семененко О., Клят Ю., Гузь Р. Боротьба за Київ: хронологія та воєнно-історичні особливості оборони столиці України (лютий – квітень 2022 року) // Military Science. 2025. № 3 (1). С. 34–72. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.02>.
4. Про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://tinyurl.com/mpfcygz3> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Про загальну мобілізацію. URL: <https://tinyurl.com/2963sevr> (дата звернення: 30.03.2026).
6. Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань. URL: <https://tinyurl.com/ynznjwjg> (дата звернення: 30.03.2026).
7. Про утворення військових адміністрацій. URL: <https://tinyurl.com/5n8kx437> (дата звернення: 30.03.2026).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 лютого 2022 року “Про введення в дію плану оборони України та Зведеного плану територіальної оборони України” (70/2022). URL: <https://tinyurl.com/4wp6h7zu> (дата звернення: 30.03.2026).
9. Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача. URL: <https://tinyurl.com/3ujauht4> (дата звернення: 30.03.2026).
10. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

*Ведєнєєв Д.В., д.і.н., професор
ORCID: 0000-0002-8929-9875
Scopus ID: 58682562600
Національний університет оборони
України, м. Київ*

*Сєгєда С.П., д.і.н., професор
ORCID: 0000-0002-7763-1324
Національний університет оборони
України, м. Київ*

МАСШТАБНІ НАВЧАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗГОРТАННЯ НАСТУПАЛЬНОГО УГРУПОВАННЯ ПОБЛИЗУ КОРДОНІВ УКРАЇНИ (2020–2022 рр.)

Період 2020 – початок 2022 рр. відзначився проведенням збройними силами РФ та її союзників поблизу кордонів та у геополітичній близькості до України низки щорічних стратегічних командно-штабних навчань (СКШН) як найвищої форми підготовки органів управління і військ. Такого типу заходи відрізняються масштабами залучених сил і засобів, що дають змогу в мирний час відпрацювати усі елементи поточної російської доктрини

ведення операцій, здійснити заходи з підготовки органів управління до керівництва великими міжвидовими військовими угрупованнями.

Проведення подібних навчань, поряд із реалізацією програми переозброєння й масштабними навчаннями трьох компонентів стратегічних ядерних сил «Грім» на початку 2022 р., військово-політичне керівництво Росії розглядало як один із базових напрямів у нарощуванні здатності збройних сил виконувати різнопланові завдання в умовах сучасних воєнних конфліктів. Лише у ракетних військах стратегічного призначення (РВСП) ЗС РФ на 2022 рік запланували проведення 200 навчань різних рівнів із максимальним залученням органів управління, частин і з'єднань РВСП. Для розуміння масштабів таких навчань зазначимо, що на навчаннях «Грім-2019» та «Грім-2020» задіяли 12 тис. військовослужбовців, 213 пускових установок ракет, 310 одиниць спецтехіки, 105 літальних апаратів, 15 бойових кораблів та п'ять підводних човнів, провели 16 стартів балістичних та крилатих ракет [1].

Так, у рамках *СКШН «Кавказ-2020»* (21–26 вересня 2020 р.) відпрацювали ключові елементи поточної російської доктрини ведення операцій – досягнення і використання інформаційного домінування та домінування в повітрі, здійснення комплексного вогневого ураження на основі нанесення комбінованих ракетно-артилерійських і електронних ударів на всю глибину оборони противника, здійснення обхідних і флангових ударів на основі батальйонних тактичних груп і тактичних/оперативних повітряних десантів. Навчання проводилися на території Південного військового округу РФ (за участю військових Білорусі, Вірменії, Ірану, КНР, М'янми і Пакистану), в зону відповідальності якого входить і Україна. За офіційними даними, залучили близько 80 тис. осіб, 250 танків, 450 ББМ, понад 200 артилерійських систем. Під час СКШН пройшли випробовування елементи, пріоритетні для сучасних війн високої інтенсивності:

досягнення інформаційного домінування для забезпечення спроможності виявляти і знищувати за максимально короткий строк сили і засоби противника (залучено до 50 розвідувальних БпЛА, що діяли роями по 10 одиниць для збільшення ефективності, розгорнуто до 50 пунктів управління, що мали забезпечувати ефективне використання розвідувальних даних в управлінні підпорядкованими військами і застосуванні засобів ураження);

забезпечення домінування у повітрі, для чого залучили до 100 бойових літаків різних типів і до 80 одиниць армійської авіації, здійснили масовані ракетно-авіаційні удари;

завдання комплексного вогневого (електронно-вогневого) ураження ракетними військами і артилерією із задіянням систем РЕБ (для нанесення ударів на оперативну і тактичну глибину та по командних пунктах умовного противника застосовувалися ОТРК Искандер-М, ТРК Точка-У, РСЗВ Торнадо-С, 17 дивізіонів ствольної і реактивної артилерії).

З погляду відпрацювання алгоритму стратегічного перекидання військ та алгоритму формування багатовидового угруповання військ уздовж кордонів України особливе значення мали *стратегічні навчання «Захід-2021»* (за участю 200 тис. військовослужбовців, 80 літальних апаратів, 290 танків, 240 артилерійських систем, 15 кораблів). Фабулу навчань висловив, зокрема, командувач Західним військовим округом РФ генерал-полковник О. Журавльов: «У ході практичних дій війська будуть вчитися вести оборонні дії, ділитися практичним досвідом щодо відсічі агресії і боротьби з тероризмом. Задіяні на полігонах сили і засоби, найсучасніші зразки бойової техніки дозволяють вирішувати весь спектр завдань, що стоять перед учасниками навчань» [2].

За легендою навчань (оприлюдненої американським блогом «Russia Military Analysis») коаліція західних країн – Нярис, Поморія й Полярна республіка (під якими умовно розуміються Литва, Латвія та Польща) вдається до невдалої спроби змінити керівництво у Республіці Полісся (Білорусь) й розгортає військове вторгнення, що супроводжується серією авіаційних і ракетних ударів. Збройні сили Центральної Федерації (Росія) висуваються на допомогу союзній державі. У ході першого етапу навчань 10–12 вересня мав проходити оборонний етап – стримування противника, який вклинився на 150 км, після чого 13–16 вересня тривав другий, наступальний етап, у ході якого планувалося завершити розгром противника й відновити втрачене стратегічне положення [3; 4].

Спеціалісти звертали увагу на функціонально-логічний зв'язок між цими навчаннями та спішним створенням у Південному військовому окрузі РФ 38-тисячного бойового армійського резервного складу (БАРС). Відтак на просторі між Україною і Кавказом на підсилення 8-ї, 49-ї та 58-ї загальновійськових армій у стислий термін може бути розгорнутий (мобілізований) контингент із резервістів, які пройшли військову службу, добровільно витримали профвідбір у військоматах і підписали контракт із МО РФ. В особливий період на них планується покласти охорону й оборону особливо важливих об'єктів державного значення у тилу, підтримку правопорядку в населених пунктах, надання допомоги населенню при евакуації тощо [5].

Уперше у бойовій підготовці військ масово, нарівні з танками та іншою наземною і авіаційною технікою, були задіяні інженерні, розвідувальні та ударні роботи. Зокрема, на полігоні в Муліно їх застосували понад 30 одиниць. Найпомітнішими стали машини сімейства «Уран» і «Нерехта». У Калінінградській області вперше воювали сухопутні дрони «Платформа-М». З-поміж інших новинок військової техніки та озброєння, уперше на навчаннях масово застосували розвідувально-ударні безпілотні літальні апарати оперативного призначення «Орлан-10», «Ластівка», «Іноходець» і «Форпост». БпЛА прикривали маневрені дії підрозділів в обороні використанням новітніх 120-мм керованих

мін «Грань» із лазерною головкою самонаведення, забезпечили «підсвічування» об'єктів бронетехніки як мішеней для застосування високоточних авіабомб і ракет. У нанесенні удару по наступаючих військах «противника» взяли участь БпЛА «Орлан-10» із некерованими авіаційними засобами ураження «Миротворець». Прикметно, що дії робототехнічних підрозділів були скоординовані з діями інших підрозділів. Зокрема, БпЛА взаємодіяли із комплексом розвідки управління і зв'язку «Стрілець». Згадана система дає можливість мобільним елементам розвідки, оснащеним системою розпізнавання «свій-чужий», сполучатися з усіма засобами спостереження, радіолокаторами і приладами прицілювання своєї сторони, а оснащеним супутниковою системою навігації ГЛОНАСС БпЛА з високим ступенем ефективності забезпечували ідентифікацію виявлених об'єктів, обчислення їх координат, цілевказування і підготовку даних для ефективного застосування озброєння [6].

Наступ наземного угруповання учасників навчання відзначився масовим застосуванням модернізованих танків Т-72Б3 із додатковим динамічним захистом та протимінними тралами, а також однією з новинок сухопутної техніки армії РФ – бойової машини підтримки танків (БМПТ) «Термінатор». У бій був введений взвод новітніх БМП Б-19 із бойовим модулем «Епоха» (розробка Тульського конструкторського бюро приладобудування), а також 10 важких вогнеметних систем ТОС-1А «Солнцепек». Останні вперше працювали спільно з новітніми комплексами дистанційного мінування «Землеробство» для нанесення максимального ураження та зупинки наступаючого «противника». Силами 12 дивізіонів модернізованих самохідних 152-мм гаубиць «Мста-С» встановили зосереджений і загороджувальний вогонь («вогненний вал»).

З повітря угруповання військ і сил прикривали надзвукові винищувачі Су-35С, Су-30СМ, МіГ-31БМ та Су-34, багатоцільові вертольоти Мі-8 різних модифікацій, розвідувально-ударні гвинтокрили Мі-28 «Нічний мисливець», ударні вертольоти Ка-52 «Алігатор» і Мі-35. Вертольоти працювали на передньому краї контрнаступу, провели висадку тактичного десанту та перекидання техніки і озброєння на зовнішній підвісці, а важливі об'єкти у глибині оборони противника були знищені чотирма ланками винищувачів-бомбардувальників Су-34С.

Під час навчань «Захід-2021» особливу увагу приділили інноваційним тактичним рішенням щодо застосування частин і підрозділів аеромобільних (повітряно-десантних) військ. Зокрема, 76-та Псковська гвардійська десантно-штурмова дивізія вперше в історії провела нічне десантування 600 військовослужбовців і дев'яти одиниць бойової техніки. Під Рязанню підрозділи 106-ї гвардійської Тульської повітряно-десантної дивізії уперше провели масове десантування із застосуванням бойових машин БМД-4М. У ньому взяло участь 15 військово-транспортних літаків Іл-76МД із 30 бронемашинами, їх екіпажами і десантом (парашутно-десантний батальйон на машинах нового покоління БМД-4М, на нових

парашутно-бесплатформних системах ПБС-950 із використанням багатокупольної системи МКС-350-12М) [7-8].

За словами згадуваного генерала О. Журавльова, на навчаннях було відпрацьовано приховане розгортання військ, нелінійну тактику бойових дій, нестандартні дії батальйонних тактичних груп із відбиття повітряних і наземних ударів (включаючи імплементацію бойового досвіду локальних війн), застосування засобів РЕБ та боротьбу з БпЛА, пройшло тестування спільної роботи підрозділів військ радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, військової поліції і частин матеріально-технічного забезпечення.

Стратегічні навчання типу «Захід-2021» за своїм змістом відносилися до найвищої форми підготовки органів управління і військ. Проведення подібних навчань, поряд із реалізацією програми переозброєння, військово-політичне керівництво Росії розглядало як базові напрями у нарощуванні здатності збройних сил виконувати різнопланові завдання в умовах сучасних воєнних конфліктів. Аналіз стратегічних навчань «Захід-2021» та попередніх комплексних і масштабних навчань збройних сил РФ (за участі інших держав – членів ОДКБ) засвідчили активізацію військового будівництва, військово-технічного переозброєння російської армії та формування багатовидового угруповання військ РФ навколо кордонів України. Під прикриттям підготовки до навчань «Захід-2021» на території РФ і РБ відбувалися заходи із завершення розгортання ударних угруповань військ РФ та системи оперативного і логістичного забезпечення на Західному та Південно-Західному стратегічних напрямках поблизу кордонів України [9; 10]. Легенди стратегічних військових навчань виходили із основних рис сучасної війни високої інтенсивності «шостого покоління»:

зростання просторового розмаху воєнних дій, коли замість традиційного фронту, де відбувається обмін ударами, і тилу, весь ТВД стає місцем одночасного ведення бойових дій, які стають дедалі більш безконтактними, основаними на електронно-вогневому ураженні;

підвищення ролі і значення засобів розвідки, спостереження та управління, котрі об'єднуються в єдину автоматизовану систему управління та формують єдине інформаційне поле, що дає змогу випереджати противника при прийнятті рішень, завойовувати інформаційне домінування;

утвердження моделі «мережевоцентричної війни», під час якої нечувано зростає частка високоточної «розумної» зброї, акцент робиться на вибіркове, а не тотальне вогневе ураження, головними цілями якого є ключові вузли системи управління та організації оборони на вищому рівні, ефективність проведення операції вимірюватиметься не виходом на відповідні рубежі, а захопленням вузлових точок оборони тощо.

Відбулася серія локальних військових навчань ЗС РФ поблизу кордонів України. Так, у грудні 2021 р. розгорнулися загальновійськові навчання Південного військового округу ЗС

РФ. Вони пройшли на 30 полігонах у Ростовській, Астраханській і Волгоградській областях, Кубані, Ставропольському краю, на території тимчасово окупованого Криму, певних районах Північного Кавказу, із залученням російських військових баз в Абхазії, Вірменії та Південній Осетії. Окрім військовослужбовців у військових частинах ПВО, до навчань залучили додатково ще понад 10 тисяч військовослужбовців із мотострілецьких дивізій інших військових округів. Лише 150-та мотострілецька дивізія (мсд) 8-ї армії РФ (Південний військовий округ), яка після 2022 р. активно діяла на території України, за 2021 рік провела (із урахуванням досвіду сучасних військових конфліктів) до 1 000 занять й тактичних навчань із виконання бойових стрільб з усіх видів озброєння. На полігоні Кузьмінський (Ростовська обл.) мотострілецький, танковий та артилерійський полки 150 мсд провели двостороннє полкове тактичне навчання за участю 4 000 військовослужбовців, 400 одиниць бронетехніки, САУ 2С3 «Акація» тощо. Уперше були задіяні мобільні тактичні групи для протидії БпЛА, оснащені засобами ППО, аерозольної протидії [11; 12].

Увагу приділили й підвищенню боєготовності високомобільних військ та інших частин у Криму. У квітні 2021 р. відбулася раптова перевірка дій із відбиття десанту з залученням берегових ракетних комплексів «Бал» и «Бастіон», БпЛА «Іноходець», патрульних катерів «Раптор». У масштабних навчаннях тоді задіяли 1 200 одиниць бойової техніки повітряно-десантних військ, кораблі ЧФ, Каспійської флотилії. У грудні 2021 р. профільні навчання провели частини 7-ї гвардійської десантно-штурмової дивізії та її 56-го десантно-штурмового полку (розгорнутого у Криму) повітряно-десантних військ РФ у Криму (полігон «Опук») та Краснодарському краї (1 500 учасників, 250 одиниць бронетехніки, засоби РЕБ тощо). Відбулися бойові стрільби, навчання з протиповітряного прикриття військ від авіації та БпЛА. Прикметним стало відпрацювання прийомів ведення бойових дій на коротких відстанях та розвідувально-ударних дій штатної самохідної артилерії, десантно-штурмові дії на гелікоптерах Мі-35 для блокування захопленого району та забезпечення наступу основних сил [12; 13; 14].

11 січня 2022 р. російська армія оголосила про проведення військових навчань (за участю 3 000 військових та 300 одиниць бронетанкової техніки) на території суміжних областей з Україною – Воронежської, Білгородської, Брянської та Смоленської. За офіційними даними, частини двох мотострілецьких дивізій провели тактико-спеціальні маневри, відпрацювали бойове злагодження та нові методи й тактику виконання вогневих завдань. Проте провідні українські експерти (цивільного сектору) тоді вважали, що «ці навчання не мають наступального характеру, ... відпрацьовують тактичні елементи, злагодженість бойових екіпажів танків і таке інше», проте, на відміну від навчань 2021 р., не імітували захоплення аеродромів, наступи у складі підрозділів. У навчаннях брали участь не штурмові

підрозділи, а звичайні мотострілецькі, інженерні та інші частини. Використовувалися, переважно, основні види озброєнь і техніки – танки Т-72Б3, модернізовані Т-80, бронетранспортери і бойові машини піхоти [15].

Стратегічні навчання «Союзна рішучість-2022» (другий, основний етап – 10–20 лютого 2022 р.), відіграли особливу роль як засіб розгортання та стратегічного маскуванню наступального угруповання біля кордонів України. За сценарієм навчання, з 14 січня 2022 р. розгорнулася раптова перевірка військ Східного військового округу (штаб у м. Хабаровськ) ЗС РФ, почалося перекидання частин округу на полігони Білорусі для участі у навчаннях «Союзна рішучість-2022». До 9 лютого передислокацію (перший етап навчання) завершили, що значно посилило угруповання російських військ на території союзника. Загалом у Білорусь зі Східного ВО перемістилися підрозділи 12 бригад (танкової, чотирьох мотострілецьких, морської піхоти, двох десантно-штурмових, спецпризначення, двох артилерійських, ракетної), мотострілецький полк, частини інженерних військ, військ ППО, зв'язку, РХБЗ, матеріально-технічного забезпечення.

В активній фазі згаданого навчання безпосередньо у Білорусі було задіяно 6–8 тис. вояків ЗС РБ та 10–12 тис. росіян, п'ять полігонів та чотири аеродроми Білорусі. При цьому активно діяли частини ЗС Білорусі. Зокрема, білоруські десантники разом із підрозділами Внутрішніх військ МВС РБ (їх загальна чисельність 12 тис., включаючи 3-тю окрему бригаду спецпризначення) навчалися блокувати і штурмувати населені пункти, відпрацьовували формування частини бригадного рівня (до 2 тис. вояків із 300 одиниць техніки). Було сформовано спільне угруповання ракетних військ, куди увійшли РЗСО «Полонез» та ОТРК «Іскандер», проводилися електронні імітації пусків ракет. За оцінкою Державного секретаря Союзної держави Д. Мезенцева, у ході навчань була підтверджена дієздатність єдиної оборонної доктрини із захисту західних кордонів Союзної держави 21 лютого МО РБ повідомило, що війська РФ затримуються в Білорусі для «продовження перевірки сил реагування Союзної держави... у зв'язку із нарощуванням військової активності біля зовнішніх кордонів Союзної держави і загостренням ситуації на Донбасі». Як засіб демонстрації сили та можливостей стратегічного потенціалу (передусім перед блоком НАТО) 19 лютого 2022 р. відбулися позапланові навчання стратегічних сил РФ «Грім-2022». У них взяли участь РВСП, Повітряно-космічні сили, Північний та Чорноморський (ЧФ) флоти, ракетні частини Південного ВО (ОТРК «Іскандер») [16; 17].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Сокирко В. Раскаты учебного «Грома» докатятся до «Востока-2022». URL: <https://tinyurl.com/5n7229yh> (дата звернення: 31.03.2026).

2. Чернов А. Названа одна из особенностей совместных стратегических учений «Запад-2021». URL: <https://tinyurl.com/ye2x7nnp> (дата звернення: 31.03.2026).
3. В Нижегородской области начались российско-белорусские стратегические учения «Запад-2021». URL: <https://tinyurl.com/uxzwtww5> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Рябов К. Новые тактические приемы, вооружения и техника на учениях «Запад-2021». URL: <https://tinyurl.com/5cnmfeup> (дата звернення: 31.03.2026).
5. Ищенко С. БАРС готов к прыжку: в Южном военном округе против Украины и НАТО сформирован второй фронт. URL: <https://tinyurl.com/2an9b6sj> (дата звернення: 31.03.2026).
6. Боевые роботы пошли на «Запад». *Военно-промышленный курьер*. 2021. 20 сентября.
7. Литовкин Д. Сейсмически устойчивы, тактически обучены. *Независимое военное обозрение*. 2021. 16 сентября.
8. Литовкин Д. Приемы боя. Воздушно-десантные войска меняют тактику. *Независимое военное обозрение*. 2021. 25 ноября.
9. Лыткин В. Россия отработает скрытое развертывание войск на учениях «Запад-2021». URL: <https://tinyurl.com/2tzxhpzf> (дата звернення: 31.03.2026).
10. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
11. Росія розпочала військові навчання біля українських кордонів // Українська правда. URL: <https://tinyurl.com/yftbzsjb> (дата звернення: 31.03.2026).
12. Тило К. В двустороннем учении 150-й дивизии ЮВО впервые задействовали тактические группы родов войск. URL: <https://tinyurl.com/2wamj3pe> (дата звернення: 31.03.2026).
13. Родионов Д. Шойгу возвращает армию в казармы, забыв про Донбасс? URL: <https://tinyurl.com/yks3vhab> (дата звернення: 31.03.2026).
14. Масштабные учения десанта пройдут в Крыму и Краснодарском крае - МО РФ. URL: <https://tinyurl.com/36pkc8rs> (дата звернення: 31.03.2026).
15. Штекель М. Військові навчання Росія може використати як прикриття для вторгнення. URL: <https://tinyurl.com/4x7wr2ht> (дата звернення: 31.03.2026).
16. Королева Н. В Беларуси начались совместные с Россией военные учения // DW. URL: <https://tinyurl.com/yc5ftfan> (дата звернення: 31.03.2026).
17. Бараш Ю. Как Путин решил напасть на Украину и готовил к этому вооружённые силы России. URL: <https://tinyurl.com/2zk468cw> (дата звернення: 31.03.2026).

Гаєвський С.О.

ORCID: 0009-0000-4159-6494

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

Краснодубець А.І.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БпЛА «БАЙРАКТАР» ПІД ЧАС ОБОРОНИ МІСТА КИЄВА У 2022 РОЦІ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 р. стало визначальним фактором трансформації підходів до ведення бойових дій. Особливої ваги набули безпілотні літальні апарати (БпЛА) «Байрактар ТВ2», що забезпечили новий рівень розвідки, спостереження та вогневого ураження противника. Їх застосування під час оборони Києва дало змогу значно підвищити ефективність управління військами та зменшити втрати особового складу.

Метою є узагальнення досвіду застосування БпЛА під час оборони Києва. Завдання включають аналіз напрямів застосування, оцінювання ефективності та визначення перспектив розвитку.

Основні напрями застосування БпЛА «Байрактар ТВ2»:

1. Тактичне використання БпЛА.

«Байрактар ТВ2» забезпечував розвідку та коригування артилерійського вогню, що дозволяло своєчасно виявляти та знищувати колони противника на підступах до столиці.

2. Вогневе ураження.

Завдяки високоточним керованим боєприпасам БпЛА здійснював удари по бронетехніці, засобах ППО та логістичних об'єктах противника. Це мало значний психологічний ефект, деморалізуючи особовий склад ворога.

3. Інформаційний аспект.

Відеоматеріали застосування «Байрактарів» активно поширювалися у медіа, формуючи позитивний імідж українських сил оборони та підтримку міжнародної спільноти.

4. Взаємодія з іншими силами.

БпЛА діяли у взаємозв'язку з підрозділами артилерії, ППО та наземними силами, що забезпечувало комплексний підхід до оборони Києва.

Проблемні питання: Серед основних проблем варто відзначити вплив засобів радіоелектронної боротьби противника, обмежений ресурс акумуляторів та залежність від погодних умов. Також важливим фактором була необхідність підготовки кваліфікованих операторів.

Висновки. Досвід застосування «Байрактарів» у битві за Київ засвідчив ефективність інтеграції сучасних технологій у систему оборони. Це стало прикладом успішного використання БПЛА у міських умовах та визначило перспективи їх подальшого розвитку у Збройних Силах України.

Гайдарли Г.С., к.і.н.

ORCID: 0000-0002-9197-5852

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент

ORCID: 0000-0002-9190-2821

Scopus ID: 57217488174

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

Щипанський П.В., к.військ.н., професор

ORCID: 0000-0002-0854-733X

Scopus ID: 57215051671

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СЕКТОРІ ОБОРОНИ м. КИЇВ

У 2022 р. медичне забезпечення сектору оборони м. Київ формувалося в умовах інтенсивних бойових дій та швидкої зміни оперативної обстановки. Це вимагало не лише організації безперервного надання медичної допомоги, а й постійної адаптації системи медичного забезпечення сектору оборони м. Київ до нових умов. Основні зусилля були зосереджені на зниженні санітарних втрат і підтриманні боєздатності підрозділів.

Система медичного забезпечення функціонувала як інтегрована структура, що поєднувала військові підрозділи та ресурси цивільної системи охорони здоров'я. До її складу входили підрозділи ОБТрО, окремого батальйону резерву, РТЦК та СП, підрозділи Національної гвардії України, Добровольче формування територіальної громади міста Києва. Така структура потребувала чіткої координації та єдиного управлінського підходу.

Управління медичним забезпеченням здійснювали централізовано з урахуванням реальної обстановки, включаючи загрозу блокування міста та діяльність диверсійно-розвідувальних груп противника. Важливим було не лише реагування на вже наявні санітарні втрати, а й завчасне розгортання медичних спроможностей у потенційно загрозливих районах сектору.

Взаємодія із закладами охорони здоров'я району м. Києва була організована на системній основі. Визначено відповідальних осіб, узгоджено порядок обміну інформацією та

маршрути евакуації. Це давало змогу раціонально розподіляти потоки поранених і хворих та уникати перевантаження окремих лікувальних закладів.

Лікувально-евакуаційна система будувалася за принципом етапності. Медична допомога надавалася послідовно: від дій на місці ураження до лікування у стаціонарних умовах. Такий підхід забезпечував безперервність медичного супроводу пораненого та ефективне використання наявних ресурсів.

Основними закладами для надання медичної допомоги було визначено багатопрофільний лікувальний заклад як базовий елемент системи, а також додатковий заклад, що забезпечував розширення спроможностей і прийом поранених та хворих за відповідними профілями. Такий розподіл підвищував стійкість системи медичного забезпечення сектору оборони м. Київ в умовах навантаження.

Евакуація поранених організовувалася як безперервний процес за визначеним маршрутом: місце ураження → місце збору поранених → медичний пункт підрозділу → лікувальний заклад.

Залучалися як штатні медичні засоби, так і транспорт підрозділів, а також ресурси системи екстреної медичної допомоги. Передбачалися альтернативні маршрути евакуації, що було критично важливим в умовах можливого порушення транспортної інфраструктури.

Для підвищення ефективності догоспітального етапу було розгорнуто медичні палатки (польові медичні пункти) на базі окремого батальйону резерву. Їх використання забезпечувало надання невідкладної допомоги, стабілізацію стану поранених та їх підготовку до подальшої евакуації, що знижувало навантаження на стаціонарні заклади.

Медичне забезпечення підрозділів організовували відповідно до фактичних потреб. Основна увага зосереджувалася на забезпеченні індивідуальними засобами медичного захисту, засобами зупинки кровотечі та базовими медикаментами. Постійний контроль стану забезпечення давав змогу своєчасно виявляти наявні дефіцити та оперативно їх усувати. Додатковим джерелом поповнення медичних ресурсів виступала волонтерська допомога, зокрема у вигляді медичних препаратів.

Важливим напрямом стала підготовка особового складу та цивільного населення. Заняття проводилися за ключовими темами: зупинка кровотечі, надання допомоги при пораненнях, серцево-легенева реанімація, дії при ураженні хімічними речовинами. До навчання залучали підготовлені медичні бригади, у тому числі на базі підприємств району, що забезпечило практичну спрямованість підготовки.

Додатково було впроваджено дистанційні форми навчання. Розроблені відеоуроки із надання першої медичної допомоги дали можливість охопити більше населення та підвищити доступність навчання в умовах обмежених ресурсів і часу.

Санітарно-епідеміологічне забезпечення включало контроль умов розміщення особового складу, водопостачання та харчування, а також проведення профілактичних заходів щодо недопущення інфекційних захворювань.

Облік і аналіз медичних даних давали змогу оцінювати структуру санітарних втрат, обсяги наданої медичної допомоги та ефективність функціонування системи медичного забезпечення сектору оборони м. Київ. Отримані результати використовувалися для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, у 2022 р. система медичного забезпечення сектору оборони № 5 м. Київ функціонувала як адаптивна, інтегрована структура, здатна забезпечувати безперервність надання медичної допомоги та ефективно реагувати на виклики бойових дій у міському середовищі.

Герасименко О.В.

ORCID: 0009-0004-4615-2584

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України, м. Київ

Мулява В.Д., к.філос.н., доцент

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України, м. Київ

Чемер Ю.П.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України, м. Київ

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ УСПІХУ КИЇВСЬКОЇ ОБОРОННОЇ ОПЕРАЦІЇ

Київська оборонна операція 2022 року стала одним із найбільш яскравих прикладів того, як моральний дух війська та народу здолав матеріальну перевагу ворога. Як і у війнах минулого, де перемога залежала не лише від гармат і шабель, а й від духовної стійкості воїнів, так і тут, під Києвом, навесні 2022 р., ЗС України зіткнулися з широкомасштабним вторгненням російських військ, загрозою оточення столиці Батьківщини, масовими втратами та шоком від віроломної навали.

Початок вторгнення характеризувався хаосом: невизначеністю, панікою, страхом за родини, особливо серед бійців територіальної оборони, де переважали цивільні добровольці без бойового досвіду, масовими психогенними реакціями. У деяких підрозділах психологічні втрати значно перевищували фізичні. Тоді оборона Києва проти широкомасштабного вторгнення російського агресора стала першою ключовою перевіркою психологічної готовності українців захищати свою свободу. Саме тоді сформувалася своєрідна психологія

захисту – особливий психологічний стан українських воїнів, моральна готовність до самопожертви без примусу, що стала найвищою формою бойового духу.

Важливою задачею командирів (начальників) усіх рівнів на цьому етапі було перетворення страху вторгнення на стійку бойову рішучість. Це завдання вирішувалось не лише наказами, а і символічною підтримкою – упевненістю у захисті столиці, єдністю влади та суспільства. Внутрішня мотивація воїнів формувалася на ґрунті боротьби за дім, родину, націю не як абстрактна ідея, а як конкретна загроза безпосередньо їхньому життю. Ці елементи становили психологічний щит, що працював разом із фізичними засобами оборони.

З початком бойових дій у багатьох оборонців сформувався типовий патерн стресових реакцій: початковий підйом бойових настроїв, спад бойової мотивації у період найінтенсивніших обстрілів, подальша адаптація та стабілізація стану бойових підрозділів.

Водночас негативними факторами впливу на морально-психологічний стан наших військ були:

інтенсивність бойових дій, психічна та фізична втома, відсутність можливості вирішення соціально-побутових питань (відпочинок, миття, прання тощо) особового складу в районах безпосереднього зіткнення з противником та тих, що перебували в оточенні;

часткова втрата зв'язку військовослужбовців із рідними та близькими;

загроза повторення техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС;

загроза можливого застосування противником хімічної та інших видів зброї, забороненої Женевськими конвенціями [1].

Проте вже з перших днів виявилася та сила, яку класична воєнна наука завжди вважала вирішальною – єдність мети як відчуття, що відступати нікуди, а перемога можлива лише за спільних зусиль. Дуже швидко патріотичний підйом, необхідність захисту дому, сім'ї, столиці перетворили шок на стійкість.

Березень 2022 р. став піком напруги оборони, коли досягнуті успіхи у відбитті нападу ворога, активна протидія всіх сил російській агресії та героїчна оборона позицій призвели до значного зростання морального духу.

Морально-психологічне забезпечення особового складу Сил оборони України, спочатку реактивне й хаотичне, через нестачу фахівців, особливо психологів, та масовий приплив добровольців, швидко набувало системного характеру. Головними напрямками роботи командирів і військових психологів з особовим складом були:

кризова інтервенція – активна робота високомобільних психологічних груп безпосередньо у районах боїв: психологічне розвантаження (дебрифінги) після сутичок, подолання бойового шоку, повернення бійців у стрій, психологічна допомога військовослужбовцям і підтримка членів їхніх сімей;

самодопомога та взаємна підтримка – запровадження методів надання першої психологічної допомоги за принципом «рівний-рівному». Це були базові протоколи: дихальні практики для зняття паніки, техніки заземлення, елементарні методи надання першої психологічної допомоги побратиму, який перебуває у ступорі або гострому стресі, підготовка відповідних листівок, пам'яток і повідомлень. Все це стало досить ефективними засобами безпосередньо в окопах і на блокпостах;

інформаційно-пропагандистське забезпечення – оперативне поширення відеоматеріалів про наші успіхи (знищення російських колон під Києвом, бої за Гостомель, Ірпінь, оборона Чернігова), роз'яснення воєнно-політичної ситуації про те, що іде смертельна боротьба за виживання української нації, виступи Президента України («Ми тут»), медіакампанії усіх провідних українських ЗМІ, меми «Байрактар» та інші суттєво піднімали бойовий дух особового складу захисників України.

Також широко і активно проводилися заходи з висвітлення інформації про безчинства, масові вбивства цивільного населення, зокрема, жінок і дітей, військами окупантів у Бучі, Гостомелі, Ворзелі, Бородянці, Ірпені. Ця інформація стала суттєвим каталізатором для мобілізації особового складу Сил оборони України на безжальне знищення російських окупантів [2]. Важливою була протидія ворожим інформаційно-психологічним операціям – нейтралізація наративів про «падіння Києва за три дні», особливо активних чуток про «зраду влади та командування». Вживалися заходи щодо режиму інформаційної гігієни (обмеження смартфонів на позиціях, заборона передачі геолокації та будь-якої військової інформації).

Також проводилась соціально-правова, психологічна та емоційна підтримка – допомога в отриманні необхідних документів, інформації з питань реалізації належних пілг і гарантій, спрощення виплат родинам загиблих, гарячі лінії, виїзди мистецьких бригад для психологічного розвантаження.

Результати виявилися досить вражаючими – попри перевагу ворога в повітрі, озброєнні, чисельності, треба особливо наголосити, що масової деморалізації особового складу Сил оборони, на яку ворог очікував, не було. Війська в активній обороні утримували позиції, підрозділи Територіальної оборони швидко адаптувалася й налагодили ефективну взаємодію з кадровими частинами.

Рівень психогенних втрат, високий у початковій фазі оборони, поступово було мінімізовано. Водночас комплекс морально-психологічних заходів у вигляді групових бесід для психологічного розвантаження знизив випадки самогубств на третину у критичних зонах [1].

Порівняно з противником, мотивація якого швидко деградувала через розбіжність пропаганди з реальністю, «м'ясні штурми», мародерство, паніку після втрат, українська армія демонструвала зворотне – моральний дух зростав щоденно, з кожним успішним боєм.

Водночас в організації воєнно-політичної роботи серед російських військ під час Київської оборонної операції виявлялись характерні риси, що негативно вплинули на морально-психологічний стан військ агресора:

до особового складу не були доведені цілі так званої СВО, їхнє місце та роль у виконанні її завдань;

очікувані ворогом оцінки соціально-політичної ситуації в Україні не відповідали дійсності – навіть жителі російськомовних областей зустріли тилові колони ворога громадянським спротивом;

відомості російського командування про морально-психологічний стан особового складу ЗС України виявилися дуже помилковими. Передбачення щодо його неготовності до опору та масової здачі у полон не виправдалися;

особовий склад угруповань військ збройних сил росії, що брав участь у вторгненні, зазнав масштабного за натівськими стандартами інформаційно-психологічного впливу, розгорнутого силами психологічних операцій України;

заходи противника з воєнно-політичної роботи зі своїм особовим складом виявилися застарілими, не ефективними у захисті від інформаційно-психологічного впливу з боку України. Це призвело до масових випадків дезертирства, самоушкодження, запровадження «дошок ганьби» [3; 4].

Ключовими факторами, що позитивно впливали на морально-психологічну готовність особового складу ЗС України, стали:

швидке зростання у військ та населення рівня довіри до ЗС України;

високий рівень вмотивованості та патріотизму особового складу, усвідомлення справедливого характеру збройної боротьби на своїй землі за свою Батьківщину, впевненість у невідворотній перемозі України;

єднання українського народу та його активний спротив військам РФ, підтримка війська волонтерськими та іншими громадськими організаціями;

активна участь в оборонній операції всіх складових Сил оборони України – Національної гвардії, добровольчих підрозділів, поліції, загонів самооборони та інших;

наростаючі тактичні успіхи та витіснення військ рф із території Київської, Житомирської, Чернігівської та Сумської областей;

всєбічна підтримка України країнами ЄС, США, Великою Британією, Канадою та міжнародною спільнотою у визволенні українських територій;

підвищення грошового забезпечення військовослужбовців і запровадження додаткових виплат за участь у бойових діях;

системне й оперативне заохочення захисників України державними та відомчими нагородами;

формування нових бойових традицій та ритуалів;

створення іноземного легіону та його активна участь у знищенні російських загарбників [3; 4].

Однією з особливостей боротьби з агресором у цей час стала екзистенційна мобілізація. З 24 лютого 2022 р. у всіх ТЦК та СП спостерігалися великі черги патріотично налаштованих громадян, які прагнули вступити до лав Сил оборони України. Активно формувалися підрозділи Територіальної оборони та доукомплектувалися бойові частини. Психологічний стан військ (сил) і суспільства характеризувався кризовою адаптацією та високим рівнем адреналінового піднесення.

Особливістю цього періоду стало те, що стан бойового шоку швидко переріс у фазу активного спротиву. Переважала так звана горизонтальна згуртованість – бійці активно передавали досвід один одному. Екзистенційна загроза та відсутність чіткої лінії фронту вимагали від воїнів самостійності в ухваленні рішень, водночас масово фіксувалися приклади героїчних, нешаблонних дій як військовослужбовців, так і цивільних осіб.

Київська оборонна операція 2022 року увійшла в історію як приклад, коли духовна стійкість нації та війська виявилася сильнішою за танки й ракети окупантів. Вона показала, що у сучасній війні моральний та духовний аспекти є не менш важливими, аніж матеріальні, а своєчасне психологічне забезпечення, від кризової інтервенції до інформаційної протидії, перетворює масу добровольців на незламну силу. Війна також змінила світогляд багатьох українців, вплинувши на їхні цінності та сприйняття світу. Важливим є формування нової колективної ідентичності, заснованої на почутті національної гордості, патріотизму та єдності перед загрозою зовнішньої агресії. Війна підвищила відчуття відповідальності за долю країни, що сприяє активізації громадянського суспільства та залученню населення до волонтерської діяльності, підтримки армії та постраждалих.

Оборона Києва у 2022 р. – це взірць мобілізації психологічної стійкості суспільства і військових в умовах несподіваного, масованого вторгнення. Абсолютна більшість українців у тій чи іншій формі долучилися до боротьби з агресором і відчували себе частиною національного опору. У цей час війна для українців дійсно стала всенародною, згуртованість українського суспільства проявилася в різних формах масової підтримки Сил оборони та стійкості до складних бойових обставин повномасштабної війни. Дух захисту під час оборонної операції став одним із фундаментальних чинників бойової ефективності і суспільної витривалості. Ця перша велика битва з ворогом посилила віру українського народу в перемогу й зміцнила дух нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Pavlova I., Graf-Vlachy L., Petrytsa P., Zhang S. X. Early evidence on the mental health of Ukrainian civilian and professional combatants during the Russian invasion // *European Psychiatry*. 2022. № 65 (1). P. 1–6. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2022.2335>.
2. Bryant R., Schnurr P., Pedlar D. Addressing the mental health needs of civilian combatants in Ukraine // *Lancet Psychiatry*. 2022. № 9 (5). P. 346–347. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(22\)00097-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(22)00097-9).
3. Опис організації морально-психологічного забезпечення ведення бойових дій Збройними Силами України в ході відбиття повномасштабної російської агресії в період з 24.02.2022 року до 08.07.2023 року (500 днів війни). Ч. 2 / В. М. Яцентюк, В. В. Чекалов, Р. Ч. Мамедов, С. М. Рудік, Я. В. Калініченко, В. М. Мороз, А. М. Романишин; ред.: В. Клочков; Збройні Сили України, Національний університет оборони України. Київ, 2023. 260 с.
4. Морально-психологічне забезпечення Збройних Сил України: історія та досвід : монографія / В. В. Клочков, В. М. Яцентюк, В. В. Чекалов, Р. Ч. Мамедов, С. М. Рудік, Я. В. Калініченко, Д. Г. Дрозденко, В. М. Мороз, А. М. Романишин, В. В. Стасюк; ред.: В. В. Клочков; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. Київ : 7БЦ, 2024. 567 с.

Голота А.А.

ORCID: 0000-0002-1574-4163

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

Кожушко М.І.

ORCID: 0000-0001-5410-1657

*Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

СТІЙКІСТЬ ОБОРОНИ СТОЛИЦІ УКРАЇНИ – ПРИКЛАД ВЕЛИЧІ ДУХУ ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

«Ми розуміли, що якщо ми не віддамо Київ та протримаємось 2–3 дні – ми виграємо». «Як би впав Київ, посипалось би усе». Ці слова захисників столиці України – міста-героя Києва сьогодні знають майже всі наші співвітчизники. А тоді весь народ України дивився на свою столицю та рівнявся на неї. І наші герої вистояли, протримались, виграли. Відбулася велика сакральна подія в житті української політичної нації. Адже неймовірною мужністю та свідомою жертівністю це було досягнуто.

До цього часу наша держава та її Збройні Сили пройшли численні випробування на міцність у протистоянні потенційному агресору, зокрема при розподілі Чорноморського

флоту, провокацій біля острова Зміїний, на острові Тузла, під час героїчних боїв під час АТО/ООС. Тобто поступово формувалась оборонна свідомість як військових, так і усього народу. У складний період оновлення нашої державності правильним було рішення військово-політичного керівництва України щодо збереження у будь-якому вигляді певної категорії посадовців, які безпосередньо відповідали за розвиток національної свідомості військовослужбовців, нарощування їх розуміння необхідності захисту територіальної цілісності України та формування особистості громадянина своєї незалежної держави. Це виявилось надто складним процесом і викликало певні невдоволення категоричністю критеріїв до майбутніх захисників України. Але сьогодні ми бачимо правоту тих, хто стояли біля витоків нової армії. Тому з порозумінням і повагою ми маємо відноситись до людей, які своєю присутністю робили справу державної ваги в українському війську.

Українська національна ідея після отримання Україною незалежності практично стала детермінантою національно-державницької ідеології, національно-патріотичної роботи, формування патріотизму та національної самоідентифікації громадян. Особливо це питання стосувалось особового складу сил безпеки і оборони як головного гаранта захисту держави. Це було еволюційне зростання національної самосвідомості захисників України, у першу чергу завдяки діяльності структур, спеціально створених для формування та підтримки належного морально-психологічного стану у військових формуваннях, національно-патріотичного виховання особового складу та формування його нового світобачення, сприяння впровадженню європейських цінностей, протидії негативному інформаційно-психологічному впливу, забезпеченню правопорядку та високої бойової готовності військових підрозділів.

Морально-психологічне забезпечення складових сектору безпеки і оборони у різних організаційних формах за час становлення незалежної Української держави відіграло історичну роль у формуванні в особового складу загальнонаціональної ідентичності, впровадженні національно-державницької ідеології, свідомого сприйняття європейських демократичних цінностей. За цей час воно пройшло численні реорганізації та набуло значення на більш високому рівні. Велич морального духу військовослужбовців і переважної більшості народу України, його самоорганізація особливо проявились під час підступного нападу на нашу державу фашистської рф. Як позитив ми визначаємо те, що суттєво були нарощені державні та відомчі структури комунікацій, контрпропаганди та протидії фейкам.

Поряд із тим, у ЗС України затягувалась реформа гуманітарної підготовки офіцерів із залученням цивільних ВНЗ. Не впроваджувались належним чином законодавчі вимоги щодо нав'язування своєї волі в інформаційному просторі та формування державної системи стратегічних комунікацій. Ми вважаємо що, перш за все, не було належної наполегливості у

питаннях оперативного впровадження нових керівних документів державного значення: Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії інформаційної безпеки, Стратегічного оборонного бюлетеня України. Актуальні публікації у низці наукових видань були не досяжні роками, а за підсумками багатьох очікуваних нарад, конференцій, круглих столів за темою МПЗ рішення були не відомі. Питання модернізації морально-психологічного забезпечення армії та інших силових відомств не отримало широкого залучення фахівців та громадськості.

На початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну система морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України проходила етап модернізації. Але на нашу думку, треба було вже завершувати вдосконалення та модернізацію цієї сфери діяльності. Держава потребувала розроблення нової філософської парадигми підтримки належного морально-психологічного стану структур сектору безпеки і оборони, використання для відсічі агресії усього потенціалу держави та суспільства, у тому числі духовного та культурного, як це визначено у Стратегії воєнної безпеки України. Ми не раз казали про ознаки такої тенденції і вона особливо проявилась під час війни. На жаль, на час «Ч» це питання застрягло у внутрішньовідомчих наукових дискурсах.

Також ми не надали належної оцінки створенню військово-політичних органів в армії рф, які з самого початку визначали авантюру із спеціальної підтримки агресивних намірів своєї держави та діючого політичного диктаторського режиму, факт нагляду та недовіри до командного складу силових структур у реалізації своїх несправедливих та злочинних завдань, що, без сумніву, було ознакою підготовки до війни.

Разом із тим, цей комплекс проблем визначив і ознаки феномена особливих соціально-політичних цінностей нашого народу. Той патріотичний порив, проявлений ним на початку відбиття агресії, особливо під час оборони Києва, не був спонтанним, не був випадковим спалахом якогось просвітлення, а був реалізацією багатовікового духовного потенціалу народу, зцементованого свідомим переконанням у виборі свого державницького курсу в роки незалежності. Ми маємо право стверджувати, що таких неймовірних випробувань вогнем та залізом не випадало захисникам жодної держави.

Повномасштабна агресія рф проти України виявила величнійший рівень духовного потенціалу наших співгромадян та морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України. Оговтавшись від першого шоку, з перших днів війни, мешканці столиці, як і всі громадяни України, реалізовували такі складові духовного потенціалу, як любов до своєї незалежної держави, прихильність до європейських цінностей, бажання захищати свою Батьківщину від агресора, високий рівень національної свідомості та самоорганізації суспільства. Це відбулося як прояв їх високої оборонної самосвідомості,

сформованої протягом років незалежності на підставі героїчної історичної самосвідомості та самоідентифікації себе як складових української нації. Це сприяло зупинці ворога на підступах до столиці нашої держави та нанесенню йому величезних поразок.

Без сумніву, в цьому відбулась могутня роль усіх складових оборонного потенціалу держави. Надважливе значення також мала готовність та практичні дії цивілізованих держав світу надати допомогу Україні. Особливо це проявилось у наданні протитанкових ракет «Джавелін» та ЗРК «Стінгер», які поруч із вітчизняним озброєнням майстерно використали захисники Києва по ворожих колонах у напрямку Києва.

Події широкомасштабної агресії росії проти України виявили величнійший рівень духовного (морально-психологічного) стану особового складу Збройних Сил та громадян України як прояв духовного потенціалу держави і усього суспільства. Тобто відбулося майже те, що було закладено у Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року. З перших днів війни громадяни України реалізовували такі складові духовного потенціалу, як прихильність до європейських цінностей, любов до своєї незалежної держави, бажання захищати свою Батьківщину від агресорів, високий рівень національної свідомості та самоорганізації суспільства. Таким чином виявилось актуальне завдання щодо продовження забезпечення стабільної і потужної ролі держави, місцевих органів влади та громадських організацій у формуванні морального духу своєї армії. А для цього нам потрібно визнати необхідність зміни поглядів на процеси, в яких роль держави і громадянського суспільства є беззаперечною.

Українці за підтримки союзників вже більше чотирьох років тримають свою оборону від підлого противника з подальшою метою звільнення всіх окупованих територій. Не кожен воїн спроможний витримати довготривалі, виснажливі, ризиковані бойові завдання. Але при цьому у нас фронт хоч і стогне, але не сиплеться і дає противнику потужну відсіч. Ми завжди будемо пам'ятати про героїв, які загинули на полях битв, та чисельні страждання мирних громадян, тому ніколи не дозволимо звести нанівець зусилля нашого народу розбити цю фашистську орду.

Сили безпеки і оборони України пройшли жорстокіші випробування, довели свої могутні потенційні можливості мужністю та відданістю своїх героїв, оборонним інтелектом вчених та талановитих захисників на фронті, стійкою оборонною свідомістю.

На цей час протистояння протиборчих сторін зайшло в стадію боротьби на виснаження. При цьому роль морального чинника в ході бойових дій зростає ще більше. Завдяки міцному духовному потенціалу суспільства розгубленості людей не відбулося, але моральне та психологічне навантаження як на воїнів, так і цивільне населення стало дуже високим.

На наше переконання, морально-психологічний (духовний) потенціал держави як складова сукупного потенціалу держави формується на підставі розвитку всіх інших його складових: економічного, науково-технічного, соціального, воєнного та культурного потенціалів. Тобто він береться не з нізвідки, а є похідним від результатів роботи наших громадян у сферах діяльності, які формують інші потенціали держави. Таким чином морально-психологічний (духовний) потенціал об'єднує не самі потенціали держави, а інтегрує усвідомлення громадянами їх досягнень в інтересах оборони держави у цих сферах, а отже оборонної свідомості і потенційних можливостей свого особистого захисту. Безумовно, працює і зворотній вплив морально-психологічного (духовного) потенціалу держави на ефективний розвиток потенціалів держави.

Одним із сучасних напрямів наукових досліджень в Україні сьогодні є формування та використання морально-психологічного потенціалу (стану) особового складу сил безпеки і оборони України як складової бойового потенціалу держави та однієї із важливих сфер суспільної свідомості. Визначення саме такого розуміння проблеми обумовлено тим, що вже більше трьох десятиліть відбуваються випробування спроможностей України захистити свою соборність та територіальну цілісність. Головним іспитом цієї міцності стало повномасштабне вторгнення росії. Український народ з перших днів агресії виявив зразки безмежного героїзму воїнів Збройних Сил України, самовідданий супротив окупантам цивільного населення, його високу самоорганізацію у формуванні бойових добровольчих підрозділів та волонтерського руху, мужність працівників української залізниці, медиків, рятувальників тощо. В переважній більшості це відбулося як прояв високої оборонної самосвідомості наших громадян. Таким чином, на свідомому рівні, на практиці вони довели своє щире прагнення до створення та захисту своєї незалежної держави України. Тобто українська національна ідея як теорія поновлення української державності отримала втілення у практичних діях громадян України під час найвищих випробувань. Беззаперечно, що в цьому питанні велике мобілізуюче значення мали закріплення в Конституції України стратегічного курсу на членство в НАТО, отримання Томосу про автокефалію Православної Церкви України, надання громадянам права європейського безвізу, впровадження реформ у контексті вимог щодо вступу до ЄС, удосконалення соціально-економічних відносин, підтримка бізнесу та підприємництва, модернізація освіти та охорони здоров'я. Важливе значення мала проведена національно-патріотична робота та військово-патріотичне виховання громадян, нове законодавство України щодо упорядкування використання державної мови, заборони фашистських й комуністичних символів та ідеології, формування у військах нових бойових традицій. Ці окремі приклади формування нового демократичного суспільства в сукупності надавали у свідомості громадян зростаючу перевагу та авторитет

своїй незалежній державі, формували гордість за громадянство України, готовність захищати свій історичний вибір.

Прикладом є офіцери та військовослужбовці за контрактом. Громадяни вступають до вищих військових навчальних закладів або укладають контракти на службу у ЗС України, свідомо обираючи сферу своєї професійної діяльності і розуміючи свій громадянський обов'язок як правило самостійно, як самоусвідомлення в цьому своїй життєвої потреби. Самореалізація їх духовного потенціалу відбувається на підставі, перш за все, сприйняття ними національно-патріотичних цінностей, переконання у необхідності захисту своєї родини та держави, підтримки політичного курсу держави, віри у справедливий характер застосування Збройних Сил України тощо. Тобто переважна частина духовного потенціалу реалізується людьми самостійно.

Такі рішення кардинально змінюють підхід до реалізації духовного та культурного потенціалу, інформаційного забезпечення військової діяльності. Нам треба визнати необхідність зміни поглядів на суспільно-політичні процеси, в яких роль держави є беззаперечною та необхідною. Ця роль має суттєво збільшитися та стати більш потужною. Держава має залучити до комплексної роботи громадянське суспільство, місцеві органи влади, наукову спільноту тощо. Тобто має здійснитись перехід від корпоративної системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України до потужної державної комплексної програми реалізації духовного та культурного потенціалів держави у структурах сектору безпеки і оборони різними засобами комунікацій.

*Грицюк В.М., д.і.н., професор
ORCID: 0000-0001-9877-1900
Національний університет оборони
України, м. Київ*

СТРАТЕГІЧНИЙ ХАРАКТЕР КИЇВСЬКОЇ ОБОРОННОЇ ОПЕРАЦІЇ 2022 РОКУ

Битва за Київ, як ці події часто називають західні аналітики, військові історики, політичні оглядачі, має висвітлюватися на рівні операції військ, об'єднаних в оперативно-стратегічне угруповання «Північ» (до його складу ввійшли угруповання військ оборони міста Києва, оперативні угруповання «Волинь» і «Сіверськ»).

Київська оборонна операція, на нашу думку, мала стратегічне значення.

По-перше, захист Києва як політичного, економічного, транспортного, культурного, історичного, релігійного центру України.

По-друге, швидке захоплення міста було пріоритетною метою пугінського режиму. Це стало б підґрунтям для зміни влади у нашій країні та призначення маріонеткового «уряду», а також вплинуло б на позиції зарубіжних країн щодо політичної й військової підтримки України.

По-третє, взяття Києва мало продемонструвати «силу російської зброї» і спроможність російських військ у стислий термін виконувати складні стратегічні завдання. Втрата столиці вкрай негативно вплинула б на морально-психологічний стан Сил оборони України та українського суспільства, істотно підірвала б національну стійкість, спроможність до протистояння російській агресії й організації спротиву на окупованих територіях.

По-четверте, успішна оборона міста згуртувала націю, додала віри в перемогу над агресором, продемонструвала здатність Збройних Сил України успішно протистояти значно чисельнішій армії противника, а на міжнародному рівні довела необхідність і доцільність надання політичної, економічної, військової допомоги нашій країні.

По-п'яте, стратегічний рівень операції підтверджується залученням до неї всіх складових Сил оборони України.

По-шосте, стратегічний рівень керівництва діями військ.

По-сьоме, відбувся розгром головного стратегічного угруповання противника. До Київської наступальної операції залучалися війська шести російських загальновійськових армій з одинадцяти, що брали участь у вторгненні в Україну в лютому 2022 року. Крім того, вірогідно, на певному етапі до них мали приєднатися білоруські збройні сили. Оборонна операція завершилася вимушеним відступом противника від Києва, при цьому ворог зазнав значних втрат від ударів українських військ, що переслідували його до державного кордону.

Результатом операції стало звільнення територій не лише Київської, а й Житомирської, Полтавської, Чернігівської та Сумської областей. Київська оборонна операція має стратегічне значення, оскільки її результати істотно змінили обстановку на головному стратегічному напрямку вторгнення російських військ та вплинули на подальший перебіг війни, змусили противника докорінно переглянути свій стратегічний задум.

Після розгрому російських військ під Києвом і відступу їх на територію білорусі військово-політичне керівництво рф сформулювало твердження, що наступ на українську столицю нібито був лише «військовою хитрістю», аби відтягти українські сили від інших напрямків. Тому, мовляв, серйозних дій і не планувалося, а сам відступ із Київщини за планами «спеціальної воєнної операції» мав сприяти переговорному процесу з владою України. Однак усі військові фахівці глибоко переконані, що це була серйозна поразка російської армії.

Згадуючи початок вторгнення, Верховний Головнокомандувач, Президент України наголосив: «маємо повне право сказати: ми захистили незалежність, ми не програли

державність, Україна існує, Путін не досягнув своїх цілей. Не зламав українців. Не переміг у цій війні. Ми зберегли Україну, і ми зробимо все, щоб здобути мир. І щоб була справедливість».

Ганебна поразка російської окупаційної армії та доблесть захисників Києва назавжди залишаться у нашій пам'яті, а праці істориків закарбують імена і діяння героїв навечно.

Гульман С.С., доктор філософії
ORCID: 0000-0001-6250-6080
Національний університет оборони
України, м. Київ

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент
ORCID: 0000-0002-9190-2821
Scopus ID: 57217488174
Національний університет оборони
України, м. Київ

Кенгерлі А.Г.
ORCID: 0009-0005-5794-6221
Національний університет оборони
України, м. Київ

ДОСВІД ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІНЖЕНЕРНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК (СИЛ) У СЕКТОРІ ОБОРОНИ М. КИЄВА ПІД ЧАС ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Основні завдання інженерної підтримки військ для підготовки сектору міста Київ до оборони полягали в обмеженні мобільності сил та засобів противника і виконанні інженерних заходів із підвищення живучості та безпеки військ (сил) і об'єктів. Проте низка труднощів вносила свої корективи у підходи до успішного виконання цих завдань: недостатня навченість особового складу підпорядкованих підрозділів, наявність великої кількості цивільного населення, невідповідність нормативно-правової бази з питань інженерної підтримки, відсутність штатної інженерної техніки у підпорядкованих підрозділах, великий обсяг завдань та мала кількість сил і засобів для їх виконання, а також невідповідність стандартних просторових показників опорних пунктів підрозділів.

Значні труднощі виникали із будівництвом укриттів для особового складу, які не можна було обладнати у достатній кількості через обмежену площу ділянок ґрунтового покриття, велику кількість підземних комунікацій та обмежену кількість лісоматеріалів. Тому укриттями для особового складу слугували станції метро та підземні переходи. Щоб не допустити прихованого переміщення противника по лінії метро, виходи із деяких станцій блокувалися.

Для збільшення темпів виконання заходів фортифікаційного обладнання позицій та районів із числа патріотично налаштованого населення було створено окрему інженерну роту добровольчого формування територіальної громади. Особовий склад зазначеного підрозділу влаштовував невибухові інженерні загородження, посилював підрозділи

територіальної оборони для фортифікаційного обладнання позицій та районів, будував захисні споруди на пунктах управління, проводив інженерні заходи безпеки операції (бою), у тому числі маскування та імітацію.

Щоб обмежити мобільність сил та засобів противника, влаштовувались як вибухові, так і не вибухові інженерні загородження, посилювалися перешкоди природного походження. Основу вибухових інженерних загороджень складали групи протитанкових мін та протипіхотних вибухових пристроїв, мінні шлагбауми, протитанкові міни та окремі фугаси були встановлені на ймовірних напрямках руху російської військової техніки та особового складу. Основу невибухових інженерних загороджень складали протитанкові їжаки, дротяні загородження, протитанкові рови та лісові завали.

Виконання завдань і заходів інженерної підтримки сектору оборони міста Київ показало, що більшість підходів до виконання цих завдань містили творчий характер і, у деяких випадках, не відповідали вимогам керівних документів з інженерної підтримки військ (сил), проте, були виконані своєчасно, якісно і у повному обсязі.

Дутка В.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОБОРОНА БРОВАРСЬКОГО НАПРЯМКУ: ЗНАЧЕННЯ СКИБИНСЬКОГО БОЮ (БЕРЕЗЕНЬ 2022 р.)

Київська оборонна операція лютого–березня 2022 р. стала визначальною подією в новітній історії України, що заклала фундамент для подальшого стратегічного перелому в усій російсько-українській війні [5]. Одним із найбільш критичних, динамічних та водночас успішних епізодів цієї масштабної операції стала оборона на Броварському напрямку – стратегічному східному фланзі захисту столиці [1; 2]. Східні підступи до Києва російське командування розглядало як пріоритетний вектор для швидкого блокування міста з лівого берега Дніпра, що мало супроводжуватися перерізанням основних логістичних шляхів, захопленням залізничних вузлів та виходом до стратегічного Бориспільського шосе [8]. Ключовою точкою протистояння, що остаточно нівелювала ці плани та продемонструвала повну неспроможність наступальної доктрини агресора, став бій біля села Скибин 9–10 березня 2022 року [7]. Детальний воєнно-історичний аналіз цього зіткнення дає змогу не лише реконструювати тактичні особливості дій Сил оборони України, а й оцінити його глобальне стратегічне значення для зриву планів противника у всьому північному операційному районі.

На початку березня 2022 р. оперативна обстановка на Броварському напрямку характеризувалася надзвичайно високою інтенсивністю просування ворожих сил.

Противник, використовуючи значну кількісну перевагу в бронетехніці, важкій артилерії та маючи підтримку з повітря, намагався розвинути стрімкий наступ із боку окупованих частин Чернігівської та Сумської областей [2]. Головним ударним компонентом Російської Федерації на цій ділянці виступала 90-та гвардійська танкова дивізія – з'єднання, що вважалося елітним у складі Центрального військового округу РФ [1; 5]. Для окупантів Бровари були об'єктом особливої ваги, оскільки контроль над цим містом відкривав пряму можливість для розгортання реактивної артилерії для ударів по центру столиці та Бориспільському аеропорту. Ворог діяв у межах застарілої концепції масованих бронетанкових ударів, вишиковуючи в багатокілометрові колони сотні одиниць техніки, серед яких переважали танки Т-72Б3 та бойові машини піхоти БМП-2 [2].

Важливим аспектом тогочасних подій було те, що російське командування системно ігнорувало базові принципи військової безпеки під час здійснення маршу [4]. Колони техніки рухалися без належної бойової охорони та інженерної розвідки. Ситуацію для агресора ускладнював і природний фактор: початок березня супроводжувався відлигою, що зробило ґрунти навколо трас абсолютно непрохідними для важкої техніки [1; 8]. Це «прив'язало» російські колони до асфальтованих доріг, перетворюючи їх на ідеальні лінійні мішені для українських засідок. Натомість підрозділи 72-ї окремої механізованої бригади імені Чорних Запорозжців застосували тактику «активної гнучкої оборони», що базувалася на створенні мобільних вогневих груп, озброєних сучасними протитанковими засобами [2; 5].

Окремої уваги заслуговує інженерна підготовка оборонних рубежів навколо Скибина. Українські сили не просто чекали на ворога, а активно готували поле бою: дистанційно мінували ймовірні шляхи маневру противника, готували замасковані позиції у будинках та лісосмугах [4]. Використання цивільної інфраструктури як прикриття дозволило українським воїнам залишатися невидимими для ворожої аеророзвідки аж до відкриття вогню. Координація здійснювалася через захищені цифрові системи управління, що дало змогу інтегрувати дані від ССО та місцевого населення в єдину мережу цілевказання. Вирішальну роль відіграло застосування БпЛА, оператори яких виявили вихід батальйонної тактичної групи 6-го танкового полку РФ ще за кілька годин до їх прибуття в зону ураження [1; 5]. Це дало змогу артилерії підготувати дані для стрільби заздалегідь, забезпечивши максимальну раптовість вогневого удару.

Бій розпочався вранці 9 березня. Бронетанковий авангард окупантів, що налічував десятки одиниць техніки, почав входити у Скибин «парадним маршем». Українські підрозділи організували класичний «вогневий мішок» [5]. Першим пострілом із ПТРК «Стugna-П» було знищено головний танк колони, що миттєво зупинило рух. Майже відразу інша група уразила замикаючу машину [1]. Коли колона була заблокована на вузькій ділянці

дороги, розпочалася фаза масового знищення. Артилерія 72-ї бригади накривала центр колони, тоді як мобільні групи з NLAW та Javelin розстрілювали борти техніки з близьких дистанцій [2; 4]. Окупанти опинилися в ситуації, де їхня чисельна перевага перетворилася на смертельну пастку: техніка детонувала одна за одною, а особовий склад, який намагався втекти у поле, грузнув у болоті під вогнем стрілецької зброї. Важливо підкреслити, що українські розрахунки ПТРК діяли із гранично малих відстаней, що нівелювало можливість використання росіянами їхньої переваги у дальності стрільби гармат [8].

Ключовим моментом бою стала ліквідація командира 6-го танкового полку полковника А. Захарова. Його машину було ідентифіковано аеророзвідкою як командний пункт, прицільний артилерійський удар по цій ланці паралізував систему управління противника. Втрата офіцера такого рангу в прямому зіткненні призвела до хаотичних дій танкістів РФ та тимчасового припинення наступальних операцій на всьому напрямку. Тактичний успіх під Скибином підтвердив перевагу малих мобільних груп над масованими бронетанковими з'єднаннями в умовах сучасного конфлікту [1; 7].

Перемога під Скибином позбавила ворога ініціативи, забезпечивши стабільність лівобережного плацдарму оборони Києва та контроль над логістичними шляхами [1]. Неспроможність противника подолати цей рубіж унеможливила оточення столиці та прискорила надання Україні західного озброєння [5]. Після бою у підрозділах 90-ї дивізії РФ розпочався логістичний колапс: втрата паливозаправників та БК змусила окупантів розосередитися, що зробило їх вразливими для засідок ССО [3].

Таким чином, досвід Скибина довів, що в умовах «прозорого поля бою» масовані танкові атаки без прикриття піхоти та РЕБ є неефективними. Модель «гнучкої оборони» 72-ї ОМБр продемонструвала перевагу технологічності та мобільності над чисельною перевагою ворога. Успіх захисників Скибина став прелюдією до визволення Київщини та взірцем стратегічної майстерності у сучасній війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бої за Бровари // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/bp4ru8du> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Битва за Київ. Броварський напрямок // АрміяInform. URL: <https://tinyurl.com/53vf48rr> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Битва за Київ (2022) // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/3c5erfa5> (дата звернення: 27.03.2026).
4. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України;

Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

5. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

6. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.

7. Скибин (Броварський район) Вікіпедія: <https://tinyurl.com/2ea8nvd9> (дата звернення: 27.03.2026).

8. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Коваля. К. : НУОУ, 2023. 320 с.

Ємельянов О.В., доктор філософії

ORCID: 0000-0001-7174-104X

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

Погребняк Т.Д.

ORCID: 0000-0002-3947-3951

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ОБОРОНА КИЄВА У 2022 РОЦІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ У ВОЄННО-ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Оборона Києва у 2022 р. стала одним із ключових етапів початкового періоду повномасштабної російсько-української війни, що мала визначальний вплив на подальший перебіг воєнних дій. Воєнно-історичне значення цієї операції полягає не лише у зриві стратегічних планів противника щодо швидкого захоплення столиці України, а й у формуванні нових підходів до ведення бойових дій у сучасних умовах. Зокрема, досвід оборони Києва продемонстрував ефективність поєднання регулярних військ, підрозділів територіальної оборони та сил безпеки у єдиній системі оборони держави [4].

У перші дні вторгнення противник зосередив основні зусилля на київському стратегічному напрямку, розраховуючи на досягнення швидкого оперативного результату захопленням ключових об'єктів та дезорганізації системи державного управління. Важливу роль у цьому задумі відігравали повітряно-десантні операції, зокрема спроба захоплення Гостомельського аеродрому як ключового логістичного вузла. Проте завдяки рішучим діям

українських підрозділів та ефективній взаємодії між різними складовими сектору безпеки і оборони ці плани були зірвані [4].

Подальші бойові дії на підступах до столиці, зокрема у районах Ірпеня, Бучі та Гостомеля, набули затяжного характеру та супроводжувалися значними втратами з обох сторін. Водночас саме ці бої стали прикладом високої ефективності оборонних дій українських сил, що базувалися на гнучкому використанні наявних ресурсів, знанні місцевості та підтримці населення. Таким чином, оборона Києва стала прикладом успішної реалізації оборонної операції в умовах чисельної переваги противника.

Оборона столиці також засвідчила високий рівень адаптивності системи управління військами. Важливим чинником стала інтеграція сучасних технологій, включаючи засоби зв'язку, безпілотні системи та інформаційно-аналітичні ресурси, що дало змогу підвищити ефективність управління бойовими діями.

Водночас оборона Києва стала важливим фактором формування української політичної нації. Умови війни сприяли консолідації суспільства навколо спільної мети – захисту державної незалежності та територіальної цілісності. Активна участь громадян у волонтерській діяльності, забезпеченні армії та підтримці постраждалих свідчить про високий рівень громадянської відповідальності та зрілості суспільства [2]. У цьому контексті політична нація постає як спільнота, об'єднана не лише правовими нормами, а й спільним досвідом боротьби.

Особливе значення у процесі формування колективної пам'яті мають події, що відбувалися у населених пунктах Київської області. Буча, Ірпінь і Гостомель стали символами війни, що поєднують у собі як трагедію, пов'язану з воєнними злочинами, так і приклади героїзму українського народу. У воєнно-історичному дискурсі ці населені пункти виступають як «місця пам'яті», що формують нову історичну свідомість та сприяють консолідації суспільства [5].

Концепція «місць пам'яті» у цьому разі набуває особливого значення, оскільки вона дає змогу поєднати історичний досвід із сучасними процесами формування ідентичності. Документування подій, збирання свідчень очевидців, створення архівів та баз даних забезпечують можливість подальшого наукового аналізу та збереження історичної правди [1]. Водночас ці процеси сприяють формуванню єдиного національного наративу про війну.

Духовний чинник відіграв важливу роль у забезпеченні стійкості українського суспільства під час оборони Києва. Високий рівень патріотизму, віра у перемогу, моральна стійкість та готовність до самопожертви стали ключовими передумовами ефективного опору агресору. Ці фактори проявилися як у діях військовослужбовців, так і у поведінці цивільного населення, яке активно підтримувало оборонні зусилля держави.

Крім того, духовний вимір війни знайшов своє відображення у культурній сфері, де формуються нові символи та смисли, пов'язані з подіями оборони Києва. Мистецтво, література, медіапростір відіграють важливу роль у формуванні суспільного сприйняття війни та збереженні пам'яті про її події. У цьому контексті культура виступає як інструмент інформаційного спротиву та засіб консолідації суспільства [3].

Важливо також зазначити, що досвід оборони Києва має значний потенціал для подальшого наукового осмислення та використання у військовій практиці. Узагальнення цього досвіду сприятиме удосконаленню системи підготовки військових кадрів, розвитку теорії та практики ведення бойових дій, а також підвищенню ефективності обороноздатності держави в умовах сучасних загроз.

Отже, оборона Києва у 2022 р. виступає не лише як важлива воєнна операція, а й як комплексне явище, що має значний вплив на формування української політичної нації та воєнно-історичного дискурсу. Її результати визначають не лише військові аспекти розвитку держави, а й процеси трансформації суспільства, формування колективної пам'яті та національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех К., Головка О., Дедуш О. Воєнне повсякдення мешканців Київщини 2022–2025 років: формування корпусу історичних джерел та історіографії // *Сторінки історії*. 2025. Вип. 61. С. 382–407. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.61.2025.347319>.
2. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
3. «Україна в огні»: мистецько-культурологічні рефлексії події війни: монографія. К. : Інститут культурології НАМ України, 2024. 320 с.
4. Фортеця Бахмут, підбиті флагмани та вільний Херсон. 15 головних досягнень ЗСУ за рік повномасштабної війни. URL: <https://tinyurl.com/4yw2cvuv> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Хомин Д. Буча, Бородянка, Ірпінь – символи російського геноциду. Івано-Франківськ, 2024.

Євсєєв І.Г.

ORCID: 0000-0003-1450-1378

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

Скрябін О.Л., к.і.н., старший дослідник

ORCID: 0000-0003-2719-8400

Scopus ID: 57205495423

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

ХРОНОЛОГІЯ БОЙОВИХ ДІЙ У КИЇВСЬКІЙ ОБОРОННІЙ ОПЕРАЦІЇ 2022 РОКУ

На початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну стало очевидним, що головна мета російських загарбників полягала у захопленні столиці України. Це було пріоритетним стратегічним завданням ворога. Його виконання дало би змогу швидко завдати поразки Силам оборони України та порушити усю систему державного й військового управління. Це забезпечило би можливість російським військам розвивати наступ, спираючись на логістичні можливості міста як важливого транспортного вузла.

За задумом ворога, головний удар мав бути зосереджений у Поліському операційному районі (ОР), де він планував наступати з Білорусії у напрямку Чорнобиль – Київ, уздовж правого берега Дніпра. Також ворог мав наміри отримати тут контроль над автомобільною магістраллю М06 Київ – Чоп, щоб рухатися далі, в бік залізничного вузла Фастів, аби оточити Київ із заходу та південного заходу. У Сіверському ОР (Чернігівський та Сумський напрямки) російські війська мали скувати наші підрозділи, щоб запобігти їхній передислокації у Поліський ОР, а також блокувати або захопити великі населені пункти й головні логістичні вузли, висунутися на рубіж Бровари – Бориспіль та оточити Київ зі сходу та північного сходу [1].

У національному інформаційному просторі події, пов'язані з обороною Києва у 2022 р., отримали назву «Битва за Київ», а серед дослідників історії Війни за Незалежність України – «Київська оборонна операція 2022 року».

Інструментом дослідження подій Київської оборонної операції 2022 року автори цієї розвідки обрали історичну хронологію. Хронологія створює основу для впорядкування фактів і подій у часі, а саме розкриття хронологічно-последовних зв'язків між досліджуваними фактами підтверджує закономірність історичного процесу [2].

У представленій хронології хід бойових дій під час проведення Київської оборонної операції 2022 року систематизовано по тижнях у формі коротких щоденних довідок. У їх основу покладено офіційні зведення Генерального штабу ЗС України та інших органів

військового управління, наукові праці, наукові розвідки воєнних істориків, свідчення безпосередніх учасників цієї операції.

1-й тиждень. 24 лютого 2022 року. О 5-тій годині ранку президент рф В. Путін оголосив про початок так званої спеціальної воєнної операції. Одночасно ворог розпочав повітряно-наступальну операцію, здійснив ракетно-авіаційні удари по об'єктах критичної цивільної та військової інфраструктури України. Ворожі колони перетнули ділянки державного кордону України у Київській, Чернігівській, Сумській областях та вирушили вглиб території України, у напрямку Києва.

Для відсічі збройної агресії проти нашої держави Сили оборони України у Північно-Західній ОЗ розпочали оборонну операцію.

У Поліському ОР противник перетнув державний кордон України з білоруссю, подолав Чорнобильську зону відчуження, захопив ЧАЕС і спрямував свої колони у напрямку н. п. Іванків, Димер, Вишгород, Бородянка, Буча, Ірпінь, Гостомель. Об 11:00 ворог розпочав повітрянодесантну операцію з висадкою десанту на Гостомельському аеродромі. Українські оборонці знищили шість ворожих гелікоптерів і за допомогою артилерії та авіації завдали вогневого удару по злітний смузі аеродрому [3; 4].

У Сіверському ОР (Чернігівський напрямок) маршрут ворожих колон пролягав: з боку білорусі – через н. п. Добрянка, Городня в напрямку Ріпок, Михайло-Коцюбинського та Шестовиці; з Брянської області – Семенівка, Городня, Седнів, Новгород-Сіверський. У другій половині дня підрозділи 1-ї отбр за підтримки артилерії знищили дві ворожі колони на трасі Е95 Чернігів – Гомель у районі Рівнопілля за 15 км від Чернігова [3; 5].

У Сіверському ОР (Сумський напрямок) маршрут ворожих колон пролягав з боку Курської області через н. п. Суми, Шостка, Глухів, Кролевець, Конотоп, Лебедин, Охтирка, Тростянець. Підрозділи 58-ї омпбр вступили у бій з ворогом на околицях Глухова і в Конотопі та уразили колони противника. В Охтирці підрозділи 91-го опоз та 93-ї омбр розгромили колони 4-ї тд 1-ї ТА та 96-ї орбр. У Сумах підрозділи 81-ї оаембр, 150-го об ТрО та місцеві добровольці двічі вступали у бій з колонами противника, які зазнали поразки та відступили [6].

На кінець доби у межах Поліського та Сіверського операційних районів противник вклинився у нашу оборону на глибину 50–60 км від державного кордону України з території білорусі та рф.

25 лютого. Щоб затримати пересування ворога, українські захисники вночі знищили мости через річки Тетерів, Ірпінь, Десна, Ворскла, Сейм.

У Поліському ОР підрозділи зі складу 95-ї одшбр і 14-ї омбр зупинили переважаючі сили противника на рубежі р. Тетерів у районі Іванкова. Водночас підрозділи 72-ї омбр, ТрО, НГ

України та Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова знищили російську колону в районі Гостомельського мосту, який згодом підірвали. У другій половині дня за допомогою артилерії та авіації вдалося зупинити пересування ворожих колон у районі Бучі [7].

У Сіверському ОР українські захисники уразили колони російських військ на околицях Городні та Халявіна, знищили понад 35 одиниць техніки. Ворог, діставши гідну відсіч від оборонців Чернігова, частиною сил вимушений був відступити у напрямку Седнева та з Городні у Семенівку [8].

На околицях Охтирки атаки противника зазнали поразки. У результаті він відмовився від планів захоплення міста. У районі Конотопа українська авіація знищила російську колону, що очікувала на пальне. Ворог втратив до 30 одиниць техніки [6].

26 лютого. У Поліському ОР українські оборонці зірвали спробу російського десанту захопити Васильківський аеродром. До кінця доби ворога (у складі семи БТГр) зупинили у районах Бородянки, Бучі, Вишгорода за 90 км від державного кордону.

У Сіверському ОР ліквідовано прорив ворожих танків на північному сході Чернігова у районі торгового центру «Епіцентр» та Новоселівки. На станції Низківка вщент знищено 56 ворожих цистерн, що містили майже 3 тис. тонн палива. До кінця доби наступ окупантів вдалося зупинити у районах Ніжина, Великої Дороги, Обичіва [9].

У м. Суми прорвалася колона 2-ї мсд 1-ї ТА, яку знищили українські оборонці. Надалі ворог відмовився від планів захоплення обласного центру. На околицях Тростянця та Лебедина українською артилерією було знищено колони російської техніки, що рухалися на Київ. Противник здійснив спробу атакувати Лебедин з північного сходу, але у передмісті українські захисники зупинили ворожу колону вогнем артилерії [6].

27 лютого. Поліський ОР: у м. Ірпінь воїни 80-ї одшбр та місцеві добровольці із засідки уразили ворожу колону, що рухалася на Київ, знищено 11 одиниць бронетехніки. Колона відступила до Бучі, де була уражена вогнем артилерії, знищено 29 одиниць техніки. На околицях Макарова прийняли бій із ворогом добровольці місцевої громади. Зазнавши втрат та не в змозі з ходу захопити селище, окупанти взяли його в облогу [10].

У Сіверському ОР біля с. Макошине, артилеристи 58-ї омпбр завдали удар по району зосередження противника, де перебувало близько 500 одиниць техніки. В Охтирському районі українські артилеристи уразили дві одиниці РСЗВ «Смерч», а підрозділ 93-ї омбр знищив колону російської військової техніки [11].

2-й тиждень. 28 лютого. Під Лебедином українською артилерією та ударами БпАК «Байрактар» ліквідовано базу заправки росіян: 96 танків, 20 РСЗВ БМ-21 «Град», вісім бензовозів [9].

1–2 березня. Українські захисники зі складу 14-ї омбр, 95-ї одшбр та ССО ЗС України прорвали вороже оточення та закріпилися у Макарові, де надалі разом із місцевими добровольцями нищили колони російських окупантів, які намагалися прориватися в селище [12].

Підрозділи 72-ї омбр зупинили наступ противника на рубежі Русанів – Гоголів. Після невдалої спроби прориву, дві ворожі БТГр спробували вийти з північно-східного напрямку до Рудні, щоб продовжити наступ на Бровари.

Завдяки ракетно-артилерійським ударам та за підтримки БпАК «Байрактр», у Лебединському, Роменському та Охтирському районах було знищено п'ять численних (майже 100 одиниць у кожній) колон ворожої техніки, що склалися з танків, БМП, САУ, ЗРК «Бук», РСЗВ БМ-21 «Град» [13].

3–4 березня. Ворог здійснив переправу в районі Шестовиці, окупував Ягідне, де розпочав підготовку до наступу на Количівку.

Українські оборонці повернули під свій контроль Бучу. В Гостомелі знищено 20 ворожих ББМ. Ліквідовано понад 50 російських десантників [14].

5–6 березня. Під тиском переважаючих сил противника захисники Бучі з боями вийшли з міста. Окупанти також вдерлися до Ірпеня і захопили третину міста. Російські війська обійшли Макарів, вийшли на Житомирську трасу та почали рух у напрямку Ясногородка – Фастів. Морські піхотинці зс рф переправилися через р. Ірпінь й частиною сил увійшли до с. Мощун, щоб згодом через Горенку вийти до околиць Оболонського району Києва [9].

3-й тиждень. 7–8 березня. Сили оборони перейшли у контрнаступ у Мощуні, однак, повністю вибити росіян із села не змогли. Сапери Сил оборони підірвали дамбу Ірпінської водонасосної станції поблизу с. Козаровичі. Ворог опинився відрізанним від своїх основних сил [15].

На південних околицях Чернігова українські оборонці відбили ворожі атаки та зупинили наступ окупантів на Количівку. Російські війська захопили с. Лукашівка. Щоб не допустити подальшого просування противника, Сили оборони України організували блокування ворожих сил.

На Сумщині, у Лебедині, українські захисники завдали поразки російським військам та заволоділи їхніми танками й артилерійськими засобами [14].

9–10 березня. У с. Скибин Броварського району українські оборонці з засідки розгромили колону 6-го тп 90-ї тд загарбників. У результаті 30 одиниць ворожої техніки було знищено або виведено з ладу [16].

Сили оборони України зупинили наступ противника на рубежі Ясногородка – Гореничі та не допустили прорив ворожих сил на південний захід у напрямку Фастова та Василькова.

Окупанти вчергове здійснили спробу увійти у Лебедин великою колоною до 800 одиниць техніки. Українські захисники підірвали міст у с. Бишкін та зірвали плани ворога обійти місто та рухатися у бік Києва [17].

11–13 березня. Поблизу с. Раківка Вишгородського району оборонці знешкодили підрозділи окупантів, що виступили на підмогу своїх сил, які закріпилися в Мощуні [14].

4-й тиждень. 14–16 березня. Отримавши підкріплення, захисники Мощуна заблокували село з флангів і почали обстрілювати з важкої артилерії місця переправи й зосередження російських військ [18].

17–20 березня. Поблизу с. Білки, на околицях Тростянця підрозділ 93-ї омбр знищив колону російської військової техніки 4-ї тд.

Спроби загарбників наступати на Київ тривали до 19 березня. Відтоді російські війська вичерпали свій наступальний ресурс на усіх напрямках й вимушені були перейти до оборони. Сили оборони України на окремих напрямках перейшли до контрнаступальних дій [19].

5-й тиждень. 21–23 березня. Сили оборони України 21 березня визволили н. п. Мощун і Макарів, вибили ворога з Житомирської траси та оголили тили окупантів, що знаходилися поблизу Києва. Розпочалися дії з оточення угруповання російських військ у Бучі та Ірпені [9].

26 березня. На Сумщині воїни 93-ї омбр зачистили від окупантів Тростянець та прикордонні населені пункти: Славгород і Краснопілля [6].

6-й тиждень. 28 березня. Ворог під тиском Сил оборони України розпочав поступове виведення окремих підрозділів зс рф із Київщини та Чернігівщини. Після запеклих боїв, що точилися у районі Гостомельського шосе та військового шпиталю, українські оборонці визволили Ірпінь [13].

29 березня. Підрозділи Національної гвардії України висунулися на рубіж Мотижин – Северинівка – Березівка – Бузова – Любимівка та розпочали контрнаступальні дії. Протягом трьох діб вони визволили населені пункти: Ясногородка, Мотижин, Гореничі, Копилів, Березівка, Бузова, витіснили російських окупантів за Житомирську трасу і взяли її під контроль [14].

30 березня. У с. Дмитрівка, на північ від Житомирської траси, відбувся один із останніх масштабних боїв на Київщині, в якому противник втратив близько 18 одиниць важкої техніки. Два танкові екіпажі Сил оборони України продемонстрували свій вишкіл і знищили близько 14 одиниць ворожої бронетехніки [20].

31 березня. Українські захисники звільнили від окупантів Бучу [9].

1 квітня. Загарбники втекли з Гостомеля, рухаючись через Чорнобильську зону в напрямку білорусі [14].

2 квітня. Сили оборони України звільнили Київську область від російських окупантів [21].

Таким чином, у хронологічному вимірі Київська оборонна операція 2022 року тривала 38 діб упродовж 6 тижнів – від початку вторгнення загарбників до їх остаточного вигнання з Київщини 2 квітня 2022 року. Після запеклих оборонних боїв з ворогом у другій половині березня 2022 р. Силам оборони України вдалося порушити систему логістичного забезпечення російських військ у Поліському і Сіверському ОР та змусити їх перейти до оборони. Зазначене створило передумови для переходу українських військ у контрнаступ та звільнення від російських окупантів Київської, а згодом – Чернігівської та Сумської областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
2. Перехрест О.Г. Історична хронологія. Навчальний посібник. Видання третє, доповнене і виправлене. Черкаси: ФОП Гордієнко Є.І., 2020. 121 с.
3. Генеральний штаб ЗСУ. Оперативна інформація станом на 17:00 24 лютого 2022 року щодо російського вторгнення. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=640931286970260> (дата звернення: 23.03.2026).
4. Харук А. Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій // Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 139–147. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.139>.
5. Жирохов М. Північний форпост. Чернігівський напрямок. 2022. Чернігів: Княжий Вал, 2022. 69 с.
6. Скрябін О., Євсєєв І., Дембіцький В., Халіманенко К. Відсіч широкомасштабній збройній агресії російської федерації на Сумському напрямку: початкова фаза вторгнення (24.02–11.04.2022) // Воєнно-історичний вісник. 2025. № 57 (3). С. 5–15. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2025-57-3-5-15>.
7. Зірвати наступ росіян на Київ: генерал-лейтенант Анатолій Баргилевич розповів про оборону Гостомельського мосту в 2022 році (відео) // Український Південь. URL: <https://tinyurl.com/5b8z2suw> (дата звернення: 24.03.2026).
8. Міністерство оборони України. 25 лютого 2022 року. URL: <https://tinyurl.com/n6wr2hst> (дата звернення 31.03.2026).
9. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

10. “Били їх на досвіді”: як ветерани АТО перетнули ворогу шлях до Ірпеня // АрміяInform. URL: <https://tinyurl.com/3ehd8utb> (дата звернення: 24.03.2026).
11. Оперативне командування “Північ” / Operational Command “North”. Зведення 27 лютого 2022 року. URL: <https://www.facebook.com/kommander.nord/posts/2087038828143571> (дата звернення: 24.03.2026).
12. Дві українські бригади звільнили від окупантів селище Макарів на Київщині // Новинарня. URL: <https://tinyurl.com/9hmkjzu2> (дата звернення: 24.03.2026).
13. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. К. : НУОУ, 2023. 320 с.
14. Рік війни за свободу : Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) у чотирьох книгах. Книга I / Апарат Головнокомандувача ЗС України, Генеральний штаб ЗС України та Центр досліджень воєнної історії ЗС України. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 270 с.
15. Подарунки кремлю та скандали в армії: перше велике інтерв’ю головнокомандувача Сирського // ТСН. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WQzUM9-rXF4> (дата звернення: 25.03.2026).
16. Кіртока В. Герой України Роман Дармограй про бої під Броварами: “Хотіли легенько коцнути їхній “Тигр”, щоб залишити собі. Не пощастило. Ішли танки. Тому довелося забирати танки” // Цензор.НЕТ. URL: <https://censor.net/ua/r3333543> (дата звернення: 25.03.2026).
17. Березинський І. Оборона Сумщини: Лебедин став кладовищем для росіян // АрміяInform. URL: <https://tinyurl.com/4jrpjbs68> (дата звернення: 25.03.2026).
18. Базар О. Олександр Вдовиченко, “Слов’ян”: “Я був впевнений в своїх людях. І ми вистояли” // LB. URL: <https://tinyurl.com/kbxktbrb> (дата звернення: 25.03.2026).
19. Ткаченко Т. 24.02:Реконструкція // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/reconstruction/a7.html> (дата звернення: 26.03.2026).
20. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022–02.04.2022) // Military Science. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>.
21. Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. 02 квітня 2025 року. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/2-квітня-2022-року-сили-оборони-україни-звільнили-київську-область-від-російськи/1012472167732528/> (дата звернення: 27.03.2026).

Капля І.О., доктор філософії
ORCID: 0000-0002-1424-4175
Національний університет оборони
України, м. Київ

Курбан В.А., к.військ.н., старший дослідник
ORCID: 0000-0002-4794-0169
Національний університет оборони
України, м. Київ

Кружилько А.О.
ORCID: 0000-0002-8824-7459
Командування Сил ТрО ЗС України,
м. Київ

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент
ORCID: 0000-0002-9190-2821
Scopus ID: 57217488174
Національний університет оборони
України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ОБОРОНИ ДАРНИЦЬКОГО РАЙОНУ М. КИЇВ У БЕРЕЗНІ 2022 РОКУ

На початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, відповідно до розпорядження ГШ ЗС України, для відбиття наступу військ противника було оперативно розгорнуто два рубежі оборони м. Київ: зовнішній та внутрішній. Внутрішній рубіж протяжністю 88 км включав межі адміністративної території м. Київ, саме місто було розбито на шість секторів, одним із яких став сектор № 5 оборони м. Київ. Організація управління підпорядкованими силами оборони базувалася на поєднанні досвідченого кадрового потенціалу офіцерського складу Національного університету оборони України.

Особовим складом управління сектору у найкоротші строки було розгорнуто систему пунктів управління, прийнято в оперативне підпорядкування визначений склад сил та засобів оборони м Київ зі складу Сил територіальної оборони та добровольчих формувань територіальних громад м. Київ.

З моменту створення сектору оборони відбулося стрімке нарощування бойового потенціалу. Якщо станом на 9 березня у підпорядкуванні сектору перебувало трохи більше двох тисяч осіб, то вже за тиждень чисельність зросла до понад шести тисяч. Налагоджено взаємодію та управління підрозділами зі складу Збройних Сил України, Національної гвардії України, Національної поліції, іншими військовими формуваннями та підрозділами оборони а також медичними закладами територіальної громади Дарницького району м. Київ.

Шляхом провадження управлінських рішень у найкоротші строки було організовано та виконано заходи, спрямовані на забезпечення готовності підпорядкованих підрозділів сектору до виконання бойових завдань, а саме:

- планування оборонного бою;
- підготовка території місць виконання завдань оборони;
- перерозподіл сил і засобів системи блокпостів сектору;
- охорона та оборона об'єктів критичної інфраструктури в секторі № 5 оборони міста Київ;
- створення системи зв'язку силами та засобами інформаційно-телекомунікаційного вузла сектору та цивільної інфраструктури;
- якісне інженерне забезпечення;
- створення системи оповіщення органів державного та військового управління про повітряний напад та прикриття від ударів засобів повітряного нападу противника об'єктів критичної інфраструктури
- організація логістичного забезпечення підрозділів сил оборони;
- проведення організаційно-кадрової роботи для визначення потреби та організації комплектування підпорядкованих підрозділів особовим складом;
- створення медичного хабу.

Отже, досвід функціонування сектору № 5 оборони м. Київ засвідчив ефективність моделі інтеграції підрозділів ЗС України, інших складових сил оборони та добровольчих підрозділів під єдиним фаховим командуванням.

*Кидонь В.І., к.і.н., старший дослідник
ORCID: 0000-0002-3606-8061
Національний університет оборони
України, м. Київ*

МІФ ПРО ВЗЯТТЯ КИЄВА ЗА ТРИ ДНІ

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. у радянській історіографії утвердився міф про те, що у роки Другої світової війни радянські війська оволоділи столицею України упродовж перших трьох днів Київської стратегічної наступальної операції, що тривала 3–13 листопада 1943 р., із мінімальними втратами (середньодобові склали 650, загальні – 6 491 особу, або близько 1 % загальної чисельності військ фронту). Дійсно, Київ повністю взяли під контроль війська 1-го Українського фронту 6 листопада.

Однак американський військовий історик полковник армії США Девід Гланц зазначає, що в історичних дослідженнях проігноровано жорсткі битви Воронезького (20 жовтня перейменованого на 1-й Український) фронту за оволодіння у вересні–жовтні 1943 р. стратегічними плацдармами за Дніпром на північ і південь від Києва. За два місяці

кровопролитних, але безплідних боїв військ п'яти загальновійськових, танкової та повітряної армій так і не вдалося подолати німецьку оборону. Крім того, Гланц стверджує, що радянські історики свідомо принижували або зовсім ігнорували величезні втрати своїх військ, які під час форсування Дніпра сягнули 27 300 осіб на добу (загальні). Тімоті Снайдер вважає це найвищим показником динаміки військових втрат в історії війн та воєнного мистецтва.

Насправді Київська стратегічна наступальна операція тривала з 11 жовтня по 23 грудня 1943 р. і загальні втрати у ній становлять понад 231 тис. осіб (зокрема вбитими близько 64 тис.).

Застосовані науковцями радянського періоду та сучасними російськими істориками фальсифікації через підміну понять «фронтowa» на «стратегічна» щодо Київської наступальної операції стали підґрунтям для подальших маніпуляцій і введення до наукового обігу недостовірних даних, що призвели до спотворення історичної реальності. Міф «Київ за три дні» був розтиражований російськими істориками, масмедіа, політичними діячами. Він став однією з ланок віртуального ланцюга перебігу подій Другої світової війни, увійшов у шкільні підручники і на ньому виховане те покоління росіян, яке зараз воює проти України.

Військово-політичне керівництво РФ упродовж підготовки та планування широкомасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. головною метою та вектором зосередження основних зусиль визначило швидке захоплення Києва. На їхню думку, взяття столиці України мало продемонструвати спроможність російських військ у стислий термін виконувати складні стратегічні завдання. Втрата столиці істотно підірвала б національну стійкість, можливості спротиву на окупованих територіях, переконала би наших закордонних партнерів у безперспективності надання допомоги Україні озброєнням, військовою технікою та іншими матеріально-технічними засобами.

Західні аналітики (зокрема в рамках програми «Jomini of the West») назвали столицю України вирішальним стратегічним пунктом усієї кампанії. Дані, здобуті американською та британською розвідками, з грудня 2021 р. передавалися керівництву України та надалі підтвердилися перебігом подій.

Ще раніше, у червні 2021 р., до Києва прибула група офіцерів Об'єднаного корпусу швидкого реагування НАТО, які вивчали умови й особливості проведення радянськими військами Київської наступальної операції 1943 року. Впродовж тижня з ними працювали співробітники Інституту історії України НАН України, Національного університету оборони України, представники Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України. Перебіг Київської наступальної операції 1943 р. накладався на уявну матрицю майбутньої операції російських військ з оволодіння столицею України.

Уранці 24 лютого 2022 р. колони російських військ подолали прикордоння і попрямували на Київ. Передові загони, як можна переконатися з таблиць маршруту та штабних карт захоплених у ворога, мали перетнути трасу Київ – Чоп у районі Стоянки вже о 14-й год. першого дня вторгнення. Ще доба планувалася на обхід столиці з півдня від Макарова до Василькова та на створення зовнішнього фронту оточення міста. Тим часом доставлений у Гостомель військово-транспортною авіацією російський десант уже мав штурмувати Київ та займати урядовий квартал. Не пізніше вечора 26 лютого у Кремлі планували побачити російський триколон над українськими державними установами.

Уже після завершення Київської стратегічної оборонної операції фахівці Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень (Велика Британія) у спеціальному аналітичному звіті «Операція Z: Смертельні муки імперського марення» констатували: «Москва очікувала захоплення Києва впродовж трьох днів. Багато сторонніх спостерігачів, включно з авторами цього звіту, побоювалися швидкого знищення українських сил. План Кремля полягав у тому, щоб репресивними заходами встановити контроль над Україною до Дня Перемоги 9 травня».

Однак цього не сталося. Російська армія зіткнулась зі стійкою обороною частин і підрозділів Сил оборони України, влучним вогнем артилерії та ударами авіації і БПЛА. Зазнавши значних втрат у техніці й живій силі, відчуваючи логістичні труднощі, ворог був деморалізований, втратив ініціативу. Війська агресора вдалося зупинити. Його плани прорватися до Києва були зірвані.

Багато хто з українців і громадян інших держав ставлять питання: що врятувало Київ від російського нашествия? До річниці подій «The Washington Post» опублікувала аналітичний матеріал під заголовком, який розставляє акценти щодо відповіді на поставлене питання: «Битва за Київ: поєднання української доблесті та російських промахів урятувало столицю».

Нездатність ворога захопити Київ зберегла українську державність. Провал блицкригу показав світу військову неспроможність росіян та зміцнив підтримку і допомогу Україні з боку західних партнерів, які побачили, що Україна здатна вистояти.

Зі звернення Президента України в четверті роковини початку повномасштабного вторгнення росії в Україну: «Сьогодні рівно чотири роки, як Путін бере Київ за три дні. І ось це насправді дуже багато говорить про наш спротив, про те, як же бореться Україна весь цей час. За цими словами – мільйони наших людей. За цими словами – велика сміливість, дуже важка робота, витримка й великий шлях, який Україна долає з 24 лютого».

Детальніша інформація про оборону Києва представлена у монографії «Рік незламності. Крах операції Z» (2023), науковій статті в Українському історичному журналі «Стратегічний характер Київської оборонної операції» (2023), а також в Енциклопедії історії України (2025).

Сьогодні, коли вже п'ятий рік триває повномасштабна Війна за незалежність України, протиборство на «воєнно-історичному фронті» перетворюється на один з найважливіших майданчиків боротьби проти гібридних засобів рашистської інформаційної війни.

Кононенко О.В.

ORCID: 0009-0007-1496-2146

Генеральний штаб ЗС України, м. Київ

Лободаєв В.М., к.і.н.

ORCID: 0009-0009-9997-6794

Генеральний штаб ЗС України, м. Київ

Бурда В.Ю., к.і.н.

ORCID: 0009-0007-5636-1699

Генеральний штаб ЗС України, м. Київ

БИТВА ЗА КИЇВ: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ВИЗНАЧАЛЬНІ ПОДІЇ, ЗНАЧЕННЯ

Перебіг російсько-української війни багато в чому обумовлений підсумками Першої стратегічної оборонної операції (24 лютого – квітень 2022 р.), коли Силам оборони України вдалося зірвати плани ворога на швидку перемогу. Ключову роль у цьому зіграли результати бойових дій на півночі України. Нашим військам вдалося зупинити наступ ударних угруповань противника на зовнішньому рубежі оборони м. Київ, завдати його підрозділам значних втрат, створити умови для проведення контрнаступальних дій і врешті змусити ворога відступити.

Військові історики вже присвятили окремі публікації обороні Києва та операціям Сил оборони України на Київщині, Чернігівщині та Сумщині [4; 9–10; 12–14; 16], однак, у дослідженні цієї теми ще вистачає прогалів. Співробітники відділу воєнної історії ГОУ ГШ ЗС України дослідили оборонну операцію на півночі України у лютому–квітні 2022 року. Основний акцент було зроблено на встановленні хронології та аналізі бойових дій у межах Київської, Чернігівської та Сумської областей. Також увагу приділено воєнно-стратегічній обстановці напередодні повномасштабного вторгнення, тактиці сторін під час боїв, їх перевагам та недолікам.

Аналіз перебігу бойових дій Київської оборонної операції проведено за трьома етапами.

Перший етап (24–28 лютого 2022 р.) характеризувався спробою противника стрімко встановити контроль над столицею України із приведенням до влади проросійського керованого уряду. Саме ставка на підтримання максимального темпу операції для якнайшвидшого досягнення її цілей стала головною особливістю, що визначала характер дій

ворога на цьому етапі (рух БТГр наземного угруповання у похідних колонах та активне застосування повітряних тактичних десантів).

Для проведення стратегічної наступальної операції для оволодіння столицею противник створив на території рб та рф три потужні угруповання військ (БТГр зі складу 29, 35, 36 А СхВО, 2, 41 А, 90 тд ЦВО, ПДВ, ТОФ із залученням окремих підрозділів та частин ПКС, ССО зс рф та росгвардії). Вони проводили наступ на Чорнобильському, Чернігівському та Сумському напрямках [4].

Оборонна операція наших військ проводилася у формі тактичних дій підрозділів та військових частин Угруповання сил і засобів оборони м. Київ (УСіЗОК) на чолі з командувачем Сухопутних військ ЗС України генерал-полковником Олександром Сирським (безпосередньо на околицях столиці), ОУВ «Волинь» та ОУВ «Сіверськ» (на дальніх підступах до столиці у межах Поліського та Сіверського ОР).

Початковий план військово-політичного керівництва рф передбачав поєднання масштабної повітряно-наступальної операції із наступом БТГр наземних угруповань на Київ із території республіки білорусь і Брянської області рф та висадкою тактичного повітряного десанту на аеродромі ім. Антонова у Гостомелі. Масовані ракетні та повітряні удари мали подавити нашу систему протиповітряної оборони та дезорганізувати управління Сил оборони України. Наземні сили противника отримали завдання заблокувати столицю. Одночасно на захопленій аеродром у Гостомелі планувалося доставити військово-транспортною авіацією підрозділи повітряно-десантних військ і спецпризначення, які, у взаємодії із заздалегідь інфільтрованими групами, мали оволодіти ключовими об'єктами столиці (зокрема, урядовим кварталом) та захопити (чи ліквідувати) перших осіб держави [14].

Щоб не допустити розгортання українських військ та зробити реакцію міжнародного співтовариства неактуальною, противник планував встановити повний контроль над столицею України упродовж трьох діб. Проте, як підтвердили подальші події, цей план базувався на хибній оцінці боєздатності ЗС України та готовності суспільства до спротиву, переоцінці спроможності власних сил та не враховував географічних та погодних особливостей регіону.

У результаті протягом перших днів повномасштабного вторгнення противник не зміг повною мірою виконати жодне із поставлених завдань. Масовані ракетні удари не завдали критичних втрат нашій системі протиповітряної оборони, яка, після проведення у короткі строки перегрупування наявних сил і засобів, продовжила успішно виконувати завдання із прикриття повітряного простору України. Так само уціліла більшість літаків Повітряних Сил, які з перших годин вторгнення приступили до виконання бойових завдань.

У перші дні вторгнення підрозділи противника просувалися у глибину нашої території на 40–60 км, однак, ця швидкість не відповідала запланованим показникам. Наші незначні сили, зосереджені на території Чорнобильського радіаційно-екологічного заповідника (через територію якого ворог, нехтуючи усіма можливими ризиками ведення бойових дій на радіоактивно забрудненій території, проводив наступ на Київ із півночі), змогли загальмувати просування російських колон. Ключову роль у цьому відіграв підірив мостових переходів через річку Уж, мінування доріг, влаштування засідок, а також авіаційні та артилерійські удари. Надвечір 24 лютого передові підрозділи противника підійшли до м. Іванків, хоча за початковим планом у цей час вже мали завершити блокування столиці з південно-західного напрямку. Це, у свою чергу, дало змогу завершити розгортання у бойові порядки підрозділів УСіЗОК на північній околиці столиці по бар'єрному рубежу річки Ірпінь із підривом наявних автомобільних мостових переходів. У результаті, коли 25 лютого передові підрозділи противника вийшли до р. Ірпінь, вони зіштовхнулися зі стійкою обороною наших військ, яку не змогли подолати [4; 12].

Угруповання противника, що наступало на столицю з північно-східного напрямку (по гомельській трасі), зав'язло у боях навколо Чернігова, де тримала оборону 1 отбр [10]. Підрозділи 2 А та 90 тд, які наступали зі сходу, демонстрували швидші темпи просування, які, утім, не відповідали запланованим показникам – на територію Київщини вони зайшли 28 лютого. Крім того, за результатами постійних бойових дій із розосередженими на території Чернігівщини та Сумщини підрозділами ОУВ «Сіверськ» та місцевими ДФТГ вони понесли значних втрат і значною мірою втратили наступальний потенціал [9].

Швидко встановлення контролю над Гостомельським аеродромом мало критичне значення для успіху операції противника. Проте ворожий десант не впорався із цим завданням і добу вів напружені бої – спочатку з гарнізоном (РТГр 4 брп НГ України), посиленим бойовими групами ГУР МО та ССО [16], а потім з оперативно направленими протидесантними резервами (РТГр 80 одшбр, зведений загін 199 НЦ) [3]. Стійкий контроль над летовищем ворог встановив лише 25 лютого після прориву до Гостомеля механізованої колони з району Іванкова, однак, не зміг використовувати за призначенням злітно-посадкову смугу, оскільки артилерія УСіЗОК здійснювала її систематичне вогневе ураження. У результаті підрозділи ПДВ, які вилетіли зі Пскова, були вимушені приземлитися в рб і звідти рухатися до Києва наземним шляхом. Завершилася провалом і спроба ворога 27 лютого висадити десант на аеродромі у Василькові [4; 16].

Також із перших днів повномасштабного вторгнення проявилися проблеми логістичного забезпечення підрозділів зс рф. За умов занадто розтягнутих і тому уразливих для нападів наших маневрених груп ліній постачання, обмеженої кількості асфальтованих

автомобільних доріг, неможливості використання ґрунтових доріг через теплу, вологу погоду, необхідності наведення та підтримання понтонно-мостових переправ противник не міг забезпечити своєчасного поповнення запасів МТЗ своїх передових сил, підвозу боєприпасів та швидкого введення у бій БТГр резерву. З часом ці проблеми лише загострювалися.

Не зумівши захопити Київ «за три дні», командування противника зосередило зусилля на спробі заблокувати столицю із заходу. 27 лютого БТГр зс рф розпочали наступальні дії на напрямках Гостомель – Буча – Ірпінь – Стоянка – Жуляни та Шибене – Бородянка – Макарів – Бишів – Фастів. Проте і цього разу ворог досяг лише часткового успіху [7; 17].

В Ірпені колону ворога зупинили місцеві добровольці, після чого по ній завдала зосередженого удару артилерія УСіЗОК. Противник поніс значних втрат і повернувся на вихідний рубіж. Західніше ворожий наступ розвивався успішніше. Тактичні групи ССО у взаємодії із місцевими добровольцями організували кілька засідок на шляху ворожих колон у районі н. п. Бородянка та Макарів, завдали їм втрат, затримали просування, але наявних сил було недостатньо для зупинки значно переважаючого противника. Ввечері 27 лютого передові загони окупантів вийшли на Житомирську трасу у районі н. п. Калинівка, Копилів, та Мотижин, однак, вже не змогли просунутися на південь у напрямку Одеської траси [5; 17].

Важливу роль у зупинці наступу зс рф відіграли зосереджені удари наших артилерійських підрозділів, тактичної, армійської та безпілотної авіації по колонах та місцях скупчення противника. Крім того, командування оперативно направило на загрозові напрямки додаткові підрозділи, що дозволило наростити щільність оборони на південно-західних околицях столиці. За таких умов противник, який поніс значних втрат і мав проблеми із логістичним забезпеченням, вимушений був з 1 березня знизити інтенсивність наступальних дій та вчергове переглянути свої плани щодо спроб захоплення м. Київ.

Таким чином, у найбільш критичний момент російського вторгнення Силам оборони України, завдяки активним маневреним діям у поєднанні з позиційною обороною, умілому використанню особливостей гідрографічної мережі, вдалося стримати просування ударних угруповань противника на дальніх підступах до Києва, завдати значних втрат його підрозділам та забезпечити стійке утримання важливих оборонних рубежів.

Другий етап (1–23 березня) характеризувався відмовою противника від наступальних дій уздовж усієї лінії бойового зіткнення на користь зосередження зусиль на спробах прорвати оборонні рубежі столиці на окремих ділянках та одночасним початком контрнаступальних дій наших підрозділів.

На правому березі р. Дніпро найзапекліші бої велися у районі н. п. Мощун та Гута-Межигірська (5–21 березня), де противник силами своїх «елітних» підрозділів зі складу ПДВ

та МП намагався форсувати р. Ірпінь, захопити і розшити плацдарм на її правому березі для подальшого наступу на Київ основними силами. У результаті противник попри певні тактичні успіхи не зміг прорвати оборону 2 мб 72 омбр та направлених на посилення підрозділів. Ключову роль у зриві наступу противника відіграв повторний підрив Козаровицької греблі, що призвів до поступового підняття води у р. Ірпінь, розливу її русла та заболочення берегів у районі наступу противника. 18 березня течія річки знесла останній уцілілий понтон, після чого ворог втратив можливість заводити додаткові сили для продовження наступальних дій і залишки його штурмових груп, покинувши ОБТ та особисті речі, були вимушені тікати з плацдарму на правому березі річки. 21 березня Сили оборони України повністю відновили контроль над Мощуном [4; 8].

Одночасно зі спробою ворога прорвати оборону УСіЗОК у районі Мощуна підрозділи ОУВ «Волинь» проводили контрнаступальні дії на правому фланзі угруповання зс рф у Поліському ОР. Ще 2 березня підрозділи 14 омбр разом БТГр 95 одшбр деблокували Макарів, чим суттєво ускладнили логістичне забезпечення підрозділів ворога, зосереджених у районі Житомирської траси. У подальшому підрозділи ОУВ «Волинь» проводили наступальні дії у напрямках на Іванків, Бородянку, Липівку та Андріївку. І хоча вони досягли лише часткового успіху і не змогли звільнити вказані населені пункти, проте, створили загрозу перерізання головних маршрутів логістичного забезпечення противника. У результаті командування зс рф було вимушене зосередити для прикриття свого правого флангу значні сили, які могли б бути використані для продовження наступу на південно-західних околицях Києва [11; 17].

На лівобережній частині Київщини головні бої розгорнулися на підступах до столиці на Броварському напрямку. 28 лютого передові загони ворога зайшли на територію Київщини і далі намагалися продовжити наступ по трасі Н 07 у напрямку на Бровари. Проте при спробі форсувати р. Трубіж у районі н. п. Русанів були зупинені 1 мб 72 омбр. У подальшому противник, із підходом основних сил, форсував річку північніше та у районі сіл Богданівка і Залісся вийшов на “гомельську” трасу. 9 березня підрозділи 6 тп 90 тд здійснили спробу прориву до столиці. У районі н. п. Залісся, Скибин танкова колона противника потрапила під зосереджений вогонь із засідок 3 мб 72 омбр та приданих підрозділів, зазнала ударів артилерійських підрозділів УСіЗОК і вимушена була відступити зі значними втратами. У подальшому противник у зв'язку з вичерпанням наступального потенціалу вже не зміг поновити масштабний наступ на цьому напрямку [15].

Третій етап (24 березня – 2 квітня) характеризувався активними наступальними діями підрозділів УСіЗОК, виведенням угруповання противника з території Київської області та відновленням положення по лінії Державного кордону.

На початку третьої декади березня внаслідок значних понесених втрат, загострення проблем логістичного забезпечення, деморалізації особового складу угруповання зс рф вичерпало свій наступальний ресурс та було вимушене на більшості ділянок лінії бойового зіткнення перейти до оборони. Водночас за рахунок проведення мобілізації, нарощування масштабів матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів збільшилася чисельність наших військ на півночі України. До того ж ворог перебував під постійним вогнем нашої артилерії, що унеможливило нарощування сил для прориву. За таких умов, перспектива оволодіння чи хоча б блокування Києва для противника ставала все більш примарною.

24 березня підрозділи УСіЗОК розпочали наступальні дії на західних та східних околицях столиці. На лівобережній Київщині підрозділи 8 огшб 10 огшбр разом з добровольчими формуваннями звільнили село Лук'янівка та наблизилися до Нової Басані, чим створили загрозу перерізання логістики угруповання зс рф у Броварському районі [6]. Одночасно на Правобережжі 8 поп НГ України та БТГр 169 НЦ проводили пошуково-ударні дії у напрямку Житомирської траси і 28 березня вийшли на магістраль на кількох ділянках [1].

Противник не зміг зупинити наступальні дії наших підрозділів і за таких умов був вимушений ухвалити рішення про виведення своїх військ з території Поліського та Сіверського ОР до рб із подальшим їх направленням після відновлення боєздатності до Слобожанського та Донецького ОР, наступ у межах яких був визначений керівництвом рф як пріоритетний. Під час відступу окупантів підрозділи Сил оборони України здійснювали їх переслідування (пошуково-ударні дії), захоплювали полонених та техніку. Так, 30 березня колона БТГр 5 отбр 36 А під час відступу від Житомирської траси потрапила у засідку у селі Дмитрівка і була знищена майже у повному складі (втрати противника склали близько 18 од. ОВТ). Наступальні дії наших підрозділів змусили командування зс рф пришвидшити виведення своїх військ. Неодноразово фіксувалися випадки, коли при відступі окупанти залишали техніку, боеприпаси, тіла загиблих, особисті речі та награбоване майно [2; 4].

Останні підрозділи зс рф залишили територію Броварського району 1 квітня, а наступного дня завершили виведення з Чорнобильської зони. Ввечері 2 квітня було офіційно повідомлено про звільнення Київської області [12].

Успішна оборона Києва стала важливим стимулом для організованого опору агресору, продемонструвала спроможність ЗС України протистояти «другій армії світу» (як вважали до агресії), довела міжнародній спільноті необхідність і доцільність надання політичної, економічної та військової допомоги Україні.

Запорукою стійкої оборони столиці стали рішучість та героїзм воїнів Сил оборони України, майстерність керівництва оборонною операцією щодо раціонального та ефективного

використання усіх наявних сил та засобів, доступних на той час, а також стійкість та висока готовність до боротьби українського народу в умовах агресії жорстокого противника.

Оборонна операція завершилася вимушеним відступом противника від околиць Києва, при цьому ворог зазнав значних втрат від ударів українських військ, що здійснювали його переслідування до державного кордону. Результатом операції стало звільнення територій не лише Київської, а й Чернігівської та Сумської областей.

Історія Київської оборонної операції ще потребує подальших наукових досліджень, продовження збору свідчень очевидців, вивчення документальних джерел. Колектив відділу воєнної історії готовий до співпраці у цьому напрямку із зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. 8 полк Нацгвардії: переломний контрнаступ // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FmA0zg8F4jc> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Батько з сином зупинили російську колону з 14 танків і БМП під час битви за Київ: це був їхній перший бій // Факти. URL: <https://fakty.ua/416215> (дата звернення: 27.03.2026).

3. Битва за Київщину: Чорнобиль, Гостомель, Буча. Історія 80 ОДШБр // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gUkgnKg5TJs> (дата звернення: 27.03.2026).

4. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022–02.04.2022) // Military Science. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>

5. Гострі ножі. Бородянка. Історії незламності | Документальний проєкт // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QLBSwJu4Ksk> (дата звернення: 27.03.2026).

6. Звільнення Лук'янівки: як ЗСУ та добровольці вибивали російських військових з населеного пункту // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xes-k7vfgWc> (дата звернення: 27.03.2026).

7. Кіртока В. Командир 1-го стрілецького батальйону 3-ої ОШБр Володимир Коротя, позивний Повстанець: “На позиції “Жираф” в Ірпені я провів 24 доби без виїздів та майже без сну” // Цензор.нет. URL: <https://censor.net/ua/resonance/3483727> (дата звернення: 27.03.2026).

8. Княжич Д. Олександр Вдовиченко: “Мощун іще наш, поряд б’ються добровольці. Хрін кацапам, а не Київ” // Gazeta.ua. URL: <https://tinyurl.com/2u3kj4v2> (дата звернення: 27.03.2026).

9. Ковальчук М. На захисті Сумщини (лютий – квітень 2022 року). Оборона та визволення Чернігівщини. Історія війни: реалії та уроки, стратегія майбутнього : збірник воєнно-історичних нарисів про ключові операції Збройних Сил України за рік російсько-української війни (24.02.2022-24.02.2023). Київ, 2023. С. 46–61.

10. Ніколюк В. Оборона та визволення Чернігівщини. Історія війни: реалії та уроки, стратегія майбутнього : збірник воєнно-історичних нарисів про ключові операції Збройних Сил України за рік російсько-української війни (24.02.2022-24.02.2023). Київ, 2023. С. 32-45.
11. Перший епізод документального міні-серіалу “46. Шлях честі”. Макарівська операція // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HzdGsAbW8NI> (дата звернення: 27.03.2026).
12. Рік війни за свободу : Воєнно-історичний нарис першого року широкомасштабної війни. Київ: Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України, 2024. 1064 с.
13. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалюка. К. : НУОУ, 2023. 320 с.
14. Сирський О., Баргилевич А., Семененко О., Клят Ю., Гузь Р. Боротьба за Київ: хронологія та воєнно-історичні особливості оборони столиці України (лютий – квітень 2022 року) // Military Science. 2025. № 3 (1). С. 34–54. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.02>.
15. Филь О. “Підтримки місцевих жителів була просто неймовірною...”: інтерв’ю з Героєм України Романом Дармограєм // Воєнно-історичний вісник. 2025. № 1 (55). С. 50–54. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2025-55-1-50-64>
16. Харук А. Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій // Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 139–147. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.139>.
17. Як ЗСУ змусили росіян тікати з Київщини – битва за Макарів // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZrI6fitiIPg> (дата звернення: 27.03.2026).

Коровніченко Є.О.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

Лазаренко О.О.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

АРМІЙСЬКА АВІАЦІЯ В БИТВІ ЗА КИЇВ (24 ЛЮТОГО – 2 КВІТНЯ 2022 РОКУ): ВОЄННО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

У статті наведено результати аналізу застосування армійської авіації під час Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.), на основі двох складових: повітряно-десантної операції росії на аеродром Гостомель та бойових дій армійської авіації Сухопутних військ Збройних Сил України. Розкрито роль авіаційного чинника у зриві стратегічного задуму агресора. Визначено ключові тактичні особливості застосування армійської авіації на трьох етапах оборонної операції, проаналізовано адаптацію способів бойового застосування в умовах

наростання протиповітряної загрози, встановлено кількісні показники бойової роботи. Зроблено висновки щодо стратегічного значення армійської авіації як інструменту оперативного реагування та сформульовано уроки для подальшого розвитку Збройних Сил України.

Оборона Києва у період з 24 лютого по 2 квітня 2022 р. стала одним із визначальних етапів початкового періоду широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Успішне утримання столиці зірвало стратегічний задум противника щодо швидкого захоплення ключового політичного та адміністративного центру держави і суттєво вплинуло на подальший перебіг бойових дій. Дослідники Інституту сучасної війни «Вест-Пойнт» оцінюють її як «першу вирішальну битву» і переломний момент усієї кампанії.

Центральним елементом задуму агресора була блискавична повітряно-десантна операція із захоплення аеродрому «Антонов» у Гостомелі – лише за 10 кілометрів від центру столиці – для відкриття «повітряного мосту» для перекидання десятків тисяч солдатів і бронетехніки безпосередньо під Київ. Провал цієї операції зумовив перехід ініціативи до українських Сил оборони.

Актуальність дослідження визначається потребою об'єктивного відтворення ходу бойових дій із встановленням реальної ролі армійської авіації Сухопутних військ ЗС України, уточненням характеру виконуваних завдань та особливостей взаємодії із іншими складовими сил оборони, а також збереженням досвіду сучасної війни у воєнно-історичній науці.

Російська повітряно-десантна операція: задум і провал.

Стратегічний задум та підготовка. За задумом російського командування, аеродром Гостомель (Антонов) обирався як плацдарм через унікальне поєднання чинників: надзвичайну близькість до Києва (≈ 10 км), злітно-посадкову смугу, здатну приймати важкі транспортні літаки Іл-76, захисний рельєф місцевості навколо аеродрому та розрахунково слабку охорону об'єкта. Після захоплення аеродрому планувалося перекинути до 4 000 десантників на 41 транспортному літаку Іл-76 з авіабази «Псков». Таким чином, росія прагнула фактично «обезголовити» Україну – знищити або змусити до втечі вище керівництво держави, не допустивши організованого опору.

Для забезпечення умов операції росія завчасно знищила два ключові радарні вузли протиповітряної оборони на північ від Дніпра та придушила частину засобів радіоелектронного подавлення, намагаючись утворити безпечний коридор для атакуючих вертольотів.

Перебіг операції 24 лютого 2022 року. О 09:30 формація з 34 гелікоптерів, що злетіла з аеродрому «Великий Бочків» у білорусі (≈ 170 км від Гостомеля), перетнула українсько-білоруський кордон. До складу групи входили транспортні Мі-8, призначені для висадки

200–300 десантників 31-ї окремої гвардійської десантно-штурмової бригади та 45-ї окремої гвардійської бригади Спецназу ВДВ, а також ударні вертольоти Ка-52 «Алігатор» і Мі-24, Мі-35.

Перехоплення відбулося вже при підльоті до аеродрому. Бійці Національної гвардії, озброєні ПЗРК 9К38 «Ігла», відкрили вогонь по ударних гелікоптерах. Першим підтвердженим збитим літальним апаратом у всій війні став Ка-52 – його знищив рядовий-строковик ударом ракети з ПЗРК, що одразу підняло бойовий дух захисників і морально зламало противника. Загалом у перші години захисники знищили від шести до семи вертольотів. Незважаючи на втрати, десантники захопили аеродром приблизно о 13:00, однак, злітно-посадкова смуга вже була частково пошкоджена. Ключовий наступний крок – переліт Іл-76 із підкріпленнями – було скасовано, коли частина літаків вже перебувала у повітрі.

Під час боїв за Гостомель та прилеглі райони росія втратила щонайменше чотири Ка-52 (три було знищено, один – пошкоджено і захоплено), а також кілька Мі-8 та Мі-24. Покинута та знищена техніка, зафіксована після відходу росіян у квітні, включала 16 найсучасніших БМД-4М та систему радіоелектронної боротьби «Ртуть-БМ». Ці втрати остаточно позбавили росію можливості відновити наступ на Київ у 2022 році.

Армійська авіація України: підготовка та бойові дії.

Підготовка до оборони Києва. На початок лютого 2022 р. управління армійської авіації входило до складу Командування підготовки Сухопутних військ ЗС України. Підготовка до відбиття наступу розпочалася завчасно: з 10 лютого офіцери управління спільно з офіцерами Національного університету оборони розгорнули планування бойового застосування; 16 лютого переміщено рухомий пункт управління в район Києва; чергові бойові обслуги переведено на посилений режим, передано групу бойового управління у підпорядкування 72-ї омбр.

До 15 лютого вертольоти 11-ї та 18-ї окремих бригад армійської авіації було перебазовано на аеродроми Повітряних Сил (Бориспіль та Васильків), на завчасно підготовлені майданчики підскоку, організовано логістичне забезпечення. Для здійснення авіаційної підтримки було сформовано зведений вертолітний загін із екіпажів 11-ї, 16-ї та 18-ї окремих бригад армійської авіації на чолі з командиром 18 обр АА. Під час масованого ракетно-авіаційного удару 24 лютого 2022 р. вертольоти було своєчасно виведено на підготовлені майданчики, що дало змогу уникнути втрат і зберегти боєздатність на початковому етапі бойових дій.

Перший етап оборони (24 лютого – 1 березня 2022 р.).

Перший етап характеризувався високою динамікою бойових дій, раптовим застосуванням противником повітряних десантів, масованих ракетно-авіаційних ударів та

стрімким просуванням механізованих колон. З 26 лютого до складу підрозділів Сил спеціальних операцій було відряджено вісім передових авіаційних навідників зі складу 8 командного пункту армійської авіації, що забезпечило оперативне отримання розвідувальної інформації та підвищення ефективності ударів.

У перший день вторгнення було виконано чотири бойові вильоти, у результаті яких уражено вертоліт типу Ка-52 та живу силу противника. Трьома вертольотами Мі-8 здійснено висадку тактичного повітряного десанту. У період 24–27 лютого виконувалися завдання з авіаційної підтримки у районі аеродрому Гостомель: виведено з ладу злітно-посадкову смугу, броньовану техніку, ангари та живу силу противника.

Загалом з 25 лютого по 1 березня екіпажі виконали близько 25 бойових вильотів, ураживши колони противника на ключових напрямках: Бориспіль – Березань (25 лютого), Димер (26–27 лютого), Калинівка та Макарів (26–27 лютого), Шибене, Здвиженка та Перемога (28 лютого), повторно по тих самих районах (1 березня).

Другий етап оборони (2–23 березня 2022 р.).

На другому етапі обстановка характеризувалася переходом бойових дій від стрімкого наступу до поступового виснаження противника. Нарощування системи протиповітряної оборони противника істотно ускладнило застосування армійської авіації, що призводило до бойових втрат вертольотів і фактично унеможливлювало виконання ударів із горизонтального польоту. Виникла об'єктивна необхідність пошуку нових тактичних прийомів.

Основні зусилля зосереджувалися на підтримці підрозділів 72-ї окремої механізованої бригади на Броварському напрямку та підрозділів 95-ї окремої десантно-штурмової бригади на правобережжі. У критичний момент 6–7 березня, коли противник намагався перерізати Житомирську трасу як ключову логістичну артерію, зусилля авіації було переорієнтовано на райони Макарова, Плахтянки, Мотижина та Бузової. У період 8–10 березня активно діяли у районах Стара Басань та Залісся, сприяючи відбиттю наступу на Броварах.

Починаючи з 10 березня основні зусилля було зосереджено на підтримці сил на правому березі Дніпра, насамперед у районах Лютіжа та Мощуна. Бойові дії у районі Мощуна мали вирішальне значення – саме тут Сили оборони зірвали спробу противника форсувати річку Ірпінь і вийти на безпосередні підступи до столиці. Загалом протягом другого етапу було виконано близько 130 бойових вильотів.

Третій етап оборони (24 березня – 2 квітня 2022 р.).

На третьому етапі противник перейшов до організованого відходу з Поліського операційного району. Сили оборони України перейшли до активних наступальних (штурмових) дій, спрямованих на зрив організованого відведення військ противника та нанесення йому максимальних втрат. У цих умовах армійська авіація зосередилася на

ураженні колон противника, що відходили, їх ар'єргардних підрозділів, вузлів опору та засобів ППО.

У період з 24 по 30 березня екіпажі зведеного вертолітного загону виконали близько 20 бойових вильотів у районах Макарова, Копилова, Світильні та Лук'янівки. Водночас основні зусилля зосереджувалися на десантно-транспортних завданнях – перекиданні підрозділів, озброєння та матеріально-технічних засобів у райони розвитку наступу, що сприяло підтриманню темпу наступальних операцій.

Зведені результати Київської оборонної операції.

Загалом у ході Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) зведений вертолітний загін виконав понад 190 бойових вильотів, з яких близько 170 – на виконання вогневих завдань. У результаті було уражено понад 220 одиниць військової техніки противника, включаючи складні цілі: вертоліт типу Ка-52 та зенітні ракетні комплекси «БУК». Максимальна інтенсивність застосування армійської авіації досягала 18 вертольото-вильотів на добу, а навантаження на окремий екіпаж становило до чотирьох бойових вильотів на добу.

Воєнно-історичний аналіз.

Чинники провалу «бліцкригу». Аналіз битви дає можливість встановити кілька ключових причин провалу російського плану, безпосередньо пов'язаних із авіаційним компонентом. По-перше, відсутність артилерійської підтримки у десантного угруповання зробила його надзвичайно вразливим після висадки: доктрина передбачала, що аеродром буде захоплено до підходу основних сил противника, однак, цього не сталося. По-друге, знищення 6–7 гелікоптерів у перші хвилини атаки стрілецькою зброєю та ПЗРК унеможливило повноцінне авіаційне прикриття десанту. По-третє, пошкодження злітно-посадкової смуги і загроза знищення транспортних Іл-76 зробили «повітряний міст» нереалізованим.

Якби росії вдалося захопити та утримати аеродром Гостомель і перекинути туди 4 000 десантників, ймовірність захоплення центру Києва протягом кількох днів була б дуже високою. Здатність близько 100–200 бійців Національної гвардії України за підтримки авіації затримати елітні підрозділи ВДВ на достатній час мала непропорційно величезний стратегічний ефект.

Адаптація тактики армійської авіації України. Важливим уроком операції є здатність армійської авіації до тактичної адаптації в умовах динамічної зміни обстановки. На першому етапі бойове застосування вертольотів здійснювалося переважно з горизонтального польоту та пікірування з візуальним виявленням цілей. Нарощування системи ППО противника на другому етапі зумовило необхідність пошуку нових тактичних прийомів – польоту на

гранично малій висоті з використанням та огинанням рельєфу місцевості для часткової компенсації вразливості від ворожих ПЗРК.

Ефективними виявилися дії відряджених передових авіаційних навідників до підрозділів Сил спеціальних операцій, що дало змогу оперативно отримувати розвідувальну інформацію, визначати цілі та доводити деталізовані бойові завдання до екіпажів, підвищивши ефективність ураження нетипових для вертолітної авіації цілей – зенітних ракетних комплексів і пунктів управління. Використання тимчасових авіаційних формувань (зведеного загону) забезпечило гнучкість у застосуванні сил та можливість швидкого маневру.

Порівняльний аналіз застосування авіації обох сторін. Порівняльний аналіз застосування армійської авіації обох сторін виявляє принципові відмінності у підходах. Противник зробив ставку на масоване одноразове застосування авіації для досягнення вирішального результату «бліцкригу», але без належного забезпечення панування у повітрі та без резервування сил на випадок невдачі першого удару. Збройні Сили України натомість застосовували армійську авіацію гнучко та системно протягом усієї операції, поєднуючи функції вогневого ураження, транспортного забезпечення та підтримки маневру сил.

Знищення одного Ка-52 рядовим-строковиком у перші хвилини операції не лише завдало матеріальної шкоди, а й стало моральним переломним моментом для обох сторін – підтвердженням, що найсучасніша техніка агресора є вразливою для мотивованого захисника. Цей факт набув широкого розголосу і істотно вплинув на бойовий дух українських військових на початковому – найбільш критичному – етапі оборони.

Воєнно-історичний аналіз застосування армійської авіації в Битві за Київ 2022 року дозволяє сформулювати такі висновки.

Армійська авіація Збройних Сил України відіграла непропорційно важливу, часом вирішальну роль у Київській оборонній операції, виступивши одним із ключових інструментів оперативного реагування в умовах дефіциту інших засобів вогневого ураження. На всіх трьох етапах вона забезпечувала поєднання функцій вогневого впливу, маневру сил і транспортного забезпечення. Повітряно-десантна операція без належного авіаційного прикриття і панування у повітрі, без артилерійської підтримки приречена на провал в умовах підготовленого до відсічі противника, навіть якщо він значно поступається чисельністю атакуючій стороні. Досвід Гостомеля є класичним підтвердженням цього постулату.

Ефективне застосування малих мобільно-вогневих груп із ПЗРК та кулеметами у поєднанні з ППО малої та середньої дії невеликими підрозділами здатне нейтралізувати перевагу в ударних гелікоптерах. Взаємодія армійської авіації (Mi-24, Mi-8) з десантами, механізованими підрозділами і підрозділами спецпризначення виявилася вирішальним чинником у відсічі ворожого десанту. Адаптація форм і способів бойового застосування в

умовах наростання протиповітряної загрози є необхідною умовою збереження боєздатності та ефективності армійської авіації у сучасному бою. Наявність передових авіаційних навідників істотно підвищує ефективність авіаційної підтримки наземних військ.

Битва за Київ 2022 року залишиться у військовій історії як класичний приклад того, як тактична стійкість і злагоджена взаємодія родів військ можуть компенсувати кількісну меншість і зупинити стратегічний удар. Всебічне наукове осмислення цього досвіду є необхідною умовою подальшого розвитку армійської авіації та воєнного мистецтва Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
2. Theoretical and applied aspects of the Russian-Ukrainian war: hybrid aggression and national resilience / ed. by M. Koval. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, 2023. 372 p. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-00-9>.
3. Макаров В., Резнік В. Боротьба в повітряному просторі під час війни Росії проти України: узагальнення перших місяців // Український історичний журнал. 2022. № 6. С. 17–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.017%20>
4. Lubiejewski S. Conclusions from the use of aviation in the first half of the first year of the Ukrainian-Russian war // Security and Defence Quarterly. 2023. Vol. 42. No. 2. P. 68–104. <https://doi.org/10.35467/sdq/161959>.
5. Spencer J. Urban Warfare Project Case Study #12: Battle of Kyiv. Modern War Institute at West Point. 2023.
6. Spencer J., Collins L. The Untold Story of the Ukrainian Helicopter Missions During the Mariupol Siege // Time Magazine. 2024.
7. Spencer J., Lindberg L. The Battle of Hostomel Airport: A Key Moment in Russia's Defeat in Kyiv // War on the Rocks. 2023.
8. The Battle for Hostomel Airport, 24th February 2022 // Tank Encyclopedia. 2025.
9. Destination Disaster: Russia's Failure At Hostomel Airport // Oryx. April 2022.
10. Буртик І. Підступи до Києва на надійному замку – командувач оборони столиці провів перевірку // 24 канал. URL: <https://tinyurl.com/cd59bwyx> (дата звернення: 25.03.2026).
11. Підйомна сила: документальний фільм. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vi9m_-AXpxQ (дата звернення: 25.03.2026).

*Коришук Р.М., к.політ.н., доцент
ORCID: 0000-0001-7368-3963
Науково-дослідний центр гуманітарних
проблем Збройних Сил України, м. Київ*

ПЕРЕДУМОВИ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Розпад Радянського Союзу та крах комуністичного блоку спричинив у російському суспільстві системний ідеологічний злам, пов'язаний зі зміною місця та ролі росії у світовій політиці. Фактично росія з центру великої імперії перетворилася на одну з багатьох нових незалежних держав. Російська імперська ідентичність, що плекалася століттями, відмовлялася миритися з реальністю. В цьому російська федерація аж ніяк не була унікальною. Подібний синдром своєрідного ідеологічного та світоглядного зламу, пов'язаного з крахом імперій, проходили у світовій історії більшість імперських народів. Світоглядним наслідком даної ситуації, на думку багатьох дослідників, стало формування у абсолютної більшості росіян так званого «версальського синдрому» (термін з'явився для позначення хворобливої реакції німців на травму воєнного фіаско та важкі умови Версальського мирного договору 1919 р.) [4]. Синдром виражався у формуванні «комплексу переможених», перебільшенні «катастрофічності» поразки, пошуку «внутрішніх зрадників» та «зовнішніх ворогів», діяльність яких призвела до краху імперії, та прагненні відновити великодержавний статус і повернути втрачені території. Фактично російський сценарій до болю нагадував шлях Німеччини після Першої світової війни, логічним завершенням якого був прихід до влади нацистів на чолі з Гітлером.

Росія, як і Німеччина у другій половині ХХ ст., не змогла та й не захотіла змиритися з втратою імперського статусу. Цілком логічним наслідком подібної ситуації став прихід до влади Володимира Путіна з його параноїдальним бажанням відновити імперію (концепція «собиранія земель»), формуванням і утвердженням концепції «русского мира» як ідеологічного підґрунтя імперських амбіцій. Концепція «русского мира» була органічним продовженням ідеологемі «Третього Риму» та радянської формули «братніх східнослов'янських народів» із ієрархічною вищістю росії як «старшого брата». «Русский мир» наголошував на відновленні величі росії, що прикривалося формулою відновлення «історичної справедливості», прагнув порвати із ліберально-демократичним впливом країн Заходу і повернути колишні колонії у сферу геополітичного підпорядкування кремля.

У переліку імперських колоній, що завдяки розпаду СРСР здобули незалежність, Україна займала особливе місце. За часів царської росії та Радянського Союзу Україна виступала вінцем у короні російської імперії, своєрідною «священною територією» (місцем, що відіграло особливу «священну» роль), без якої існування імперії втрачало сенс.

«Священна територія» – це земля, яка в уявленні певного народу має сакральний зв'язок із його історією. На думку британського дослідника націй на націоналізмі Е. Сміта, у свідомості народу подібна сакральність знаходить вияв в «успадкованій батьківщині, освяченій святими, героями й мудрецами, а також могилами та надгробками предків» [8, С. 131]. Українська територія розглядалася як «колиска» російського народу та православної віри, своєрідна прабатьківщина росії. Київські князі в російській історії виступали як власне російські правителі, а Київ виступав як «матір городам руським». Таким чином обґрунтовувалась історична невіддільність української території як органічної складової великої та неділимої Русі, правонаступницею якої, на думку росіян, виступає сучасна російська федерація. Відповідно, сучасні українці – це «заблудші вівці», що під впливом Заходу забули своє справжнє ество. Згідно з ідеологічними постулатами «русского мира», Україна історично, цивілізаційно та ментально має належати до сфери інтересів росії.

Після приходу до влади Володимира Путіна концепція «русского мира» не лише остаточно сформувалася як мілітаристська та імперська парадигма, а й стала основою офіційної ідеології, політичної риторики та дороговказом до практичних дій. Прикладом цього стали заяви В. Путіна про розвал СРСР як «найбільшу геополітичну катастрофу ХХ століття» (квітень 2005 р.), «несправедливе» включення «споконвічно російських територій» до складу радянської України (грудень 2019 р.) тощо.

Однак, ще до Путіна російське керівництво методично прагнуло нав'язати свою волю українцям. Підтримка сепаратизму в Криму, газові війни, прагнення нав'язати Україні нерівноправне партнерство, інформаційні атаки, культивування проросійських партій та організацій, агресивна підтримка російської мови та культури в Україні, ворожа риторика та відверті погрози – от лише не повний перелік заходів, які кремль проводив щодо «дружньої» держави та «братського» народу. Однак у 90-х рр. ХХ ст. росія була змушена більше увагу звертати на власні внутрішні соціальні та економічні проблеми, а також зіткнулася з боротьбою народів російської федерації за національне самовизначення. З приходом нового господаря кремля російська федерація зміцнила економічний та воєнний потенціал, що дозволило їй задавити національні рухи неросійських народів та остаточно закріпила авторитарний режим у середині країни. Відповідно, російська федерація стала претендувати на відновлення статусу наддержави, усіяко намагаючись посилити свій вплив на міжнародній арені та зазіхаючи на руйнування існуючого світопорядку. Для російського суспільства подібні кроки патетично подавалися як «вставання з колін великої держави». Великодержавні претензії керівництво кремля обґрунтовувало концепцією «русского мира» з її тезами про існуванням «великой русской цивилизации», невід'ємною складовою якої

виступали «русскоязычные соотечественники» поза межами рф. Ключову роль у відновленні імперії відіграло вирішення «українського питання».

Президентські вибори 2003 р. в Україні здавалися для кремля шансом нарешті поставити на чолі нашої держави свою людину, але Помаранчева революція поламала ці плани. Для російського керівництва виступ вільного народу на Майдані став не лише крахом сподівань, а й екзистенційний шок та параноїдальним страхом поширення революційної стихії на росію. Сама думка про реальну можливість народу самостійно вирішувати власну долю не вкладалася в прокрустове ложе імперської парадигми із її обожнюванням верховного правителя.

Прихід до влади Віктора Януковича у 2010 р. російське керівництво розглядало як унікальний шанс втягнути Україну в орбіту російського впливу (за білоруським сценарієм), позбавити нашу державу фактичного суверенітету та перетворити Україну на де-факто провінцію рф. Однак український народ не дав російським планам здійснитися. Революція гідності вкотре поламала плани кремля, показавши ментальну прірву між волелюбними українцями та росіянами із їх рабським поклонінням владі. Перемога Майдану керівництво рф використало як зручний привід для вторгнення. Ще у січні 2014 р. у кремлі було розроблено план дестабілізації нашої держави під назвою «Про кризу на Україні», згідно з яким планувалося збройним шляхом включити до складу рф АР Крим, м. Севастополь, Луганську, Донецьку, Запорізьку, Дніпропетровську, Чернігівську, Сумську, Харківську, Київську, Херсонську, Миколаївську, Одеську області та місто Київ [5].

21 лютого 2014 р. В. Янукович втік зі столиці України, а 22 лютого Верховна Рада України прийняла постанову «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». Натомість відкрита збройна агресія рф проти нашої держави розпочалася ще 20 лютого 2014 року. Цю дату не заперечує навіть міністерство оборони рф, оскільки закарбована на відомчій медалі «За повернення Криму» [2, с. 8]. Хронологія подій свідчить про попередню підготовку кремля до війни проти нашої держави. Революція гідності стала лише зручним приводом для остаточного вирішення «українського питання». Плацдармом для вторгнення став Крим. При цьому росія активно використовувала методи гібридної війни. Російські військові без розпізнавальних знаків (так звані зелені чоловічки) під виглядом «місцевої самооборони» захопили ключові військові та цивільні об'єкти АР Крим та міста Севастополь. Прагнучи легалізувати агресію проти України, російське керівництво постфактум провело низку заходів, метою яких було показати світовому співтовариству «добровільне прагнення» місцевого населення до возз'єднання з росією та злочинний характер «київської хунти». 2 березня 2014 р. рада федерації рф офіційно дозволила

використання збройних сил російської федерації в Україні. 16 березня 2014 р. російські окупанти під дулами автоматів провели на території АР Крим та міста Севастополя так звані референдуми, згідно з якими 96,77 % «виборців» АР Крим та 95,6 % «виборців» Севастополя, які нібито взяли участь у референдумах, «проголосували» за входження цих регіонів до складу російської федерації [3]. 18 березня 2014 р. росія, апелюючи до їх результатів, здійснила незаконну анексію Криму. Російський сценарій захоплення Криму до болю нагадував аншлюс Австрії нацистською Німеччиною.

Паралельно з вторгненням до Криму кремль активно проводив дестабілізаційні заходи на сході та на півдні нашої держави. Кінцевою метою цих заходів було формування так званої Новоросії. У відповідь українське керівництво розпочало проведення антитерористичної операції (АТО). Завдяки цим заходам вдалося перешкодити реалізації планів кремля, але російські війська та керовані рф незаконні збройні формування (основу яких складали вихідці з росії) окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України. У серпні 2014 р. регулярні збройні сили рф силами кількох батальйонних тактичних груп уже не приховано вторглися на Донбас. Піком протистояння стали бої за Іловайськ (серпень 2014 р.) та Дебальцеве (лютий 2015 р.). Задля зупинення гострої фази конфлікту українське керівництво, за підтримки партнерів, підписало Мінські домовленості – Мінськ 1 (вересень 2014 р.) та Мінськ 2 (лютий 2015 р.). Підписання цих документів дозволило локалізувати збройних конфлікт.

Кремль активно використовував тимчасово окуповані території для подальшої дестабілізації нашої держави та підготовки до широкомасштабного вторгнення. Українська держава прагнула вирішити питання окупованих територій перш за все дипломатичним шляхом, зокрема в Нормандському форматі (переговорний процес за участю України, Франції, Німеччини та росії). Однак росія послідовно саботувала будь-які кроки України та її партнерів щодо мирного вирішення конфлікту.

Починаючи з 2020 р. кремль здійснював дедалі масштабніший комплекс заходів підготовки до продовження війни в Україні. При цьому Москва розглядала окуповані території як плацдарм для широкомасштабного вторгнення, а населення захопленої частини Донбасу та Криму як демографічний ресурс для подальшої агресії. Практичну підготовку до широкомасштабного вторгнення в Україну кремль розпочав в 2021 році. Наприкінці березня – на початку квітня 2021 р. росіяни перекинули до кордонів України велику кількість ОВТ із західних та центральних районів рф, а також зі східних регіонів країни, розмістивши у Брянській і Воронежській областях рф (Західний військовий округ, ЗахВО) вздовж міждержавного кордону 28 батальйонних тактичних груп (БТГр) [2, с. 13]. Восени 2021 р. розпочався новий виток ескалації: росія стала стрімко нарощувати військове угруповання

навколо України під прикриттям військових навчань «Захід–2021», які проводилися на території рф та білорусі. У них узяли участь до 200 тис. військовослужбовців, близько 80 літаків і вертольотів, до 760 одиниць бойової техніки, у тому числі 290 танків, 240 гармат, реактивних систем залпового вогню і мінометів, а також до 15 кораблів [2, с. 25].

Водночас велася ідеологічна та інформаційна робота задля обґрунтування майбутнього вторгнення. У липні 2021 р. Путін опублікував есе «Про історичну єдність росіян і українців», у якому обґрунтовувалась теза, що росіяни та українці «один народ» а «справжній суверенітет України можливий лише в партнерстві з росією». Російські посадовці та державні ЗМІ активно закликали до «денацифікації» України, називали нашу батьківщину «історичною територією росії» та описували українців як «ззомбованих нацистською заразою».

Кремль прагнув звинувати Україну та Захід у майбутній великій війні, натомість росії відводилась роль жертви, що змушена реагувати на агресивні дії. Подальші кроки кремля на міжнародній арені виступали яскравим обґрунтуванням подібної позиції. Керівництво російської федерації свідомо висувало ультимативні вимоги керівництву України та країн Заходу щодо нерозширення НАТО на схід, ліквідацію військової інфраструктури альянсу на території країн, які вступили до північноатлантичного блоку після 1997 р., розгортання ракет великої дальності, «гарантії безпеки» для росії, виконання мінських угод у російському трактуванні тощо. Таким чином кремль прагнув затвердити у головах росіян ідею про невідворотність великої війни. Зокрема в офіційному листі, який 17 лютого 2022 р. росія офіційно передала США, кремль вимагав: 1) примусити Київ до виконання Мінських угод; 2) припинення поставок Україні зброї, відкликання з її території усіх західних радників та інструкторів; 3) відмова країн НАТО від будь-яких спільних навчань із ЗС України; 4) виведення всіх раніше поставлених Києву іноземних озброєнь за межі української території [6, с. 56]. У разі невиконання цих вимог та ненадання письмових «гарантій безпеки» для росії Москва погрозувала вдатися до «заходів військово-технічного характеру».

21 лютого 2022 р. у кремлі відбулося екстрене засідання ради безпеки, за результатами якого рф оголосила про визнання незалежності «ЛНР/ДНР» та підписання з цими псевдодержавними утвореннями угоди «про дружбу та співпрацю». Згідно з цією угодою передбачалося направлення на схід України додаткових російських військ для «підтримки миру». На спеціальній пресконференції у кремлі Путін заявив, що росія визнає «ДНР» і «ЛНР» у межах Донецької та Луганської областей. На практиці це означало введення російських військ на окуповану територію Донецької і Луганської областей [2, с. 16]. 22 лютого 2022 р. Путін заявив, що Мінські домовленості більше не діють. Цього ж дня він отримав згоду ради федерацій рф на застосування зс рф на Донбасі. Паралельно російські

медіа почали розкручувати дезінформаційну кампанію, що нібито Україна стягує на Донбас ледь не половину своєї армії для атаки на «ДНР» і «ЛНР». Таким чином кремль прагнув створити формальний привід для початку широкомасштабного вторгнення.

О п'ятій годині ранку 24 лютого 2022 р. Путін виступив із екстремним зверненням, у якому повідомив про рішення розпочати так звану спеціальну військову операцію («СВО») проти України. Метою «СВО» оголошувалася «денацифікація» та «демлітаризація» України, «захист жителів Донбасу від геноциду з боку київського режиму», недопущення появи в Україні ядерної зброї тощо. Використовуючи позначення «денацифікація» та «нацизм» щодо України, кремль намагався переконати світ, що сучасна Україна є аналогом нацистської Німеччини [7, с. 17].

Керівництво росії планувало провести в Україні бліцкриг («взяття Києва за три дні»). Розрахунок був на розвал влади і Збройних Сил України, пасивність українського суспільства, невтручання Заходу. Однак дійсність розвіяла подібні ілюзії.

Російсько-українська війна – це не просто черговий військовий конфлікт на теренах Євразії, це якісно нове геополітичне та міжцивілізаційне протистояння, що призвело до кардинального зламу сучасного світу та переформатування світових реалій. На думку директора Інституту історії України НАН України, академіка НАН України В. Смоля, російсько-українська війна є безпрецедентним явищем, адже:

по-перше, загальноновизнаним є трактування цієї війни як цивілізаційного зіткнення;

по-друге, унікальним є прецедент, коли один із гарантів безпеки України розв'язує проти неї агресивні дії;

по-третє, ця війна має глобальний характер з огляду на масштаби задіяних сил і ресурсів, військової допомоги Україні, а також за економічними, екологічними та гуманітарними наслідками;

по-четверте, світ підійшов до прірви ядерної катастрофи, чого не було від часів Карибської кризи [1, с. 5].

Українські дослідники А. Киридон та С. Троян, аналізуючи причини російсько-української війни, виділяють цивілізаційну, імперську, геополітичну, економічну, ідеологічно-ціннісну, екзистенційну та особистісно-психологічну причини. Фактично дані причини і спонукали росію до нападу на українську державу. Цивілізаційний контекст війни виражається у протистоянні російської євразійської цивілізації проти локальної української цивілізації. В основі імперської причини лежить ідея євразійського і світового домінування росії. Головний смисл російсько-української війни пов'язаний зі спробою сучасної росії відновити стару, практично колоніальну залежність України й українців.

Геополітична причина війни полягає в боротьбі росії за простір, за розширення сфери впливу в Східній Європі як квінтесенцію імперськості. Економічна причина війни для росії виступає продовженням геополітичного чинника і передбачає повне включення України у сферу євразійських – тобто, російських господарських зв'язків і відносин. Ідеологічно-ціннісна причина ґрунтується на російських концептуально-теоретичних і пропагандистських схемах пояснення «богообраності» та величі російського народу і так званого «русского мира», законності прав росії на домінацію над сусідніми територіями з точки зору «історичного права» і захисту інтересів російськомовного населення тощо. Екзистенційна причина війни спрямована на знищення України як держави і українського народу як носія відмінного від росіян і «русского мира» світогляду, світосприйняття і колективної пам'яті. Особистісно-психологічна причина – це смисложиттєва проєкція світоглядних антиукраїнських комплексів-конструкцій російського президента В. Путіна. Вона знайшла вираження у його обуренні байдужим ставленням українців до відновлення СРСР, небажанням України долучитися до євразійського (по суті, проросійського) єдиного економічного простору. Потім до цього додалися культурні травми від українських «кольорових революцій». Для авторитарного прорадянського способу мислення і влади В. Путіна були неприйнятні головні українські цінності – незалежність, свобода, воля, гідність, європейськість. Відповідно, російський президент декларує своє ставлення до України не як до сучасної незалежної держави, а як до бунтівної провінції, що прагне позбавитися російської опіки [7, с. 19–27].

До цього переліку варто додати, що психологічні причини війни стосувалася не лише Путіна, а й абсолютної більшості сучасного російського суспільства. Параноїдальність російського диктатора щодо неможливості існування незалежної української держави та нації не постала сама собою, а сформувалася на поживному ґрунті типових уявлень, характерних для російського суспільства, російського національного характеру, вирощеного на столітніх імперських постулатах.

Без сумніву, цей комплекс причин спричинений самою суттю імперської та антидемократичної сутності російської держави. Російсько-українська війна була обумовлена самим існуванням України як «іншої», відмінної від росії нації та неможливістю росії, російської держави, абсолютної більшості російського керівництва та російського суспільства змиритися з цим фактом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Війна: держава, суспільство, особа. Збірник наукових статей / Гол. ред. акад. В. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2023. 805 с.

2. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

3. Головка В.В. КРИМСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ 2014, неконституційний Кримський референдум 16 березня 2014 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: НАН України. Інститут історії України. К. : В-во “Наукова думка”, 2021. URL: <https://tinyurl.com/mts3wbkn> (дата звернення: 28.03.2026).

4. Корнієвський О., Филипенко А. Ретроспективна рефлексія “поразки” в суспільній свідомості народів Центрально-Східної Європи. URL: <https://tinyurl.com/3hy7vx5p> (дата звернення: 28.03.2026).

5. О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.). URL: <https://tinyurl.com/5y4z46jx> (дата звернення: 28.03.2026).

6. Рік війни за свободу : Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) у чотирьох книгах. Книга I / Апарат Головнокомандувача ЗС України, Генеральний штаб ЗС України та Центр досліджень воєнної історії ЗС України. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 270 с.

7. Російсько-українська війна. Енциклопедичний глосарій / за заг. ред. А. Киридон. Київ: Державна наукова установа “Енциклопедичне видавництво”, 2024. 352 с.

8. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. Київ: К.І.С., 2004. 170 с.

Коцаб'юк І.М.

ORCID: 0009-0005-2355-4895

Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, м. Київ

КИЇВСЬКА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА МУЗЕЙНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Київська оборонна операція 2022 р. стала одним із ключових етапів сучасної російсько-української війни, визначивши стратегічний перелом у протистоянні та закріпивши символізм незламності столиці. У Національному музеї історії України у Другій світовій війні, який з перших днів широкомасштабного вторгнення документує російсько-українську війну в реальному часі, від 2022 р. у виставкових проєктах оборона Києва та Київщини постає як частина великої історії боротьби за свободу, а образ захисників і захисниць є основним в експозиціях.

Музейна репрезентація Київської оборонної операції є інструментом боротьби за правду, протистояння пропаганді та фейкам, а також засобом підтримки українського народу та його культурної спадщини. Доповідь має на меті окреслити значення Київської оборонної операції як історичного феномена та її місце у сучасній культурі пам'яті. Розглядаються можливості експозиційного показу артефактів, документів та особистих історій для створення наративу від початку вторгнення: відображення героїчного спротиву населення окупантам, збереження пам'яті про загиблих і вдячність живим.

Перший експонат надійшов до нашої колекції вже 5 березня 2022 року. Символічно, що ним став Державний Прапор України – той самий, який майорів на флагштоці Меморіального комплексу в перші десять днів після початку вторгнення, а зараз експонується в Музеї [1].

Власне, оригінальні артефакти Музею війни були задіяні до оборони столиці України. Дві бойові машини піхоти, які експонувалися на майданчику бойової техніки, в лютому – березні 2022 р. виконували оборонну функцію на мосту Патона та Дарницькому мосту [2], а протитанкові їжаки, які були встановлені у м. Київ під час навали нацистів у 1941 р., використовувалися в березні 2022 р. за своїм прямим призначенням у Печерському районі, на нижній частині вулиці Шовковичної [3].

Робота над першою фотовиставкою про російсько-українську війну – «Київ: репортаж одного дня. 8 березня 2022 р.» – розпочалася на 13-й день широкомасштабного вторгнення. Генеральний директор Музею війни Юрій Савчук і фотограф Олена Шовкопляс фіксували на фотокамеру одну добу життя української столиці в умовах агресії ворога. Обличчя війни знайшло віддзеркалення в кадрах, відзнятих на залізничному вокзалі, блокпостах, дорогах, житлових масивах, біля зруйнованих будівель. 44 фото ілюстрували, як миттєво й зажерливо війна проковтнула життєвий простір міста, стерши грані між фронтовим і мирним життям.

Реалізації проекту сприяли Служба безпеки України, Київська міська державна адміністрація і Міністерство культури та інформаційної політики України. Перша презентація відбулася у Всесвітньому центрі миру, свободи та прав людини у м. Верден (Франція) [4]. Протягом 2022 р. виставку було презентовано на 12 майданчиках у восьми країнах світу, зокрема в Міжнародному центрі миру на о. Чеджудо (Республіка Корея).

Після визволення Київщини 2 квітня 2022 р. перед Музеєм війни постало питання: яку місію ми маємо відіграти в цій історичній події, від якої залежить майбутнє нашого народу? Отримавши дозвіл і підтримку Генерального штабу Збройних Сил України щодо організації та забезпечення проведення робіт зі збору речових доказів російсько-української війни з можливістю проведення фотозйомки, музейна команда здійснила серію експедицій туди, де щойно прокотилася війна, для документування її наслідків одразу після деокупації. Музейні

експедиції тривали безперервно 12 днів – від 5 до 16 квітня, роботи з документування, комплектування та запису усноісторичних свідчень велися в м. Ірпінь і Буча, селищах Бородянка, Гостомель і Макарів, селах Михайлівка-Рубежівка, Андріївка, Липівка, Маковище, Стоянка, Лук'янівка, Перемога та інших населених пунктах.

За результатами пошукової діяльності було зібрано понад півтори тисячі предметів, що поповнили музейну колекцію, та зафіксовано 5 225 унікальних кадрів. Власне, саме переважна більшість артефактів з війни, скомплектованих на деокупованій Київщині, сформувала образи, тематичні блоки та інсталяції на виставці «Україна – розп'яття» – першій стаціонарній експозиції про війну, створеній під час війни і презентованій для суспільства 8 травня 2022 р. [5]. Мовою музейних артефактів ведеться розповідь про початок широкомасштабного вторгнення та ключові події лютого–березня 2022 р.: відсіч агресору під час атаки на Гостомельський аеродром, бої за Ірпінську агломерацію, ліквідацію ДРГ і тактичних десантів противника, зупинку підрозділами Сил оборони України наступальних дій ворога майже по всій лінії фронту.

У квітні 2022 р. до Музею від Головного управління розвідки Міністерства оборони України надійшов трофейний авіаційний шолом, що став складовим елементом загального нарративу про бої за Гостомельський аеропорт [6]. 24 лютого 2022 р. летовище одночасно атакували кілька десятків ворожих гелікоптерів та сотні десантників. Захисникам аеропорту вдалося збити шість вертольотів противника, серед яких і російська гордість: надсучасний Ка-52 «Алігатор». Біля підбитого гелікоптера був виявлений примітний шолом із вказаним прізвищем пілота – «Сафаргалеев». Журналістам вдалося встановити, що збитим вертольотом, ймовірно, керував Айрат Сафаргалеев, командир ескадрильї 319-го окремого вертолітного полку (в/ч 13984) – підрозділ армійської авіації рф (базується на аеродромі с. Чернігівка, Приморський край) [7].

Історія про збитий російський гелікоптер Ка-52 та інші артефакти, що демонструють героїчний спротив Сил оборони та цивільного населення, були неодноразово представлені і за кордоном. У річницю визволення м. Буча від російських загарбників 31 березня 2023 р. у м. Нью-Йорк (США) біля штаб-квартири ООН відкрилася міжнародна виставка «Україна. Розп'яття. Трибунал» («Ukraine. Cifixion. Tribunal»). Експозиція була створена й організована Фондом Богдана Губського «Україна – XXI століття» спільно з Національним музеєм історії України у Другій світовій війні, за підтримки Офісу Президента України [8].

Розвінчаний українськими Силами оборони пропагандистський міф про Ка-52 як про найефективнішу машину, де поєдналися «виключна маневреність, високоточна зброя та безпрецедентний рівень бронювання» був представлений на виставці «Незламна Україна» («Indomitable Ukraine») восени 2025 р. у м. Лондон (Сполучене Королівство). Експозиція

створена під патронатом Надзвичайного та Повноважного Посла України у Великій Британії генерала Валерія Залужного, організаторами виступили Музей війни та Фонд Богдана Губського [9].

Від першого дня відкриття виставка «Україна – розп'яття», яку відвідали десятки офіційних міжнародних делегацій, стала потужним та ефективним інструментом міжнародної культурної дипломатії. Виставкові сиквели були поширені як в Україні, так і за кордоном, а саме в Латвії, Естонії, Словаччині, США.

Нині окремі оригінальні експонати і документальні світлини представлені на виставці «Війна зблизка» (м. Грунло, Нідерланди), яка триватиме до 30 вересня 2026 року. Серед артефактів – масивні фрагменти російського транспортно-бойового гелікоптера Мі-24П, що після збиття 5 березня 2022 р. у районі с. Козаровичі Київської області зібрали і перевезли до Музею війни. Ефективне відео збиття та падіння гелікоптера транслюється в експозиції і робить історію цілісною [10].

Нідерланди стали 19-ю країною, де в часі війни були представлені проекти міжнародної кооперації за участю Музею.

До роковин широкомасштабного російського вторгнення в Музеї війни було створено та презентовано кілька виставкових проєктів. Фотовиставка «Захисники» – про мужніх, відважних, сталевих, стійких, сильних, героїчних, красивих українських воїнів, які вже понад рік чинили упертий опір тотальному злу й боронили рідну землю [11]. Світлини зроблено під час музейної експедиції, яка відбулась у липні 2022 р. за підтримки Генерального штабу Збройних Сил України. Генеральний директор Музею війни Юрій Савчук та музейний фотограф, волонтер зі Швеції Анджей Маркевич, здійснили поїздку в містя дислокації військових частин. Експедицією опікувалося Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України. Під час відрядження подолано тисячі кілометрів уздовж лінії фронту, зафіксовано величні постаті воїнів різних видів та родів Збройних Сил України та їхні вражаючі історії, серед них – учасники Київської оборонної операції.

Виставка «24.02» стала спробою музейними засобами окреслити образи та сенси, що надихнули, згуртували, зробили нас сильними й безкомпромісними в перші дні великої війни [12]. Чільне місце посіли персональні комплекси льотчиків, які в лютому–березні 2022 р. очистили столичне небо від агресора, а легенда про «Привида Києва» підняла бойовий дух українців. Зокрема, експонувалися матеріали Героїв України офіцерів Михайла Матюшенка, начальника служби повітряної, вогневої і тактичної підготовки 40-ї бригади тактичної авіації ПС ЗС України, інструктора-пілота київських «привидів» і Олександра Оксанченка, заступника командира з льотної підготовки, інструктора-пілота 831-ї бригади тактичної авіації ПС ЗС України, який загинув 25 лютого 2022 р., захищаючи небо над столицею.

На виставці були представлені особисті речі учасників Київської оборонної операції офіцерів окремого загону спецпризначення «Омега» Національної гвардії України Олега Грами, Героїв України Романа Собківа, Вадима Зеленюка, Віктора Головка, які від першого дня чинили опір ворогу [13].

Із початком широкомасштабного вторгнення для захисту столиці України об'єдналися в батальйон білоруські добровольці, 25 березня 2022 р. батальйон імені Кастуся Калиновського ввійшов до складу Збройних Сил України, а його бійці під канонаду російських обстрілів склали в м. Київ «зарок» – присягу на вірність своєму народові й батьківщині. Про боротьбу за Незалежність двох країн – України та Білорусі – розповідала виставка «Полк Калиновського», яка відкрилася в Музеї війни 30 листопада 2023 р. [14].

Артефакти, представлені на виставці, ілюструють непростий шлях білоруських добровольців. Учасником Київської оборонної операції був старший сержант Олексій Скобля (позивний «Тур»). У середині березня його група потрапила у ворожу засідку поблизу н. п. Мощун, авто, яким їхали бійці, впритул розстріляли росіяни. Отримавши вогнепальне поранення, він вирішив ціною власного життя залишитися та прикривати відхід групи. Посмертно удостоєний звання Героя України [15].

Спільним проєктом Музею війни та Фундації Ромулуса Т. Везермана стала виставка «FOR FREEDOM», презентована в лютому 2025 року. Це присвята всім іноземним захисникам України. Кожному, хто прийняв рішення стати частиною українського спротиву глобальній загрозі. Виставка розкриває масштаб міжнародної підтримки нашої країни: від збройної та гуманітарної допомоги до персонального вибору іноземного громадянина долучитися до українського війська [16].

Історії іноземних захисників, представлені в експозиції, через епізоди довоєнного життя й героїзм у виконанні бойових завдань, знайомлять відвідувачів з тими, хто стоїть поруч з українцями у боротьбі з ворогом.

Американець Крістофер Джеймс Кемпбелл добровільно приїхав захищати Україну на початку широкомасштабного вторгнення. Спочатку був волонтером, згодом долучився до бригади «Азов», а пізніше перейшов до Інтернаціонального легіону. Брав участь у Київській оборонній операції, воював на харківському, запорізькому й донецькому напрямках. Любив Україну й хотів оселитися тут після Перемоги, отримавши українське громадянство. Крістофер Джеймс Кемпбелл загинув у бою 6 квітня 2023 р. під м. Бахмут. Його поховано на столичному Лук'янівському військовому кладовищі. Він став першим іноземцем – бійцем Інтернаціонального легіону, якого поховали в Україні. Посмертно нагороджений орденом «За мужність» 3-го ступеня [17].

Музей війни продовжує документувати історію та працювати над проектами, що відтворюють події Київської оборонної операції. 2 квітня 2026 р., до 4-ї річниці Київської оборонної операції в нашій інституції за підтримки Повітряного командування «Центр» Повітряних Сил Збройних Сил України відкрито експозицію «Ціль знищено: небо Київщини». Виставка розповідає про один із ключових етапів – боротьбу за небо над Київщиною в перші дні широкомасштабного вторгнення. В основі експозиції – реальні матеріали бойової роботи підрозділів зенітних ракетних військ – 156-го зенітного ракетного полку імені Максима Кривоноса і 96-ї зенітної ракетної Київської бригади: світлини, елементи знищених ворожих літальних апаратів, залишки ракет і безпілотників. Кожен експонат – це результат роботи тих, хто виконували завдання із захисту столиці та області.

Репрезентація Київської оборонної операції у Музеї війни є потужним механізмом свідомої меморіалізації для збереження історичної правди, формування колективної пам'яті та виховання громадянської свідомості. Виставкові проекти не лише демонструють артефакти війни, а й стають простором емоційного осмислення та вдячності захисникам столиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Фонди НМІУДСВ.
2. Черкасець О. Київ захищали експонати: бронемашини повернули до музею // Україна молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/196/166630> (дата звернення 30.03.2026).
3. Юрій Савчук: Генштаб просив у Музею Другої світової війни карти Києва // Голка. URL: <https://tinyurl.com/2u7pxwuu> (дата звернення 30.03.2026).
4. Марків Н. У французькому місті Верден відкрили фотовиставку про один день війни у столиці України // Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/63585/> (дата звернення 30.03.2026).
5. Україна – розп'яття // Національний музей історії України у Другій світовій війні. URL: <https://tinyurl.com/9mjkcnpd> (дата звернення 30.03.2026).
6. Фонди НМІУДСВ.
7. Реплянчук Д. «Слідство.Інфо» встановило особу збитого під Гостомелем російського вертольотчика // Слідство.Інфо. URL: <https://tinyurl.com/4e54rdkr> (дата звернення 30.03.2026).
8. Біля ООН у Нью-Йорку відкрилася виставка, що демонструє звірства рф в Україні // Укрінформ. URL: <https://tinyurl.com/3dr2kpbv> (дата звернення 30.03.2026).
9. У Лондоні відкрилася виставка «Незламна Україна», присвячена силі та пам'яті народу // ДІМ. URL: <https://tinyurl.com/4ryjr5af> (дата звернення 30.03.2026).
10. Збиття російського вертольоту 5.03, район села Козаровичі Слава Україні! Ігор Луценко. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qxArHoK1nBA> (дата звернення 30.03.2026).

11. У Музеї війни презентували виставку «Захисники», присвячену українським воїнам // Міністерство культури України. URL: <https://tinyurl.com/47ka8uzp> (дата звернення 30.03.2026).
12. Загребельний В., Беккер О. У Києві відкрилась виставка «24.02» про події та сенси, які ведуть нас до перемоги // АрміяІнформ. URL: <https://tinyurl.com/ahnjcs3f> (дата звернення 30.03.2026).
13. Фонди НМІУДСВ.
14. Полк Калиновського // Національний музей історії України у Другій світовій війні. URL: <https://tinyurl.com/yvdu59x7> (дата звернення 30.03.2026).
15. Попович-Кузнецова Н. В. Скобля Олексій Миколайович // Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-77609>.
16. Свиридюк Ю., Колодій В. FOR FREEDOM: в Києві представили виставку про іноземців у лавах ЗСУ // Суспільне. URL: <https://tinyurl.com/bdd4tt45> (дата звернення 30.03.2026).
17. Фонди НМІУДСВ.
18. Карлащук В. «Ціль знищено: небо Київщини»: у столиці відкрили виставку до річниці визволення регіону від військ РФ // Суспільне. URL: <https://tinyurl.com/v3kachyu> (дата звернення 30.03.2026).

Крайсвітний О.Б.

ORCID: 0009-0001-7061-7474

*Центр досліджень Сил підтримки
Збройних Сил України, Київська обл.*

ГІДРОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ОБОРОНИ КИЄВА 2022 РОКУ

Оборона Києва навесні 2022 р. зазвичай аналізується через дії військ, організацію оборони та оперативні рішення командування. Водночас перебіг подій показує, що важливу роль відігравали природні умови місцевості, що впливали на характер бойових дій і використовувалися як елемент оборони. Найбільш показовим щодо цього є район долини річки Ірпінь на північно-західних підступах до столиці, де поєднання природного рельєфу, гідрологічного режиму та інженерних дій сформувало специфічний оборонний простір.

Долина Ірпеня історично була заболоченою територією, що у ХХ ст. зазнала меліорації та часткового осушення. Проте навіть після цього вона зберегла природну схильність до підтоплення. Значна частина заплави представлена торф'яними та алювіальними ґрунтами, які при насиченні водою швидко втрачають несучу здатність. У мирний час це обмежувало прохідність місцевості, а в умовах війни унеможливило пересування важкої техніки поза дорогами. Таким чином, Ірпінська заплава вже сама по собі створювала природні обмеження для маневру.

Ситуація кардинально змінилася після пошкодження 26 лютого 2022 р. дамби Ірпінського гідровузла, що регулює водообмін між річкою Ірпінь і Київським водосховищем. Унаслідок

цього, вода з Київського водосховища почала надходити у заплаву річки, що фактично відновило її природний гідрологічний режим. Важливим чинником було те, що рівень води у водосховищі перевищує рівень заплави, тому після втрати контролю над гідроспорудою вода почала заповнювати низинні території природним шляхом. У цей період відбувалося весняне водопілля, однак, у 2022 р. воно було низьке, і вирішальним чинником формування затоплення у долині Ірпеня став рівень води у Київському водосховищі [1].

Національна академія наук України зазначала, що попри низький характер весняного водопілля, приплив води до Київського водосховища та неможливість відновлення дамби через бойові дії зумовили необхідність прогнозування масштабів затоплення долини Ірпеня, глибин підтоплення та пов'язаних ризиків [2]. Це свідчить про те, що гідрологічна ситуація розглядалася як один із чинників розвитку оперативної обстановки під час бойових дій, а не лише як їх наслідок. Важливо, що затоплення заплави Ірпеня не було наслідком надмірних опадів. За даними Центральної геофізичної обсерваторії ім. Б. Срезневського, весна 2022 р. у Києві була холоднішою за кліматичну норму і водночас увійшла до десятки найсухіших за період спостережень, а кількість опадів становила лише близько 59 % кліматичної норми [3]. Це означає, що масштаб водної перешкоди визначався не погодними аномаліями, а поєднанням природних умов заплави, водного режиму водосховища та інженерних дій.

У фаховому дослідженні [1] зазначається, що руйнування гідротехнічних споруд було здійснено у перші дні вторгнення. Для посилення затоплення використовувалися також водогосподарські заходи, зокрема підтримання підвищеного рівня води у Київському водосховищі та скиди води із водосховищ у верхній течії Ірпеня. Зафіксовано, що 21 березня 2022 р. рівень води у водосховищі досяг 103,61 м, що перевищувало нормальний підпірний рівень 103,0 м. У результаті сформувалася широка водна перешкода, ширина якої на окремих ділянках досягала одного кілометра. Такий масштаб затоплення істотно ускладнював форсування річки та обмежував можливість маневру техніки. Додатково важливим чинником стало руйнування мостів через річку Ірпінь, що у поєднанні із затопленням заплави створювало комплексну перешкоду для просування військ противника.

Процес формування водної перешкоди підтверджується даними супутникового моніторингу, що фіксував поступове розширення площі затоплення протягом березня 2022 року.

Сформована водна перешкода мала комплексний вплив на формування оперативної обстановки та перебіг бойових дій російських військ, що наступали на Київ. Вона обмежувала можливість руху техніки противника поза дорогами, змушувала його діяти у вузьких напрямках і знижувала темп наступу. Затоплення призводило до обмеження напрямків руху, порушення бойових порядків і ускладнення управління підрозділами противника. Концентрація техніки на обмежених маршрутах підвищувала її вразливість до вогневого ураження, що сприяло

збільшенню втрат особового складу і техніки противника. Необхідність інженерного забезпечення – зокрема наведення переправ – вимагала додаткового часу і ресурсів. Окрім цього, затоплення негативно впливало на матеріально-технічне забезпечення військ противника: ускладнювалося підвезення пального і боєприпасів, евакуація пошкодженої техніки та розгортання тилової інфраструктури.

Водночас українська сторона використала ці умови у власних інтересах. Затоплена заплава Ірпеня виконувала роль природного оборонного рубежу, що дозволяв зосереджувати оборону на визначених напрямках та контролювати можливі місця форсування. Важливу роль відігравала і розвідка: дані супутникових спостережень і безпілотних літальних апаратів використовувалися для оцінки прохідності місцевості та коригування вогню. За даними Центральної геофізичної обсерваторії ім. Б. Срезневського, ЗС України використовували гідрометеорологічну інформацію, що підкреслює значення гідрометеорологічної підтримки оборонних дій у районі Києва. З моменту повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., навіть в умовах підвищеної небезпеки, працівники гідрометеорологічної служби продовжували здійснювати спостереження на метеорологічних станціях і гідрологічних постах та передавати отримані дані до Центральної геофізичної обсерваторії, забезпечуючи їх подальше використання для потреб оборони [4].

Попри те, що теоретично існували можливості обходу затопленої заплави із західного напрямку, на практиці вони були обмежені ліисто-болотистим характером місцевості, розгалуженою гідромережею, обмеженою кількістю доріг та необхідністю їх інженерного забезпечення. Крім того, обхід вимагав значного відхилення від основних напрямків наступу, призводив до розтягування підрозділів, ускладнював управління та логістичне забезпечення. У таких умовах противник втрачав темп наступу і опинявся під підвищеним вогневим впливом, що робило обхід оперативно не вигідним.

Таким чином, події у долині Ірпеня демонструють, що природні умови були важливим фактором перебігу бойових дій. Поєднання гідрологічних особливостей місцевості, весняного водопілля низького характеру, підвищеного рівня води у Київському водосховищі та інженерних дій призвело до формування значної водної перешкоди, що обмежила маневреність противника, ускладнила його логістику та сприяла стримуванню подальшого наступу. Відтак природні та гідрологічні умови варто розглядати як один із ключових чинників, що посилювали ефективність оборони Києва у 2022 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Shevchuk S., Vyshnevskiy V. Use of water bodies for the defense of Kyiv in the course of the Russian-Ukrainian war. 82nd EAGE Annual Conference & Exhibition. Madrid, 2022. 5 p.

2. Науковці Академії спрогнозували характер затоплення територій Київщини, спричиненого російським вторгненням // Національна академія наук України. URL: <https://tinyurl.com/yc5v7aeu> (дата звернення: 26.03.2026).

3. Закірова Ю. Весна 2022 року у Києві увійшла до десятки найсухіших // Realist. URL: <https://tinyurl.com/bdd6u4bk> (дата звернення: 26.03.2026).

4. Історія ЦГО // Центральна геофізична обсерваторія ім. Б. Срезневського. URL: <https://tinyurl.com/2d6prakf2> (дата звернення: 26.03.2026).

*Крупник Л.О., к.і.н., доцент
ORCID: 0000-0001-6522-3350
Національний музей історії України у
Другій світовій війні. Меморіальний
комплекс, м. Київ*

ТРАГЕДІЯ БУЧАНСЬКОГО РАЙОНУ: ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

Місто Буча розташоване у 33 кілометрах на північний захід від Києва. Його називали містом комфортного життя і чимало киян переїжджали жити у це затишне передмістя столиці України. Напередодні і у перший день широкомасштабної війни, вважаючи, що тут безпечніше, чимало мешканців Києва, не маючи інформації про плани противника, покинули столицю.

Як відомо, стратегічно найважливішим напрямком блицкригу Путіна у лютому 2022 р. стала столиця – Київ. Окупанти йшли найкоротшим шляхом – із Білорусі, через знелюднену Чорнобильську зону, що не мала системи оборони. Важливим стратегічним пунктом були повітряні ворота – Гостомельський аеропорт «Антонов». Одним із перших кроків росіян і стала висадка десанту для захоплення летовища. «Перша велика битва нової війни відбулася в міжнародному аеропорту компанії “Антонов” у Гостомелі, за 35 кілометрів на північний захід від центру Києва... Російське військове командування планувало захопити аеропорт за допомогою досить нечисленного загону повітряно-десантних військ та спецпризначенців. Це дало б змогу значно більшій кількості десантників висадитися на околицях Києва, захопити міські мости через Дніпро та обмежити здатність українських збройних сил маневрувати й перекидати підрозділи через Київський транспортний вузол» [5, с. 179].

Ворог кинув у бік аеропорту понад 200 вертольотів, кілька сотень повітряно-десантних і сухопутних військ. Під час штурму захисники аеропорту, знешкодили шість російських вертольотів, а також Мі-8 та Мі-28, Ка-52, понад 20 ББМ, 15–17 одиниць автомобільної техніки. Бої тривали з перервами до 27 лютого 2022 року.

Героїчними зусиллями нечисленних захисників ворога вдалося зупинити у повітрі. Також було пошкоджено злітно-посадкову смугу, що не дало російським літакам Іл-76 переправити основні сили на Гостомельський аеропорт. Проте 25 лютого наземні сили, що сунули із білорусі,

зайняли аеропорт, але він уже не міг приймати літаки. Під час боїв 27 лютого також знищили найбільший у світі літак АН-225 «Мрія». У такій критичній ситуації, коли окупанти наземними засобами за ніч з 24 на 25 лютого встигли добратися до Ірпеня, стало зрозуміло: вибудувати позиції, щоб їх зупинити, неможливо. Ворог сунув десятками тисяч людей і техніки, тому абсолютно необхідно було підірвати мости через річку Ірпінь. Командування Київської оборонної операції прийняло рішення зруйнувати мости через річки Ірпінь та Тетерів [1, с. 33]. 25 лютого на північно-західному напрямку Києва були підірвані три мости – на Новоірпінській трасі (Романівський міст), у Гостомелі по Варшавській трасі та у Демидові.

Проте підірвані мости ускладнили евакуацію жителів Ірпеня, Бучі, Ворзеля тощо. Кадри порятунку місцевих мешканців, які пішки по дошках переходили річку Ірпінь, облетіли весь світ. Вони рятувалися від обстрілів під залишками розбитого Романівського мосту, евакуювалися, оточені бетонними брилами і залізною арматурою. Дорослі несли на руках дітей, транспортували осіб з інвалідністю та переноски із домашніми улюбленцями. Для багатьох це був чи не єдиний шлях порятунку – «дорога життя».

Після звільнення Київщини на місці Романівського мосту зробили вузький насип, що тимчасово слугував переправою для машин через річку. До відкриття нового мосту у 2023 р. саме цим насипом користувалися водії, щоб потрапити з Ірпеня у Київ і навпаки. Це розвантажило автомобільний рух. Але залишки попереднього Романівського мосту стали символом жахливих подій в Ірпені під час наступу на Київ. Під час евакуації Романівський міст перетнули близько 40 000 людей, близько 10 цивільних загинули.

Романівський міст в Ірпені, відомий як «дорога життя», зараз функціонує як сучасний транспортний вузол та меморіальний комплекс. Рух новим 115-метровим мостом, побудованим паралельно зі зруйнованим, було офіційно відкрито 21 листопада 2023 року. Він має чотири смуги руху (по дві в кожен бік), освітлення та пішохідні й велосипедні доріжки. На цьому місці створено меморіал, а інсталяція «Дорога Життя» вже здобула перемоги на міжнародних архітектурних конкурсах. На початок 2026 р. об'єкт повністю експлуатується. Навколо мосту тривають роботи з благоустрою: відновлення вуличного освітлення, облаштування зеленої зони та модернізація комунікацій (зокрема колектора) для покращення інфраструктури мікрорайону Романівка.

Натомість зовсім інша історія з не менш стратегічно важливим у вирішальні дні після 24 лютого 2022 р., Гостомельським мостом. Підрив цього мосту 25 лютого 2022 р. став ключовим фактором у зупиненні наступу російських військ на Київ.

«Керівником сектору на цьому відповідальному напрямку було призначено заступника командувача СВ ЗС України з ТрО генерал-майора А. Баргилевича, який 24 лютого прибув до населеного пункту Горенка для організації оборонних рубежів. Цей район мав стратегічне

значення через розташування важливого транспортного вузла поруч із Гостомельським мостом, до якого сходяться три дороги – з Гостомеля, Бучі та Ірпеня. Оборону тут тримали підрозділи 72-ї омбр, ТрО, НГ України та стрілецького батальйону Житомирського військового інституту. У зв'язку з тим, що для довготривалої оборони та зупинки просування ворога сил оборонців було недостатньо, увечері цього ж дня було прийнято рішення щодо підриву мосту через р. Ірпінь поблизу Гостомеля. Вночі 25 лютого керівник сектору виїхав для проведення рекогносцировки в районі Бучі та Гостомеля. Згодом стало зрозуміло, що російські війська будуть просуватись у напрямку Києва через Гостомельський міст. Так, вже о 08:35 до мосту наблизилася колона російської військової техніки у кількості близько 200 од. Перші три позашляховики білого кольору, що були замасковані під техніку ОБСЄ, українські захисники навмисно пропустили. Коли основна ворожа техніка зайшла на 138-метровий міст, її було атаковано. У результаті вона зупинилась та стала мішенню для наших оборонців. Це була колона росгвардії, до складу якої входив зведений загін із підрозділів швидкого реагування та спеціального призначення, що висунувся з території білорусі та рухався у бік Києва» [1, с. 35]. Вдалося підірвати крайній проліт мосту і крайні опори з того боку, який контролював ворог – з Гостомеля. Міст зазнав критичних пошкоджень і був взятий під вогневий контроль.

Проте на відновленому Гостомельському мості чомусь досі немає жодної згадки про те, що його підірвали, і про тих, хто загинули тут, захищаючи Київ від російських окупантів. Двоє саперів – 22-річний командир інженерно-саперного взводу 70 окремого полку Командування Сил підтримки ЗС України, старший лейтенант Захар Квасний (13.08.1999–25.02.2022), та 37-річний молодший сержант Роман Шиманський (12.06.1984–25.02.2022), які загинули після виконання цього завдання, отримали лише ордени «За заслуги» III ступеня посмертно, і про їхній подвиг майже ніхто не знає.

Мама Захара Квасного Жанна Гожа під час заходу пам'яті в Музеї війни 7 листопада 2025 р. «Рани бучанської землі» розповіла: «Ми були на тому мості. Це вже другий раз. Слава Богу, відбудований. Навіть немає натяку на те, що він був підірваний... Ми поставили квіти, і чоловік іде та каже: “Що сталося, що ви квіти ставите?” Він не знає, що сталося. Буквально пройшло скільки?!» [2]. Після цього заходу, його організаторка старший науковий співробітник Музею війни Любов Крупник написала дві статті про це й опублікувала в «Українському тижні» [2] й «Kyiv Post» [3], які дали резонанс: тисячні перепости, коментарі. Це сприяло налагодженню контактів із депутатом Київради Вадимом Сторожуком, який дізнавшись про цю історію, взяв її під особистий контроль.

У результаті 26 березня 2026 р. Київрада на пленарному засіданні підтримала пропозицію звернутися до Президента України щодо присвоєння звання Герой України (посмертно) воїнам Захару Квасному та Роману Шиманському. Із відповідною ініціативою

виступили депутати столичної міськради від фракції «ЄС», військовослужбовці ЗС України Вадим Сторожук та Андрій Задерейко. У сесійній залі за це рішення проголосували 77 депутатів. Також зроблено реальні кроки для того, щоб на Гостомельському мості була інформаційна таблиця, де вшановано цей подвиг, що врятував Київ від загарбників.

Як відомо, російські військові на важкій техніці потрапили до Бучі зранку 27 лютого 2022 року. Того ж дня ракета потрапила у житловий будинок, а міський голова Анатолій Федорук повідомив про перших загиблих. Окупанти залишили місто 31 березня 2022 року. Увечері 2 квітня Міністерство оборони України офіційно повідомило, що усі населені пункти Київської області звільнені від російських військових.

За 33 дні окупації з 27.02 по 31.03.2022 р. Бучанська громада втратила 561 людину. 8 квітня 2022 р. у місті Буча Київської області почали ексгумацію тіл із братської могили біля церкви Андрія Первозванного і всіх святих, щоб ідентифікувати людей та встановити обставини смерті. Проте приватна американська компанія Махаг Technologies повідомила, що перші ознаки братської могили біля церкви Андрія Первозванного і всіх святих у Бучі були зафіксовані на супутникових знімках ще 10 березня 2022 року.

Однак Кремль категорично відкидає будь-які звинувачення у вбивствах цивільних, навіть попри те, що факти вбивств у період російської окупації були підтверджені свідченнями і супутниковими знімками. Україна ідентифікувала 211 осіб, які вчиняли звірства у Бучі і Бучанському районі. Вони отримали підозри. Західні журналісти оприлюднили імена та фото 13 російських військовослужбовців, причетних до розстрілів та тортур українців у Бучі. Українські спецслужби підтвердили особи злочинців.

Відомо, що 27 лютого 2022 р. у Бучі по вулиці Вокзальній 30-кілометрова колона російської техніки йшла через усе місто до Ірпеня, а звідти – планувала йти на Київ, щоб взяти його за три дні. Тоді цій колоні спочатку завадили добровольці з Бучі, згодом її знищили Збройні Сили України з «Байрактара». Зупинити їх на Вокзальній вдалося вже ближче до Ірпеня, де один із мешканців Бучі Валентин Дідковський підбив з гранатомета бензовоз та кинув три гранати у колону військової техніки. Після вибуху наша артилерія накрила колону та знищила більшість техніки, зокрема БТР-82 і БМД-4М одного з полків 76-ї десантно-штурмової дивізії. Унаслідок бою було пошкоджено 215 будинків (кожну третю будівлю на вулиці), у тому числі й Валентина Дідковського. Згодом пошкоджені оселі відбудували й вулиці повернули звичний ритм життя. Після відбудови на вулиці Вокзальній встановили інформаційну таблицю.

Коли 27 лютого ЗС України спалили ворожу колону в Бучі на Вокзальній, російські сили спробували просуватися з заходу. 3 березня кілька десятків БМД та БТР армії РФ змогли прорватися з Варшавської траси, де їм тоді протистояли нечисленні бійці білоруського полку

Кастуся Калиновського з автоматами та РПГ. Росіяни перетнули залізницю і вздовж колій по ґрунтовці вийшли до вулиці Склозаводська біля Яблунської у Бучі.

У місцевої тероборони майже не було стрілецької зброї, не кажучи вже про протитанкові засоби. На відео з дрона 3 березня 2022 р. видно, що колона росіян, яка зайшла зі Склозаводської, б'є по блокпосту з протитанкових ракет і гармат БМД. Шансів відбитися не було. Тероборонівці вирішили сховатися в будинку поруч з блокпостом. Рідним вони писали, що вийти з Бучі в ту ніч неможливо і вони в оточенні. 4 березня їх виявили російські військові. Поруч є підприємство «Агробудпостач», який росіяни вирішили використовувати як свій штаб в цьому районі за адресою: вул. Яблунська, 144. Біля цієї локації російські десантники і проводили зачистку та виявили дев'ятьох бучанських тероборонівців. Чоловіки сказали, що вони будівельники. Їх роззули та повели на допит. Ці кадри потрапили в об'єктив камер спостереження, де видно, як беззбройних чоловіків переводять через дорогу до будівлі Яблунської, 144. Один із полонених одразу після розстрілу товариша не витримав і зізнався, що вони не будівельники, а учасники тероборони. Його відпустили, але для решти ці слова означали смерть. Їх відвели за ріг і розстріляли. Тіла залишалися тут майже місяць до кінця окупації. Рідні не знали про долю чоловіків до квітня. Яблунська, 144 – це одне з місць «бучанської різанини». Усього на цьому місці росіяни розстріляли 12 людей.

Вулиця Яблунська в окупованій Бучі майже місяць була лінією фронту під Києвом – з 3 по 31 березня 2022 року. Протягом цих тижнів російські штурмові частини десантників намагалися звідси прорватися в Ірпінь і далі вийти до Києва. Спроби були марними і росіяни, зазнавши великих втрат у живій силі та техніці, втекли у Білорусь, звідки і пройшли до Бучі. Але для жителів Яблунської цей місяць виявився по-справжньому кривавим. Кадрові російські військові розстріляли на цій вулиці більше 60 цивільних, а також вбили полонених тероборонівців.

Для вшанування жертв, 7 березня 2026 р. у першу суботу місяця, у м. Буча, починаючи з 13:00, уздовж сумнозвісної вулиці Яблунська вже не вперше відбулася Хресна дорога Української Греко-Католицької Церкви у молитовну пам'ять жертв, закатованих у Бучі. Вона передбачає 14 стацій (зупинок) на місцях, де трагічно загинули мирні мешканці, для молитовної згадки про їх подвиг.

Зокрема, учасники Хресної дороги зупинилися для вшанування пам'яті та молитви за закатованими на Яблунській 144 перших хлопців, які стали жертвами росіян: Андрія Вербового, Андрія Матвійчука, Андрія Дворнікова, Віталія Карпенка, Святослава Туровського, Анатолія Прихідька, Валерія Котенка, Дениса Руденка. Завершилася Хресна дорога в будинку, де міститься парафія св. Луки УГКЦ на Яблунській 374.

Для вшанування паняти жертв, через рік після окупації 1 липня 2023 р. у Бучанському міському парку відбулися пам'ятні та просвітницькі заходи: відкриття меморіалу жертвам окупації, концерт-реквієм «Об'єднані заради перемоги». На вході до парку встановлено меморіал на згадку про 501 ідентифікованого мешканця, вбитого під час російської окупації у березні 2022 року. У літньому театрі парку виступив колектив Національної оперети України та литовський соліст Вітаутас Юозапайтіс. Під час заходу було вручено посмертний Орден за Мужність полеглому воїну бучанцю Іллі Грабару, який отримала його мама.

2 серпня 2024 р. біля Бучанської міськради встановили меморіальний інтерактивний комплекс, де можна прочитати історію кожного Героя Бучанської громади, який загинув, боронячи рідну землю від російського ворога. Меморіал пам'яті працюватиме у режимі 24/7 для всіх, хто прагнуть дізнатися історію захисників, згадати рідних чи просто схилити голову у глибокій шані.

У березні 2025 р. у Бучі відкрили меморіальний інтерактивний комплекс «561. Не забудемо. Не пробачимо». Він присвячений цивільним, яких убили росіяни під час окупації. Комплекс встановили біля Храму Святого Апостола Андрія Первозванного, на місці, що стало символом трагедії та незламності. На екрані демонструється історія кожного загиблого, можна побачити їхні обличчя та прочитати імена. У неділю, 30 березня 2025 р. біля комплексу провели меморіальний захід із вшанування загиблих.

1 квітня 2026 р. Президент України і перша леді відвідали Бучу у четверту річницю звільнення міста від російських окупантів. Вони разом із представниками закордонних парламентів та Європейського Союзу біля меморіалу на території Храму Святого Апостола Андрія Первозванного вшанували пам'ять українців, яких убили й закатували російські військовослужбовці. Представники ЄС також відвідали Бучу у день деокупації міста. Серед гостей були: міністр закордонних справ України Андрій Сибіга, висока представниця із закордонних справ та безпекової політики ЄС Кая Каллас, Комісар ЄС з питань оборони та космосу Андрюс Кубілюс та міністри закордонних справ Європейського Союзу. «Мабуть, як ніде в іншому місці, в Бучі ми відчуваємо, що майбутнє Європи, безпека Європи вирішуються саме тут – в Україні», – зазначив міністр закордонних справ України Андрій Сибіга [4].

Вишезгадані факти свідчать, що попри значну пророблену працю по меморіалізації сучасної російсько-української війни, залишається чимало роботи із гідного вшанування героїв-захисників і тих значущих локацій, що фіксують пам'ять про війну, яка й досі триває.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.
2. Крупник Л. Як підірвали Гостомельський міст і не впустили російських окупантів до столиці, або «Мамо, ми їдемо на оборону Києва...» // Український тиждень. URL: <https://tinyurl.com/mrzkj4dv> (дата звернення: 30.03.2026).
3. Крупник Л. Підрив Гостомельського моста – не забуваймо героїв, що зупинили росіян під Києвом // Kyiv Post. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/66941> (дата звернення: 30.03.2026).
4. Міністри закордонних справ України та країн ЄС здійснили візит до Бучі у четверті роковини російських злочинів // Урядовий портал. URL: <https://tinyurl.com/bdt7zx2p> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Плохій С.М. Російсько-українська війна: повернення історії / С. Плохій ; пер. з англ. М. Ларченка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.

Кульчицький-Дашиніч С.В.

ORCID ID: 0000-0003-3349-2681

*Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків*

Толочко О.В.

ORCID ID: 0009-0006-8516-7177

*Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків*

СИМВОЛИ ВІЙНИ: КИЇВ, БУЧА, ІРПІНЬ, ГОСТОМЕЛЬ ЯК НОВІТНІ «МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ» УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Поняття «місце пам'яті» (*lieux de mémoire*), введене французьким істориком П'єром Нора, означає будь-який значущий об'єкт, що стає символічним елементом спадщини громади [1, с. 12].

Повномасштабна війна, розпочата росією проти України у 2022 р., стала не лише військовим і політичним протистоянням, а й глибоким культурним та історичним переломом [2, с. 45]. У цьому контексті окремі міста та населені пункти перетворилися на символи – місця пам'яті, що уособлюють стійкість, трагедію, героїзм і національну єдність. Серед них особливе значення мають Київ, Буча, Ірпінь і Гостомель. Кожне з цих місць стало частиною колективної

пам'яті українців і водночас знаковим для світової спільноти. Київ, Буча, Ірпінь та Гостомель – це вже не просто географічні назви. Вони стали глобальними символами незламності, трагедії, спротиву та людяності.

Гостомель увійшов у світову історію як місце, де був похований російський план «Київ за три дні». Бої за аеродром «Антонов» стали символом тактичної переваги та безпрецедентної мужності українських захисників [4].

Зрив стратегічного задуму: Саме тут висадився елітний російський десант, який мав стати плацдармом для захоплення урядового кварталу столиці. Знищення цього десанту силами Нацгвардії та ЗС України стало переломним моментом перших днів війни.

Знищення найбільшого у світі літака стало фізичною втратою унікального інженерного дива, але породило потужний ідеологічний наратив. «Мрія» перетворилася на метафору: ворог може знищити метал, але не здатний знищити українську мрію про свободу.

Гостомель як місце пам'яті – це символ першого шоку, який миттєво трансформувався у відчайдушний і результативний спротив.

Ірпінь відіграв роль форпосту, який прийняв на себе удар і фізично не пустив ворога до столиці. Близько 70 % міста зазнало руйнувань, але воно виконало свою історичну місію.

Вуличні бої в Ірпені продемонстрували здатність українських сил вести ефективну міську війну проти переважаючих сил ворога.

Зруйнований міст через річку Ірпінь (Романівка) став одним із найпотужніших візуальних символів війни [7, с. 15]. Фотографії тисяч цивільних людей, які ховаються під бетонними уламками мосту в очікуванні евакуації, облетіли весь світ.

Ірпінь як місце пам'яті – це меморіал порятунку, жертвовності та солідарності. Місце, де межа між життям і смертю проходила по крижаній воді річки, яку долали люди, рятуючи своїх дітей та домашніх тварин.

Якщо Гостомель та Ірпінь є насамперед символами військового спротиву, то Буча стала синонімом абсолютного зла та воєнних злочинів. Звільнення міста на початку квітня 2022 р. відкрило світу жахливу реальність російської окупації. Трагедія Бучі остаточно знищила будь-які ілюзії західного світу щодо можливості «збереження обличчя» агресору. Вона стала каталізатором для надання Україні важкого озброєння та введення жорстких санкцій.

Кадри спаленої колони російської техніки на Вокзальній стали символом військової поразки окупантів. Натомість вулиця Яблунська, всіяна тілами вбитих цивільних зі зв'язаними руками, стала символом геноциду.

Це місце колективної травми та скорботи. Буча вимагає не лише меморіалізації, а й юридичної справедливості – міжнародного трибуналу. Назва міста стала епонімом безкарної жорстокості.

Київ у лютому–березні 2022 р. перестав бути просто містом. Він став фортецею, політичним, духовним та мілітарним центром тяжіння для всієї нації.

Історичне відео президента та уряду з Банкової зі словами «Ми всі тут» стало ключовим фактором утримання керованості державою та запобігання паніці.

Порожні проспекти, їжаки на Майдані Незалежності, блокпости між районами та метрополітен, що перетворився на найбільше у світі бомбосховище. Київ показав готовність до тотальної оборони. Місто символізує виживання української державності. Це серце, яке не зупинилося попри ракетні удари та загрозу оточення. Усі ці місця об'єднує те, що вони стали не лише географічними точками, а й моральними орієнтирами. Вони формують нову українську ідентичність, засновану на досвіді війни, солідарності та прагненні свободи. Їхня символічність виходить за межі національного контексту і стає частиною глобальної історії боротьби за права людини і демократичні цінності.

Отже, міста Київської агломерації – Київ, Буча, Ірпінь та Гостомель – утворили єдиний меморіальний комплекс сучасної української історії [2, с. 62]. До 2022 р. місця пам'яті в Україні асоціювалися переважно з подіями минулих століть або Другої світової війни. Сьогодні ми є свідками формування новітнього пантеону героїки та скорботи у режимі реального часу. Ці міста вийшли за межі локальної історії. Вони інтегрувалися в світову свідомість як символи боротьби демократії проти тоталітаризму.

Головним викликом після перемоги стане правильна меморіалізація цих просторів. Важливо зберегти баланс: не перетворити міста-герої винятково на некрополі, а дати їм поштовх для відновлення, зберігаючи при цьому правдиву історію про ціну, яку було заплачено за свободу. Важливо зазначити, що місця пам'яті не є статичними. У майбутньому Київ, Буча, Ірпінь і Гостомель, ймовірно, стануть просторами меморіалізації: музеями, пам'ятниками, освітніми центрами. Ці «місця пам'яті» слугуватимуть нагадуванням для майбутніх поколінь про те, що державність і незалежність не є даністю, а виборюються високою ціною солідарності, мужності та крові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Нора П. Місця пам'яті / П. Нора ; пер. з фр. Київ : Ніка-Центр, 2005. 272 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної нації XIX–XX століття / Я Грицак. Київ : Генеза, 2019. 656 с.
3. Snyder T. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America / T. Snyder. New York : Tim Duggan Books, 2018. 368 p.
4. Збройні Сили України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.zsu.gov.ua> (дата звернення: 31.03.2026).

5. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 31.03.2026).

6. United Nations. Report on the human rights situation in Ukraine, 2022–2023. New York : United Nations, 2023. 120 p.

7. Amnesty International. Ukraine: Human rights violations during Russian invasion. London : Amnesty International, 2022. 85 p.

Лепень В.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ м. МАКАРІВ У 2022 РОЦІ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 р. стало серйозним викликом для усієї держави, а особливо для Києва як столиці. У перші тижні війни саме оборона підступів до міста визначала подальший розвиток подій на всьому фронті. Одним із ключових напрямків став західний, де важливу роль відіграв населений пункт Макарів. Його географічне розташування та контроль над транспортними шляхами зробили його важливим елементом оборони столиці. Тому аналіз подій у районі Макарова дає змогу краще зрозуміти загальну логіку оборони Києва та причини зриву планів противника щодо його швидкого захоплення.

Для кращого розуміння стратегічного значення Макарова важливо розглянути загальну ситуацію на підступах до Києва наприкінці лютого 2022 року. Саме в цей період формувалися основні напрямки наступу російських військ і визначалися ключові точки оборони. 27 лютого тривали запеклі бої у районі Гостомеля та Ірпеня. Українські сили оборони завдали повторного удару по аеропорту в Гостомелі, щоб остаточно унеможливити його використання противником. У результаті було знищено техніку, засоби постачання та особовий склад ворога. Зачистку території здійснювали підрозділи 80-ї окремої десантно-штурмової бригади, 8-го окремого полку спеціального призначення та 72-ї окремої механізованої бригади. У цей же час російські війська активно застосовували ракетне озброєння та авіацію, завдаючи ударів по Києву та інших містах. Зокрема, було атаковано базу пального поблизу Василькова, що спричинило масштабну пожежу. Попри інтенсивні атаки, спроби захопити Ірпінь не дали результату, бо українські сили знищували техніку противника та стримували його просування [1, с. 51–52].

Станом на кінець лютого противник продовжував нарощувати угруповання військ на підступах до столиці. Зокрема, підрозділи 36-ї загальновійськової армії рухалися в напрямку Бучі, Капітанівки та Білогородки. На напрямку Чорнобиль – Іванків – Ворзель було зосереджено значну кількість батальйонних тактичних груп, які отримували підкріплення. Для

забезпечення подальшого наступу інженерні підрозділи противника намагалися відновлювати переправи через річки Тетерів та Ірпінь, зокрема наведенням понтонних мостів. Це свідчило про намір швидко просунути до Києва, використовуючи західний напрямок, у тому числі через район Макарова [1, с. 51–52].

Окремо варто відзначити, що під час просування в напрямку Макарів – Київ противник використовував цивільне населення як прикриття, розміщуючи людей на бронетехніці. Це істотно ускладнювало дії українських військових і свідчило про порушення норм міжнародного гуманітарного права. Таким чином, уже наприкінці лютого стало очевидно, що район Макарова є одним із ключових напрямків наступу на столицю [1, с. 51–52].

Одним із ключових елементів оборони столиці на початковому етапі повномасштабного вторгнення став так званий Макарівський вузол оборони. Його формування розпочалося вже в перші дні війни для стримування просування російських військ на захід від Києва. Важливість цього напрямку пояснювалася тим, що саме через нього противник намагався розвинути наступ і обійти столицю [3].

2 березня підрозділи 3-го полку Сил спеціальних операцій у взаємодії із частинами 14-ї механізованої та 95-ї десантно-штурмової бригад змогли прорвати ворожу блокаду та закріпитися в Макарові. Після цього українські сили перейшли до активних дій, системно знищуючи колони противника. Основною тактикою стали засідки із використанням особливостей місцевості – вузьких доріг і лісових масивів. Російські війська часто рухалися щільними колонами, без належної розвідки, що робило їх уразливими для таких ударів [3].

Окрему роль у цих подіях відіграла тактична група ударних безпілотних комплексів ССО «Медоїд», створена у перший день вторгнення. Вже за кілька днів вона діяла на передовій, у районах Ірпеня, Бучі, Гостомеля та інших населених пунктів, що формували першу лінію оборони Києва. Основним принципом роботи групи було швидке реагування на загрози та підтримка найбільш критичних ділянок фронту [3].

Важливість Макарова як опорного пункту оборони підтвердилася і у подальших боях за Київську область. У березні 2022 р. селище стало одним із ключових рубежів, що не дав змогу російським військам прорватися до столиці з західного напрямку. Макарів опинився під обстрілами одним із перших, а бої за нього тривали майже місяць. Населений пункт неодноразово переходив під контроль противника, однак, українські сили щоразу відбивали атаки та повертали позиції. Така напружена боротьба свідчить про стратегічну важливість цього напрямку. Утримання Макарова стало одним із вирішальних факторів, що стримали просування ворога у бік Житомирської траси – одного з ключових шляхів до Києва [2].

Після остаточного звільнення населеного пункту українські підрозділи змогли суттєво вплинути на ситуацію на фронті. Фактично було «оголено тил» російського угруповання, яке

наступало на столицю, що ускладнило його подальші дії та зірвало плани щодо просування вперед. 22 березня офіційно вважається датою звільнення Макарова, коли Генеральний штаб ЗС України підтвердив встановлення контролю над населеним пунктом. Ця подія стала важливим етапом у загальній обороні Київщини. Водночас бої за Макарів мали серйозні наслідки для самого населеного пункту. Значних руйнувань зазнали житлові будинки, інфраструктура та соціальні об'єкти. Частина населення тривалий час залишалася без електро-, водопостачання та зв'язку. Ці події стали важким випробуванням для місцевих жителів [2].

На основі наведених подій можна зробити висновок, що Макарів мав для російського командування настільки важливе значення, що розглядався як один із ключових вузлів операції, подібно до того, як у свій час Хасав'юрт став символом переломного моменту в бойових діях на Північному Кавказі. За наявними свідченнями, у внутрішніх комунікаціях російські військові навіть використовували цю назву як умовне позначення Макарова. Така паралель підкреслює, що противник надавав цьому населеному пункту особливого значення як точці, від контролю над якою залежав подальший розвиток наступу. Водночас, на відміну від історичного прецеденту, українські сили змогли втримати ситуацію під контролем, зірвати плани противника і перетворити Макарів не на символ поразки, а на приклад ефективної оборони та стійкості.

Отже, Макарів відіграв важливу роль у системі оборони Києва на початковому етапі повномасштабної війни. Завдяки злагодженим діям українських підрозділів, ефективному використанню місцевості та гнучкій тактиці вдалося не лише стримати противника, а й зірвати його наступальні плани на цьому напрямку. У підсумку оборона Макарова стала одним із важливих чинників загального успіху в захисті Києва та символом стійкості українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
2. Річниця визволення Макарова: селище, яке зірвало ворогові плани прориву на Київ // LYVID34. URL: <https://tinyurl.com/4fcwfn3h> (дата звернення: 31.03.2026).
3. 24.02.2022. Гостомель, Макарів, Миколаїв, Ізюм: початок великої війни очима ССО // Волинь24. URL: <https://tinyurl.com/mrytn7xw> (дата звернення: 31.03.2026).

*Лисенко О.Є., д.і.н., професор
ORCID: 0000-0002-4003-6433
Scopus ID: 57523002900
Інститут історії України НАН України,
м. Київ*

У ФОКУСІ ОЧІКУВАНЬ: РЕАКЦІЯ СВІТОВОГО ПОЛІТИКУМУ НА ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ В УКРАЇНУ

Існує афоризм: «Дипломатія – це мистецтво можливого». Коли відійти від метафор, то постає інша логічна конструкція, адже досягнення можливого – це професійна функція дипломатів. Мистецтвом є досягнення неможливого, того, чого ніхто чи мало хто очікує.

Відвернення повномасштабного вторгнення російської армії в Україну, як сьогодні відомо, належало саме до таких надскладних завдань і навіть тим, що називають складним словом – конандрум, що означає загадку чи завдання без вирішення.

Оскільки світові розвідки були добре обізнані з планами Кремля щодо України, чимало очільників провідних держав світу намагалися відмовити Путіна від такого кроку, адже він потенційно загрожував вибухом великої війни на Європейському континенті й автоматично спричиняв світову кризу, що мала б негативні політичні та соціально-економічні наслідки. Е. Макрон, Дж. Байден, Б. Джонсон, О. Шольц, М. Драгі, Ф. Кішіда в особистих контактах із московським тираном прагнули відвернути таку загрозу.

За словами тодішнього міністра закордонних справ України Д. Кулеби, «24 лютого 2022 року першою міжнародною жертвою повномасштабної агресії Росії проти України стала довіра світових демократичних лідерів до Путіна. ... Путін убив довіру. І невдовзі він за це платитиме, з подивом спостерігаючи зміни в курсах Парижа, Берліна й інших столиць» [1].

18 лютого 2022 р. Дж. Байден заявив, що у Кремлі вже ухвалили рішення про наступ на Україну, зокрема на Київ. Саме у ці дні відбувалася міжнародна конференція з питань безпеки у Мюнхені, куди американський президент не радив їхати українському колезі. Але В. Зеленський прибув і виступив. Зокрема він сказав: «Україна хоче миру. Європа хоче миру. Світ каже, що не хоче воювати, а Росія – що не хоче нападати. Хтось із нас бреше. Це ще не аксіома, але вже не гіпотеза». Очільник України наголосив: «Символічно, що я кажу про це саме тут. 15 років тому саме тут Росія заявила про намір кинути виклик глобальній безпеці. Чим відповів світ? Умиротворенням. Результат? Щонайменше – анексія Криму та агресія проти моєї держави» [2].

У день відкриття конференції на її сайті розмістили план під назвою «12 кроків для більшої безпеки України та євроатлантичного регіону». Серед ініціаторів цього документа були Російська рада з міжнародних справ (РСМД), а також європейський аналітичний центр European Leadership Network і американська організація Nuclear Threat Initiative, яка

займається питанням запобігання ядерній загрозі. Після негативної реакції Києва він був знятий з сайту.

Експерт з питань міжнародної політики та Близького Сходу аналітичного центру «Український інститут майбутнього» Ілля Куса вважає, що за 5 років війни у нас не з'явилося ні національного консенсусу щодо врегулювання, ні бачення цього самого врегулювання, ні повноцінної зовнішньої політики, ні стратегій реінтеграції Донбасу, деокупації Криму або посилення своїх міжнародних позицій. Ілля Куса зазначив, що перші ознаки можливих домовленостей рф і Європи щодо України з'явилися на рубежі 2015–2016 років. «Мюнхенський план» позиціонувався його авторами як можливий фундамент майбутньої угоди, що стала результатом спільних інтересів рф і Європи, багаторічних лобістських зусиль Кремля і його інформаційно-пропагандистської роботи в умовах відсутності альтернативного нарративу з боку України. Аналітик висловив переконання, Україні в той час належало прийняти цей «холодний душ» і почати вибудовувати власну позицію щодо Донбасу, Криму, відносин з Європою, США, Туреччиною та іншими регіонами світу [3].

2 березня 2022 р. Генеральна Асамблея ухвалила резолюцію ES-11/1, що засудила агресію росії та закликала до негайного виведення військ. 141 країна проголосувала «за», лише 5 – «проти» (серед них росія, білорусь, Сирія, Еритрея, Північна Корея), 35 утрималися. У Раді Безпеки ООН росія наклала вето на аналогічну резолюцію, тоді як Китай, Індія та ОАЕ утрималися.

Європейський Союз запровадив проти рф наймасштабніші санкції у своїй історії: замороження активів, відключення банків від SWIFT, обмеження експорту технологій. НАТО посилило східний фланг та почало постачати Україні зброю й обладнання.

Реакція ключових держав була такою:

США, Велика Британія, Канада, Японія, Австралія запровадили санкції проти російських банків, компаній та олігархів; надали Україні системи ППО, протитанкову зброю, фінансову допомогу.

Польща, країни Балтії, Чехія, Словаччина активно підтримали Україну, прийняли мільйони біженців. Німеччина змінила свою політику, погодившись на постачання зброї та збільшення оборонного бюджету.

Китай, Індія, Бразилія, ПАР утрималися від прямого засудження російської агресії, закликали до переговорів.

Білорусь, Сирія, Північна Корея, Еритрея фактично підтримали Росію.

Деякі країни Африки та Латинської Америки зайняли нейтральну позицію, пояснюючи це економічними чи політичними інтересами.

Свого часу в українському суспільстві і політикумі висіло питання: «Яку позицію щодо війни РФ проти нашої країни займе Трамп?». За деякими його заявами її контури проступали доволі рельєфно. Так, 22 лютого 2022 р. він в інтерв'ю виданню Politico висловився з приводу визнання Донецької і Луганської областей суб'єктами Федерації до межі відверто: «Це геніально! Путін буквально сказав: «Вони незалежні – вони, тобто великий шматок України. А я кажу: оце так голова! Він же зараз введе туди війська й виставить себе миротворцем. У нього сильна миротворча армія. Нам теж можна так зробити на південному кордоні. Найсильніший миротворчий контингент, який я колись бачив. Там же сила-силенна танків. З миром у них точно буде все гаразд. Подумайте тільки. Оце так голова у цього хлопця, я його добре знаю. Дуже, дуже добре. Я знаю, він завжди хотів собі Україну. Ми з ним уже колись про це говорили. Я тоді сказав: так не можна. Не роби цього. Але я бачив, як йому її хочеться» [4].

У Штатах були й інші прихильники агресивного курсу Москви.

Тим часом Байден як діючий тоді президент у перший день вторгнення запропонував Зеленському виїхати за кордон й організувати тимчасовий український уряд на території Польщі. Президент України відмовився, натомість попросив створити над Україною безпольотну зону. Для американської адміністрації це виявилось неприйнятним, адже в такому випадку літаки США мали збивати російську військову авіацію, що означало немислимий рівень ескалації.

Однак члени байдєнівської команди, зокрема очільник ЦРУ Бернс і командувач об'єднаних штабів Марк Міллі, висловили захоплення готовністю українського керівництва до спротиву.

Після того, як російська вояччина була відкинута від Києва, директор зі стратегічного планування Ради національної безпеки США Александр Бік на одній із нарад визнав: «Ми абсолютно правильно визначили одне: як вони діятимуть, куди вони наступатимуть, аби досягнути бажаного, і коли вони розпочнуть наступ. У всьому іншому ми прорахувалися. Ми дуже недооцінили український бойовий дух і переоцінили російську армію». Оцінюючи кроки європейців, посадовець констатував, що до війни їх потрібно було тягнути, мов важкі сани на круту гору. Натомість після початку вторгнення вони стали діяти швидше й рішучіше. Бік підсумував: «Усі три фактори зіграли на нашу користь. Ми реалізували найкращу з можливих стратегій у цій ситуації. Але результатом однаково важко пишатися. Бо цей результат – кривава війна» [4].

А що ж Китай? Позиція Пекіна і його сателітів та союзників залишається незмінною: співпраця з РФ в економічній, військовій та інших сферах і кваліфікація злочинної війни проти нашої держави як «конфлікту в Україні». Керуючись власними розрахунками й

інтересами, сучасні лідери «Піднебесної» приховано сприяють Кремлю, але пропонують себе як одного з впливових «миротворців».

Висновки. Політика умиротворення, що практикувалася ліберальними демократіями Заходу щодо росії, не гармонізувала міжнародну ситуацію та підвалини міжнародної безпеки, а стала одним із чинників її руйнування і наблизила світ до Третьої світової війни і ядерної катастрофи. Фактично Україну кинули напризволяще перед пащею рашистського воєнного Левіафана, обмежившись наданням летальної зброї у такому асортименті й обсягах, що не мали критично важливого значення для обороноспроможності нашої держави. Лише після того, як українська армія і суспільство відбили «бліцкриг», у західних столицях повернулися обличчям до реальності і почали активніше підтримувати Україну у її боротьбі проти агресора. При цьому найактивніше діяли не потужні геополітичні гравці, а невеликі балтійські та північноєвропейські партнери нашої держави. Нам ще належить з'ясувати і у всій повноті усвідомити власний досвід державного та військового будівництва, стратегічного й мобілізаційного планування, вивчити його уроки і виконати «домашнє завдання» з усунення недоліків, прорахунків і негараздів, пов'язаних із невдалою кадровою політикою, корупцією та іншими негативними явищами. Лише у такий спосіб видається можливим досягнення такого рівня національної стійкості та обороноздатності, який спроможний забезпечити суверенітет і територіальну цілісність України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулеба Д., Ярославський В. Дипломатична кухня воєнного часу. К. : Книголав, 2025. С. 17.
2. Виступ Зеленського на Мюнхенській конференції: повний текст // Слово і діло. URL: <https://tinyurl.com/bdd2h5u2> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Куса І. 12 пунктів «Мюнхена» для Донбасу: що означають та в чому провина України // Слово і діло. URL: <https://tinyurl.com/3e6d7hnz> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Вудворд Б. Війна. Вид-во Бородатий Тамарин, 2025. 464 с.

Лоза В.В., доктор філософії
ORCID: 0000-0001-7547-1147
Scopus ID: 57218380082
Національний університет оборони
України, м. Київ

Опенько П.В., к.т.н., старший дослідник
ORCID: 0000-0001-7777-5101
Scopus ID: 57195547590
Національний університет оборони
України, м. Київ

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент
ORCID: 0000-0002-9190-2821
Scopus ID: 57217488174
Національний університет оборони
України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ СЕКТОРУ № 5 ОБОРОНИ МІСТА КИЇВ

Відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», бойових розпоряджень начальника Національного університету оборони України особовий склад науково-педагогічних працівників закладу організував роботу сектору № 5 оборони міста Київ.

З березня по липень 2022 р. було проведено такі заходи:

створено та забезпечено ефективне функціонування системи управління військовими частинами та підрозділами сектору № 5;

сплановано оборону сектору № 5 оборони міста Київ;

сплановано оборонні бої у підпорядкованих військових частинах та підрозділах сектору;

розроблено Схему оборонних рубежів сектору № 5 та пояснювальну записку до неї;

розроблено комплект документів та проведено комплексне заняття з планування оборонного бою з управліннями підпорядкованих військових частин та підрозділів;

проведено інструктивне заняття з начальниками штабів секторів оборони міста Київ за темою «Планування комплексного заняття з управлінням батальйону територіальної оборони»;

проведено заняття з особовим складом оперативних відділень підпорядкованих військових частин та підрозділів за темою «Планування оборонного бою окремого батальйону територіальної оборони»;

розроблено план раптової перевірки бойової готовності сил та засобів сектору № 5 оборони міста Київ;

надано допомогу у відпрацюванні та оформленні документів бойового застосування у підпорядкованих військових частинах та підрозділах;

надано консультації начальникам оперативних відділень секторів оборони ОСУВ «Північ» із планування та проведення комплексного заняття з управлінням батальйону ТрО; відпрацьовано та доведено 79 бойових розпоряджень безпосередньо підпорядкованим військовим частинам та підрозділам на виконання завдань та вісім наказів керівника сектору; розроблено планувальні документи на проведення занять з бойової підготовки у підрозділах сектору.

*Магась В.О., д.і.н., доцент
ORCID: 0000-0001-6752-8860
WoS Researcher ID: E-4320-2017
Scopus ID: 57190391956
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ОБОРОНА ГОРЕНКИ ТА УЧАСТЬ КУРСАНТІВ ЖИТОМИРСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ С. П. КОРОЛЬОВА У БИТВІ ЗА КИЇВ (КІНЕЦЬ ЛЮТОГО – ПОЧАТОК КВІТНЯ 2022 р.)

На початку повномасштабного вторгнення рф в Україну важливе місце у планах країни-агресора займало захоплення Києва. Одним із важливих осередків зовнішнього рубежу оборони столиці був населений пункт Горенка Гостомельської селищної громади Бучанського району Київської області. Через цю місцевість ворог планував здійснити стрімкий прорив до Оболонського району Києва. Особливістю оборони на цьому напрямку стало залучення зведених підрозділів курсантів вищих військових навчальних закладів.

Метою даної розвідки є реконструкція перебігу бойових дій у районі села Горенка наприкінці лютого – на початку квітня 2022 р., аналіз значення цього оборонного вузла та характеристика ролі особового складу Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова (ЖВІ) у зриві планів ворога щодо прориву до столиці.

Історіографія проблеми оборони Горенки є складовою частиною ширшого масиву літератури, присвяченої Київській стратегічній оборонній операції 2022 року. У статті А. Гнатова, І. Євсєєва та О. Скрябіна (2025) характеризуються плани ворога щодо прориву через Гостомельський міст до Горенки і далі до площі Шевченка у Києві [2, с. 133–134]. Автори описують організацію оборони під керівництвом генерал-майора А. Баргилевича та бій курсантів ЖВІ [2, С. 133]. Подібна інформація представлена у воєнно-історичному нарисі «Київська оборонна операція 2022 року» (2025) [4, с. 35–36]. Фундаментальним дослідженням краху російського бліцкригу є колективна монографія «Рік незламності: крах операції “Z”» (2023) [8]. Дослідники Національного університету оборони України першими ґрунтовно та системно обґрунтували стратегічний характер Київської оборонної операції [8, с. 311–312]. Монографія В. Головка «Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії

проти України» (2023) пропонує широку панораму битви за Київ. Автор докладно описує підриви мостів для затримки колон [3, с. 144]. Джерельною базою для подальших досліджень є «Воєнно-історичний опис російсько-української війни» [1, с. 66, 106].

Головною метою широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, розпочато 24 лютого 2022 р., було захоплення столиці України. Штаб з оборони Києва очолив командувач Сухопутних військ ЗС України генерал-полковник Олександр Сирський [4, с. 12]. Для захисту міста було створено зовнішній рубіж оборони, який на правому березі Дніпра проходив по лінії: Демидів – Гута-Межигірська – Мощун – Горенка – Гостомель – Ірпінь – Романівка [2, с. 129]. Село Горенка відіграло ключову роль у цій системі оборони. Одна з ворожих колон мала намір прорватися через Гостомельський міст саме до Горенки, а звідти через Пущу-Водицю вийти до площі Шевченка в Оболонському районі столиці [2, с. 133]. Крім того, пізніше, коли ворог намагався форсувати річку Ірпінь у районі сусіднього села Мощун і створити там плацдарм, вихід окупантів на околиці Києва знову планувався саме через Горенку [4, с. 49–50].

Захист Горенки та підступів до неї належав до зони відповідальності сектору № 1 сил оборони Києва. Керівником цього напрямку було призначено генерал-майора Анатолія Баргилевича, який 24 лютого прибув до Горенки для організації оборонних рубежів [4, с. 35]. Оскільки сил 72-ї окремої механізованої бригади (омбр) об'єктивно не вистачало для покриття всієї лінії (вони закривали лише чверть мінімальних потреб), командування прийняло рішення про створення зведених стрілецьких батальйонів із числа курсантів вищих військових навчальних закладів [2, с. 130–131].

Саме так на стратегічному транспортному вузлі поруч із Гостомельським мостом, де сходяться дороги з Гостомеля, Бучі та Ірпеня, позиції зайняв стрілецький батальйон курсантів Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова. Разом із підрозділами 72-ї омбр, Сил територіальної оборони та Національної гвардії України курсанти стали справжнім щитом на шляху ворога до Горенки [2, с. 133].

Увечері 24 лютого, розуміючи, що наявних сил недостатньо для зупинки масованого наступу, українське командування вирішило закласти вибухівку під 138-метровий міст через річку Ірпінь поблизу Гостомеля [4, с. 35]. Вранці 25 лютого до мосту наблизилася колона розгвардії (підрозділи швидкого реагування та спецпризначення) кількістю близько 200 одиниць техніки. Хитрощі ворога з першими трьома білими позашляховиками, замаскованими під місію ОБСЄ, були розгадані – їх навмисно пропустили, а коли основна маса техніки зайшла на міст, українські захисники завдали потужного удару по голові та хвосту колони. Бронетехніка окупантів зупинилася і перетворилася на мішень, почався

запеклий контактний бій. Захисники продемонстрували виняткову стійкість і не дали росіянам пройти до околиць Києва [2, с. 133].

Після завершення першого бою міст було підірвано. Українські сили згорнуто відійшли та зайняли міцніший рубіж оборони від Варшавської траси до околиць Горенки у напрямку Мощуна [2, с. 133; 4, с. 37]. Мужність оборонців на цій ділянці зірвала стрімкий російський бліцкриг і не дозволила ворогу прорвати зовнішнє кільце захисту столиці. Надалі курсанти утримували ротний опорний пункт під інтенсивним вогнем артилерії, мінометів та бойових гелікоптерів противника, який намагався здійснити переправу [7].

Під час виконання бойових завдань з оборони столиці у районі населеного пункту Горенка загинуло три військовослужбовці ЖВІ [6]: капітан Віталій Морозов, лейтенант Владислав Селютін та курсант другого курсу Павло Трубій [5]. Майор В. Морозов, займаючи посаду начальника навчального курсу факультету технічних видів розвідки ЖВІ, очолював зведений підрозділ інституту. У взаємодії з підрозділами 72-ї омбр він здійснював організацію оборонних дій на визначеному рубежі. 7 березня 2022 р. внаслідок артилерійського обстрілу капітан В. Морозов та лейтенант В. Селютін загинули на місці бою [11]. Курсант П. Трубій, який зазнав тяжких осколкових поранень у тому ж зіткненні, помер у шпиталі наступної доби [10].

Завдяки стійкості підрозділів Сил оборони України наступ противника у районі Горенки було зупинено, що унеможливило його подальше просування у бік Києва. Станом на початок квітня 2022 р. активну фазу бойових дій у межах населеного пункту було завершено [9]. Упродовж окресленого періоду більшість мешканців Горенки евакуювалися. У селищі залишалися переважно особи похилого віку, які перебували у підвалах через постійні артилерійські та авіаційні обстріли. За даними представників територіальної оборони, внаслідок бойових дій було повністю знищено 128 дворів. Втрати серед цивільного населення внаслідок обстрілів склали: 7 загиблих та 11 поранених осіб [12].

Таким чином, оборона села Горенка стала критично важливою складовою стратегічного успіху всієї Київської операції, оскільки стійкість захисників на цьому вузлі завадила ворогу реалізувати план стрімкого прориву через Гостомельський міст до житлових масивів столиці. Ключову роль у цих подіях відіграв стрілецький батальйон курсантів Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова, поруч із підрозділами 72-ї омбр та Національної гвардії України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України;

Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

2. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022 – 02.04.2022) // *Military Science*. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>.

3. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України / Головка В. ; відп. ред. В. Смолій ; Інститут історії України НАН України. К. : Інститут історії України НАН України, 2023. 602 с.

4. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

5. Захищаючи місто Київ, загинули три військовослужбовці Житомирського військового інституту // *ЖитомирInfo*. URL: https://www.zhitomir.info/news_206498.html (дата звернення: 31.03.2026).

6. Курсанти Житомирського військового інституту обороняли село на трасі між Києвом та Гостомелем, стримуючи наступ на столицю // *ЖитомирInfo*. URL: https://www.zhitomir.info/news_206937.html (дата звернення: 31.03.2026).

7. Клименко Д., Бутко Т. «Не було жодної паніки», – начальник Житомирського військового інституту Олександр Левченко про початок вторгнення РФ // *Суспільне. Житомир*. URL: <https://tinyurl.com/2ezubntu> (дата звернення: 31.03.2026).

8. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Коваля. К. : НУОУ, 2023. 320 с.

9. Село Горенка на Київщині зруйновано майже на 80%, - супутниковий центр ООН // *Еспресо*. URL: <https://tinyurl.com/rmb2hsuj> (дата звернення: 31.03.2026).

10. Третя річниця пам'яті військовослужбовців ЖВІ імені С. П. Корольова // *Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова* URL: <https://tinyurl.com/49repu2b> (дата звернення: 31.03.2026).

11. Тригуб О. У Житомирі вручили нагороди сім'ям загиблих захисників // *АрміяInform*. URL: <https://tinyurl.com/bde56t2v> (дата звернення: 31.03.2026).

12. Фіонік Д. Хто врятував Горенку. Репортаж із села, яке не згоріло. Як найближче передмістя Києва пережило наступ російських військ // *LIGA.net*. URL: <https://tinyurl.com/3wwksny> (дата звернення: 31.03.2026).

Мальков О.О.

ORCID: 0000-0002-4303-1726

Scopus ID: 58837060000

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

Єльчанінов Ю.Ю.

ORCID: 0000-0002-9624-3263

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

АРМІЙСЬКА АВІАЦІЯ В ОБОРОНІ КИЄВА (ЛЮТИЙ–КВІТЕНЬ 2022 р.): СПРОБА ІСТОРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Оборона Києва у період з 24 лютого по 2 квітня 2022 р. стала одним із визначальних етапів початкового періоду широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Успішне утримання столиці зірвало стратегічний задум противника щодо швидкого захоплення ключового політичного та адміністративного центру держави та суттєво вплинуло на подальший перебіг бойових дій.

Метою цієї реконструкції є відтворення ходу бойових дій армійської авіації Сухопутних військ Збройних Сил України під час оборони Києва для збереження історичної пам'яті, вшанування подвигу військовослужбовців-вертолітників та поглиблення наукового осмислення подій сучасної військової історії України.

Ця спроба реконструкції хронологічно побудована відповідно до періодизації, розробленої сучасними дослідниками за результатами воєнно-історичного аналізу Київської оборонної операції [1].

Підготовка армійської авіації до оборони Києва.

На передодні повномасштабного вторгнення, у період з 10 по 23 лютого 2022 р., обстановка на Київському напрямку характеризувалася цілеспрямованим формуванням ударних угруповань військ РФ на території Республіки Білорусь під прикриттям спільних навчань. У цих умовах підготовка до відбиття наступу здійснювалася в обмежені строки та за неповного розгортання сил оборони, що зумовило поєднання завчасних і термінових заходів.

Основу угруповання оборони міста Києва становили підрозділи 72-ї омбр, розгорнуті на Броварському напрямку в районах Димерки, Рожівки, Пухівки, бтгр 169 НЦ, а також сили 10-ї огшбр, підрозділи територіальної оборони (зокрема 136-й окремих батальйон ТрО) та інші складові сил оборони. На північно-західному напрямку діяло оперативне угруповання «Волинь» (райони Іванків – Димер – Чорнобиль), на північно-східному – угруповання «Сіверськ», яке утримувало Чернігівський напрямок [1]. Для здійснення авіаційної підтримки військ (сил) угруповання оборони м. Київ з урахуванням складу та рівня

боездатності вертолітних частин (підрозділів) було сформовано зведений вертолітний загін (звз) «КІІВ», командир загону – начальник штабу однієї з вертолітних ескадрилій 11 обрАА.

Загальне керівництво обороною здійснював командувач угруповання сил і засобів оборони міста Києва генерал-полковник О. Сирський [2]. Мета оборони полягала у недопущенні захоплення столиці, ключових аеродромів, забезпеченні функціонування органів державної влади [1].

На початок лютого 2022 р. управління армійської авіації входило до складу Командування підготовки Сухопутних військ ЗС України та виконувало функції генерації сил. Система бойового управління функціонувала в умовах мирного часу, забезпечуючи організацію та контроль польотів, а також взаємодію з Повітряними Силами і ДП «Украерорух» [3].

Підготовка армійської авіації до виконання завдань оборони Києва розпочалася завчасно. Так, з 10 лютого 2022 р. офіцери управління армійської авіації спільно з офіцерами Національного університету оборони України розгорнули планування бойового застосування. 16 лютого 2022 р. рухомий пункт управління 8 КП АА було переміщено у район Києва, чергові бойові обслуги переведено на посилений режим, а для організації управління та взаємодії із наземними підрозділами у підпорядкування 72-ї омбр передано групу бойового управління. На майданчику Пирогів було розгорнуто пункт управління зведеного вертолітного загону «КІІВ».

Окрім того, до 15 лютого 2022 р. змішану ланку вертольотів 11-ї та 18-ї обрАА, що стала основою для створення звз «КІІВ», було перебазовано на аеродроми Повітряних Сил (2 Ми-24 – Бориспіль, 2 Ми-8 – Васильків), підготовлено майданчики підскоку Пирогів та Бортничі, організовано логістичне забезпечення, проведено розосередження авіаційної техніки.

Використання тимчасових авіаційних формувань (звз), зумовлене обмеженою кількістю справної техніки, забезпечило гнучкість у застосуванні сил, можливість швидкого маневру та їх збереження [3]. Так, під час масованого ракетно-авіаційного удару зранку 24 лютого 2022 р. вертольоти були своєчасно виведені з-під удару на майданчик Дівички, а згодом, 25 лютого 2022 р. на підготовлений майданчик Пирогів, що дозволило уникнути втрат і зберегти боездатність армійської авіації зі складу угруповання сил і засобів оборони міста Києва на початковому етапі бойових дій [4]. Згодом, 24–25 лютого 2022 р. склад звз «КІІВ» було нарощено за рахунок екіпажів 16-ї та 18-ї обрАА.

Перший етап оборони Києва: участь армійської авіації у відбитті наступу ударних угруповань противника, стримуванні темпів просування російських військ (24 лютого – 1 березня 2022 року).

Перший етап оборони Києва характеризувався високою динамікою бойових дій, раптовим застосуванням противником повітряних десантів, масованих ракетно-авіаційних ударів, а також стрімким просуванням механізованих колон на ключових операційних напрямках. За цих умов армійська авіація Сухопутних військ Збройних Сил України була залучена до виконання широкого спектра завдань, що охоплювали безпосереднє вогневе ураження противника, транспортне забезпечення, а також підтримку маневру військ.

У перші дні повномасштабного вторгнення було організовано функціонування позаштатного пункту управління армійської авіації, що забезпечував планування застосування та управління бойовими діями авіаційного угруповання в інтересах оборони м. Києва. Фактично управління здійснювалося не лише на Київському напрямку, а й на більшості інших напрямків оборони держави, за винятком району відповідальності Угруповання об'єднаних сил, а з 28 лютого 2022 р. – на всіх операційних напрямках.

З ранку 24 лютого 2022 р. противник розпочав реалізацію повітряно-десантної операції, щоб захопити стратегічно важливий аеродром Гостомель як плацдарм для подальшого розвитку наступу на Київ. Для цього було задіяно значну кількість армійської авіації, що здійснила прорив до району аеродрому на гранично малих висотах. Одночасно з висадкою десанту противник розвивав наступ наземними силами з боку Іванкова. Незважаючи на тимчасове захоплення об'єкта, подальші удари української артилерії та авіації по злітно-посадковій смузі та районах зосередження противника унеможливили використання аеродрому як повітряного мосту, що призвело до зриву початкового задуму наступальної операції [1].

Важливу роль у зриві початкових планів ворога відіграли екіпажі армійської авіації. У період 24–27 лютого 2022 р. екіпажі армійської авіації виконували завдання з авіаційної підтримки дій військ, висадки тактичних десантів та нанесення ударів по противнику в районі аеродрому Гостомель. Зокрема, у перший день вторгнення було виконано чотири бойові вильоти, внаслідок яких уражено вертоліт типу Ка-52 та живу силу противника [6]. Крім того, трьома вертольотами Мі-8 здійснено висадку тактичного повітряного десанту з подальшою його підтримкою. Упродовж 26–27 лютого виконано ще п'ять бойових вильотів, у ході яких уражено злітно-посадкову смугу, броньовану техніку, ангари та живу силу противника.

В умовах обмеженої кількості артилерійських засобів та високої інтенсивності бойових дій основні зусилля армійської авіації були зосереджені на нанесенні ударів по колонах броньованої техніки противника, що просувалися автомобільними дорогами, при цьому встановлений льотний ресурс суттєво перевищувався [1]. Бойове застосування вертольотів здійснювалося переважно з горизонтального польоту та пікірування з візуальним виявленням цілей [3].

У період з 25 лютого по 1 березня 2022 р. екіпажі армійської авіації виконали близько 30 бойових вильотів, у ході яких було уражено низку колон противника на різних напрямках. Зокрема, 25 лютого завдано удару по колоні, імовірно зі складу 2-ї ЗВА РФ, на ділянці Бориспіль – Березань; 26–27 лютого – по підрозділах східного військового округу РФ у районі н.п. Димер, а також по колоні, імовірно зі складу 90-ї гвд, у районі н.п. Калинівка та блокпосту противника у районі н.п. Макарів; 28 лютого – по колоні, імовірно зі складу 36-ї ЗВА, у районі н.п. Шибене, а також по підрозділах 98-ї гвпдд у районі н.п. Здвиженка та по колоні зі складу 2-ї ЗВА у районі н.п. Перемога; 1 березня – повторно по підрозділах 98-ї гвпдд та 36-ї ЗВА у районах н.п. Здвиженка і Шибене відповідно.

Поряд із виконанням вогневих завдань, армійська авіація забезпечувала перевезення особового складу, протитанкових засобів, боєприпасів та інших матеріально-технічних ресурсів, сприяючи підтриманню стійкості оборони та маневру сил на загрозованих напрямках.

На початковому етапі оборони Києва однією з актуальних проблем стала недостатня організація взаємодії між підрозділами армійської авіації та щойно сформованими військовими частинами територіальної оборони, на озброєнні яких перебували переносні зенітні ракетні комплекси. Відсутність належної координації під час виконання вогневих завдань не забезпечувала безпеки польотів авіації над власними бойовими порядками, що в окремих випадках призводило до ураження своїх вертольотів («дружній вогонь»). Підвищення ефективності взаємодії було досягнуто запровадженням інституту офіцерів-координаторів територіальної оборони на основному командному пункті угруповання сил і засобів оборони міста Києва, що сприяло налагодженню управління та узгодженню дій між складовими сил оборони.

Таким чином, на першому етапі оборони Києва армійська авіація поєднувала функції вогневого ураження та мобільної підтримки угруповання сил і засобів оборони міста. Її інтенсивне застосування дало змогу частково компенсувати обмежені можливості артилерії, забезпечити оперативну гнучкість дій і підвищити ефективність протидії наступу противника на початковому етапі бойових дій.

Другий етап оборони Києва: участь армійської авіації у зупиненні просування противника, зриві його намагань відновити наступ (2–23 березня 2022 року).

Обстановка на другому етапі оборони Києва характеризувалася переходом бойових дій від стрімкого наступу противника до його поступового виснаження та втрати темпу операції [1]. Угруповання військ противника, зазнавши значних втрат, намагалися закріпитися на досягнутих рубежах і відновити наступальні дії, однак, стикнулися з організованою та ешелонованою обороною сил України. Одночасно сили оборони систематично здійснювали вогневе ураження резервів, колон техніки, складів боєприпасів і пально-мастильних

матеріалів, пунктів управління та засобів ППО противника. Характерною особливістю цього етапу стало активне застосування контратак для покращення тактичного положення та зриву спроб противника відновити наступ на Київ.

Висока інтенсивність бойових дій зумовила значний обсяг виконання армійською авіацією як вогневих, так і десантно-транспортних завдань [5]. Водночас нарощування й ешелонування системи ППО противника істотно ускладнило застосування вертольотів, спричиняючи бойові втрати та фактично унеможливаючи виконання ударів із горизонтального польоту [3]. За цих умов виникла об'єктивна потреба у пошуку нових тактичних прийомів, спрямованих на завдання вогневого ураження без входження у зони дії ППО противника. Одним із ключових напрямів адаптації стало залучення фахівців Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки у взаємодії з досвідченим льотним складом вертолітних підрозділів. У результаті було уточнено прицільні параметри застосування некерованих авіаційних ракет (НАР) типів С-8 та С-13 із кабрирування на збільшених дальностях. Варто зазначити, що на той момент застосування НАР типу С-13 у такий спосіб фактично не практикувалося, а відповідні положення мали переважно теоретичний характер і були відображені лише в інструкції екіпажу вертольоту Ми-8МСБ-В виробництва ПАТ «Мотор Січ».

Основні зусилля армійської авіації на цьому етапі були зосереджені на забезпеченні авіаційної підтримки наземних військ угруповання сил і засобів оборони міста Києва [3]. Для цього у період з 2 по 23 березня 2022 р. екіпажі армійської авіації виконали близько 130 бойових вильотів. Зокрема, у період з 2 по 5 березня основні зусилля були спрямовані на підтримку підрозділів 72-ї омбр на Броварському напрямку в районах населених пунктів Перемога, Мокрець, Рудницьке, Гребельки, Світільня, а також частково на правобережжі – у районах Мотижина, Бузової, Мрії, Ясногородки, Гавронщини та уздовж Житомирської траси.

6–7 березня 2022 р., в умовах спроб противника перерізати Житомирську трасу як ключову логістичну артерію, зусилля армійської авіації були переорієнтовані на підтримку підрозділів 95-ї одшбр та сил територіальної оборони у районах Макарова, Плахтянки, Мотижина та Бузової. У період 8–10 березня активні бойові дії розгорнулися на лівобережному напрямку, де противник намагався розвинути наступ через Бровари. У цей час екіпажі армійської авіації діяли у районах населених пунктів Стара Басань та Залісся, сприяючи ураженню угруповання противника, що зазнало суттєвих втрат.

Після стабілізації обстановки на Броварському напрямку, починаючи з 10 березня 2022 р., основні зусилля армійської авіації були зосереджені на підтримці підрозділів, що утримували оборону на правому березі річки Дніпро, насамперед у районах Лютіжа та Мощуна. Бойові дії у районі Мощуна мали вирішальне значення, оскільки саме тут

українські сили зірвали спробу противника форсувати річку Ірпінь і вийти на безпосередні підступи до столиці.

Окрім виконання вогневих завдань, армійська авіація продовжувала здійснювати десантно-транспортні та спеціальні місії, забезпечуючи перевезення особового складу, озброєння, боєприпасів і матеріально-технічних засобів.

Водночас для підвищення рівня бойової живучості армійської авіації, упродовж березня 2022 р. послідовно нарощувалися спроможності майданчиків базування у районах Узина, Смаківки, Сквири, Озерного, Бердичева та Червоної Слобідки, що забезпечувало розосередження авіаційної техніки, підвищення її захищеності та створення умов для маневру силами і засобами.

Таким чином, на другому етапі оборони Києва армійська авіація функціонувала в умовах зміни характеру бойових дій – від відбиття стрімкого наступу до системного стримування та виснаження противника. Незважаючи на істотне ускладнення повітряної обстановки, унаслідок нарощування системи ППО противника та обмеження традиційних способів бойового застосування, армійська авіація зберегла здатність ефективно виконувати визначені завдання, забезпечуючи підтримку наземних військ і сприяючи зриву наступальних дій противника на Київському напрямку.

Участь армійської авіації у третьому етапі оборони Києва: відступ противника та відновлення положення по державному кордону (24 березня – 3 квітня 2022 року).

Обстановка на третьому етапі оборони Києва характеризувалася переходом противника до організованого відходу з Поліського операційного району під тиском Сил оборони України та одночасними спробами зберегти боєздатність угруповань і уникнути їх оточення [1]. У цих умовах Сили оборони України перейшли до активних наступальних (штурмових) дій, спрямованих на зрив організованого відведення військ противника, нанесення йому максимальних втрат і відновлення контролю над державним кордоном. Підрозділи угруповання оборони Києва у взаємодії з оперативним угрупованням «Сіверськ» здійснювали ударно-пошукові дії, послідовно оволодівали визначеними рубежами та населеними пунктами, витісняючи противника з раніше займаних позицій.

У зазначених умовах армійська авіація виконувала комплекс взаємопов'язаних завдань [4; 6]. Вогневі завдання були зосереджені на ураженні колон противника, що відходили, його ар'єргардних підрозділів, вузлів опору, засобів протиповітряної оборони та пунктів управління, що забезпечували прикриття відступу. Зокрема, у період з 24 по 30 березня 2022 р. екіпажі звз «КИЇВ» виконали близько 20 бойових вильотів для нанесення авіаційних ударів по наземних цілях противника у районах населених пунктів Макарів, Копилів, Світільня та Лук'янівка.

Водночас основні зусилля армійської авіації були зосереджені на виконанні десантно-транспортних завдань, що полягали у перекиданні підрозділів, озброєння, боєприпасів і матеріально-технічних засобів у райони розвитку наступу, а також у забезпеченні маневру силами на загрозливих напрямках. Зазначені дії сприяли підтриманню високого темпу наступальних операцій та підвищенню мобільності угруповань Сил оборони України.

Загалом у ході Київської оборонної операції (24 лютого — 2 квітня 2022 р.) звз «КІІВ», сформований із екіпажів 11-ї, 16-ї та 18-ї окремих бригад армійської авіації, виконав понад 210 бойових вильотів, з яких близько 190 – на виконання вогневих завдань. У результаті було уражено понад 220 одиниць військової техніки противника, включаючи складні цілі, зокрема вертоліт типу Ка-52. Максимальна інтенсивність застосування армійської авіації досягала 21 вертольотовильоту на добу, при цьому навантаження на окремий екіпаж становило до чотирьох бойових вильотів на добу.

Виконання бойових завдань супроводжувалося значним ризиком і втратами особового складу. У ході бойових дій загинули: підполковники О. І. Гегечкорі, О. О. Григор'єв, О. М. Мариняк; капітани І. Р. Беззуб, В. М. Скляр; старші лейтенанти І. В. Мороз, Д. М. Нестерук, Г. О. П'ятаков; лейтенант В. А. Гнатюк. Їх внесок є невід'ємною складовою забезпечення ефективних дій армійської авіації та досягнення поставлених завдань у ході оборони столиці України.

Таким чином, проведена спроба воєнно-історичної реконструкції засвідчує, що армійська авіація Сухопутних військ Збройних Сил України відіграла важливу роль у забезпеченні стійкості оборони Києва в лютому–квітні 2022 р., виступивши одним із ключових інструментів оперативного реагування в умовах обмеженості інших засобів вогневого ураження. На всіх етапах оборонної операції вона забезпечувала поєднання функцій вогневого впливу, маневру сил і транспортного забезпечення, компенсуючи дефіцит артилерії та сприяючи зниженню темпів наступу противника, його виснаженню і подальшому зриву операційного задуму. Адаптація способів бойового застосування в умовах нарощування протиповітряної оборони противника, висока інтенсивність бойового використання, за умови ефективної взаємодії з іншими складовими сил оборони, підтверджують значущість армійської авіації як важливого елемента сучасних бойових дій і підкреслюють необхідність подальшого наукового осмислення її досвіду у контексті розвитку воєнного мистецтва України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
2. Буртик І. Підступи до Києва на надійному замку – командувач оборони столиці провів перевірку // 24 канал. URL: <https://tinyurl.com/cd59bwyx> (дата звернення: 25.03.2026).
3. Theoretical and applied aspects of the Russian-Ukrainian war: hybrid aggression and national resilience / ed. by M. Koval. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, 2023. 372 p. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-00-9>.
4. Макаров В., Резнік В. Боротьба в повітряному просторі під час війни Росії проти України: узагальнення перших місяців // Український історичний журнал. 2022. № 6. С. 17–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.017>.
5. Lubiejewski S. Conclusions from the use of aviation in the first half of the first year of the Ukrainian-Russian war // Security and Defence Quarterly. 2023. Vol. 42. No. 2. P. 68–104. <https://doi.org/10.35467/sdq/161959>.
6. Підйомна сила // YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vi9m_-AXnxQ (дата звернення: 27.03.2026).

Мараєв В.Р., к.і.н.

ORCID: 0000-0002-7506-328X

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

Холох О.І., к.філос.н.

ORCID: 0000-0001-6916-5450

WoS Researcher ID: KIE-8017-2024

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

ВІЙСЬКОВІ ЧАСТИНИ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ, ЩО ВІДЗНАЧИЛИСЯ ПІД ЧАС КИЇВСЬКОЇ ОБОРОННОЇ ОПЕРАЦІЇ 2022 РОКУ

Київська оборонна операція лютого–квітня 2022 року назавжди увійшла в історію світу та воєнного мистецтва. Мужність, відвага й самопожертва наших захисників врятували Україну в ті дні, коли під смертельною загрозою опинилося саме існування нашої незалежної та суверенної держави. За далеко не повними даними, в оборонних і контрнаступальних боях на теренах Київської, Чернігівської, Сумської та Житомирської областей взяли участь понад 70 військових частин усіх складових сил безпеки й оборони України. Укладання повного переліку цих частин – завдання для майбутніх істориків. Наразі ж маємо змогу навести перелік тих, про участь яких є інформація у відкритих джерелах.

72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорозців Сухопутних військ ЗС України. Становила основу оборонного угруповання Києва на зовнішньому рубежі, особливо відзначилася у запеклих боях за с. Мощун, на Броварському та Бориспільському напрямках, взяла участь у розгромі колони російської бронетехніки у районі с. Скибин під Броварами 9–10 березня 2022 року. Указом Президента України від 6 травня 2022 р. № 315/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

14-та окрема механізована бригада імені князя Романа Великого Сухопутних військ ЗС України. Відзначилася у боях за визволення Макарова на Київщині. Підрозділи бригади відзначилися у районі н. п. Дмитрівка, Димер, Іванків і змогли зупинити переважаючі сили ворога на рубежі р. Тетерів, міст через яку на виїзді з Іванкова було зруйновано, щоб не дати противнику просунути далі на Вишгород і Київ.

93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр» Сухопутних військ ЗС України. Брала участь у боях на Сумщині, зокрема у районі Охтирки й Тростянця. Указом Президента України від 6 травня 2022 р. № 315/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

43-тя окрема артилерійська бригада імені гетьмана Тараса Трясила Сухопутних військ ЗС України. Зведений дивізіон бригади (дев'ять важких далекобійних артилерійських гармат 2С7 «Піон») зустрів вогнем російських окупантів на позиціях на північний схід та північний захід від Києва.

58-ма окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського Сухопутних військ ЗС України. Брала участь у боях на Сумщині й Чернігівщині, зокрема в обороні Глухова, Конотопа, Чернігова, Ніжина.

1-ша окрема танкова Сіверська бригада Сухопутних військ ЗС України. Брала участь в обороні Чернігова, Батурина, Рівнопілля. Указом Президента України від 24 вересня 2022 р. № 667/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

3-тя окрема танкова бригада Сухопутних військ ЗС України. Перебувала у складі Корпусу резерву. Від 24 лютого 2022 р. оперативно проведене формування бригади у повному складі, завершене комплектування її штатних підрозділів і служб особовим складом, озброєнням і військовою технікою. Рота бригади прикривала Київ із Фастівського напрямку, танковий взвод бригади брав участь у боях на Броварському напрямку, зокрема у районі Яготина. Указом Президента України від 24 серпня 2022 р. № 606/2022 бригаді присвоєно почесне найменування «Залізна».

12-й окремий танковий батальйон – танковий підрозділ у складі Сухопутних військ ЗС України. Підпорядковується Оперативному командуванню «Північ». Брав участь в обороні Чернігова. З 2025 р. – 12-та окрема важка механізована бригада.

214-й окремий батальйон OPFOR Сухопутних військ ЗС України при Міжнародному центрі миротворчості та безпеки в Яворові. Учасник оборони Києва та визволення Київщини. Зокрема, брав участь в обороні аеропорту «Антонов» (м. Гостомель), а 3 березня 2022 р. на деякий час вибив російських окупантів із Бучі.

8-й окремий гірсько-штурмовий батальйон 10-ї окремої гірсько-штурмової бригади Сухопутних військ ЗС України. Виконував завдання з оборони аеропортів Васильків та Бориспіль. Пізніше висунувся для прикриття південно-східних підступів до м. Бориспіль у район села Баришівка, під час визволення Київщини проводив наступальні дії уздовж траси Київ – Суми.

169-й навчальний центр імені князя Ярослава Мудрого Сухопутних військ ЗС України. Дві батальйонні тактичні групи зі складу центру брали участь у боях під Києвом (зокрема, за Ірпінь та Бучу), інші підрозділи – в обороні Чернігова.

184-й навчальний центр Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Зведена механізована рота навчального центру брала участь у боях на Броварському напрямку, зокрема під Яготином.

Військовий інститут Київського національного університету імені Т. Шевченка (ВІКНУ) – два стрілецькі батальйони з його складу обороняли Міжнародний аеропорт «Київ» (Жуляни) та південно-східні околиці міста в Бортничах.

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова (ЖВІ) – два стрілецькі батальйони з його складу брали участь в обороні Києва.

39-й зенітний ракетний полк Сухопутних військ ЗС України. Підрозділи полку брали участь у захисті столиці України й зірвали спробу російського вертолітного десанту захопити греблю Київської ГЕС 24 лютого 2022 року.

112-та окрема бригада територіальної оборони Сил територіальної оборони ЗС України. Бригада вела бої з окупантами на броварському і гостомельському напрямках, у Бучі, Ірпені, Мощуні та Чорнобилі.

114-та окрема бригада територіальної оборони Сил територіальної оборони ЗС України. Тримала позиції поблизу населених пунктів Біла Церква, Фастів, Пуща Водиця, Білогородка, Вишгород, Обухів, Бровари, Бориспіль, відзначилася у боях за Ірпінь (ТРЦ «Жираф») і с. Мощун. 30 березня 2022 р. підрозділ бригади за підтримки двох танкових екіпажів завдав нищівної поразки колоні техніки 5-ї окремої танкової бригади росіян у селі Дмитрівка Бучанського району.

117-та окрема бригада територіальної оборони Сил територіальної оборони ЗС України. Брала участь в обороні Сумщини та боях за Суми.

119-та окрема бригада територіальної оборони Сил територіальної оборони ЗС України. Брала участь в обороні Чернігівщини, зокрема у боях за Ніжин, успішно діяла як піхота разом із підрозділами 1-ї окремої танкової Сіверської бригади.

Окремий полк спеціального призначення «Азов» ЗС України, переформований із добровольчого загону територіальної оборони «Азов». Брав участь в обороні Києва на Броварському напрямку, зокрема у розгромі колони російської бронетехніки у районі с. Скибин 9–10 березня 2022 року. Визволяв від російських окупантів Васильків, Ворзель, Ірпінь, Бучу, Гостомель, Пущу-Водицю, Лютіж, Горенку, Стоянку, Мощун. Із січня 2023 р. – 3-тя окрема штурмова бригада Сухопутних військ ЗС України.

21-й окремих стрілецький батальйон оперативного командування «Північ» Сухопутних військ ЗС України. Комплектування батальйону розпочалося 24 лютого 2022 р. з добровольців в умовах обложеного Чернігова. Брав участь у героїчній обороні міста на позиціях у селах Новоселівка, Количівка, Лукашівка, на території Чернігівської спортивної лижної бази.

91-й окремих Охтирський полк підтримки Сухопутних військ ЗС України. Брав участь в обороні Охтирки й Тростянця Сумської області. Зокрема, 24 лютого 2022 р. знищив колону зі складу 4-ї Кантемирівської танкової дивізії, що зайшла в Охтирку. Від 2025 р. – 91-ша окрема Охтирська бригада підтримки.

95-та окрема десантно-штурмова бригада Десантно-штурмових військ ЗС України. Підрозділи бригади відзначилися у районі н. п. Димер й Іванків. Зведений загін десантників тримав оборону південніше Борисполя, на рубежі сіл Ревне, Глибоке та Городище. Указом Президента України від 28 червня 2022 р. № 450/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

81-ша окрема аеромобільна бригада Десантно-штурмових військ ЗС України. Підрозділи брали участь у боях на Сумщині, зокрема за Суми й Лебедин, а також в обороні аеропорту «Антонов» (м. Гостомель). Указом Президента України від 28 червня 2022 р. № 450/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

Бойова група «Носороги» Сил спеціальних операцій ЗС України відзначилася в обороні с. Мощун на Київщині.

250-й Об'єднаний центр інженерної підтримки Командування Сил підтримки ЗС України. Брав активну участь в обороні Ніжина, не давши ворогові зайти в місто.

40-ва бригада тактичної авіації Повітряних Сил ЗС України. Озброєна багатоцільовими винищувачами МіГ-29 і дислокована у Василькові Київської області, захищала небо столиці й вела запеклі повітряні бої із російською авіацією. Запобігла спробі висадки ворожого десанту у Василькові 26 лютого. Указом Президента України від 15 червня 2022 р. № 408/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу». Указом Президента

України від 23 серпня 2024 р. № 531/2024 бригаді присвоєно почесне найменування «Привид Києва».

96-та зенітна ракетна Київська бригада Повітряних Сил України. Захищала небо над Київщиною, зокрема у перші дні широкомасштабного вторгнення знищила російський бомбардувальник Су-24 і винищувач Су-35 у районі с. Мощун. Указом Президента України від 15 червня 2022 р. № 408/2022 бригада відзначена почесною відзнакою «За мужність та відвагу».

101-ша окрема бригада охорони Генерального штабу імені генерал-полковника Генадія Воробйова. Дислокована в Києві, взяла під охорону важливі військові об'єкти, аеропорти Чайка, Святошин, Бориспіль, Київську ГЕС.

10-й окремий загін спеціального призначення імені генерал-майора Максима Шаповала. Підрозділ спеціального призначення служби спеціальної розвідки Головного управління розвідки Міністерства оборони України. Підрозділ загону брав участь в обороні аеропорту «Антонов» (м. Гостомель).

8-й навчальний Чернігівський центр Державної спеціальної служби транспорту Міністерства оборони України. Брав участь в обороні Чернігова.

1-ша Президентська бригада оперативного призначення імені гетьмана Петра Дорошенка Національної гвардії України. Охороняла важливі державні об'єкти та об'єкти інфраструктури Києва та Київської області, брала участь у боях за с. Мощун.

4-та бригада оперативного призначення імені Героя України сержанта Сергія Михальчука Національної гвардії України, відома також як бригада швидкого реагування НГУ «Рубіж». Ротна тактична група бригади обороняла аеропорт «Антонов» (м. Гостомель), відзначилася у боях за Ірпінь, Гуту-Межигірську та Мощун, завдавши відчутних втрат ворогу.

25-та бригада охорони громадського порядку імені князя Аскольда Національної гвардії України. Брала участь в обороні Києва, утримувала блокпости на напрямках: Біла Церква – Київ, Кагарлик – Київ, Березань – Київ.

27-ма окрема Печерська бригада Національної гвардії України. Брала участь в обороні Києва та Чернігівщини.

8-й полк оперативного призначення імені Івана Богуна Національної гвардії України. Тримав оборону на південно-західних підступах до Києва, поблизу Василькова, сформував мобільні протидиверсійні загоны, завданням яких став пошук і знешкодження ДРГ і незаконних збройних формувань противника. У 2022 р. полк реорганізовано у 14-ту бригаду оперативного призначення імені Івана Богуна НГУ «Червона Калина».

Мартинюк І.М., к.біол.н.

ORCID: 0000-0001-5996-7687

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

Шматов Є.М.

ORCID: 0000-0001-5220-6295

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

КИЇВСЬКА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ – СТРАТЕГІЧНА ПЕРЕМОГА, ЯКА ПРИЗВЕЛА ДО НОВИХ УСПІХІВ ПРОТИ ВОРОГА

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., стала новим, найбільш інтенсивним етапом війни, що триває з 2014 року. Вона не лише змінила характер бойових дій, а й поставила під загрозу саме існування української державності. У цих умовах ключове значення набуло утримання столиці – міста Києва як політичного, військового та символічного центру країни [1].

Київська оборонна операція, що тривала 38 діб – з 24 лютого по 2 квітня 2022 р., стала складовою Першої стратегічної оборонної операції Сил оборони України. Вона проводилася у Північно-Західній операційній зоні, охоплюючи Поліський і Сіверський напрямки [2]. За оцінками військових аналітиків, її значення виходило далеко за межі локального стримування противника – йшлося про стратегічне стримування агресії та збереження державного суверенітету.

У разі швидкого захоплення Києва противник розраховував не лише на військовий успіх, а й на політичний ефект – встановлення маріонеткового режиму та деморалізацію українського суспільства [3]. Саме тому оборона столиці стала визначальним елементом усієї кампанії початкового періоду війни.

На початковому етапі вторгнення дії російських військ мали чітко виражену наступальну спрямованість із головною метою – оточення та захоплення Києва [4]. Основні удари здійснювалися з півночі та північного сходу – через Чорнобильську зону, Чернігівський, Сумський і Конотопський напрямки. Загальна ширина району бойових дій сягала близько 550 км, а глибина – від 130 до понад 400 км залежно від напрямку [2].

Українська сторона, не маючи на початку повномасштабного вторгнення повної переваги у силах і засобах, зробила ставку на маневрену оборону. Її сутність полягала у поєднанні утримання ключових рубежів із активними контрударами, діями мобільних груп та системним виснаженням противника [5]. Важливу роль відіграло своєчасне руйнування об'єктів

транспортної інфраструктури – мостів, переправ, вузлів доріг, що суттєво обмежило темпи просування російських військ [6].

Противник, намагаючись швидко прорватися до столиці, часто діяв шаблонно – великими броньованими колонами без належного прикриття піхотою та авіацією. У результаті ці колони ставали вразливими для ударів українських мобільних груп, протитанкових підрозділів та артилерії [4; 6]. Така тактика дозволила Силам оборони України ефективно компенсувати чисельну перевагу противника за рахунок гнучкості, маневру та ініціативи.

Особливе значення мали бої за населені пункти, що фактично стали форпостами оборони столиці. Буча, Ірпінь, Гостомель, Чернігів, Охтирка – ці міста не лише стримали ворога, а й зірвали його оперативні плани [6]. Бої за аеродром у Гостомелі стали показовим прикладом зриву повітряно-десантної операції противника, що мала на меті забезпечити швидке захоплення Києва.

Водночас значну роль у Київській оборонній операції відіграли підрозділи інженерних військ, сили територіальної оборони, добровольчі формування, а також цивільне населення. Інженерне обладнання місцевості, створення загороджень, мінування й організація укріплень дали можливість істотно підвищити стійкість оборони [6].

Окремої уваги заслуговує участь курсантів вищих військових навчальних закладів, зокрема курсантів Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Військової академії (м. Одеса) тощо. У перші дні повномасштабного вторгнення значна частина курсантів була залучена до виконання бойових завдань на різних напрямках, у тому числі й у зоні оборони Києва у складі підрозділів Сил оборони України [7].

Фактично курсанти опинилися в умовах реального бою, де від них вимагалось не лише застосування теоретичних знань, а й здатність швидко адаптуватися до обстановки, приймати рішення та діяти під вогневим впливом противника. Вони виконували завдання у складі бойових підрозділів, брали участь в обороні об'єктів та стримуванні противника, в мобільних групах, організації оборони, несенні служби на блокпостах, інженерному обладнанні позицій [7; 8].

Цей досвід став унікальним явищем: майбутні офіцери отримали бойове хрещення ще до завершення навчання. У багатьох випадках саме їхня підготовка, дисципліна та мотивація дали змогу ефективно виконувати поставлені завдання. Водночас участь курсантів в обороні столиці продемонструвала важливість якісної базової підготовки у ВВНЗ та її відповідність реальним викликам сучасної війни [8].

До кінця березня – початку квітня 2022 р. ініціатива поступово перейшла до Сил оборони України. Противник зазнав значних втрат у живій силі та техніці і був змушений відступити з Київської, Житомирської, Чернігівської та Сумської областей [2; 6]. За приблизними

підрахунками військових істориків, ворог зазнав нищівних втрат у Київській оборонній операції: близько 10 тис. втрат особового складу, до 350 танків та тисяча бойових броньованих машин, 150 артилерійських систем, 50 реактивних систем залпового вогню, до 100 літаків, 80–90 бойових вертольотів. Безславну загибель під Києвом знайшли так звані елітні російські підрозділи десантників та спецпризначенців зі складу псковської 76-ї дшд, костромської 98-ї пдд, які розстрілювали українські війська під Іловайськом у серпні 2014 р., 45-ї обр СпП, 155-ї обрмп, 31-ї одшбр та інших. Суттєві втрати російських військ у цій операції як у кількісному, так і в якісному вимірі досить сильно вплинули на подальший перебіг війни [4].

Київська оборонна операція стала не лише успішною оборонною кампанією, а й стратегічною перемогою України. Її головним результатом став зрив стратегічного плану противника щодо швидкого захоплення столиці та ліквідації української державності [3; 6]. Збереження Києва забезпечило стабільність державного управління, дозволило організувати подальший опір і створило передумови для переходу до контрнаступальних дій. Важливим результатом стало також зростання міжнародної підтримки України, що стало можливим завдяки демонстрації ефективності її збройних сил. Українські війська не лише зупинили ворога, а й поступово почали звільняти окуповані території, перехоплюючи оперативну ініціативу [6].

Не менш значущим є і морально-психологічний ефект. Перемога під Києвом продемонструвала світу спроможність України до ефективного опору, що стало одним із факторів посилення міжнародної підтримки. Водночас для українського суспільства вона стала символом незламності та віри у власні сили.

Досвід Київської оборонної операції сьогодні активно вивчається та інтегрується у систему підготовки Збройних Сил України. Особливе місце в цьому процесі займає аналіз участі курсантів і молодих офіцерів, які в екстремальних умовах підтвердили свою професійну готовність. Це ставить нові вимоги до військової освіти, зокрема до практичної спрямованості навчання, адаптації програм під реалії сучасного бою та формування лідерських якостей [8].

Отже, Київська оборонна операція стала не лише важливою сторінкою сучасної військової історії України, прикладом успішної оборони, а й джерелом унікального бойового досвіду, що визначає подальший розвиток воєнного мистецтва та вдосконалення системи підготовки військових кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

2. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022 – 02.04.2022) // *Military Science*. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>.

3. Стратегічні оцінки перебігу російсько-української війни : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2022.

4. Institute for the Study of War. Russian Offensive Campaign Assessment, 2022. Washington, DC, 2022.

5. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

6. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

7. Матеріали щодо участі курсантів вищих військових навчальних закладів у відсічі збройної агресії Російської Федерації у 2022 році / [Кол. авт.] ; за заг. ред. С. П. Салкуцана. Київ : НУОУ, 2022. 46 с.

8. Актуальні проблеми військової освіти та підготовки кадрів Збройних Сил України : збірник наукових праць / Національний університет оборони України ; за заг. ред. С. П. Салкуцана. Київ : НУОУ, 2023. 324 с.

*Миколенко Ю.М., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

*Марченко О.М., к.військ.н., доцент
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬК (СИЛ) СЕКТОРУ № 13 ПІД ЧАС ОБОРОНИ КИСВА У 2022 РОЦІ

Двадцять четверте лютого 2022 року назавжди залишиться в пам'яті кожного. О 03:30 ранку перші російські ДРГ намагаються проникнути на територію України. Чергові наряди Державної прикордонної служби України вступають з ними у бій – все, як у 1941 р., коли перший бій із нацистами прийняли саме прикордонники. За ДРГ йдуть регулярні підрозділи ЗС РФ. Почалося повномасштабне вторгнення на територію України з трьох напрямків: з північного, південного та східного. Вторгнення тисяч одиниць ворожої техніки, колони яких розтягнулися на десятки кілометрів, почалося із ракетних обстрілів й авіаційних ударів.

Було зрозуміло, що противник пробиватиметься до столиці усіма можливими шляхами й за будь-яку ціну. Броварщина як один із форпостів столиці вступила у протиборство з ворогом у перші ж дні вторгнення.

Під час наступальної операції на початку березня сили противника БТГр 6 тп, БТГр 239 тп, БТГр 21 омсбр, БТГр 30 омсбр, БТГр 15 омсбр та до БТГр резерву (всього близько 400 од. техніки) зазнали втрат. Проте ворог закріплюється на досягнутих рубежах, проводить заходи із відновлення боєздатності та перегрупування військ, а також здійснює підготовку до продовження наступу по рубежу: Залісся, Підлісся, Плоске, Русанів, Перемога, Рудницьке, Лук'янівка, Нова Басань, Новий Биків.

Щоб не допустити подальшого просування противника на Броварському напрямку, було залучено два батальйони 72-ї омбр, один батальйон 10-ї гшбр, рота 136-го батальйону територіальної оборони, а також сили і засоби ССО, ГУР, підрозділи ППО СВ, артилерія 43-ї абр та артилерійський резерв 72-ї омбр. Противник мав трикратну перевагу у силах і засобах, а по танках – семикратну. Підрозділи Сил оборони України зайняли оборону на широкому фронті, використовуючи природний бар'єрний рубіж р. Трубіж. Рубіж оборони простягався з північного заходу на південний схід протяжністю близько 125 км.

Природний бар'єрний рубіж та погодні умови сприяли Силам оборони України. Противник не зміг з ходу подолати водну перешкоду – основні мости були завчасно підірвані, за допомогою гідротехнічних споруд рівень води у каналах був піднятий, і заплава річки була залита водою. Це унеможливило наведення переправ, і противник був змушений перегрупуватися і готуватися до наступу по єдиній можливій трасі Чернігів – Київ, через Бровари.

10 лютого 2022 р. після перегрупування і зайняття вихідного положення підрозділи б тп (з Чебаркуля) 90 тд Центрального військового округу РФ розпочали наступ зі Скибина, рухаючись по трасі у напрямку Броварів. У зв'язку з тим, що місцева інфраструктура не дала можливості противнику розгорнутися у бойовий порядок, його підрозділи почали висування в колонах, рухаючись по автодорожньому полотну. Їм протистояли підрозділи 3-го батальйону 72-ї омбр під командуванням Героя України підполковника Романа Дармограя, загони 136-го об ТрО та добровольчих формувань, а також групи ССО, АСБУ, ГУР.

Вогневого ураження противнику наносили із засідок по колоні головних сил (важливим моментом при визначенні місць розташування засідок було наявність маршруту відходу та пропуск через свій передній край), вогнем артилерії старшого начальника та мінометної батареї. Поле бою контролювали українські БпЛА, корегуючи вогонь артилерії.

Голова колони противника потрапила у сплановану вогневу засідку. З півночі біля н.п. Залісся вогнем із ПТРК і РПГ було уражено хвіст колони. Головний танк накрили вогнем

артилерії та мінометів. Маневр був обмежений. Противник поніс значних втрат і відійшов у селище Велика Димерка, де прикриваючись місцевим населенням, розосередив танки й іншу броньовану техніку біля будівель по усьому населеному пункту.

У цей період вогневе ураження наносили артилерією старшого начальника, мінометною батареєю – по окремим цілям. Групи ССО, АСБУ, ГУР виходили за передній край для нанесення вогневого ураження та диверсійних дій. У цьому бою загинув командир ворожого полку полковник Захаров. Битва під Скибином увійшла не лише в українську історію, а й у світову, та стала однією з вирішальних у боях за столицю та Київщину.

З 12 березня 2022 р., згідно з наказом Командувача Сухопутних військ «Про створення напрямків та районів сектора відповідальності Бориспільського, Броварського районів Київської області», було створено два напрямки відповідальності (Б1 – Бориспіль, і Б2 – Бровари) для виконання бойових завдань на Бориспільсько-Броварському напрямку угруповання сил і засобів оборони м. Києва. Напрямки створювали для забезпечення підготовки великих міст Київщини для відсічі збройної агресії російської федерації та забезпечення умов надійного функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану.

16 березня 2022 р. Командувач Сухопутних військ призначив полковника (нині бригадного генерала) Юрія Миколенка керівником сектору відповідальності Б2, полковника Олександра Марченка – начальником штабу. Згодом сектор Б2 було перейменовано на сектор № 13.

З початком повномасштабного вторгнення громадяни України почали самоорганізовуватися та створювати добровольчі формування для відбиття агресії як у межах своїх територіальних громад, так і у складі Сил оборони у районах ведення бойових дій. Їх легітимність визначалася Законом України «Про основи національного спротиву».

До сил оборони Броварського району приєдналися 10 добровольчих формувань територіальних громад загальною чисельністю близько 2 000 осіб, які з перших днів відбивали агресію Російської Федерації. Управління сектору № 13 здійснювало координацію їх дій з іншими силами оборони Броварського району.

Після невдач на Київщині і Чернігівщині, і перерізання Силами оборони України логістичних шляхів із північно-західного напрямку противник був змушений спішно відводити залишки передових частин свого ударного угруповання за межі Київської, Чернігівської областей і далі за межі державного кордону України. Таким чином, до 1 квітня територія Київської області була звільнена від окупантів.

Згідно з директивою Головнокомандувача Збройних Сил України угруповання сил і засобів оборони м. Києва приступило до підготовки і проведення стабілізаційної операції у 13 секторах відповідальності.

Сили оборони сектору № 13 були посилені військовими частинами резерву Сухопутних військ, Національної гвардії України та 189-го Навчального центру Десна та перейшли до оборони на зовнішньому, проміжному і кінцевому рубежах. Почалась підготовка і проведення стабілізаційної операції угруповання сил і засобів оборони м. Києва у межах Київської області.

У межах стабілізаційної операції, за окремим розпорядженням командувача УСІЗО м. Києва, штаб сектору № 13 у межах відповідальності спланував і провів пошукові дії для виявлення та знешкодження ДРС та НЗФ противника.

Замисел керівника сектору передбачав послідовно провести пошукові дії у населених пунктах Русанів, Перемога, Світільня, Гребельки, Бервиця, Стара Басань, Піски, Мочалище, Ракитне, Соколовка, Бірки, Красне, Кулаженці на Д-1. На Д-2: урочище Циганське, Криничне, Соколове, Болото Довге, на Д-3: урочища Озера, Звинятка, на Д-4: урочища Корми та Пугачовщина.

Опитавши місцеве населення щодо наявності підозрілих осіб, покинутих будівель (місць) імовірного переховування ДРГ, попередньо провівши дорозвідку населених пунктів та імовірних шляхів відходу ДРГ, було здійснено їх прочісування у пішому порядку, попередньо блокуючи їх на рубежах блокування та шляхом виставлення спостережних постів, секретів.

Основні зусилля під час виявлення (пошуку), затримання та роззброєння диверсійно-розвідувальних груп противника було зосереджено на дотриманні заходів мінної безпеки та організації взаємодії між елементами бойового порядку. Затриманих (полонених) через фільтраційні пункти передавали до органів СБУ та Національної поліції. Затримання проводила група зачистки та фільтрації. Зброю застосовували з урахуванням обмежень відповідно до норм міжнародного гуманітарного, законодавства України та вимог наказу Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 (зі змінами) «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у ЗС України».

На час виконання завдань на шляхах, що вели до населених пунктів (районів), було виставлено рухомі блокпости для унеможливлення виїзду (в'їзду) автомобільного транспорту. За встановленим сигналом, використовуючи складки місцевості, сили ешелону блокування блокували н.п., у подальшому пошуково-ударні групи зі складу підрозділів контрдиверсійної боротьби із вихідних районів вийшли на рубежі прочісування та здійснили лінійне прочісування населених пунктів уздовж вулиць з обох боків бойовими двійками (трійками).

Прочісування урочищ: Циганське, Криничне, Соколове, Озера, Звинятка, Корми, Пугачовщина, Болото Долгое здійснювали послідовно у дев'яти секторах бойовими двійками (трійками) уздовж просік після проведення інженерної розвідки.

Після здійснення блокування вказаної ділянки було проведено імітаційні шумові заходи (вибухові пакети тощо) з метою дезорієнтування противника.

При підході до урочищ дорозвідку місцевості і маршрутів висування здійснювали силами розвідувального дозору посиленого саперним відділенням.

Пізніше у взаємодії з органами лісового господарства Ніжинського району Чернігівської області (за допомогою лісничих і егерів), група зачистки та фільтрації № 1, 2 із залученням службових собак, з вихідних районів вийшла на рубежі прочісування та здійснила лінійне прочісування лісових масивів (урочищ) уздовж просік та на Д-4 завершила прочісування урочищ.

Окрім завдань з оборони столиці на вказаних рубежах, у перші дні вторгнення виникла нагальна потреба в евакуації мирних жителів у більш безпечні райони. Завдяки спільним зусиллям керівництва держави та команди Київської обласної та Броварської районної військових адміністрацій у Броварському районі було узгоджено з ворожою стороною 19 гуманітарних коридорів, із яких спрацювали 14. П'ять разів противник зривав проведення евакуації та не давав мешканцям покинути населені пункти. Загальна кількість евакуйованих осіб сягнула більше 14 тисяч.

Зі 125 населених пунктів Броварського району зазнали пошкоджень через обстріли та ракетні удари 45, бойові дії проходили у 33-х. 24 населених пункти району потрапили під окупацію. Через бойові дії від рук окупантів загинуло 175 мирних жителів. Пошкоджено 3 424 житлові будинки та господарські споруди, 442 з яких – повністю. Зруйновано 7 переправ та три автомобільні магістральні мости. Пошкоджено 17 закладів освіти. Знищено чи пошкоджено 70 виробничих підприємств та складських приміщень.

Висновок. Аналіз досвіду боротьби нашої держави за незалежність під час повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 р. свідчить, що для реалізації суверенного права України на самооборону необхідна всеохоплююча оборона з комплексним використанням усього потенціалу держави і суспільства

Для виконання усього спектру завдань у тому числі і завдань щодо боротьби з ДРС противника та НЗФ має використовуватись достатньо широкий спектр форм дій із залученням практично усіх складових сектору безпеки та оборони держави.

Невальонний Є.О., доктор філософії
ORCID: 0000-0003-4877-418X
Національний університет оборони
України, м. Київ

Вдовіна О.О., к.н.соц.ком., доцент
ORCID: 0000-0003-3770-125X
WoS Researcher ID: ABB-3667-2021
Національний університет оборони
України, м. Київ

Баранецька М.А.
ORCID: 0009-0004-6666-9652
Національний університет оборони
України, м. Київ

БИТВА ЗА КИЇВ У СВІТОВИХ МЕДІА: БОРОТЬБА НАРАТИВІВ І СМИСЛІВ

Битва за Київ у 2022 р. стала переломним моментом не лише у воєнно-оперативному вимірі російсько-української війни, а й у сфері формування глобальних уявлень про характер сучасних збройних конфліктів. Оборона столиці продемонструвала, що успіх у війні визначається не лише ефективністю застосування військ і засобів, а й здатністю держави вибудувати переконливу систему смислів, що транслюється через медіапростір і сприймається міжнародною спільнотою як достовірна картина подій. У цьому контексті інформаційний вимір битви за Київ набуває самостійного значення, перетворюючись на окремих театр протиборства, де ключову роль відіграють наративи.

Для військової науки важливим є осмислення того, що сучасна війна виходить за межі традиційного протистояння на полі бою і дедалі більше охоплює когнітивну сферу. Саме тут формується ставлення до подій, легітимізуються дії сторін та визначаються рамки їх інтерпретації. У ході оборони Києва Україна змогла не лише зупинити наступ противника, а й забезпечити домінування у сфері смислів, сформувавши образ держави, що чинить організований, морально виправданий і ефективний спротив. Натомість інформаційні конструкції противника, засновані на заздалегідь підготовлених шаблонах, виявилися неспроможними адаптуватися до динаміки подій і втратили переконливість у глобальному медійному середовищі.

З позиції освітньої діяльності цей досвід має особливу цінність, оскільки він вимагає перегляду підходів до підготовки фахівців сектору безпеки і оборони. Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів має враховувати не лише класичні аспекти ведення бойових дій, а й уміння працювати в інформаційному просторі, аналізувати медійні наративи, протидіяти дезінформації та ефективно комунікувати власну позицію. Таким чином,

дослідження висвітлення битви за Київ у світових медіа є не лише питанням історичного чи аналітичного інтересу, а й складовою удосконалення системи військової освіти.

Актуальність обраної теми зумовлена також тим, що саме у медійному середовищі відбувається боротьба за довгострокову інтерпретацію подій, що з часом трансформується у колективну пам'ять та впливає на політичні рішення, міжнародну підтримку і безпекову архітектуру. Світові медіа у випадку оборони Києва виступили не лише ретрансляторами інформації, а й активними учасниками процесу конструювання смислів, що визначили місце цієї події у глобальному дискурсі. Отже, осмислення медійного виміру битви за Київ потребує звернення до базових теоретичних категорій, що дають можливість пояснити механізми формування та поширення смислів у сучасному інформаційному просторі. Насамперед йдеться про поняття нарративу як інструменту інтерпретації подій, а також про інформаційну війну як невід'ємну складову сучасних конфліктів. Саме через ці аналітичні рамки стає можливим розкрити роль медіа у конструюванні цілісної «картини війни» та визначити їх вплив на сприйняття оборони Києва у глобальному вимірі.

У сучасних дослідженнях інформаційного протиборства поняття нарративу розглядається як базовий механізм інтерпретації реальності, що визначає спосіб осмислення подій у масовій свідомості. Наратив у медіа виступає структурованою моделлю подання інформації, що задає логіку пояснення подій, формує причинно-наслідкові зв'язки та закріплює оцінні судження. Як підкреслює Р. Ентман, медіа не просто відображають реальність, а здійснюють її фреймінг – відбір і акцентування окремих аспектів, що визначають домінуюче трактування подій [1].

У контексті збройних конфліктів нарративи виконують функцію інструменту стратегічного впливу, оскільки саме через них формується легітимність дій сторін та визначається їх сприйняття на міжнародному рівні. Як зазначає М. Калдор, сучасні війни характеризуються поєднанням військового, політичного та інформаційного вимірів, де боротьба за смисли стає невід'ємною складовою конфлікту [2]. Це означає, що ефективність дій визначається не лише результатами бойових операцій, а й здатністю сформувати переконливу інтерпретацію цих результатів.

Інформаційна війна у цьому контексті розглядається як системний вплив на інформаційне середовище для формування вигідних уявлень про події, дискредитації противника та мобілізації власного суспільства. Українські дослідники В. Горбулін та Г. Почепцов підкреслюють, що сучасне інформаційне протиборство виходить за межі пропаганди і включає комплексні механізми впливу на когнітивну сферу, зокрема через медіа, соціальні мережі та цифрові платформи [3; 4]. У такій парадигмі інформаційний простір набуває ознак самостійного середовища ведення боротьби.

Особливістю сучасного етапу є швидкість циркуляції інформації та її фрагментація, що ускладнює процес критичного осмислення. За спостереженнями А. Хоскінса, сучасна війна набуває «дифузного» характеру, коли межі між фронтом і тилом, фактом і його інтерпретацією розмиваються, а медіа забезпечують постійний ефект присутності у подіях [5]. Це посилює емоційний компонент сприйняття та підвищує вразливість аудиторії до маніпуляцій.

У цьому контексті медіа виступають не лише каналом передачі інформації, а й активним учасником конструювання «картини війни». Саме через медійні повідомлення закріплюються образи сторін конфлікту, визначаються акценти та формується загальна рамка сприйняття подій. Як зазначає Г. Почепцов, інформаційні процеси створюють символічний простір, у якому війна постає не лише як сукупність фактів, а як система смислів, що впливають на політичні рішення та суспільні настрої [4]. Таким чином, аналіз категорій нарративу та інформаційної війни дає змогу розглядати медіапростір як ключовий чинник сучасних конфліктів, що забезпечує формування інтерпретацій та визначає характер сприйняття подій. Це створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження висвітлення битви за Київ у світових медіа як процесу боротьби нарративів і смислів.

Осмислення того, як саме Україна постала у глобальному медіапросторі під час оборони Києва, є принципово важливим для розуміння механізмів сучасної інформаційної боротьби. Від перших годин повномасштабного вторгнення світові медіа почали формувати образ України передусім крізь призму жертвності й героїчного спротиву – і саме ця подвійність стала структурним стрижнем українського нарративу. З одного боку, Україна подавалась як держава, що зазнала неспровокованої агресії та несе важкий тягар людських утрат і руйнувань. З іншого – як суспільство, яке демонструє здатність до організованого, морально вмотивованого і ефективного опору значно потужнішому противнику.

Ключовим чинником, що надав українському нарративу переконливості, стала комунікаційна стратегія державного керівництва. Звернення Президента В. Зеленського, зняті безпосередньо на вулицях Києва у форматі «selfie-відео», стали символом незламності та увійшли до арсеналу найефективніших прикладів воєнної публічної дипломатії. Як зазначають дослідники медіа та війни, Президент Зеленський безпосередньо звертався за міжнародною допомогою через відео, зняті на охоплених війною вулицях Києва [6], що дало змогу здійснювати прямий емоційний вплив на глобальну аудиторію, минаючи традиційні дипломатичні канали.

Не менш важливою складовою українського нарративу стало людське обличчя оборони: образи цивільного населення, волонтерів, бійців територіальної оборони формували уявлення про війну як народну, а не лише державну відповідь на агресію. Саме ці образи,

широко підхоплені провідними західними медіа, закріпили уявлення про українське суспільство як здатне до консолідації перед лицем екзистенційної загрози. Таким чином, у медійному вимірі Україна здобула не лише симпатію, а й повагу міжнародної спільноти – і саме західні медіа стали тим середовищем, у якому цей образ набув глобального масштабу і перетворився на чинник реальної політики.

З точки зору освітньої та наукової рефлексії, цей досвід свідчить: перевага у нарративній боротьбі досягається не лише технічними засобами комунікації, а й автентичністю повідомлень, їх відповідністю реальному перебігу подій і здатністю апелювати до універсальних цінностей – свободи, гідності й права на самовизначення.

На противагу українській комунікаційній стратегії, російський нарратив від початку повномасштабного вторгнення виявив глибинні структурні вади, що з часом призвели до його суттєвої дискредитації у глобальному медійному середовищі. Початкова версія нарративу будувалась на уявленні про короткочасну «спеціальну військову операцію», яка мала завершитися швидкою зміною влади у Києві. Пропагандистська машина росії стверджувала, що Київ можна захопити за кілька днів, однак, цього не сталося, а відтак стратегічний нарратив потребував трансформації: що наполегливіше російське населення переконували у швидкому й успішному завершенні операції, то складнішим ставав процес зміни нарративу без втрати його послідовності та достовірності [7].

Провал блискавичного наступу на Київ поставив перед Кремлем нетривіальне комунікаційне завдання: пояснити невдачу, не визнаючи її поразкою. Тому після відступу з Київської та Чернігівської областей наприкінці березня 2022 р. російські офіційні особи почали артикулювати версію про «жест доброї волі» та «створення сприятливих умов для переговорів». Ці інтерпретаційні вставки давали змогу зберегти зовнішню логіку нарративу, однак, у глобальному медіапросторі вони сприймалися як очевидне виправдання воєнного провалу.

Паралельно відбувалась систематична зміна ключових меседжів. Фрейми, що зображували українських громадян як проросійськи налаштованих і ворожих до київського керівництва, досягли піку саме напередодні вторгнення, відображаючи розрахунок росії на безперешкодну окупацію без спротиву. Реальний перебіг подій цей розрахунок спростував повністю. У відповідь на це риторика Кремля почала зміщуватись у бік ескалаційного фреймінгу: «Росія воює не проти України, а проти колективного Заходу» – версія, що дозволяла пояснити труднощі на фронті зовнішнім втручанням і водночас апелювала до давніх антизахідних настроїв частини глобальної аудиторії [7; 8].

Для педагогічної і наукової рефлексії цей приклад є особливо повчальним: він демонструє, що нарратив, збудований на хибних засновках і відірваний від динаміки реальних подій, приречений на крах – не через відсутність технічних ресурсів пропаганди, а через

нездатність адаптуватися до когнітивних очікувань аудиторії, яка зіставляє слова з фактами. Боротьба за Київ стала не лише воєнною, а й наративною поразкою росії, і це її значення виходить далеко за межі одного театру воєнних дій.

Наративна поразка росії у глобальному медіапросторі була зворотним боком іншого процесу – системного закріплення українського образу війни, яке стало можливим передусім завдяки активній ролі західних медіа у конструюванні та трансляції смислів. У фреймінгу західних урядів і медіа війна розглядалась як захист демократичних цінностей від дій авторитарного режиму, і цей фрейм відлунював у наративі Президента Зеленського про боротьбу добра і зла, де Україна захищає свободу і демократію [6]. Така узгодженість між офіційною риторикою і медійним фреймінгом створила потужний резонанс, що визначив характер реакції міжнародної спільноти. Провідні світові медіа – BBC, CNN, The New York Times, Der Spiegel та інші – забезпечили масштабне і детальне висвітлення подій оборони Києва, Бучі, Ірпеня і Гостомеля. Саме через їх репортажі глобальна аудиторія отримувала образи, що формували стійке емоційне сприйняття конфлікту. Дослідження фреймінгу підтверджують цю асиметрію: американські медіа зображували Україну жертвою у ста відсотках випадків, наголошуючи на тому, що саме українці воюють, гинуть і втрачають домівки, тоді як у російських медіа жертвою поставала сама росія [9]. Ця полярність у фреймінгу унеможлиблювала будь-який інформаційний нейтралітет і фактично перетворювала медійний простір на поле протиборства двох несумісних версій реальності.

Окремого значення набув феномен соціальних мереж як нового виміру інформаційного протиборства. Війна в Україні увійшла в історію як одна з найбільш «підключених», де відео з місця подій, публікації у Telegram і Twitter/X поширювались у режимі реального часу, стираючи межу між фронтом і глобальною аудиторією. Соціальні медіа стали ключовими аренами інформаційної війни, а також мобілізації підтримки і документування подій [6]. Це принципово змінило логіку формування «картини війни»: вона більше не була монополією редакцій і урядів, а творилась колективно – солдатами, журналістами, цивільними і волонтерами одночасно. Водночас ця відкритість породжувала й нові ризики: швидкість поширення інформації випереджала можливості її верифікації, що створювало сприятливе середовище для фейків і маніпуляцій з обох боків.

З освітньої перспективи цей досвід є надзвичайно показовим: він демонструє, що сучасний фахівець сектору безпеки і оборони має розуміти медіасередовище не як зовнішній фон подій, а як активний операційний простір, де формуються коаліції підтримки, підривається легітимність противника і закріплюється власна позиція у свідомості глобальної аудиторії. Роль західних медіа у битві за Київ переконливо засвідчує:

інформаційний та воєнний виміри сучасного конфлікту є нероздільними, і саме у їх синергії народжується стратегічний успіх.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що битва за Київ навесні 2022 р. є унікальним історичним прецедентом, у якому воєнний і наративний виміри не просто співіснували, а взаємно посилювали один одного, утворюючи нову модель сучасного конфлікту. Інформаційний простір у цьому протиборстві виявив себе не допоміжним інструментом, а самостійним стратегічним середовищем, де перемога або поразка визначаються здатністю держави формувати достовірні, автентичні та ціннісно вкорінені смисли.

Боротьба наративів навколо оборони Києва засвідчила принципову асиметрію між комунікаційними стратегіями сторін: український наратив вибудовувався знизу вгору – через живе свідчення, людський образ і апеляцію до універсальних цінностей, тоді як російська пропаганда діяла зверху вниз, спираючись на заздалегідь сконструйовані шаблони, нездатні витримати зіткнення з реальністю. Саме ця різниця у природі наративів, а не лише перевага у військовому спротиві, визначила результат інформаційного протиборства. Символічним втіленням цієї асиметрії став Київ.

Київ як символ у глобальному дискурсі набув подвійного значення: з одного боку – столиця, яку не вдалося захопити, з іншого – смисловий центр, навколо якого сформувалось уявлення про характер усієї війни. Саме тут зіткнулись два несумісних образи світу – свободи і імперії, суверенітету і підкорення, і саме тут глобальна аудиторія зробила свій вибір, що трансформувалось у конкретні політичні рішення.

Для системи військової освіти і підготовки фахівців сектору безпеки і оборони цей досвід формулює чіткий практичний імператив: інформаційна компетентність є не факультативним доповненням до професійної підготовки офіцера, а її невід'ємною складовою. Розуміння механізмів наративного впливу, здатність до стратегічної комунікації і критичного аналізу медійного середовища відтепер належать до ключових компетентностей військового професіонала, поруч із тактичним мисленням і оперативним плануванням.

Битва за Київ залишається відкритим дослідницьким полем: її медійний вимір потребує подальшого вивчення в контексті формування історичної пам'яті, еволюції міжнародного гуманітарного права та трансформації глобальної безпекової архітектури. Однак уже сьогодні очевидно: той, хто контролює смисли – контролює сприйняття війни. А той, хто контролює сприйняття – здобуває стратегічну перевагу, яку не завжди здатна компенсувати навіть чисельна перевага у зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm // Journal of Communication. 1993. Vol. 43 (4). P. 51–58.
2. Kaldor M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. Stanford University Press, 2012.
3. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017.
4. Почепцов Г. Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній війні. Київ, 2016.
5. Hoskins A., O'Loughlin B. War and Media: The Emergence of Diffused War. Polity, 2010.
6. Mortensen M., Pantti M. Media and the War in Ukraine. Oxford : Peter Lang, 2023. URL: <https://www.peterlang.com/document/1311889> (дата звернення: 31.03.2026).
7. Mamedov I. A fragile narrative: Transformations and consistency in the Russian representation of the war in Ukraine // Media, War & Conflict. 2025. № 18 (3). P. 383–399. <https://doi.org/10.1177/17506352241264436>.
8. Locoman E., Lau R. R. Narratives of conflict: Russian media's evolving treatment of Ukraine (2013–2022) // Media, War & Conflict. 2025. № 18 (3). P. 325–347. <https://doi.org/10.1177/17506352241257053>.
9. Rudakova, A. (2024). News Framing of the Ukrainian-Russian War: A Comparative Analysis of Russian and American News Media. URL: <https://tinyurl.com/ya88v7td> (дата звернення: 31.03.2026).

*Нікітюк О.В., к.і.н., доцент
ORCID: 0000-0002-3587-3800
Національний університет оборони
України, м. Київ*

*Новікова В.Г.
ORCID: 0000-0002-6876-9508
Національний університет оборони
України, м. Київ*

ЗАМИСЕЛ, СКЛАД ТА ХАРАКТЕР ДІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ЗАХОПЛЕННЯ м. КИЄВА У 2022 РОЦІ

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації (далі – рф) стала новим періодом російсько-української війни, розпочатої росією проти нашої держави у 2014 році.

Проаналізувавши дії військ країни-агресора на початку широкомасштабного вторгнення, можна стверджувати, що одним із першочергових завдань, яке ставило військово-політичне керівництво рф, було захоплення столиці України.

Одним із пріоритетних стратегічних завдань так званої спеціальної військової операції, а фактично масштабного військового вторгнення у формі наступальної повітряно-наземно-

морської операції, розпочатої під ранок 24 лютого 2022 р., було визначено захоплення міста Києва. На думку кремлівського керівництва, досягнення цієї мети мало не лише вирішальне стратегічне, а й важливе воєнно-політичне значення [8, с. 66], оскільки падіння Києва означало б цілковиту поразку України [15].

Москва планувала захопити столицю та поставити там свою ручну адміністрацію. Наступ росії на Київ у 2022 р. був покроково спланованим військовим наступом із мрією про захоплення української столиці за кілька днів. План повномасштабної війни в Україні був дуже схожим на вже розроблені та використані військові дії росії в інших країнах [2].

Керівництво росії вважало, що столицю захищатимуть лише незначні сили, які будуть дезорієнтовані політичним хаосом, а «київська влада» втече. Воно ставило за мету на 3-й день вторгнення (26 лютого) встановити російський прапор над усіма державними установами України. Після цього планувалося оголосити про повалення «антинародного режиму» та встановлення підконтрольної кремлю маріонеткової « нової влади ». Далі мали заходити підрозділи росгвардії для проведення репресивних операцій серед мирного населення [1, С. 194].

Увійти до Києва та захопити ключові об'єкти міста, досягти ізоляції військово-політичного керівництва України, а за сприятливих умов – і прийняття ним російських ультимативних вимог (фактично, підписання капітуляції) та припинення організованого спротиву з боку ЗС України, військово-політичне керівництво розраховувало за перші три доби (72 години) операції. Проте у подальшому, через невиконання у встановлені терміни попередньо визначеного плану у результаті організованого опору Сил оборони України, це завдання військового угруповання РФ було дещо уточнено – якнайшвидше (упродовж 1–2 тижнів) оточити, заблокувати та захопити м. Київ [8, с. 66].

Щоб змусити Україну капітулювати, Кремль прагнув захопити столицю за лічені дні і для реалізації цього росіяни мали три основні стратегічні цілі у Київській області:

- захопити аеропорт «Антонов» у Гостомелі для висадки десанту;
- прорватися через Ірпінь та Бучу до західних підступів Києва;
- форсувати Дніпро у районі Вишгорода або Оболоні, що дало б змогу створити плацдарм для оточення столиці.

Москва розраховувала, що українські сили швидко складуть зброю, а політичне керівництво країни втече або буде знищене [11].

Варто відмітити, що перед початком широкомасштабного вторгнення російське військово командування накопичило на кордонах України з рф та білоруссю понад 175 тис. військовослужбовців. Для виконання стратегічного завдання із захоплення столиці України

на території цих держав були створені потужні угруповання російських військ. Вони діяли на кількох напрямках у межах двох операційних районів (ОР) – Поліського та Сіверського.

У Поліському ОР на території Гомельської області білорусі були зосереджені найбільш боєздатні та укомплектовані підрозділи під керівництвом Східного військового округу. Для проведення наступальної операції на Поліському напрямку окупанти створили угруповання, що складалося з військових частин зі складу 29-ї, 35-ї, 36-ї загальновійськових армій Східного ВО, Тихоокеанського флоту та повітряно-десантних військ зс рф силами до п'ятнадцяти батальйонних тактичних груп (БТГр) [5, с. 129].

Головним напрямком наступу російських військ по суходолу був північно-західний, з території білорусі через Чорнобильську зону відчуження. Ще один напрямок наступу – з півночі, через Чернігівську область, щоб прорватися до міст Бровари та Бориспіль. Крім того, росіяни планували висадили десанти на летовищі аеропорту «Антонов» поблизу м. Гостомель, аеродромі поблизу м. Васильків і на інших плацдармах для оточення Києва [3].

Стрімкий кидок повітряно-десантних військ рф для захоплення аеродрому в Гостомелі, мав стати плацдармом для введення основних сил у столицю.

За планом російського військового керівництва війська цього угруповання мали наступати з білорусі у напрямку: Чорнобиль – Київ, уздовж правого берега Дніпра, захопити Чорнобильську АЕС, отримати контроль над автомобільною магістраллю М06 Київ – Чоп та рухатися у напрямку залізничного вузла Фастів, щоб розпочати наступ на столицю з заходу та південного заходу. Передові загони ворога мали перетнути цю трасу у районі Стоянки о 14-й годині першого дня вторгнення. Ще доба планувалася на обхід столиці з півдня від Макарова до Василькова та створення зовнішнього фронту оточення столиці [7, с. 9].

Приблизно о 4:50 24 лютого президент рф Володимир Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» (СВО) російських військ в Україні. Він заявив, що метою СВО є «демлітаризація та денацифікація України». Варто відмітити, що звернення Путіна по російських каналах транслювали у той момент, коли Рада Безпеки ООН зібралася на термінове засідання, ініційоване Україною у зв'язку зі зверненням ватажків незаконних збройних формувань «ДНР/ЛНР» Дениса Пушиліна та Леоніда Пасічника до Путіна. Вони попросили росію допомогти «у відбитті агресії» з боку України. Після звернення Путіна збройні сили російської федерації атакували Україну з півдня, півночі (зокрема з території білорусі) та сходу [10].

Масованих ракетно-авіаційних ударів було нанесено по органах військового управління, системах ППО, аеродромах, інших об'єктах військової інфраструктури, включаючи вузли зв'язку, командні пункти, військові склади. Серед цілей перших ракетних ударів була низка об'єктів у столиці України та навколо Києва [8, с. 67].

З 04:30 до 05:00 ранку 24 лютого 2022 р. противник завдав ракетних ударів по аеропорту Бориспіль, Командуванню Сил спеціальних операцій у Броварах, позиціях 96-ї зенітно-ракетної Київської бригади, а також зенітної ракетної батареї 39-го окремого зенітного ракетного полку у Межигір'ї, штабу і об'єднаному вузлу зв'язку 1-ї Президентської бригади оперативного призначення імені гетьмана Петра Дорошенка Національної гвардії України у Нових Петрівцях. Загалом по території України протягом перших годин було застосовано 160 крилатих ракет різних типів [5, с. 132].

Першочергово удари ворог завдав практично по усіх радіолокаційних підрозділах радіотехнічних військ. Агресор здійснив удари по дивізіонах зенітних ракетних військ, аеродромах, пунктах управління – кількома хвилями, розраховуючи на завоювання панування у повітрі та повний контроль над ситуацією у районі бойових дій. Зокрема, блокування можливостей відновлення наших військ, перекриття логістичних поставок.

Основні зусилля російські війська спрямували на знищення системи ППО, живучість якій деякі іноземні експерти прогнозували від 2–3 годин до доби. Незважаючи на обстановку, що склалася, маючи загиблих, поранених, розбиту техніку, Повітряним Силам неймовірними зусиллями вдалося зберегти особовий склад та боєздатність підрозділів, швидко відновити систему зв'язку та роботу радіолокаційних станцій радіотехнічних військ, чинити опір і дати гідну відсіч ворогові [6].

Одночасно із нанесенням ракетних та авіаційних ударів почалося висування наземних сил ворога на Київському, Чернігівському та Сумському напрямках із вихідних районів батальйонних тактичних груп. Як і передбачалось, головним напрямком наступу сухопутних угруповань зс рф на Київ виявився Поліський [5, С. 133].

Варто також відмітити, що за повідомленням Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України 23 лютого проти України було здійснено кібератаку, деякі урядові сайти в Україні, наприклад сайт Кабміну, СБУ та інші, перестали працювати та у перший день війни були недоступні [10].

Також до столиці планувався захід диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ), завданням яких було захоплення важливих державних об'єктів, пунктів управління, військових частин. У перші дні війни 24–25 лютого ДРГ були помічені у Солом'янському, Шевченківському, Подільському, Святошинському, Деснянському й Оболонському районах, де вони захоплювали транспортні засоби та окремі об'єкти, зокрема школи і дитячі садки. Бої зав'язалися на проспекті Перемоги та Повітрофлотському проспекті, на Мінському масиві [8, с. 67]. Так, 25 лютого 2022 р., захопивши автомобілі НГ України та переодягнувшись у форму українських військових, російські диверсанти намагалися з району Оболоні дістатися до центру Києва. Однак були частково знищені, решта обеззброєні та затримані [3].

Про підготовку до захоплення рф Києва говорить і те, що в місті активно діяли коригувальники. Диверсанти залишали по місту (на магістралях, дахах будинків) спеціальні мітки, здійснюючи ціленаведення для авіації і ракет противника [8, С. 69].

Одночасно із сухопутною ворог розпочав і повітряно-десантну операцію. Об 11:00 24 лютого 2022 р. 34 вертольоти зс рф наблизились до Гостомельського аеродрому. Російські десантники намагалися взяти під контроль злітно-посадкову смугу та вежу управління польотами, щоб забезпечити подальшу висадку своїх основних сил, що мали прибути на транспортних літаках Іл-76. Склад оборонців аеродрому на час нападу складався в основному з підрозділів 4-ї окремої бригади оперативного призначення імені Героя України сержанта Сергія Михальчука Національної гвардії України та підрозділу спецпризначенців Головного управління розвідки Міністерства оборони України. В українських оборонців були зенітні ракети, два розрахунки зенітних гармат і два розрахунки з ПЗРК «Ігла». Місця розташування українських засобів ППО були змінені за день до вторгнення, і вони залишилися невідомими для росіян. Саме ці системи вели результативний вогонь по авіаційних засобах противника. Протягом дня тривав інтенсивний бій. У результаті було знищено шість вертольотів противника (3 од. – Ка-52 та 3 од. – Мі-8).

Однак у захисників аеродрому почали закінчуватися боєприпаси і вони здійснили відхід. Станом на 19:00 контроль над аеродромом було втрачено. Після відходу нацгвардійців українська артилерія та авіація нанесли вогневого удару по злітній смузі аеродрому. Це дало змогу зробити її непридатною для використання ворогом 18-ти транспортних літаків Іл-76 із десантом 76-ї дшд, які вже перебували в небі над територією білорусі. Цей десант у результаті рішучих дій українських оборонців вимушений був своїм ходом на бронетехніці здійснювати марш до Гостомеля через Чорнобильську зону [12, С. 143, 144].

Російські війська почали наступ на Київ 24 лютого з кількох напрямків, щоб спробувати охопити столицю України у кільце, заблокувати, знищити або взяти у полон військово-політичне керівництво країни [8 С. 66].

Щоб відстояти столицю, керівництво Сил оборони України розпочало проведення оборонної операції. Головні зусилля в ній були зосереджені на відбитті вторгнення російських загарбників, які просувалися основними маршрутами і автотрасами переважно у складі змішаних колон на чотирьох напрямках: Чорнобильському, Чернігівському, Конотопському і Сумському.

Київська оборонна операція тривала 38 діб, з 24 лютого по 2 квітня 2022 р., і мала стратегічний характер. Це обумовлено тим, що українські сили захищали політичний, економічний, транспортний, культурний, історичний, релігійний центри України. Швидке захоплення ворогом нашої столиці могло призвести до зміни влади в Україні на

проросійський маріонетковий «уряд», а найголовніше – до втрати незалежності нашої держави. Однак підступні плани ворога зазнали невдачі. Стратегічний рівень операції підтверджується також тим, що до неї були залучені всі складові Сил оборони України і здійснювалось стратегічне керівництво діями військ. У результаті проведення Київської оборонної операції Сили оборони України завдали поразки російським військам та змусили їх відступити з Київської та Житомирської, а згодом і Чернігівської та Сумської областей [4].

Замисел керівництва рф щодо проведення блицкригу та швидкого, за 72 години, захоплення м. Києва у 2022 р., що означало б цілковиту поразку України, зазнав краху.

Основної мета – блокування Києва – противник не досяг. Переяславський, Обухівський, Одеський, Житомирський напрямки залишалися під контролем ЗС України.

Українські військові, сили територіальної оборони та цивільне населення чинили героїчний опір, що зірвав плани окупантів. Диверсійні групи, які проривалися і діяли у Києві, успішно знешкоджувалися військовими, правоохоронцями та загонами самооборони.

Сили оборони Києва збільшували і зміцнювали своє угруповання за рахунок поповнення територіальної оборони добровольцями та перекидання ближче до Києва деяких частин і підрозділів ЗС України, інших підрозділів сектору безпеки та оборони. Вони розгорнули щільну та багаторівневу систему оборони столиці, удосконалювали структуру органів управління та плани оборони, взаємодію військ (сил) і засобів, систему всебічного забезпечення, що дало змогу завдати значних втрат противнику у силах та засобах.

Саме значні втрати найбоєздатніших підрозділів російської армії стали причиною поразки росії у битві за українську столицю у 2022 р., а не «деескалація» та «планове перегрупування», як стверджували російські офіційні особи та пропагандистські ресурси Кремля. Інформаційна війна і пропаганда, яку проводила російська влада, не допомогли їй реалізувати свій замисел по захопленню нашої столиці, а за порушення правил ведення війни і вчинені на території Київської області (у Бородянці, Бучі, Гостомелі, Ворзелі, Ірпені) воєнні злочини їй доведеться відповідати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Рік війни за свободу : Воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) у чотирьох книгах. Книга I / Апарат Головнокомандувача ЗС України, Генеральний штаб ЗС України та Центр досліджень воєнної історії ЗС України. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 270 с.

2. Купрієнко А. Таймлайн оборони Києва: як Україна не дала Путіну здійснити омріяний блицкриг рік тому. URL: <https://tinyurl.com/ycskdja8x> (дата звернення: 31.03.2026).

3. Битва за Київ (2022) // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/3c5erfa5> (дата звернення: 27.03.2026).
4. Скрябін О., Євсєєв І., Дембіцький В., Халіманенко К. Відсіч широкомасштабній збройній агресії російської федерації на Сумському напрямку: початкова фаза вторгнення (24.02–11.04.2022) // Воєнно-історичний вісник. 2025. № 57 (3). С. 5–15. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2025-57-3-5-15>.
5. Гнатов А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022 – 02.04.2022) // Military Science. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>.
6. Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. 8 квітня 2023 р. URL: <https://www.facebook.com//GeneralStaff.ua/posts/завдяки-сучасним-літакам-і-західним-технологіям-2023-рік-може-стати-переламним-у/563123252667424/> (дата звернення: 31.03.2026).
7. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
8. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
9. Окупанти захопили автомобілі ЗСУ та рухаються до центру Києва в українській формі (відео) // Уніан. URL: <https://tinyurl.com/yua5a79x> (дата звернення: 31.03.2026).
10. Роговська С. Путін оголосив про початок “спеціальної воєнної операції” в Україні // Гордон. URL: <https://tinyurl.com/58bbx8gw> (дата звернення: 31.03.2026).
11. Річниця звільнення Київщини: як оборона Києва у 2022 році змінила хід війни // Київщина 24/7. URL: <https://tinyurl.com/43kmyv34> (дата звернення: 31.03.2026).
12. Харук А. Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій // Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 139–147. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.139>
13. Хроніка війни, частина I (перші 30 днів російсько-української війни, 24.02–26.03.2022), інформаційний бюлетень / колектив авторів. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського. 2022. 220 с.
14. Хроніка війни, частина II (російсько-українська війна 27.03–25.04.2022), інформаційний бюлетень / колектив авторів. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського. 2022. 240 с.
15. 2 квітня – річниця звільнення Київщини. Події тих днів у репортажах Радіо Свобода // Радіо Свобода. URL: <https://tinyurl.com/4hdw339j> (дата звернення: 31.03.2026).

*Нікіфоров І.А., доктор філософії, доцент
ORCID: 0000-0001-5010-5749
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
м. Харків*

УЧАСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ У БИТВІ ЗА КИЇВ

Початок широкомасштабного вторгнення РФ на територію України передбачав проведення повітряно-наступальної операції для знищення усіх засобів нашої системи ППО. Ворогу було поставлено завдання завоювати панування у повітрі, щоб забезпечити безперешкодне просування сухопутних військ для оточення Києва. Під час першого удару агресор застосував понад 150 ракет різних типів [1].

Кількома хвилями були нанесені ракетні удари по розташуванню 40-ї брТА та позиціях 138-ї ртбр і 96-ї збр. Командування цих частин отримало завдання «закрити небо» над столицею та Київською областю та знищити колони ворожих військ, що просувалися на Київ.

Завдяки своєчасному прийняттю рішення, командування Повітряних Сил завчасно вивело авіацію, пункти управління зенітних ракетних і радіотехнічних військ з-під ударів ворога. Це дало змогу командирам частин ПС організувати якісну оборону неба над Києвом.

96 зенітно-ракетна бригада. На початку повномасштабного вторгнення та під час оборони Києва у 2022 р. на озброєнні бригади були зразки озброєння радянського виробництва, що згодом були доповнені найсучаснішими західними системами. Це були такі зенітно-ракетні комплекси, як ЗРК С-300ПТ та ЗРК С-300ПС, що являли собою основний комплекс середнього радіусу дії, який складав основу протиповітряної оборони Києва на початку війни [2]. Ці комплекси давали змогу знищувати літаки та крилаті ракети противника на відстанях до 75–100 км. Також для боротьби з низько літаючими цілями (вертольотами, БПЛА) використовувались ПЗРК (переносні зенітно-ракетні комплекси), такі як «Ігла», здатних знищувати ворожі цілі на відстанях до 5,2 км [3].

З перших хвилин повномасштабного вторгнення підрозділи бригади виконували бойові завдання по знищенню російських крилатих ракет та літаків, що намагалися атакувати критичну інфраструктуру та житлові квартали Києва. Для уникнення ударів у відповідь підрозділи бригади постійно змінювали позиції, що дало змогу зберегти їх боєздатність і створити ефективний «щит» над містом.

У зв'язку з тим, що площа Києва складає 836–839 км² та має протяжність приблизно 42 км з півночі на південь та 50–56 км із заходу на схід, у воїнів 96-ї бригади не було права на помилку. Необхідно було знищувати ракету так, щоб її уламки падали на пустирі або у річку Дніпро, а не на житлові будинки. Це вимагало від розрахунку зенітно-ракетного

комплексу правильного визначення моменту пуску ракети. Із цим завданням зенітники справлялися максимально ефективно.

Підполковник Денис Смажний, якому за оборону неба Києва 17 червня 2022 р. присвоєно звання Героя України, згадує: «Київ. Масована атака була і на землі, і на небі. За 11 хвилин було збито 7 літаків, майже вся ескадрилья лягла! Таке відчуття, що це була атака останньої надії. Вони заходили близько в зону ураження, ми їх “хлопали”. Ми дуже багато тоді знищили, і після цього повітряні атаки на Київ припинилися» [4].

40 бригада тактичної авіації. Під час наступу росіян на Київ у 2022 р. бригада, що базується у Василькові, відіграла важливу роль у захисті повітряного простору столиці та перешкоджанні просуванню російських військ на землі.

Льотчики бригади на літаках МіГ-29 (4-те покоління) вступали у бій проти сучасних російських літаків Су-34, Су-35 (5-го покоління), що за багатьма показниками перевищували можливості наших літаків.

Літаки бригади практично щоденно завдавали ударів по колонах бронетехніки та логістичних вузлах противника. Окремо варто відзначити дії наших льотчиків під час боїв за аеропорт Антонов та Гостомель. Лише за перші 30 годин вторгнення пілотам приписували знищення шести ворожих літаків (зокрема Су-35, Су-25 та Су-27).

Героїчною сторінкою в обороні Київщини є оборона аеродрому Васильків [5]. Бригада вела запеклі бої за свою авіабазу, відбиваючи атаки російських десантників та ракетні удари. Битва за Васильків у лютому 2022 р. була стратегічно важливою для оборони Києва, оскільки противник розглядав аеродром 40-ї бригади тактичної авіації як основний плацдарм для висадки десанту та оточення столиці з півдня.

Завдяки стійкості захисників Василькова план РФ по створенню «повітряного мосту» для швидкого захоплення Києва було остаточно зірвано.

12 березня внаслідок масованого ракетного обстрілу (було випущено щонайменше вісім ракет) аеродром Василькова був повністю виведений з ладу: знищено злітну смугу, склад боєприпасів та склад пально-мастильних матеріалів [6].

Під час битви за Київ та Васильків пілоти 40-ї бригади тактичної авіації здійснили десятки вильотів у надскладних умовах. Багато з них віддали життя, ставши основою легенди про «Привида Києва» [7].

Ось ключові постаті, чії імена назавжди вписані в історію оборони столиці:

1. В'ячеслав Радіонов (капітан, Герой України посмертно). У перший ранок вторгнення, 24 лютого, ціною власного життя відволік на себе російську авіацію. Це дало змогу решті літаків бригади піднятися в небо та вийти з-під ракетного удару по аеродрому Васильків. Завдяки йому авіація бригади не була знищена на землі.

2. В'ячеслав Єрко (підполковник, Герой України посмертно). Командир авіаційної ланки. 24 лютого вступив у запеклий повітряний бій над Київщиною. Разом із побратимами збив кілька російських літаків та вертольотів. Його літак був підбитий, В'ячеслав катапультивався, але російські пілоти розстріляли його у повітрі, поки він спускався на парашуті.

3. Андрій Люташин (майор, Герой України посмертно). Начальник служби безпеки польотів. 8 березня під час боїв за Київ на літаку МіГ-29 завдав нищівного удару по колоні ворожої техніки, що рухалася на столицю. Коли його літак був підбитий, спрямував палаючу машину на колону окупантів, здійснивши вогняний таран.

4. Михайло Матюшенко (полковник, «Дід», Герой України). Хоча він був цивільним пілотом і керівником авіакомпанії, у 2022 р. очолив групу «Привидів Києва». Саме він керував діями 40-ї бригади у небі над столицею. Загинув у червні 2022 р. над Чорним морем під час виконання бойового завдання [8].

Ці пілоти забезпечили Україні перевагу моральну, попри технічну перевагу ворога, і не дали ПКС противника встановити повний контроль над небом. «Я повністю впевнений у своїх соколах, у разі повномасштабного вторгнення вони стануть привидами», – Герой України, командир 40-ї бригади полковник Матюшенко. Його слова стали пророчими.

138-а радіотехнічна бригада (138 РТБр) зробила важливий внесок у забезпечення протиповітряної оборони під час російського наступу в лютому–березні 2022 року.

Головним завданням бригади є ведення радіолокаційної розвідки, тому з перших хвилин повномасштабного вторгнення військ РФ підрозділи бригади здійснювали безперервне виявлення повітряних цілей. Одночасно інформація про цілі передавалась на командні пункти авіації та зенітних ракетних військ. Це давало можливість підрозділам зенітно-ракетних військ і авіації своєчасно знищувати ворога на підступах до Києва.

Ворог постійно наносив ракетні та авіаційні удари по підрозділах бригади, тому особовому складу доводилось постійно змінювати позиції, зберігаючи працездатність радіолокаційного поля. Важливу роль відігравали і підрозділи охорони бригади, оскільки ворог застосовував диверсійно-розвідувальні групи, щоб захопити техніку підрозділів.

Оборона Київщини 138-ю радіотехнічною бригадою (138 РТБр) складалася з десятків критичних епізодів, де швидкість реакції визначала виживання цілих міст.

Ось ключові напрями та епізоди їх діяльності у лютому–березні 2022 р.:

Перші хвилини вторгнення (24 лютого).

Виявлення масованого нальоту: саме підрозділи 138 РТБр першими зафіксували переліт кордону сотнями російських гелікоптерів та літаків. Це дало можливість вчасно оголосити повітряну тривогу в Києві та підняти у повітря чергові сили авіації.

Удари по локаторах: росіяни намагалися «осліпити» ППО, завдаючи ракетних ударів по позиціях бригади. Епізоди успішного виведення техніки з-під ударів дозволили зберегти радіолокаційне поле над столицею у найважчі перші години.

Битва за Гостомель та аеропорти.

Коригування вогню по Іл-76: радіотехнічні підрозділи відстежували спроби висадки ворожого десанту. Інформація від бригади давала змогу зенітникам та авіації полювати на транспортні літаки та гелікоптери Ка-52 на підступах до Гостомеля та Василькова.

Маневрена оборона.

«Гра у піжмурки» з ракетами: окремі радіотехнічні пости постійно переміщувалися. Були випадки, коли розрахунок розгортав РЛС, видавав цілевказівки для збиття крилатої ракети і згортався за лічені хвилини до прильоту відповіді.

Робота в оточенні: деякі малопотужні радіолокаційні пости опинилися в сірій зоні або поблизу окупованих територій (наприклад, північніше Іванкова), продовжуючи передавати дані про прольоти ракет «Калібр» у низинах.

Взаємодія з «Привидом Києва».

Наведення авіації: бригада забезпечувала інформаційний супровід пілотів 40-ї бригади тактичної авіації. Без точних координат від 138 РТБр ефективне перехоплення швидкісних повітряних цілей у небі над Київщиною було б неможливим.

Боротьба з ДРГ та захист позицій.

Наземні сутички: підрозділи охорони бригади брали участь у виявленні та знешкодженні ворожих диверсійних груп, які намагалися прорватися до командних пунктів та вузлів зв'язку ППО у передмістях Києва.

Завдяки цим діям 138 РТБр вдалося не допустити домінування російської авіації у небі над столицею, що стало вирішальним фактором у провалі наступу противника на Київ.

Загалом, завдяки завчасному виведенню авіації, пунктів управління зенітних ракетних і радіотехнічних військ з-під ударів противника, а також широкому використанню в Поліському ОР переносних ЗРК іноземного виробництва, вдалося збити понад 35 % ворожих ракет, запобігти пануванню противника в повітрі, зокрема знищивши до 45 % його бойових літаків і вертольотів, та здійснити протиповітряне прикриття важливих об'єктів [1].

За виконання бойових завдань у битві за Київ усі частини були відмічені Указами Президента України. Так, 40 бригада тактичної авіації, 831 бригада тактичної авіації та

96 зенітна ракетна Київська бригада були відзначені почесною відзнакою «За мужність та відвагу» [9]. 40 бригаді тактичної авіації було присвоєно почесне найменування «Привид Києва» [10], а 138 радіотехнічній – почесне найменування «Наддніпрянська» [11].

У столиці і населених пунктах Київської області здійснюються заходи із перейменування вулиць для вшанування захисників неба Києва із 96 ЗРбр: Дениса Смажного (м. Київ, Дарницький район), Олександра Булатнікова (с. Данилівка, Фастівський район), Максима Данильченка (м. Васильків), Михайла Борисюка (Київська область).

Низку вулиць у різних містах України перейменовано на честь льотчиків 40-ї бригади тактичної авіації (40 БрТА), відомих як «Привиди Києва»: Олександра Оксанченка (м. Київ, Шевченківський район), який загинув у повітряному бою під час оборони столиці; Олександра Бринжали (м. Київ, Солом'янський район), який загинув у нічному бою проти переважаючих сил ворога у березні 2022 р.; В'ячеслава Єрка (м. Київ, Солом'янський район), який першим вступив у бій із ворожою авіацією 24 лютого 2022 р. і збив кілька літаків та вертольотів; Тараса Редькіна (м. Харків, Київський район), який загинув у вересні 2022 р. на Миколаївщині, відводячи літак від населеного пункту; Михайла Матюшенка (м. Буча, Київська область), який очолював «Привидів Києва» та загинув над Чорним морем під час операції зі звільнення острова Зміїний; Степана Тарабалки (м. Коломия, Івано-Франківська область), який став одним із прототипів образу «Привида Києва». Також у Києві на Подолі (вул. Межигірська, 3) відкрито великий мурал «Привид Києва», присвячений усім льотчикам 40-ї бригади.

Пам'ять про воїнів Повітряних Сил, які захищали небо Київщини, сьогодні стає частиною топоніміки та культури Києва та інших міст України, які вони врятували від руйнування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

2. Давиденко М. ППО С-300: потужна система протиповітряної оборони. URL: <https://tinyurl.com/2s4hfc43> (дата звернення: 23.03.2026).

3. G 7. Сили територіальної оборони ЗСУ. Загальні відомості про комплекс 9к38 «Ігла». URL: <https://tinyurl.com/mwvs6wjz> (дата звернення: 23.03.2026).

4. Годован Ю. Над Києвом збили 7 російських літаків за 11 хвилин: зенітник розкрив деталі операції // Уніан. URL: <https://tinyurl.com/3kfju2ta> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Вечканова О. Пугінський десант зміг підло висадитись під Києвом: нові подробиці про бої за авіабазу у Василькові. URL: <https://tinyurl.com/bdzcpzby> (дата звернення: 25.03.2026).
6. Ворог випустив по аеродрому Василькова вісім ракет – мер // Укрінформ. URL: <https://tinyurl.com/2vs34zph> (дата звернення: 26.03.2026).
7. Тупальська О. 40 бригада тактичної авіації сьогодні офіційно отримала найменування “Привид Києва”. URL: <https://tinyurl.com/2uan5894> (дата звернення: 26.03.2026).
8. Роп Н. Привиди Києва. Історія кількох десятків пілотів, які у перші дні великої війни надійно прикрили небо столиці – реконструкція NV // NV. URL: <https://tinyurl.com/uz2mndz3> (дата звернення 27.03.2026).
9. Указ Президента України №408/2022. URL: <https://tinyurl.com/mu4ktzxm> (дата звернення 28.03.2026).
10. Указ Президента України №531/2024. URL: <https://tinyurl.com/575dvuhf> (дата звернення 28.03.2026).
11. Указ Президента України № 720/2022. URL: <https://tinyurl.com/ysxthz3u> (дата звернення 28.03.2026).

Островський А.О.

Національний університет оборони України, м. Київ

Угринович О.І., к.військ.н., доцент

ORCID: 0000-0001-6644-7620

Національний університет оборони України, м. Київ

Опенько П.В., к.т.н., старший дослідник

ORCID: 0000-0001-7777-5101

Scopus ID: 57195547590

Національний університет оборони України, м. Київ

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент

ORCID: 0000-0002-9190-2821

Scopus ID: 57217488174

Національний університет оборони України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ТА ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ У СЕКТОРІ № 5 ОБОРОНИ МІСТА КИЇВ

Сучасні збройні конфлікти характеризуються високою інтенсивністю бойових дій, широким застосуванням високоточної зброї та веденням боїв в урбанізованій місцевості. У таких умовах особливого значення набуває ефективна організація логістичного забезпечення військ (сил).

Оборона такого стратегічно важливого об'єкта, як Київ, потребує чітко налагодженої системи забезпечення, здатної функціонувати в умовах постійної загрози. Саме логістика забезпечує стійкість оборони, безперервність бойових дій і збереження боєздатності військ (сил). Логістичне забезпечення сектору № 5 оборони міста Київ спрямовувалося на своєчасне і повне задоволення потреб підрозділів у матеріально-технічних засобах по службах тилу та озброєння, а саме:

визначення потреби у матеріальних засобах на оборону;

витребування, отримання (прийом) і створення (поповнення) у підпорядкованих підрозділах встановлених запасів матеріально-технічних засобів;

збереження матеріально-технічних засобів у підрозділах;

своєчасне підвезення матеріально-технічних засобів підрозділам.

Визначення потреби у матеріальних засобах по службах тилу та озброєння здійснювалося з урахуванням встановленої норми їх витрати і забезпечення наявних запасів у встановлених розмірах. Потреба визначалася на підставі відповідних заявок командирів підрозділів.

Група логістичного забезпечення сектору № 5 оборони м. Київ виконувала такі завдання, як:

організація взаємодії із посадовими особами та довольчими органами логістики (Командуванням ТрО, КСВ ЗС України, КСЛ ЗС України) з питань забезпечення підпорядкованих підрозділів сектору матеріально-технічними засобами за класами постачання;

організація взаємодії із органами місцевого самоврядування Дарницької районної військової адміністрації у місті Києві, керівниками установ (організацій) району щодо визначення місць, отримання відповідних дозвільних документів для розгортання польового артилерійського складу сектору № 5 та складів зберігання засобів ураження підрозділів, пунктів боєпостачання, розміщення і зберігання бутильованої води, продовольства для військових частин (підрозділів), визначення шляхів підвезення (евакуації) сектору № 5;

донесення стану тилового, технічного забезпечення сектору № 5 до Центру логістичного забезпечення ОКП угруповання сил і засобів оборони м. Київ;

відпрацювання основних завдань із логістичного забезпечення до пояснювальної записки схеми оборони рубежів сектору № 5;

призначення відповідальних осіб за облік, зберігання і видачу стрілецької зброї та боєприпасів у підрозділах ТрО;

заміна засобів ближнього бою та приладів у підрозділах ТрО, підрозділів СП сучасними зразками;

проведення занять із посадовими особами логістики підпорядкованих підрозділів у місці їх постійної дислокації щодо ведення обліку, списання матеріально-технічних засобів за напрямками логістичного забезпечення;

допомога у відпрацюванні замовлень та отримання продовольства від суб'єкта господарювання для забезпечення харчування;

визначення потреби у засобах ураження, пально-мастильних матеріалах, продовольстві, бутильованій воді на 30 діб ведення бойових дій;

розосередження матеріально-технічних засобів по класах постачання по тимчасових місцях зберігання.

Таким чином, логістичне забезпечення є критичним елементом успішної оборони міста. Сучасні технології та інтеграція із цивільним сектором значно підвищують ефективність забезпечення. Досвід ведення бойових дій підтверджує, що логістика є одним із вирішальних факторів перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимчасова настанова з логістичного забезпечення ЗС України, частина 1. К. : ГШ ЗС України, 2019. 141 с. (Наказ ГШ ЗС України від 01.07.2019 р. № 236).

2. Тимчасова настанова з логістичного забезпечення ЗС України (частина II), КСЛ ЗС України, 2020. 191 с. (Наказ ГШ ЗС України від 12.03.2020 р. № 101).

3. ВСТ 01.016.003 – 2021 (01) Логістичне забезпечення військ (сил). Основні терміни та визначення. К. : МОУ, 2021.

4. Доктрина Об'єднана логістика. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 24.09.2020 р. № 2861.

5. Доктрина Застосування сил логістики. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04.02.2021 р. № 387.

Парубочий І.В.

Військовий інститут Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Сербін А.М.

Військовий інститут Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ТА ВНЕСОК ПІДРОЗДІЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОБОРОНИ м. КИЄВА У 2022 РОЦІ

Наприкінці 2021 – на початку 2022 рр. у засобах масової інформації України та іноземних виданнях ширилися новини, що згідно з даними української та іноземної розвідки, російська федерація накопичує свої війська поблизу кордонів України, розгортає мобільні шпиталі для прийому поранених. Після завершення спільних військових навчань на території білорусі, частина підрозділів рф залишилася, зосередившись поблизу північних кордонів України. Ці дії свідчили про намір широкомасштабного вторгнення в Україну.

Розуміючи ситуацію, значна кількість громадян, які не проходили службу в армії, але були готові стати на захист Батьківщини, почали проходити військові вишколи у мілітарних громадських організаціях та укладати контракти з підрозділами Сил територіальної оборони ЗС України (ТрО).

У перші дні широкомасштабного вторгнення громадяни прибували до ТЦК та СП, а іноді одразу в місцеві підрозділи ТрО для вступу на військову службу та отримання зброї, щоб дати відсіч окупанту.

В територіальних громадах із добровольців почали формуватися ДФТГ при ТрО ЗС України. Кістяком ДФТГ були ветерани АТО/ООС, кадрові військові у відставці та громадяни, які проходили строкову військову службу. Добровольці прибували з власною мисливською зброєю. Ті, хто не мали зброї, очікували її отримати. Важливий внесок у функціонування ДФТГ зробила місцева влада та представники бізнесу, які сприяли у забезпеченні амуніцією, інструментами, будматеріалами для інженерних загороджень, пально-мастильними матеріалами, харчуванням тощо.

Підрозділи ТрО облаштовували блокпости на дорогах для забезпечення пропускового режиму, інженерні загородження та перешкоди на шляхах просування ворога, збирали розвідувальну інформацію від місцевого населення тощо.

На території Київської області діяла 114 бр ТрО. Підрозділ, у якому автор проходив службу, у складі семи військовослужбовців, отримав завдання організувати блокпост у Боярській територіальній громаді у напрямку р. Ірпінь. Уранці 25 лютого після рекогностування почалося облаштування вогневих позицій та елементів блокпоста.

Протягом дня до підрозділу долучалися добровольці, які допомагали у будівництві та були готові вести бій із окупантами. Дехто мав власну мисливську зброю, але переважна більшість була без зброї. Наприкінці дня до штату блокпоста записалося 35 добровольців, які несли службу ад до звільнення Київщини від окупантів. До 28 лютого у Боярській територіальній громаді було сформовано ДФТГ імені Євгена Коновальця, що підпорядковувався 114 бр ТрО. Добровольці підписали контракти і офіційно отримали стрілецьку зброю.

За цей період прямих зіткнень із противником не сталося, так як ЗС України не дали йому можливості перетнути рубіж р. Ірпінь. Водночас особовий склад підрозділу забезпечував дотримання комендантської години, проводив огляд транспорту, затримував і передавав компетентним органам підозрілих осіб, надавав підтримку суміжним підрозділам ЗС України.

Після звільнення Київщини переважна кількість добровольців вступили до лав ЗС України. З тих, хто за станом здоров'я були не придатними до служби, було сформовано мобільні вогневі групи.

Поліщук В.А.

ORCID: 0009-0007-4708-3316

Військова академія (м. Одеса)

Бондаренко І.І.

ORCID: 0009-0003-1992-043X

Військова академія (м. Одеса)

ФОРМУВАННЯ «УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ» НА ПРИКЛАДІ СПРОТИВУ ЖИТЕЛІВ БУЧАНСЬКОЇ ГРОМАДИ ОКУПАНТАМ (БЕРЕЗЕНЬ 2022 РОКУ)

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 р. стало не лише воєнним викликом, а й потужним імпульсом для формування української політичної нації. Саме в умовах екзистенційної загрози українське суспільство продемонструвало високий рівень самоорганізації, відповідальності та готовності до спротиву. Найбільш концентрованим проявом цих процесів стала Київська оборонна операція, у межах якої Бучанська територіальна громада – Буча, Гостомель, Ворзель, Блоставиця, Мироцьке та інші населені пункти – опинилася на головному напрямку наступу російських військ [1].

За задумом російського командування, саме напрямок через Чорнобиль – Іванків – Гостомель – Буча мав забезпечити швидкий вихід до Києва та його оточення із заходу [1]. Однак уже в перші дні війни цей сценарій почав руйнуватися. Спроба захоплення аеродрому в Гостомелі повітряним десантом була зірвана завдяки опору українських військових, що позбавило противника можливості швидко наростити угруповання і змусило його просуватися наземними колонами, що значно уповільнило темп наступу [1; 3].

Подальші бойові дії на території Бучанської громади набули надзвичайно інтенсивного характеру. Російські війська просувалися з високою швидкістю, однак, уже на підступах до Бучі та Ірпеня зіткнулися з організованим опором [1]. У Бучі українські підрозділи разом із місцевими добровольцями організували засідки, у результаті яких було знищено десятки одиниць ворожої техніки. Зокрема, колона російських десантників була частково знищена біля Ірпеня, а після відступу – добита артилерійським вогнем у самій Бучі [1; 2]. Ці епізоди стали символами ефективного поєднання регулярної армії та місцевого спротиву.

Економічні руйнування в громаді були масштабними і системними. У Бучі було пошкоджено або знищено тисячі будівель, у Гостомелі – до половини житлового фонду, а у селах громади значна частина приватних будинків була зруйнована [2]. Знищення інфраструктури відбувалося як унаслідок бойових дій, так і через свідомі дії української сторони, спрямовані на стримування ворога. Підрив мостів у районі Гостомеля, Ірпеня, Романівки та Демидова, а також затоплення територій руйнуванням дамби перетворили річку Ірпінь на природний бар'єр, що фактично зупинив просування противника [1]. Таким чином, економічні втрати частково стали елементом оборонної стратегії. Але найбільш трагічним аспектом окупації стали людські втрати. У Бучі було виявлено понад 400 загиблих цивільних, а загалом у громаді – понад тисячу жертв [2]. Люди гинули не лише унаслідок бойових дій, а й через цілеспрямоване насильство з боку окупантів. Ці події стали потужним чинником консолідації українського суспільства, перетворивши трагедію на елемент національної пам'яті [3].

Важливим аспектом оборони Бучанської громади став багатовимірний спротив місцевого населення, що проявлявся у різних формах і часто відігравав не менш важливу роль, аніж дії регулярних військ [3; 5]. Однією з ключових форм був інформаційний спротив. Мешканці Бучі, Гостомеля, Ворзеля та інших населених пунктів передавали українським військовим інформацію про пересування російських колон, їх чисельність і маршрути [3]. У багатьох випадках саме завдяки цим даним артилерія могла наносити точкові удари по техніці противника. Люди фотографували та фіксували переміщення ворога, передаючи координати через месенджери, часто ризикуючи власним життям [3]. Не менш важливим був інженерний спротив. Місцеві жителі допомагали облаштовувати блокпости, укріплення, а іноді брали участь у підготовці території до оборони [5]. Наприклад, у районах Горенки та Мощуна місцеві мешканці разом із військовими допомагали укріплювати позиції, рити окопи, створювати загородження [1]. У деяких випадках люди сприяли демонтажу дорожніх знаків або навмисно вводили ворога в оману щодо напрямків руху, що ускладнювало логістику окупантів [3].

Збройний спротив також мав значний масштаб. Багато мешканців громади долучилися до територіальної оборони або добровольчих формувань [5]. Вони брали участь у боях за Гостомель, Ірпінь, Мощун, допомагали утримувати оборонні рубежі, забезпечували охорону блокпостів [1]. У Бучі та Ірпені місцеві добровольці разом із військовими організували засідки, знищуючи ворожу техніку та затримуючи просування противника [1; 3]. У свою чергу, гуманітарний спротив проявлявся у взаємодопомозі між мешканцями. Люди організували укриття в підвалах, ділилися їжею, водою та медикаментами [2]. У Ворзелі та Бучі підвали житлових будинків ставали місцями, де десятки людей могли пережити обстріли. Часто мешканці ризикували життям, виходячи під обстріли, щоб принести воду або допомогти пораненим [2]. Також значну роль відіграла самоорганізація евакуації – люди власним транспортом вивозили сусідів, дітей і літніх людей із зон бойових дій [2].

Пасивний спротив також був важливою складовою. У багатьох селах громади місцеві жителі відмовлялися співпрацювати з окупантами, не надавали їм інформацію, ігнорували їхні вимоги [3]. У деяких випадках вони навмисно вводили російських військових в оману щодо розташування доріг або об'єктів [3]. Така поведінка ускладнювала окупаційне управління і підривала ефективність дій ворога. Символічний спротив проявлявся у збереженні української ідентичності навіть в умовах окупації. Люди не відмовлялися від української мови, символіки, підтримували один одного морально [3]. Це мало важливе значення для підтримання духу та віри в перемогу.

Події у Бучанській громаді стали одним із ключових етапів формування української політичної нації. Саме тут проявилися такі її риси, як солідарність, взаємна відповідальність, готовність до самопожертви та здатність до самоорганізації [4]. Люди різного віку, професій і соціального статусу діяли як єдине ціле, об'єднане спільною метою – захистом своєї держави.

Таким чином, Бучанська громада стала не лише полем бою, а й простором глибоких суспільних трансформацій. Умови війни перетворили українське суспільство на політичну націю в повному сенсі цього слова – націю, яка формується через спільний досвід боротьби, втрат і перемог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатів А., Євсєєв І., Скрябін О. Воєнно-історичні аспекти проведення Київської оборонної операції (24.02.2022 – 02.04.2022) // *Military Science*. 2025. № 3 (1). С. 126–140. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.05>.

2. Гостомель, Буча, Чернігів: героїзм українців і ганебна втеча окупантів – як визволяли північ України // UATV. URL: <https://tinyurl.com/av2fx72j> (дата звернення: 01.04.2026).

3. Зварич О. Епічна битва за Київ. Герої, які залишилися у тіні історії // Главком. URL: <https://tinyurl.com/2wunuxue> (дата звернення: 01.04.2026).

4. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Коваля. Київ: НУОУ, 2023. 320 с.

5. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

Пономарьов В.І.

Генеральний штаб ЗС України, м. Київ

ЗАМИСЕЛ, СКЛАД ТА ХАРАКТЕР ДІЙ УГРУПОВАНЬ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ЗАХОПЛЕННЯ м. КИЄВА У 2022 РОЦІ

Замисел збройних сил російської федерації щодо захоплення Києва у 2022 р. базувався на стратегії «бліцкригу» (блискавичної війни). Основною метою було стрімке захоплення столиці, повалення законного уряду та встановлення підконтрольного кремлю маріонеткового режиму протягом перших 3–5 днів вторгнення.

Основні складові стратегічного замислу:

Повітряно-десантна операція (Airbridge): захоплення аеродрому в Гостомелі силами повітряно-десантних військ для створення логістичного хабу. Це мало дати можливість приймати важкі транспортні літаки Іл-76 із основними силами та бронетехнікою безпосередньо біля Києва.

Стрімкий наступ сухопутних колон: з півночі (через білорусь) війська східного військового округу мали пройти через Чорнобильську зону та вийти на правий берег Києва, з північного сходу (через Чернігівську та Сумську області) підрозділи Центрального військового округу мали оточити місто з лівого берега.

Блокада та ізоляція: планувалося повне оточення столиці для унеможливлення підходу резервів ЗС України та припинення постачання ресурсів (зокрема, електроенергії).

Операція з «декапітації»: спецпідрозділи та найманці (зокрема ПВК «Вагнер») мали завдання ліквідувати або захопити вище військово-політичне керівництво України.

Окупаційний контроль: слідом за регулярними військами мали увійти підрозділи росгвардії для «зачищення», фільтрації населення та придушення спротиву.

Причини провалу замислу противника, на нашу думку, такі:

1. Недооцінка спротиву: російське командування розраховувало, що українська влада втече, а війська будуть деморалізовані.

2. Героїчна оборона Гостомеля: ЗС України вдалося пошкодити злітну смугу та завадити висадці основних десантних сил.

3. Логістичний колапс: величезні колони техніки противника (зокрема славнозвісна 64-кілометрова колона) застрягли на вузьких дорогах через підрив мостів, розлив річки Ірпінь та постійні атаки української артилерії та нанесення ураження протитанковими засобами.

Для захоплення м. Києва у 2022 р. російське командування задіяло міжвидове угруповання військ (загальною чисельністю до 30 000 осіб безпосередньо на київському напрямку), сформоване переважно з підрозділів Східного та Центрального військових округів, а також елітних частин повітряно-десантних військ. Розглянемо основний склад сил агресора за напрямками.

Повітряно-десантні війська – «Острівне» угруповання – ударна група, що мала захопити плацдарми (Гостомель) та забезпечити швидкий вхід бронетехніки:

31-ша окрема гвардійська десантно-штурмова бригада (Ульяновськ), що брала участь у першій хвилі десанту на аеродром «Антонов»;

45-та окрема гвардійська бригада спецпризначення ПДВ – елітні підрозділи розвідки та спецоперацій;

76-та гвардійська десантно-штурмова дивізія (Псков), зокрема 104-й та 234-й десантно-штурмові полки;

11-та окрема гвардійська десантно-штурмова бригада (Улан-Уде).

Сухопутні війська (правий берег – Чорнобильський напрямок), основу яких склали сили Східного військового округу:

35-та загальновійськова армія, зокрема 64-та окрема мотострілецька бригада (відома звірствами у Бучі);

36-та загальновійськова армія (мотострілецькі та танкові підрозділи, що наступали через зону відчуження);

5-та окрема танкова бригада («Бурятська»), що брала участь у боях у районі Макарова та на підступах до Києва.

Сухопутні війська (лівий берег – Чернігівський/Сумський напрямок), основу яких склали війська Центрального військового округу:

2-га гвардійська загальновійськова армія;

41-ша загальновійськова армія;

90-та гвардійська танкова дивізія, що брала участь у боях біля Броварів.

Спеціальні підрозділи та росгвардія. Для «зачищення» та захоплення урядового кварталу були задіяні:

сили спеціальних операцій (ССО) російської федерації;

чеченські підрозділи («кадірівці»), зокрема 141-й спеціальний моторизований полк («Північ»);

2-га окрема гвардійська бригада спецпризначення ГРУ;

ПВК «Редут» та окремі загони ПВК «Вагнер».

Характер дій російських військ під час спроби захоплення Києва можна визначити як комбіновану десантно-штурмову операцію з елементами «глибокого охоплення». Командування російської федерації робило ставку на швидкість, психологічний тиск та дезорганізацію оборони. Основними рисами їхніх дій були:

1. Вертикальне охоплення (Повітряний міст). Головним елементом початку операції став масований вертолітний десант (понад 30 гелікоптерів Мі-8 під прикриттям Ка-52) на аеродром "Антонов" у Гостомелі. Мета – створити плацдарм для висадки основних сил транспортними літаками Іл-76 прямо під боком у столиці. Це дало б змогу уникнути виснажливих боїв на марші та миттєво атакувати Київ.

2. Стрімкий марш бронетанкових колон. Російські війська діяли на кшталт «рейдових груп». Замість поступового захоплення територій, вони рухалися великими колонами основними магістралями (траси Е95, М06, М07). При цьому вони не вступали у затяжні бої за села чи малі міста, а намагалися оминати вузли спротиву, щоб якомога швидше дістатися околиць Києва (Буча, Ірпінь, Бровари).

3. Спроба «декапітації» та дії ДРГ. Паралельно з наступом регулярних частин у самому Києві та передмістях діяли численні диверсійно-розвідувальні групи противника. Їх завдання полягали у проникненні в урядовий квартал, поширенні паніки, маркуванні цілей для авіації та підготовці ґрунту для входу основних сил.

4. Дистанційне вогневе ураження. Наступ супроводжувався масованими ракетними та авіаційними ударами по пунктах управління, засобах ППО та військових частинах у Києві та області. Мета – повне завоювання панування у повітрі та параліч системи управління ЗС України у перші години війни.

5. Облога та терор (на пізніших етапах). Коли бліцкриг провалився, характер дій змінився на:

спробу оточення – війська російської федерації намагалися перерізати Житомирську трасу та замкнути кільце навколо міста;

терор цивільних – окупація населених пунктів (Буча, Ірпінь, Ворзель) супроводжувалася створенням вогневих позицій у житлових кварталах та репресіями проти місцевого населення для придушення волі до спротиву.

Головними причинами, чому цей характер дій угруповань військ російської федерації виявився помилковим стало те, що російська армія діяла за сценарієм «поліцейської

операції» проти слабкого противника, вони не очікували активної оборони на маршрутах руху, підриву мостів та засідок малих мобільних груп ЗС України із протитанковими засобами (у першу чергу NLAW, Javelin, Milan, тощо). У результаті величезні колони ставали «пробками» і легкими мішенями.

Поручник А.В.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
м. Львів*

ІРПІНЬ: ПРОСТІР ПАМ'ЯТІ, ТРАВМИ І ВІДРОДЖЕННЯ

Ірпінь – це не просто географічна точка на карті України, а один із найвиразніших символів російсько-української війни, що набув значення місця пам'яті на національному й міжнародному рівнях. Ірпінь став простором, де зосередилися трагічні події, що відобразили сутність війни – руйнування, втрати, страх і водночас мужність, солідарність та прагнення до життя [1]. У контексті сучасної гуманітарної думки поняття «місце пам'яті» означає не лише фізичну локацію, а й символічний простір, наповнений колективними спогадами, переживаннями та інтерпретаціями минулого [2]. Саме таким простором і став Ірпінь після подій 2022 року, коли місто опинилося в епіцентрі бойових дій [3].

На початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Ірпінь виконував стратегічну роль у захисті столиці [3]. Місто стало одним із форпостів, що стримували наступ ворожих військ, і саме тут відбувалися запеклі бої, що призвели до масштабних руйнувань інфраструктури та житлових кварталів [4]. Знищені будинки, пошкоджені дороги, спалені автомобілі стали не лише матеріальними свідченнями війни, а й знаками, що закарбувалися в колективній пам'яті. Особливо сильним символом став зруйнований міст, через який проходила евакуація мирного населення. Саме цей образ – люди з дітьми, валізами, під звуки вибухів – став одним із найвідоміших візуальних уособлень війни в Україні [4].

Ірпінь як місце пам'яті формується не лише через фізичні руйнування, а й через людські історії, пов'язані з цим простором. Свідчення очевидців, розповіді тих, хто пережили окупацію або змушені були залишити свої домівки, є важливим елементом колективної пам'яті [1]. Вони надають війні людського виміру, перетворюючи статистику втрат на конкретні долі. Саме через такі історії Ірпінь перестає бути абстрактним символом і стає місцем глибокого емоційного переживання, що об'єднує суспільство.

Важливою рисою Ірпеня як символу війни є поєднання трагедії та героїзму. Місто стало свідком не лише страждань, а й прикладів взаємодопомоги, самопожертви та стійкості [3]. Волонтери, військові, медики, звичайні мешканці – усі вони стали частиною історії Ірпеня як

простору опору. Саме ця взаємодія руйнування і спротиву створює складний, багатовимірний образ міста, що не зводиться лише до трагедії, а включає в себе також силу і надію.

Після звільнення Ірпеня розпочався процес його переосмислення як місця пам'яті. Руїни, що залишилися після бойових дій, набули символічного значення і стали своєрідними маркерами історії [4]. Частина з них зберігається як нагадування про пережите, інші поступово зникають у процесі відбудови. Таким чином виникає напруга між необхідністю пам'ятати і прагненням відновити нормальне життя. Це характерна риса багатьох місць пам'яті, де суспільство змушене балансувати між збереженням минулого і рухом уперед.

Процес відбудови Ірпеня є не лише економічним або інфраструктурним завданням, а й важливим культурним і символічним актом. Відновлення будинків, шкіл, громадських просторів означає повернення життя і водночас формування нового образу міста. У цьому контексті Ірпінь стає символом відродження, що особливо важливо для українського суспільства в умовах війни. Відбудова не стирає пам'ять про трагедію, а навпаки – інтегрує її у нову реальність, створюючи багатшаровий простір значень.

Ірпінь також відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності. Події, що відбулися тут, стали частиною загальноукраїнського нарративу про війну, який включає в себе ідеї боротьби за свободу, гідність і незалежність [1]. Через символіку Ірпеня суспільство осмислює власний досвід і формує спільне бачення минулого та майбутнього. У цьому сенсі місто виступає не лише як локальний простір, а як елемент ширшої культурної пам'яті.

Міжнародний аспект значення Ірпеня також є надзвичайно важливим. Завдяки широкому висвітленню подій у світових медіа місто стало впізнаваним символом війни для міжнародної спільноти. Образи з Ірпеня – зруйновані будинки, евакуація мирних жителів, сліди бойових дій – стали доказом реальності війни та її наслідків для цивільного населення. Це сприяло формуванню міжнародної підтримки України та посиленню уваги до гуманітарних аспектів конфлікту.

Як місце пам'яті Ірпінь виконує також функцію застереження. Він нагадує про небезпеку війни, про її руйнівні наслідки і про ціну, яку доводиться платити за свободу. Пам'ять про події в Ірпені має значення не лише для сучасників, а й для майбутніх поколінь, які через цей символ зможуть зрозуміти досвід війни і зробити відповідні висновки. Таким чином, Ірпінь стає частиною історичного нарративу, що формує уявлення про минуле і впливає на майбутнє.

Отже, Ірпінь як символ війни є складним і багатограним явищем. Він поєднує у собі різні виміри – фізичний, емоційний, культурний і політичний. Як місце пам'яті Ірпінь зберігає свідчення про трагедію війни, але водночас є символом стійкості, відновлення і надії. Його значення виходить за межі локального контексту, стаючи частиною національної

та світової пам'яті про війну. Саме тому Ірпінь займає особливе місце у сучасній історії України і продовжує формуватися як символ, що об'єднує минуле, теперішнє і майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Український інститут національної пам'яті. Російсько-українська війна: хроніка подій 2022 року. Київ, 2023.
2. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations. 1989. № 26. P. 7–24.
3. Генеральний штаб Збройних Сил України. Офіційні повідомлення щодо оборони Київської області у 2022 році. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).
4. Київська обласна державна адміністрація. Наслідки бойових дій у населених пунктах Київської області. Київ, 2022.

Прошак М.В.

*Національний університет оборони
України, м. Київ*

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ У ЗРИВІ ПЛАНУ «БЛІЦКРИГУ» НА КИЇВ 2022 РОКУ

У сучасних війнах перемогу на полі бою здобуває не лише той, хто має потужне озброєння, військову техніку та переважає в рази їх чисельністю, а той, чия воля до спротиву виявляється міцнішою та стійкішою.

Після широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України битва за столицю, місто Київ, стала одним із класичних прикладів асиметричного протистояння у війні. Ця колосальна різниця у співвідношенні військової сили противника та можливостей використання, а саме перевага в особовому складі та техніці агресора, була розбита унікальністю, психологічною та моральною стійкістю українських захисників [1].

Міцність та стійкість особового складу військових частин, підрозділів та цивільного населення, залученого до відбиття навали противника у напрямку Києва, були колосальними. Це проявлялося у впевненості дій, злагоженості та високій вмотивованості, а головне психологічній готовності особового складу зупинити та розгромити переважаючі сили противника, розбити їх колони, заблокувати та не дати продовжувати рух у напрямку столиці [1].

Психологічна готовність особового складу до виконання будь-якої діяльності є ключовою характеристикою їх психологічної діяльності, особливо в умовах швидких змін та невизначеності [2].

Психологічна готовність – це комплексний стан, що включає такі компоненти: мотиваційний (патріотизм, віра в перемогу та усвідомлена готовність захищати свою родину, дітей, дім); військово-професійний (когнітивний) (професійні знання, тактичні вміння, здатність приймати рішення в умовах туману війни); емоційно-вольовий (здатність до самоконтролю, згуртованості та здатності справлятися зі стресом); фізіологічний (здатність виконувати завдання на критичній межі виснаження, нехтуючи станом страху та шоку) [2; 3; 4]. У битві за місто Київ вона відіграла вирішальну роль, ставши одним із головних факторів, що компенсував кількісну та технічну перевагу противника (на окремих напрямках ворог переважав у 6–8 разів) і зірвав план блискавичного захоплення столиці.

Низький рівень психологічної готовності підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Сил територіальної оборони України та добровольців міг призвести до падіння Києва за лічені дні, як прогнозували західні експерти й аналітики. Водночас захисники вистояли та завдали росіянам колосальних втрат у техніці й особовому складі, змусили їх відступити та переломили хід усієї війни.

У багатьох підрозділах відчувалося, що військовослужбовці воювали не «за наказ», а за дім, родину, дітей та незалежність. Серед особового складу відчувався та панував бойовий настрій, усі прагнули зробити якомога більше, навіть те, що виходило за межі відповідальності. Якщо військовослужбовець бачив, що десь щось треба зробити, то не питав вказівки, не чекав наказу, а брався і виконував. Це об'єднувало і підтримувало морально та психологічно. Такий настрій, у свою чергу, перетворив хаос перших днів війни на злагоджену роботу підрозділів та військових колективів. Це створювало феномен «національного спротиву», якого росіяни не очікували [2; 6].

Психологічна готовність, а точніше її стан, дозволяє демонструвати високий рівень стресостійкості, мотивації, згуртованості та впевненості у власних силах, адже саме ці аспекти відіграють ключову роль у досягненні стратегічних і тактичних цілей [5].

Битва за Київ не стала винятком, а навпаки показала могутність та героїзм воїнів. Під час запеклих бойових дій та постійних ворожих обстрілів військовослужбовці намагалися опанувати стрес і швидко адаптуватися до шоку перших днів. Значна кількість військовослужбовців не мала повного досвіду ведення бойових дій, але завдяки попередній підготовці (у тому числі й за стандартами НАТО) швидко переходила від шоку до активних дій.

Так, наприклад, під час ведення бою в Гостомелі 24 лютого підрозділи ССО, ДШВ, Нацгвардії та 72-ї бригади утримували аеродром попри висадку десанту. Оборонці вмілими діями знищили шість вертольотів (у т.ч. три Ка-52), зірвали захоплення й витіснили ворога у ліси. Психологічна готовність особового складу в критичних умовах дала змогу виконувати бойові завдання з обмеженим боєкомплектom, не створюючи паніки у колективах, групах,

підрозділах. Сили оборони вміло координували удари авіації та артилерії по противнику, точно скоординували наведення «Байрактарів».

17–21 березня підрозділи 72-ї омбр, ССО, «Азов» та територіальної оборони під постійним вогнем артилерії та ударами авіації противника утримували село Мощун. Військовослужбовці здійснили підрив дамби, затопивши шлях росіянам, знищили понад 30 морських піхотинців росії. Морально психологічний стан особового складу був на високому рівні, а готовність до знищення противника при першій же нагоді не полишала захисників України ані на хвилину. У результаті 21 березня Мощун було звільнено, що стало переломним моментом битви за Київ.

У підрозділах вбачалася єдність особового складу, а також згуртованість між різнорідністю сил, які виконували завдання на цьому напрямку. Підрозділи ЗС України, Сил територіальної оборони, добровольці, цивільні виконували завдання та працювали як моноліт – єдиний організм. Психологічна готовність проявлялася у чіткій та миттєвій самоорганізації, самодопомозі та колективній підтримці.

Починаючи з 21 лютого 72-га омбр висунулася на Київський напрямок для облаштування та зайняття бойових позицій, а вже 24–25 лютого курсанти вищих військових навчальних закладів стали на рубежі біля Гостомельського мосту. У секторах утворене єдине командування підпорядкувало усі сили ЗС України – це знімало негативний емоційний та психологічний бар'єр «чужий – свій» і створювало відчуття «ми разом». Волонтери, нардепи, бізнесмени самостійно приносили каски, радіостанції зв'язку, їжу, що посилювало відчуття підтримки та підвищувало мотивацію особового складу.

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що психологічна готовність військовослужбовців у битві за місто Київ не просто допомогла, а й стала великою силою стримування противника: компенсувала нестачу озброєння та військової техніки, створила з різнорідних підрозділів єдину «непрохідну стіну» та дала змогу діяти ініціативно і самостійно приймати рішення на найнижчих щаблях. 2 квітня 2022 р. усе це змусило росіян відступити. Плани противника по захопленню Києва за три дні було зірвано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Марасєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

2. Кокун О. М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. Вип. 7. С. 182–190.

3. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. Київ: 7БЦ, 2021. 170 с.

4. Кириченко А.В. Модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах // *Habitus*, 2022. Вип. 38. С. 45–50. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.38.10>.

5. Стасюк В. В., Вуколов О. В. Удосконалення психологічної готовності військовослужбовців Сухопутних військ Збройних Сил України до виконання бойових завдань у контексті технологічно розвиненої війни // *Habitus*, 2025. Вип. 71. С. 263–266. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.46>.

6. Ягупов В. В. Військова психологія: методологія, теорія та практика : підруч. Київ: Psyhobook, 2023. 560 с.

Рожков Є.О.

ORCID: 0009-0003-5711-2695

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

Марасва В.В., к.і.н., с.н.с.

ORCID: 0000-0003-0673-1499

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України, м. Київ

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ РОСІЇ ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ БУЧІ

31 березня виповнилося чотири роки відтоді, як Сили оборони України визволили від російських окупантів місто Бучу, Київської області. Саме тоді військові, представники влади та журналісти побачили жахливі наслідки вторгнення: вщент зруйновані вулиці та сотні вбитих людей. Буча стала символом найстрашніших воєнних злочинів росіян щодо цивільного населення.

Повідомлення про масові вбивства, зґвалтування і тортури в окупованих населених пунктах Київщини з'являлися упродовж перебування там російських військ. Але масштаб звірств став приблизно зрозумілим лише після їх визволення. Під час пресконференції 22 лютого 2023 р. Генеральний прокурор України Андрій Костін повідомив, що на Київщині проводиться розслідування майже 11 тис. воєнних злочинів [7].

31 березня 2023 р. начальник Головного управління Національної поліції у Київській області повідомив, що на Київщині окупанти вбили 1 374 українці, серед них – 38 дітей, найменшій дитині було 6 місяців. Тіла 197 людей на той час були неідентифіковані. Ще 300 осіб зникли під час активних бойових дій на території Київщини, і не було жодної інформації про їх місцезнаходження [5]. Оновлені дані про кількість загиблих під час

російської окупації були оприлюднені у березні 2024 року. Йшлося про 1 590 тіл загиблих, абсолютна більшість із яких (1 202 особи) були цивільними людьми. Понад 200 – тіла військовослужбовців та поліцейських, ще близько 180 – невстановлених осіб. Більшість цивільних були вбиті зі стрілецької зброї. На той час зниклими безвісти вважалися 514 мешканців Київщини. В Україні було розпочато понад 116 тис. кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів РФ в Україні, із них 23 тис. – вчинені саме на Київщині [4].

Згідно з даними, оприлюдненими у березні 2025 р. журналістами ВВС Україна (з посиланням на дані архівного відділу Бучанської міської ради), від початку широкомасштабного вторгнення російських військ 24 лютого і по 31 березня 2022 р., коли Буча була деокупована, у місті загинула 381 людина (281 – унаслідок бойових дій та 100 померли від хвороб, через відсутність ліків або ненадання медичної допомоги, також були зафіксовані випадки смертей через голод).

Водночас у Бучанській громаді (місто Буча, селища Ворзель і Бабинці, а також 11 навколишніх сіл, які всі були окуповані) кількість загиблих значно більша – 554 людини. З них від бойових дій загинули 396 осіб, 158 – від хвороб, через нестачу ліків та відсутність медичної допомоги. Ще 28 бучанців загинули не на території громади, а у сусідніх містах. Загалом – 582 особи, з яких 435 чоловіків і 147 жінок. Серед загиблих 12 дітей віком від 1,7 до 15 років. Тіла 43 осіб й досі залишаються неопізнаними, а 38 цивільних бучанців вважаються зниклими безвісти. 33 жителі Бучанської громади до цього часу перебувають у російському полоні, один полонений помер у неволі [6]. Загалом у Бучанському районі (включно з такими населеними пунктами, як Ірпінь, Бородянка, Гостомель та значна частина Київської області) виявлено 1 190 тіл загиблих [4].

Буча пережила 33 дні окупації, під час якої там залишалися близько 4 тис. мешканців. У місті було виявлено братську могилу, де поховали 280 людей. Кілька тижнів російські окупанти скидали туди тіла вбитих, упаковані в пластикові мішки. Під кінець ховали вже без мішків, намагаючись встигнути приховати свої злочини. Серед вбитих і чоловіки, і жінки, і діти, і старі й немічні. Ще 57 тіл місцеві жителі були вимушені поховати в іншій братській могилі. Багато могил було знайдено просто за житловими будинками, вбитих і померлих ховали сусіди.

Людей вбивали просто за те, що вони вийшли з дому, або ризикнули вивезти сім'ю з окупації. Вони так і залишалися лежати на вулиці. Тіла зі слідами катувань знаходили також у підвалах будинків, шкіл, дитячих санаторіїв. В одному з будинків було виявлено тіло молодого хлопця, на голові пластмасова каска з написом на латиниці «Воїни світла», мабуть ще з часів Майдану. Окупанти знайшли його і катували, відрізали язик і ніс. Зв'язали руки, зав'язали очі і вбили пострілом у рот. Особливу жорстокість рашисти виявили в останні дні

окупації, безпосередньо перед відступом. Вони стратили майже всіх чоловіків віком від 18 до 60 років, які залишилися в окупованому місті [3, С. 58].

Федеральна розвідувальна служба Німеччини (нім. Bundesnachrichtendienst, BND) перехопила радіоповідомлення російських військових, які свідчать, що звірства в Бучі були частиною чіткої стратегії залякування цивільного населення та придушення опору. У перехоплених повідомленнях докладно обговорювалися вбивства мирних жителів, і військові говорили, що діяли за наказом. Зокрема, один російський солдат повідомляв іншому, що тільки-но вбив мирного жителя Бучі, який пересувався на велосипеді по одній з вулиць. Ймовірно, йшлося про українця, фото якого облетіло увесь світ. Солдатам наказувалось спочатку допитувати полонених, а потім вбивати їх [2]. Хоча російська сторона продовжує заперечувати вбивства сотень мирних українців у Бучі та називає це «провокацією», «наклепом» та «виставою», дані BND повністю спростовують цю позицію.

Буча стала символом воєнних злочинів російської армії в Україні. Події, подібні до Бучанської різанини, відбувалися також і в інших окупованих населених пунктах України. Світ побачив весь жах, що несуть із собою російські окупанти [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Буча як символ звірств армії РФ в Україні // DW. URL: <https://tinyurl.com/2s3vcph8> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Надтока С. Звірства в Бучі були частиною стратегії залякування населення – ЗМІ // Кореспондент. URL: <https://tinyurl.com/c46ebw3k> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Злочини росії в Україні: від початку широкомасштабної збройної агресії : монографія / Колектив авторів. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 184 с.
4. Кількість убитих і закатованих в Бучі – не остаточна // Національна поліція України. URL: https://t.me/UA_National_Police/20703 (дата звернення: 27.03.2026).
5. Албул С. Небитов розповів, скільки мирних українців вбив ворог на Київщині за 33 дні окупації // LB. URL: <https://tinyurl.com/yumv864x> (дата звернення: 27.03.2026).
6. Скільки людей загинуло у Бучі під час російської окупації: оновлені дані від BBC Україна // NV. URL: <https://tinyurl.com/7f5xn378> (дата звернення: 27.03.2026).
7. Извоцікова А. У Генпрокуратурі розповіли, скільки воєнних злочинів скоїла Росія на деокупованих територіях України // Суспільне. Новини. URL: <https://tinyurl.com/4kazxwx6> (дата звернення: 27.03.2026).

Савчук К.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ФОРТЕЦЯ НА ДНІПРІ: СТРАТЕГІЯ КРУГОВОЇ ОБОРОНИ КИЄВА ПРОТИ БАГАТОВЕКТОРНОЇ АГРЕСІЇ (1919 vs 2022)

Стратегія кругової оборони – це не просто зведення барикад, а створення автономної системи опору, здатної ефективно діяти в умовах повного або часткового оточення. Вона передбачає перетворення міста на цілісний укріпрайон, де кожен сектор стає окремим вузлом спротиву.

Київ завжди був чимось більшим, ніж просто столицею. Саме тому концепція «фортеці на Дніпрі» виникала щоразу, коли Україна стикалася з багатовекторною агресією. Порівнюючи події серпня 1919 року та весни 2022-го, ми бачимо дивовижну й водночас трагічну тяглість історії.

Метою публікації є аналіз того, як тактика кругової оборони Києва еволюціонувала за сто років: чому блискучий похід армій УНР та УГА закінчився «Київською катастрофою» і як сучасні Сили оборони врахували помилки минулого, перетворивши столицю на нездоланий бастион. З'ясуємо, як природний ландшафт, військова винахідливість і, головне, національна єдність стали вирішальними факторами, коли ворог наступав з усіх боків.

Події 1919 р. почалися з успіху, але вони швидко виявили глибокі проблеми [5]. Наприкінці серпня об'єднані сили Армії УНР та Української Галицької Армії здійснили блискучий похід і 30 серпня увійшли до Києва, визволивши його від більшовиків. Саме в цей момент проявилася головна слабкість української сторони – відсутність чіткого розуміння багатовекторної агресії та стратегії кругової оборони.

Командування було розколоте щодо пріоритетів загрози: Симон Петлюра вважав головним ворогом «червоних» більшовиків, тоді як керівництво УГА на чолі з генералом Мироном Тарнавським – «білих» денікінців. Через ці розбіжності після входження до Києва не було організовано кругову оборону. Замість того, щоб перетворити місто на фортецю, війська опинилися в ситуації парадного маршу [4].

Ключовим моментом катастрофи став інцидент на Думській площі, нинішньому Майдані Незалежності. Через відсутність чіткого наказу щодо дій проти денікінців українські підрозділи дозволили білогвардійцям безперешкодно зайняти стратегічні висоти та мости через Дніпро. Спроби дипломатичних переговорів замість рішучих військових дій призвели до роззброєння українських частин і ганебного відступу з уже визволеного міста.

До цих політичних і тактичних помилок додалися й інші критичні фактори, що остаточно підірвали оборону. Об'єднана армія мала 5–7 різних видів гвинтівок, що

унеможливило нормальне постачання набоїв, а артилерійські дивізіони на одну гармату мали лише 5–10 снарядів.

Логістика повністю залежала від залізничних вузлів, тому їх втрата означала миттєвий колапс. Крім того, армію спустошила епідемія плямистого тифу: через брак медиків і медикаментів тисячі бійців виходили зі строю [4]. Більшовицька пропаганда, у свою чергу, активно розкладала тил. У результаті Київська катастрофа 1919 р. переконливо довела: без політичної єдності та єдиного розуміння загроз місто неможливо захистити навіть після його визволення.

На тлі цих трагічних уроків особливо чітко видно, наскільки ефективнішою стала оборона Києва у 2022 році. Сили оборони України заздалегідь підготувалися до багатовекторної агресії [2]. Кожен в'їзд до міста ще до наближення ворога перетворили на вогневу точку, а будь-які спроби «домовлятися» або заїжджати колонами негайно припиняли силою [8]. Стратегія була побудована ешелоновано. Перший рубіж тримали на далеких підступах (Чорнобильська зона, державний кордон), другий – у передмістях (Ірпінь, Буча, Мощун, Гостомель), а третій – безпосередньо на межах міста [3]. Особливо показовим прикладом використання ландшафту як зброї став Ірпінь. Розуміючи, що лівий і правий береги Дніпра – це різні операційні простори, українські війська підірвали мости й здійснили спуск річки Ірпінь шляхом підриву дамби. Це створило потужну природну перешкоду, що значно ускладнила просування російської бронетехніки й унеможливила швидкий прорив до центру столиці [1].

Кардинально відрізнялася й логістика. Замість повної залежності від залізниць 2022 рік продемонстрував децентралізовану систему – автомобільну, залізничну та волонтерську. Це дозволило безперервно отримувати допомогу від західних партнерів. На відміну від «сліпої» оборони 1919-го, сучасні захисники активно застосовували дрони, супутниковий зв'язок Starlink та коригування вогню в реальному часі.

Важливою складовою кругової оборони став єдиний інформаційний простір, що не дав ворогу посіяти паніку в тилу. Кожен блокпост, загони територіальної оборони й навіть звичайні кияни стали частиною загального спротиву. Національна єдність перетворилася на надійний щит, а чітке єдине командування під керівництвом Валерія Залужного та Олександра Сирського забезпечило координацію, якої так бракувало у 1919 році.

Київська катастрофа довела, що місто неможливо захистити без політичної єдності. 2022 рік став «роботою над помилками» сторічної давнини, де стратегія кругової оборони була підкріплена залізною волею до спротиву без жодних політичних компромісів із ворогом. Наші військові використовували не лише техніку та сучасні технології, а й природу

як допомогу для оборони. Схили, річки, озера, все, що могло допомогти затримати ворога або унеможливити його просування.

Якщо у 1919 р. природа була звичайним фоном то у 2022-му ЗС України зробили природу зброєю (підриви дамби, спуск річки Ірпінь). Стратегія «стримування на підступах» спрацювала у 2022 р., оскільки ворог не зміг нав'язати вуличні бої у самому центрі, на відміну від подій сторічної давнини. Кожен блокпост, загони територіальної оборони, кожна людина – були також частиною кругової оборони, ворог не міг пройти жодну вулицю, єдність українського народу дала змогу не повторити помилок минулого та сприяти майбутньому, єдність стала щитом для всієї України.

Таким чином, оборона Києва 2022 р. стала справжньою роботою над помилками сторічної давнини. Київська катастрофа 1919-го показала, до чого призводять політичний розбрат, слабка логістика, епідемії та ілюзії щодо дипломатії з ворогом. У 2022 р. поєднання природного ландшафту, військової винахідливості, сучасних технологій і, головне, залізної національної єдності без жодних політичних компромісів із агресором перетворило місто на нездоланну фортецю на Дніпрі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

2. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України / Головка В. ; відп. ред. В. Смолій ; Інститут історії України НАН України. К. : Інститут історії України НАН України, 2023. 602 с.

3. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

4. Липовецький С. Замість шпиталів – склади трупів. Як епідемія тифу вплинула на визвольні змагання у 1919 році // Локальна історія. URL: <https://tinyurl.com/4ybkr3ek> (дата звернення: 31.03.2026).

5. Київ 1919 року: Червоний терор та знехтувана республіка // ПроСвіт. URL: <https://tinyurl.com/yc5bm2u7> (дата звернення: 31.03.2026).

6. Київська катастрофа 1919-го // Порохівниця. URL: <https://tinyurl.com/4v8t969w> (дата звернення: 31.03.2026).

7. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.

8. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. Київ: НУОУ, 2023. 320 с.

*Сеґеда С.П., д.і.н., професор
ORCID: 0000-0002-7763-1324
Національний університет оборони
України, м. Київ*

*Покотило О.І., к.і.н., старший дослідник,
ORCID: 0000-0002-1136-5123
Національний університет оборони
України, м. Київ*

*Погорєлов А.І.
ORCID: 0009-0001-9210-4290
Національний університет оборони
України, м. Київ*

СТІЙКІСТЬ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ: УРОКИ БУЧІ, ІРПЕНЯ, ГОСТОМЕЛЯ, ВОРЗЕЛЯ

Низка історичних досліджень репрезентує різнопланові аспекти оборони Києва у лютому-березні 2022 року. Автори подають описи та аналіз боїв підрозділів Сил оборони України із російськими окупантами за Гостомельський і Васильківський аеропорти [16], з'ясовують роль Сил територіальної оборони ЗС України у захисті Київщини від російських окупантів [12], окреслюють замисел ворога щодо оточення Києва і його захоплення [5]. Є праці, у яких висвітлено екзистенційні питання повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну [1; 7], підготовки до вторгнення через розгортання російської армії уздовж кордонів України під виглядом навчань у Центральному та Південному військових округах і спільних російсько-білоруських військових навчань [19]. Водночас було розгорнуто могутню інформаційно-пропагандистську кампанію, а російські урядовці неодноразово заявляли, що росія першою ніколи не нападає і не мала намірів нападу [6].

Проте питання життя і виживання людей в окупованих Бучі, Ворзелі, Гостомелі, Ірпені не знайшли належного висвітлення. Автори зробили спробу закрити цю прогалину у сучасній військовій історії України, скориставшись методом усної історії. З питань безпеки окремі імена респондентів було змінено.

До вторгнення в Україну рф готувалася заздалегідь. Зокрема, було відправлено шпигунів із завданням легалізуватися. До речі, незнання української мови не було перешкодою, однак, були і ті, які добре володіли мовою. Шпигуни вербували мешканців,

обіцяючи легкі гроші, залучали до колабораціонізму, спонукали до зради України. Так, Олена Ч. із Бучі повідомила, що у їх багатоквартирному п'ятиповерховому будинку за пів року до широкомасштабного вторгнення зняв квартиру непримітний чоловік років 55-60, який назвався Володимиром. 24-25 лютого 2022 р. майже усі мешканці будинку евакуювалися, залишилося до 20 осіб. Вода, газ, електрика зникли наступного дня, їжу спільно готували на вогнищі у дворі. До гурту долучався і Володимир. Коли у будинку померла старша жінка, її повезли ховати. Усіх померлих від хвороб і від поранень, закатованих, розстріляних окупанти наказали ховати у братських могилах лише на території Бучанського храму апостола Андрія Первозванного і всіх святих (тут щороку проходить панахида за вбитими і закатованими мирними мешканцями Бучі, планується відкриття меморіального комплексу пам'яті жертв російської агресії) [13]. Коли тіло жінки везли до церкви на поховання, біля залізничного вокзалу помітили Володимира, який спокійно розмовляв із російським окупантом. Це тоді, коли місцеві жителі не мали права перебувати поза двором свого будинку під страхом катування і розстрілу. Володимир вивчав настрої місцевих, вишукував учасників антитерористичної операції, українських активістів і передавав отриману інформацію своїм кураторам. 28 березня 2022 р., коли окупанти почали відступати з Бучі, він безслідно зник.

Багато хто з окупантів, які зайшли на територію Приірпіння, оволоділи військовим досвідом під час першої і другої чеченських війн, військових кампаній у Центральній Африканській Республіці, колишній Югославії, Афганістані, Сирії. Вони мали сформовані стереотипи психіки і готовність убивати. Мирних мешканців загарбники боялися як ворожих інформаторів і діяли, як вважали самі, на випередження: під час руху окупаційних колон розстрілювали цивільні легкові машини, люди у яких намагалися евакуюватися, не зважали ані на написи «Діти», ані на дітей з батьками [11]. Вбивали, заганяли і тримали у підвалах мешканців, які не встигли евакуюватися, забирали телефони та перевіряли на наявність інформації про воєнні дії.

У Бучі в приватному будинку родини Петренків, яка виїхала в перший день бойових дій, жили російські окупанти-мародери. Подружжя пара після звільнення міста повернулася у свій дім. При огляді дому господиня помітила тоненький мідний дротик, що тягнувся від ікони. Викликали саперів, які провели обстеження, і виявилось, що це був муляж. Окупанти зімітували мінування ікони. Але то одиничні випадки імітації, у більшості – мінування було справжнім.

Так, у курортному містечку Ворзелі було заміновано приватний будинок відомого українського композитора Ігоря Поклада. У ньому у період окупації він проживав із дружиною Світлою і тещею. Вчасно не виїхали, бо Ігор Дмитрович переніс три операції на

серці і не було сил пішки дістатися до пункту збору. Волонтер Костянтин дізнався, що у Ворзелі разом з родиною чекає евакуації відомий український композитор, і приїхав за ними. Їхали через блокпости російських окупантів. Костянтин – громадянин Казахстану, куди його бабуся з дідусем були виселені з Естонії радянською владою. Громадянство давало йому певні переваги при евакуації мирних жителів, яких вивіз із окупованого Ворзеля загалом 176 осіб. Після звільнення міста в домі Ігоря Поклада сапери виявили чотири «розтяжки», у тому числі – заміноване піаніно, що мало вибухнути при відкритті кришки [4]. Сусіда відомого композитора розстріляли з автомата, його тіло пролежало три тижні, ховати не дозволяли [3].

Особливо небезпечно було залишатися в окупації колишнім військовим та членам їх родин, волонтерам, активістам. Сестри-волонтерки Василина і Марічка не мали змоги евакуюватися: залишилися з хворою матір'ю, яка не могла дійти до місця евакуації. Пізніше дізналися, що їх розшукували окупанти. Під вікнами їх дому їздили російські танки. Біля порогу одна з сестер поклала сокиру, щоб вдарити першого окупанта, який зайде в хату: «Хай розстріляють, але глумитися над нами не дам». На щастя, ніхто в хату не зайшов. Родина намагалася не виявляти свою присутність у будинку. Під час сильних обстрілів переховувалися в погребі. Сусіди допомагали продуктами. Дивом сестри зв'язалися з волонтером Костянтином, який їх евакуював. І цей день сестри-близнючки вважали другим днем народження. Композитор Ігор Поклад передавав Василині і Марічці яблука зі свого саду для шпиталів, які сестри регулярно відвідували з 2014 року. Однак влітку 2025 р. Василина у розквіті літ пішла з життя. Серце не витримало перевантажень, викликаних окупацією.

Гостомель було окуповано російськими військами 5 березня 2022 року. Евакуація була 11-12 березня, однак, не всі змогли виїхати вчасно. Згадує подружжя Пшеничних: «Почалися інтенсивні обстріли і ті, хто залишилися, перемістилися у підвал. Російські окупанти, обшукували будинки, підвали». Прийшли і до них, сказали щоб виходили, а то кинуть гранату. Всі вийшли, їх вишикували: на першій лінії чоловіки, на другій – жінки, на третій – діти. Думали, що будуть розстрілювати, але обійшлося. Прожили у підвалі три тижні. Згодом дивом вдалося евакуюватися. Вивіз родину волонтер Максим Шевченко. Окупанти вбили голову селища Юрія Прилипка, який допомагав громаді [2].

Росіяни влаштували свою базу в приміщенні Гостомельського ліцею № 1. Техніку поставили біля будівель, прикрилися цивільними: у підвалі ліцею від обстрілів ховалися місцеві жителі: спочатку – 60, потім 90, згодом – 120 осіб, переважно старші люди, жінки з дітьми. У туалет виводили під дулом автомата. О шостій вечора підвал закривали наглухо до ранку. Доводилося співіснувати поряд із російськими окупантами, поки не відкрилися «зелені коридори» для евакуації. Окупанти пограбували ліцей: забрали проектори,

комп'ютери, ноутбуки, телевізори, відеокамери, решту майна понівечили. Директор ліцею Володимир Захлюпанний зазначив: «Російські окупанти говорили, що прийшли звільняти нас від бандерівців, щоб покращити нам життя. А коли побачили, які у нас будинки, скільки техніки у школі, були шоковані. Один окупант сказав, що ваш розбитий ліцей кращий, ніж наш нерозбитий». Син директора Гостомельського ліцею Сергій вийшов з підвалу пошукати собаку, прийшов у свою квартиру, де жили окупанти. Вони Сергія завели в гараж поставили на коліна і вистрілили у потилицю [17].

Родина Созанських не виїхала з Гостомеля, бо до кінця не вірила, що росія нападе на Україну, сподівалися, що незабаром бойові дії закінчаться. Тільки 11 березня родина виїхала по «зеленому коридору» з окупації. Журналістка Ірина Созанська вирішила задокументувати події, що відбувалися в окупації [10].

Тетяна Гончаренко засвідчила причини їх невчасної евакуації: «Вважали, що війни не буде, а окупація розпочалася дуже швидко. Щоб виїхати самостійно – не було транспорту. Частина людей залишилася стерегти квартири. У двір заїхав російський танк і, здавши назад, розвалив частину під'їзду у багатоквартирному будинку. На наші обурення окупант агресивно відповів: “Тепер все належить нам. Українці для світу нічого не зробили. Взагалі такої нації не існує”» [8].

Михайло Ушатенко з нареченою їхали з Києва у Гостомель забрати сестру і маму. 25 лютого 2022 р. на в'їзді в Гостомель окупанти розстріляли 21-го річного Михайла і його наречену 22-х річну Олену Звереву. Тут цього ж дня було розстріляно 10 цивільних автомобілів. П'ятеро осіб загинули, ще шестеро отримали поранення [9].

Серед тих, хто пережили бойові дії в Ірпені, є Сергій Проскурнін. Ірпінь було окуповано не повністю. Дружина і теща виїхали у перші дні війни, а Сергій залишився стерегти квартиру. І не тільки свою, а й сусідські. В домі залишилося всього шість осіб. Готували на вогнищі, воду брали із криниці неподалік, дрова – на колишній меблевій фабриці, розбитій у перші дні вторгнення. Хоч жили вони у неокупованій частині Ірпеня, смерть чигала скрізь. Якось тільки-но Сергій повернувся додому з дровами, у те місце, де брав дрова, прилетів снаряд. Багато людей збиралося біля офісу Інтернет-провайдера «Бест», де працював генератор: тут можна було підзарядити мобільні телефони. Хтось виставив в Інтернет інформацію про це. Через два дні російські окупанти обстріляли офіс, загинуло вісім осіб.

Було багато прикладів взаємодопомоги під час життя в окупації: жителі ділилися інформацією, продуктами, ліками, житлом, рятували від пожежі та волонтерили серед вразливих верств населення. Проте було й чимало негативних прикладів. Костянтин В. виїхав із Ірпеня 24 лютого, але 25 лютого повернувся, щоб стерегти приватний будинок. У кварталі таких, як він, було 10 осіб. Приходили волонтери приносили продукти, сигарети.

Одна старша жінка набрала кілька блоків сигарет, а згодом продавала вроздріб по одній сигареті: робила «бізнес». Якось вночі кімнату Костянтина осяяло світло. Він посвітив у вікно своїм ліхтариком. Ніхто в дім не зайшов. Костянтин вважає, що це були мародери, які шукали покинуті квартири.

В окупованій частині Ірпеня стояли російські блокпости. Один такий блокпост було встановлено на перехресті вулиць Університетській і Василя Стуса. Там стояв кулемет, що прострілював вулиці. Снайпери з верхніх поверхів багатоповерхівок, звідки вулиці та двори домогосподарств чітко проглядалися, стріляли по всіх, хто виходили на вулицю, пострілами заганяли назад. По воду люди збиралися вранці і під конвоєм ішли до колонки. А майже щонаочі з 22:00 приблизно цілу годину тривав хаотичний обстріл міста кочуючим мінометом. Вся підлість полягала в тому, що спочатку били запалювальними мінами, а через хвилин тридцять – осколковими, щоб знищити людей, які прийшли гасити пожежу.

Приірпіння боролось. Чоловіки пішли у добровольчі формування територіальної оборони. При обороні Ірпеня загинуло 42 бійці добровольчого територіального формування, 50 воїнів Збройних Сил України. Було вбито 300 цивільних мирних мешканців [18].

Президент України Володимир Зеленський встановив почесну відзнаку «Місто-герой України» за «...подвиг, масовий героїзм та стійкість громадян, виявлені у захисті своїх міст під час відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України» [14]. Це почесне звання було присвоєно Гостомелю [14], Бучі та Ірпеню [15]. Стійкість і взаємодопомогу виявили і більшість мирних жителів, які залишилися в окупації.

Свідчення жителів Приірпіння є безцінним джерелом інформації про виживання в окупації. Узагальнюючи зібраний матеріал, можемо зробити висновки. Виявлено низку причин, чому частина населення залишилася в окупованих містах і селищах Приірпіння: раптовість та несподіваність нападу; нестача об'єктивної інформації про можливий напад РФ; невір'я окремих осіб у можливість нападу РФ на Україну; тривога людей за збереження житла та майна; інтенсивні обстріли та інформація про розстріли цивільних транспортних засобів; недоліки та об'єктивні труднощі в організації евакуації населення; відсутність власного транспорту; наявність членів сім'ї, які не могли самотійно пересуватися до пунктів евакуації тощо.

У Приірпінні, як і в багатьох регіонах України, недостатньо ефективно велася інформаційна робота, що спричинила: легковажне і нерозсудливе ставлення мешканців до воєнних небезпек, відсутність стійкого сприйняття РФ як ворога і агресора на початку вторгнення, слабку підготовленість населення до виживання в екстремальних умовах війни. Керівники територіальних громад не розраховували ризики евакуації, не врахували неможливість частини людей евакуюватися з поважних причин: через лежачих хворих,

малих дітей, людей з інвалідністю. Оскільки російські загарбники відкидають норми міжнародного права, світове співтовариство має розробити нові ефективні механізми протидії воєнним злочинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Верменич Я. Виклики конфліктів ідентичностей у контексті загроз інформаційно-культурній безпеці України // Український історичний журнал. 2024. № 2. С. 5-23. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.005>.
2. Гостомель! Жажіття окупації: точна кількість загиблих досі невідома! Як зараз це згадують жителі? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=70YS-N2n6Lo> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Де зараз композитор Ігор Поклад: пережив окупацію, мало не став жертвою російської ракети. Ексклюзив. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iEYaRd4kVNU> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Дружина композитора Ігоря Поклада Світлана: «У нашому будинку було 4 розтяжки – одну з них знайшли у піаніно...». URL: <https://tinyurl.com/3rv2jueu> (дата звернення: 31.03.2026).
5. Коваль М., Щипанський П., Кидонь В., Грицюк В. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.
6. Боровик Л. Лавров: РФ «не думала» про напад на Україну перед 2022 роком // Апостроф. URL: <https://tinyurl.com/y8vtn4bb> (дата звернення: 31.03.2026).
7. Лисенко О., Маєвський О. Неминуча війна. Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 71-77. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.071>.
8. Оккупация в Гостомеле: орки сразу сказали, что теперь все принадлежит им. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NBmebEr6kkY> (дата звернення: 31.03.2026).
9. Окупанти розстріляли молоду пару в Гостомелі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Bt2AFtDhJxQ> (дата звернення: 31.03.2026).
10. Окупація Гостомеля Документальний проєкт Ірини Созанської. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=if8N0PssSOI> (дата звернення: 31.03.2026).
11. Офіс генерального прокурора розслідує розстріл батька з двома дітьми на Київщині // Суспільне Новини. URL: <https://tinyurl.com/673ybmnu> (дата звернення: 31.03.2026).
12. Сегеда С., Машталір В. Територіальна оборона України як феномен національної військової історії // Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 148-158. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.148>.

13. Батюк І. У Бучі з'явиться меморіал пам'яті жертв окупації: оголосили переможця архітектурного конкурсу // Українська правда. URL: <https://tinyurl.com/4sufzcf9> (дата звернення: 31.03.2026).

14. Про встановлення почесної відзнаки «Місто-герой України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112022-41577> (дата звернення: 31.03.2026).

15. Про присвоєння почесної відзнаки «Місто-герой України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1642022-41797> (дата звернення: 31.03.2026).

16. Харук А. Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій // Український історичний журнал. 2022. № 4. С. 139-147. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.139>.

17. Як Гостомель чинив опір окупації? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XCSicMrDsQs> (дата звернення: 31.03.2026).

18. Рівно чотири року на межі перетину Бучі та Ворзеля тривав один із найважчих боїв. URL: <https://www.facebook.com/groups/iloveirpin/posts/26268970812791800/> (дата звернення: 31.03.2026).

19. Sehed S., Viedenieiev D., Levchenko S., Pokotylo O. On the Eve of the Invasion. Formation of an Offensive Group of the Armed Forces of the Russian Federation Near the Borders of Ukraine (2020–2022) // Codrul Cosminului. 2025. № 31 (1). P. 201–225. <https://doi.org/10.4316/CC.2025.01.09>.

Силкін Є.В.

ORCID: 0009-0006-9106-9995

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

СУЧАСНА ІТЕРАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ОПОЛЧЕННЯ ЯК ГЕНЕЗИС УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗЛАМНОСТІ

Потужним маркером формування сучасного українського національного наративу виступає битва за Київ, що відбувалася в лютому–березні 2022 р. та стала одним із ключових воєнних епізодів початкового етапу російсько-української війни. У зазначеному наративі органічно поєдналися історична пам'ять, духовні засади українського суспільства та феномен масової самоорганізації, що знайшов своє втілення у діяльності Сил територіальної оборони Збройних Сил України (ТрО ЗС України). Останні постали як структуроутворювальна ланка, що забезпечила трансформацію стихійного спротиву в організований елемент системи оборони держави та актуалізувала архетипні моделі українського військового досвіду – від козацького ополчення до повстанських формацій ХХ століття [1].

Методологічну основу дослідження становить комплексний аналіз ролі підрозділів ТрО ЗС України у битві за Київ 2022 року як сучасної ітерації історичних форм народного війська, а

також вивчення духовних і ціннісних чинників, що зумовили стійкість оборони столиці України. Варто зазначити, що Сили ТрО ЗС України формалізовані як окремий рід військ у 2022 році. Це фактично є результатом тривалого процесу, коріння якого сягає традицій народного ополчення. Їх інституційне оформлення стало відповіддю на виклики асиметричної війни нового типу, в умовах якої нівелюються традиційні відмінності між фронтом і тилом.

У контексті оборони Києва підрозділи Сил ТрО відіграли ключову роль у забезпеченні стійкості міста як військово-політичного центру держави. Формування даних підрозділів відбувалося на підставі оголошення загальної мобілізації, що зумовило їх гетерогенний соціальний склад. До їхніх лав долучилися представники різних соціальних груп. Від підприємців, науковців і митців до людей робітничих професій. Ця соціальна різноманітність виступила джерелом внутрішньої резильєнтності, що ґрунтувалася на спільному усвідомленні загрози державності.

У цьому контексті варто згадати про феномен, що з'явився у перші дні оборони Києва та умовно можна означити як «черги до ТЦК». У класичних моделях мобілізації держава виступає головним суб'єктом ініціації процесу [2]. Вона визначає обсяги, темпи та механізми залучення людського ресурсу, використовуючи адміністративні інструменти, нормативно-правову базу та інституційну інфраструктуру. Проте у лютому–березні 2022 р. суспільство випередило державу, сформувавши надлишковий мобілізаційний імпульс, що перевищував пропускну спроможність територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК). Цей феномен можна інтерпретувати як прояв «висхідної мобілізації», коли ініціатива виходить знизу. Від громадян, які діють не за примусом, а з внутрішньої мотивації, обумовленої загрозою державі. Черги до ТЦК стали матеріалізованою формою колективної волі до спротиву. Інтеграція місцевих добровольців у структури Сил ТрО створила ефект «оперативної інтелектуалізації простору», коли кожен боєць ставав носієм унікальної інформації, що підвищувала ефективність оборони.

Окремо варто акцентувати увагу на часовому факторі. У перші дні вторгнення швидкість розвитку подій значно перевищувала можливості бюрократичних процедур, що за своєю природою є інерційними. У цій ситуації децентралізована мобілізація виконала функцію «швидкого реагування», забезпечивши критичну масу обороноздатності до моменту повного розгортання регулярних структур. В історичному контексті феномен «черг до ТЦК» має очевидні паралелі з практиками козацького ополчення, де мобілізація також базувалася на добровільності, локальній ідентичності та здатності до швидкої самоорганізації.

Оборона Києва стала випробуванням не лише для особового складу ЗС України, а й для всієї системи національної безпеки держави. Політичне керівництво російської федерації розраховувало на швидке захоплення столиці проведенням блискавичної операції, що

передбачала повітряне десантування, прорив механізованих колон та внутрішню дестабілізацію. Проте саме фактор масового спротиву, в якому Сили ТрО відіграли системоутворювальну роль, зруйнував ці плани.

Важливо наголосити, що ефективність Сил ТрО не вичерпувалася суто військовими аспектами. Ключовим здобутком стало створення розгалуженої мережі взаємодії між військовослужбовцями, органами місцевої влади, волонтерським рухом та цивільним населенням. Цей феномен доцільно кваліфікувати як «інтегровану оборону суспільства», за якої кожен громадянин виступає суб'єктом безпекової діяльності. Саме така модель забезпечила спроможність Києва вистояти в умовах переваги противника у чисельності особового складу та озброєння [3].

Для поглибленого аналізу духовно-мотиваційної складової та феномена звитяги у битві за Київ 2022 року доцільно звернутися до конкретних кейсів, що демонструють, як історично сформовані моделі поведінки матеріалізуються в умовах сучасних бойових дій. Ірпінь, Мощун і Буча у цьому контексті постають не лише як географічні локації, а як вузли оборонної системи, де поєдналися військова тактика з духовно-мотиваційним чинником.

Оборона Ірпеня є показовим прикладом трансформації урбаністичного простору в «місто-фортецю» у сучасному його розумінні. Після руйнування переправ через річку Ірпінь українські сили, зокрема підрозділи Сил ТрО, фактично створили контрольовану зону, в межах якої кожен квартал набував значення окремого оборонного сегмента. Це уможливило зрив темпу наступу противника, змусивши його діяти у вузьких коридорах, що підвищувало ефективність вогневого ураження. Водночас не менш значущим є те, що оборона Ірпеня стала взірцем колективної дії, у межах якої місцеве населення, добровольці та військовослужбовці функціонували як єдина система. Йдеться про евакуацію цивільних осіб, організацію укриттів, передачу інформації про переміщення підрозділів ворога. Усе це формувало середовище, в якому противник утрачав оперативну перевагу [5].

Бій за Мощун, у свою чергу, демонструє інший аспект, а саме, здатність до утримання критично важливого рубежу в умовах чисельної та збройної переваги противника. Географічно Мощун виступав ключовою точкою на підступах до Києва, контроль над якою відкривав можливість виходу військ ворога на оперативний простір. Підрозділи Сил ТрО, діючи у взаємодії із бойовими підрозділами ЗС України утримували противника на визначених ділянках і не допускали розвитку наступу. Особливістю бойових дій на цій ділянці стало широке використання природних умов: лісистості місцевості та водних перешкод. Це вимагало високого рівня адаптивності від особового складу та глибокого знання локальної топографії. Саме у цьому проявляється спадковість тактичних підходів, притаманних козацькій військовій традиції, де природне середовище інтегрувалося в систему оборони як її

невід'ємний елемент. З духовно-мотиваційної точки зору оборона Мощуна є прикладом колективної резильєнтності, за якої утримання позицій зумовлювалося не лише виконанням наказу, а й внутрішньою мотивацією особового складу, що ґрунтувалася на усвідомленні значущості захисту столиці [6].

Буча демонструє інший, проте не менш значущий вимір досліджуваного феномена. На початковому етапі бойових дій підрозділи Сил ТрО та місцеві добровольці виконували завдання зі стримування противника, організації оборонних заходів та проведення евакуації цивільного населення. В умовах часткової втрати контролю над територією ключовим фактором стала взаємодія з місцевим населенням, яке виступало джерелом оперативної інформації про переміщення підрозділів ворога, їхню чисельність та ймовірні наміри. Це уможливило проведення історико-типологічної аналогії із досвідом підпільних структур ХХ ст., зокрема Української повстанської армії, де населення відіграло роль «інформаційного середовища», що забезпечувало життєдіяльність та функціонування військових формувань. У сучасних умовах зазначена функція отримала якісне підсилення завдяки використанню цифрових інструментів комунікації, що дало змогу істотно підвищити оперативність передачі даних та ефективність прийняття рішень. Крім того, події у Бучі актуалізували такий важливий аспект духовної складової, як усвідомлення ціни збройного захисту держави та готовність до спротиву навіть в умовах тимчасової окупації, що формує довготривалий наратив, що інтегрується в структуру національної пам'яті, набуваючи рис історичної тяглості й аксіологічного орієнтиру для наступних поколінь.

Узагальнення результатів аналізу трьох наведених кейсів дає підстави вважати, що духовність і звитяга у битві за Київ 2022 року виявилися не абстрактними категоріями, а конкретними поведінковими моделями, що безпосередньо впливали на перебіг бойових дій. Зазначені чинники забезпечували: здатність до швидкої самоорганізації в умовах критичної невизначеності; високий рівень ефективної взаємодії військових формувань із цивільним населенням; готовність до тривалого утримання позицій, що формувало необхідну оперативну стійкість; використання топографії, інфраструктури, соціальних зв'язків як стратегічного ресурсу, що створювало оперативну перевагу.

Дослідження показало, що Ірпінь, Мощун і Буча постають емпіричним підтвердженням того як історично сформована українська мілітарна традиція детермінує ефективність оборонних дій, забезпечуючи трансформацію духовно-ціннісних настанов у конкретні військово-оперативні результати.

У цьому контексті підрозділи Сил ТрО варто розглядати не лише як військові формування, а як символ національного спротиву. Бійці цих підрозділів не завжди мали достатній рівень бойової підготовки та сучасне озброєння, а й володіли мотивацією, що

ґрунтувалася на глибокому усвідомленні справедливості своєї боротьби, на готовності до самопожертви, взаємодопомозі та довірі між побратимами, формуючи так званий «моральний фактор війни», який у критичних умовах набуває вирішального значення.

Українська традиція народного війська має глибоке коріння, що сягає доби козацтва. Запорозька Січ являла собою не лише військову організацію, а й соціальну систему, засновану на принципах самоврядування, рівності та братерства. У ХХ ст. ці традиції продовжилися у діяльності Української повстанської армії, що діяла, спираючись на підтримку населення. Сили територіальної оборони ЗС України стали сучасною ітерацією цих історичних форм, поєднавши традиційні цінності з новітніми організаційними підходами та створивши оновлену модель національного спротиву. Зазначена спадковість виразно простежується в ментальних настановах. Насамперед у готовності українців брати на себе відповідальність за долю держави та діяти колективно й рішуче в умовах екзистенційної загрози.

Таким чином, звитяга у контексті оборони Києва є елементом формування національного нарративу. Вона втілюється як в обороні великих міст, так і маленьких населених пунктів, у знищенні ворожих колон, а також у порятунку цивільного населення. Водночас звитяга має і символічний вимір. Вона стає частиною колективної пам'яті, формує ідентичність, впливає на майбутні покоління. У цьому сенсі Сили ТрО відіграють роль не лише військового, а й культурного феномена, що формує образ сучасного, відповідального, сміливого та здатного до самоорганізації українця.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що Битва за Київ 2022 року стала визначальною рисою сучасної української історії, де Сили ТрО виступили ключовим елементом національного спротиву [4]. Їх діяльність продемонструвала ефективність моделі інтегрованої оборони, що поєднує державні інституції та громадянське суспільство. Історична спадковість, що простежується від козацького ополчення до сучасних підрозділів Сил ТрО, підтверджує глибину національних традицій та їхню актуальність сьогодні.

Духовність і звитяга як ключові елементи українського нарративу стали вирішальними факторами стійкості оборони Києва. Вони забезпечили військовий успіх і формування нової моделі національної ідентичності, що ґрунтується на відповідальності, солідарності та незламності. Таким чином, сучасна ітерація козацького ополчення у вигляді Сил ТрО ЗС України є й військовим феноменом, й генезисом української незламності. Явищем, що визначає обличчя нації у ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. Київ : НІСД, 2019. 560 с.

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. № 44. Ст. 416.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII / Відомості Верховної Ради України. № 31. Ст. 241.

4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX / Відомості Верховної Ради України. № 41. Ст. 339.

5. 206 батальйон тероборони Києва створений на базі «Європейської Солідарності» врятував мешканців Ірпеня // Еспресо. URL: <https://tinyurl.com/4nnsk36z> (дата звернення: 26.03.2026).

6. Фандоріна О. Оборона Києва залежала від Мошуна. Командувач ЗСУ Сирський розповів, як захищали столицю // Українські новини. URL: <https://tinyurl.com/5djsufdx> (дата звернення: 26.03.2026).

Стельмах С.С.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

УЧАСТЬ СИЛ ТрО В ОБОРОНІ КИЄВА (КІНЕЦЬ ЛЮТОГО – ПОЧАТОК КВІТНЯ 2022 р.)

Українці – народ нескорених. Це люди, які не вагаючись від самого початку і до кінця будуть стояти за свою волю, гідність, честь і славу. Вони століттями боронять свою незалежність, тому повномасштабне вторгнення, яке розпочалось 24 лютого 2022 р., стало для кожного українця черговим днем гартування національної єдності [3; 4; 5; 7]. У рф був план захопити столицю – Київ за три дні, але виконати задум їм завадили добровольчі формування, зокрема Сили територіальної оборони, які були виділені в окремий вид Збройних Сил України 1 січня 2022 року [3].

Поява ТрО була зумовлена нагальною потребою у посиленні обороноздатності певної, закріпленої місцевості. На початку повномасштабного вторгнення ці підрозділи не були укомплектовані належним чином ані особовим складом, ані спорядженням, ані технічними засобами, але рішучість українців все змінила. Лише з 24 по 25 лютого 2022 р. у Києві було видано більше 18 тис. одиниць автоматичної зброї людям, які прагнули захищати свою країну [5]. Також на озброєнні були протитанкові керовані ракети NLAW [5]. Це були звичайні люди без військової освіти, різного матеріального становища, віку та спеціальностей, але зі спільною метою – перемогти і відновити справедливість. Через те, що більшість добровольців не були близькі до військової справи, навчання проводились стисло, безпосередньо на місці оборони [5]. Щоб не гаяти час, зброю видавали по паспорту громадянина України.

Оскільки напад агресора був неочікуваним, держава не встигла забезпечити підрозділи ТрО засобами індивідуального захисту, спорядженням, засобами зв'язку, тому значною мірою це забезпечували волонтери. Жодна людина не сиділа без діла, кожен намагався допомогти хто чим може. Мирні жителі готували їжу для військових, допомагали матеріально, а волонтери забезпечували необхідними засобами комунікації та амуніцією [5; 7].

Основними сформованими підрозділами ТрО на початку повномасштабного вторгнення, які обороняли Київ та його околиці, були 112 окрема бригада територіальної оборони, яка безпосередньо брала участь в обороні столиці, окремі батальйони 114 ОБр ТрО – південні підступи, 131 ОБр ТрО – північний напрям та київський загін ТрО «Азов», який спільно з 72 бригадою ЗС України брав участь у розгромленні колони 6 танкового полку рф на Броварському напрямку, що відбувся 10 березня 2022 року. Одна з найзапекліших битв за участю 112 та 114 ОБр ТрО була за село Мощун, що тривала з 5 по 21 березня [8]. Захопивши цей населений пункт, що знаходиться за 20 км від столиці, окупанти змогли б підібратися до околиць Києва. Загалом втрати рф тоді склали 100–300 загиблих, та більше 30 одиниць техніки [8].

Для оборона столиці місто поділили на сектори оборони, на кожному з яких відбулось оперативне встановлення блокпостів та обладнання вогневих позицій на важливих магістралях для ефективного стримування ворожих сил та недопущення проникнення противника в місто [5]. Волонтери та інші цивільні люди працювали і вдень, і вночі, щоб допомогти силам оборони вистояти проти нещадного ворога. Люди допомагали облаштовувати позиції, укріплювали їх за допомогою бетонних блоків та мішків з піском. Мешканці Києва, які мали інженерну техніку – жертвували нею на користь ЗС України [5]. Так як зброї на всіх не вистачало і багато хто хотів долучитися до оборони, населення масово почало виготовляти коктейлі Молотова, які згодом застосовували проти окупантів [1; 5].

Основними об'єктами оборони були мости, аеропорти (Бориспіль, Жуляни) та об'єкти центральних тепломереж. Про оборону культурної спадщини не забули, тому в перші ж дні важливі історичні споруди, такі як пам'ятник Княгині Ользі, були захищені від влучання осколків (рис. 1; рис. 2).

Досить поширеною в той час була боротьба з диверсійно-розвідувальними групами (ДРГ), які маскувались під українських військових, переодягаючись у форму ЗС України. Їх завдання полягало у збиранні інформації про військо, коригуванні ударів, нанесених авіацією, дезорганізації зв'язку. Складністю виявлення цих груп було те, що вони маскувались також і під цивільних осіб. Більшість з них були громадянами України [7]. Лише за перші три дні повномасштабного вторгнення рф на територію України у Києві було знешкоджено 23 ворожі ДРГ. Проте відомо про випадки, коли диверсанти залишились непоміченими і змогли

приєднатись до сил територіальної оборони у Василькові, де розстріляли 14 добровольців та працівників Нацполіції. Це сталося 2 березня 2022 р., але все ж таки, після скоєного злочину, диверсанти були знешкоджені силами спецпідрозділу СБУ [2].

Рис. 1. Пам'ятник Княгині Ользі у березні 2022 р. [6]

Рис. 2. Пам'ятник Княгині Ользі у липні 2022 р. [6]

Загалом новостворені підрозділи територіальної оборони міста Київ відіграли ключову роль в обороні столиці [1; 3; 5; 7]. Попри низький рівень забезпечення з боку держави, їм вдалось встояти та не дозволити реалізувати плани рф по захопленню столиці. Єдність народу – це сила, здатна протистояти найзапеклішим викликам. Проблема не до кінця сформованих підрозділів була оперативно вирішена рішуче налаштованим населенням, яке горою стало за Україну та її незалежність. Хоч напад рф був неочікуваним для українців, вони змогли згуртуватись, вистояти і показати усьому світу, своє свободолюбство, мужність та незламність. Військовою майстерністю України нині захоплюється значна частина світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Битва за Київ (2022) // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/3c5erfa5> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Бої за Васильків (2022) // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/2xdtndh6> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
4. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.

5. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

6. Пам'ятник княгині Ользі (Київ) // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/y4hd7xr8> (дата звернення: 27.03.2026).

7. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. Київ: НУОУ, 2023. 320 с.

8. Битва за Мощун // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/mhjmfsw> (дата звернення: 27.03.2026).

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент

ORCID: 0000-0002-9190-2821

Scopus ID: 57217488174

Національний університет оборони
України, м. Київ

Щипанський П.В., к.військ.н., професор

ORCID: 0000-0002-0854-733X

Scopus ID: 57215051671

Національний університет оборони
України, м. Київ

Кенгерлі А.Г.

ORCID: 0009-0005-5794-6221

Національний університет оборони
України, м. Київ

ДОСВІД ПРИКРИТТЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ВІЙСЬК У МЕЖАХ СЕКТОРУ ОБОРОНИ МІСТА КИЇВ

Для протидії загрозам з повітря, своєчасного оповіщення органів державного та військового управління про повітряний напад, запобігання здійснення повітряної розвідки, корегування вогню за допомогою безпілотних літальних апаратів та прикриття від ударів засобів повітряного нападу противника об'єктів критичної інфраструктури та військ, керівництво сектору прийнято рішення про створення системи протиповітряної оборони сектору.

Були встановлені ракетонебезпечні напрямки, ймовірні напрямки дій авіації та райони висадки повітряного десанту противника. Виходячи з цього, було визначено місця розташування постів повітряного спостереження та сектори їх відповідальності.

Для своєчасного отримання інформації про повітряну обстановку у часі, наближеному до реального, та сповіщення органів управління про повітряний напад на ОКП сектору встановлено комплекс допоміжної автоматизованої підсистеми збирання, оброблення та відображення інформації про повітряну обстановку («Віраж-планшет»).

У зв'язку зі зростанням інтенсивності застосування противником крилатих ракет наземного, морського та повітряного базування керівництво сектору прийняло рішення про оснащення постів повітряного спостереження стрілецьким та ракетним озброєнням зі створенням позицій ППО.

Оснащення позицій ППО здійснювалось за такими етапами:

1 етап – виставлення постів повітряного спостереження для візуального виявлення польоту засобів повітряного нападу (літаків, вертольотів, крилатих ракет на загрозованих напрямках);

2 етап – оснащення позицій кулеметами (12.7 ДШКМ, 7.62 ПКМ та 7.62 VZ-59L) для ведення вогню по крилатих ракетах, вертольотах противника та боротьби з повітряними десантами у польоті та на землі;

3 етап – оснащення позицій снайперськими гвинтівками (СВД) для боротьби з малорозмірними повітряними об'єктами (дрони, квадрокоптери, БпЛА тощо), що летять на ГМВ та МВ;

4 етап – оснащення позицій переносними зенітними ракетними комплексами («Стріла», «Ігла», «Stinger» тощо) для безпосереднього прикриття критичних об'єктів інфраструктури та військ у визначеному секторі від ударів повітряного противника.

Для реалізації цих завдань на базі обТрО брТрО, підрозділів ДПСУ було створено зведений підрозділ ППО та здійснено підбір особового складу.

Невеликі відстані виявлення крилатих ракет та їх висока швидкість унеможлилювали вчасне застосування зброї.

Для своєчасного виявлення цілей на дальніх підступах до об'єктів було організовано взаємодію та надано допомогу добровольчим формуванням територіальних громад у створенні постів повітряного спостереження та отримання від них інформації про повітряну обстановку.

Степанович М.М.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ВПЛИВ РУЙНУВАННЯ ГРЕБЛІ В КОЗАРОВИЧАХ НА ЗРИВ ОПЕРАТИВНОГО ЗАМИСЛУ ПРОТИВНИКА НА ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., актуалізувала пошук нестандартних методів протидії чисельно переважаючих сил противника. На Київському операційному напрямку ворог застосував стратегію масованого броньованого наступу, розраховуючи на високу мобільність своїх механізованих та десантних підрозділів [2]. За таких умов використання водних ресурсів та інженерних споруд

стало не просто допоміжним елементом, а й стратегічним множителем сили. Актуальність теми полягає у дослідженні «гідротехнічного маневру» як засобу радикальної зміни фізико-географічних умов театру бойових дій. Підрив дамби у Козаровичах виступив інструментом, що дав змогу Силам оборони України зупинити танкові дивізії противника не лише вогнем, а й самою природою ландшафту. Це рішення перетворило суху заплаву на непереборний бар'єр, позбавивши противника технічної переваги [1; 3].

Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати оперативно-стратегічну обстановку на Київщині у лютому 2022 р.; дослідити технічні та географічні характеристики заплави р. Ірпінь [5] як оборонного рубежу; реконструювати хронологію прийняття рішення та технічну специфіку підриву дамби; оцінити вплив штучного затоплення на маневреність та логістику окупаційних військ; сформулювати висновки щодо значення цього маневру для успіху всієї Київської операції.

Оперативний план генерального штабу зс рф передбачав нанесення головного удару через Поліський операційний район для «блискавичного» оточення Києва. Російське командування розглядало цей напрямок як «коридор швидкого доступу» до центрів прийняття рішень. Задум базувався на концепції безперервного руху механізованих колон, що мали упродовж 48–72 годин подолати рубіж річки Ірпінь [2] та вийти до північно-західних околиць столиці. Ключовим об'єктом у цій стратегії був Козаровицький гідровузол. Контроль над ним давав ворогу можливість використовувати дамбу як готову транспортну артерію та запобігати будь-яким спробам української сторони маніпулювати рівнем води в заплаві.

Для реалізації прориву було сформовано потужне угруповання сил, яке виконувало роль «сталевого тарану». Основу складали: 35-та та 36-та загальновійськові армії – важкі з'єднання, призначені для продавлювання оборони та утримання захоплених територій; частини ПДВ: підрозділи 76-ї (Псков) та 98-ї (Іваново) дивізій, а також 31-ї окремої бригади [1; 2]. Ці сили виступали «наконечником списа», що мав діяти максимально зухвало та швидко, захоплюючи ключові мости та аеродроми.

Висока насиченість угруповання бронетехнікою (БМД-4М, танки Т-72Б3) свідчила про ставку на швидкість, проте, вона ж зробила ці підрозділи вкрай залежними від твердого ґрунту [4; 6]. Фізико-географічні умови Київського Полісся (густі ліси та болотисті низовини) перетворили дорожню мережу на «логістичні кайдани» для агресора. Траси Р-02 та Т-1002 стали єдиними можливими осями наступу. Ворог опинився в ситуації, де величезна кількість техніки була змушена рухатися вузькими колонами, що нагадували «залізних змій», затиснутих рельєфом [5]. Заплава річки Ірпінь у цій системі була критичним бар'єром. Доки вона залишалася сухою, противник мав шанс на маневр поза дорогами. Однак статус Козаровицької дамби як «стратегічного замка» означав, що її руйнування автоматично

замикало цей коридор, перетворюючи заплаву на непереборну стіну води та мулу. Це ставило хрест на мобільності «сталевого кулака» рф, приковує його до легкодоступних для обстрілів доріг [1; 2].

Заплава річки Ірпінь у північно-західному секторі оборони столиці є унікальним природним бар'єром, що має складну гідроморфологічну структуру. Основним чинником, що визначає низьку прохідність даної ділянки, є наявність потужних торф'яних відкладів та заторфованих ґрунтів з високим коефіцієнтом вологостійкості. У природному стані або за умов функціонування меліоративних систем ці ґрунти зберігають умовну стабільність. Однак штучне перезволоження внаслідок гідротехнічного маневру призводить до явища тиксотропії – повної втрати зв'язності та несучої здатності ґрунту під впливом динамічного або статичного навантаження [4]. Після затоплення заплава перетворилася на кілометри «плавнів» та мулистих пасток, де глибина в'язкого шару подекуди сягала кількох метрів. Для важкої техніки це означало не просто уповільнення, а неминуче припинення маневру [2; 4].

Аналіз озброєння та військової техніки сил вторгнення свідчить про їх вразливість перед масштабною зміною ландшафту:

1. Важка бронетехніка (Т-72Б3, Т-80У). Основні бойові танки рф мають масу від 46 до 48 тонн. За нормальних умов питомий тиск на ґрунт (0,85–0,95 кг/см²) дозволяє їм пересуватися пересіченою місцевістю. Проте на розмокших торфовищах заплави цей показник виявляється критичним. Танки, намагаючись з'їхати із насипних доріг для розгортання у бойовий порядок, миттєво втрачали опору та «сідали на днище», що робило їх нерухомими вогневими точками, позбавленими захисту маневром [2; 4].

2. Десантний компонент (БМД-4М). Незважаючи на позитивну плавучість та нижчу масу (близько 13,5 т), ці машини виявилися неефективними через неможливість виходу на мулистий берег. В'язка берегова лінія діяла як «природний абсорбент» кінетичної енергії гусениць, через що техніка буксувала у воді, стаючи легкою мішенню для протитанкових засобів [1; 4].

3. Логістичний транспорт. Вантажівки «Урал» та «КамАЗ» (навіть із колісною формулою 6х6) стали найбільш вразливою ланкою. Прив'язка до єдиної вцілілої дороги на дамбі створила гігантські затори, де техніка підвозу ПММ та БК знищувалася артилерією без можливості розсіювання [1;2].

Козаровицька дамба з насосною станцією є ключовим об'єктом, що регулює гідрологічний режим усього регіону. Головна особливість споруди полягає у перепаді висот між ділянками водного потоку. Рівень води у Київському водосховищі (Київському морі) на 6,5–7 метрів перевищує рівень дна у заплаві Ірпеня [3]. Гідровузол фактично утримував колосальну масу води, що при руйнуванні шлюзів мала спрацювати як природний прес. Інженерне рішення підірвати саме шлюзові механізми дало можливість використати

гравітаційну енергію води для автоматичного створення зони активного затоплення [4; 5].

Дамба була єдиною точкою, де людина могла контролювати стан тисяч гектарів землі навколо. Перетворивши цей об'єкт із «захисника» на «руйнівника» ландшафту, Сили оборони України створили перешкоду, яку неможливо було «розмінувати» чи обійти. Це був інженерний шах і мат, оскільки ворог готувався до війни з бетоном і залізом, а зустрівся з некерованою стихією, спрямованою в потрібне русло [2].

Прийняття рішення про деструкцію гідровузла 25 лютого було продиктоване критичною необхідністю перерізати найкоротший шлях окупантів до Києва. Військово-технічний розрахунок вказував на те, що наявних піхотних підрозділів на цьому напрямку було недостатньо для стримування броньованих колон 35-ї армії рф [1; 2]. Гідротехнічний маневр став єдиним способом створення непереборного рубежу в найкоротші терміни. Командування свідомо пішло на гуманітарні ризики підтоплення територій, аби не допустити вуличних боїв безпосередньо в центрі столиці [3; 5].

26 лютого інженерні підрозділи здійснили вогневе ураження запірних механізмів. Вибух пошкодив сегментні затвори, що призвело до неконтрольованого прориву води. Під колосальним тиском вода почала розмивати не лише металеві конструкції, а й прилеглі земляні насипи, що зробило процес затоплення незворотним упродовж перших же годин. Затоплення більш ніж 2 800 гектарів заплави відбулося зі швидкістю, що виключала можливість евакуації ворожої техніки, яка вже перебувала в низовині [1;3].

Наступ противника розпався на окремі осередки, відрізані один від одного водою. Русло Ірпеня розширилося до 1–1,5 км у певних місцях, що зробило будь-яку спробу наведення понтонних переправ технічно нездійсненною через нестабільність дна та швидкість течії [4; 5]. Це дало можливість українському командуванню остаточно «закрити» північно-західний напрямок і зосередити артилерійські ресурси на інших ділянках.

Головним результатом гідротехнічного маневру стала «каналізація» ворожого наступу. Позбавлений можливості маневрувати на полях противник був змушений вибудовувати техніку в лінійні колони на вузьких дорогах-дамбах. Це перетворило механізовані частини на «залізні черги», де кожна машина була обмежена в русі попереду та ззаду. Така конфігурація дозволила українській артилерії та розрахункам ПТРК працювати за принципом «тиру» [1; 2]. Затоплена заплава діяла як природний відбивач: ворог не міг розосередитися, не міг відступити вбік і був змушений або приймати бій у невідгідних умовах, або залишати техніку в мулі [5].

Поєднання водяного бар'єру та аеророзвідки створило умови для «прозорого поля бою». Оскільки сектори можливого просування ворога звузилися до конкретних лінійних об'єктів, ефективність вогневого ураження зросла в рази [2; 4]. БпЛА виконували роль

«очей», що спрямовували артилерійський молот точно в початок та кінець колон, назавжди замикаючи ворога в пастках затопленого Полісся.

У контексті боїв за село Мощун гідротехнічний аспект став вирішальним. Ворог намагався навести понтонні переправи через Ірпінь, але постійна зміна рівня води та розлив берегів зробили цей процес технічно неможливим. Російський десант, який зміг переправитися на правий берег легкими силами, опинився без підтримки танків та БМП, що стояли заблоковані розливом на іншому боці. Мощун став символом провалу російської стратегії, де «велика вода» виступила надійним союзником української піхоти, відрізавши голову наступу від його броньованого тіла [2; 4].

Головним результатом Козаровицького гідротехнічного маневру став не просто фізичний бар'єр, а отримання стратегічного таймінгу. Затоплення заплави р. Ірпінь виграло для Сил оборони України понад два тижні критичного часу. Цей ресурс було використано для:

1. Накопичення резервів: Підтягування артилерії великої потужності та створення необхідних запасів боєкомплекту на правому березі Дніпра.

2. Формування ешелонованої оборони: Маневр дозволив перейти від осередкового стримування до побудови стійких рубежів оборони Києва, які ворог уже не зміг подолати до кінця березня.

3. Дезорганізації управління ворога: Непередбачувана зміна ландшафту змусила російське командування витратити час на безплідні спроби наведення переправ, що призвело до втрати темпу наступу та остаточного краху стратегії «бліцкригу».

Підтоплення села Демидів та навколишніх територій стало однією з найважчих, але необхідних сторінок оборони столиці. У воєнній історії цей епізод розглядається як приклад «жертвованої оборони» [3]. Попри значні матеріальні збитки, місцева громада продемонструвала розуміння пріоритетності захисту столиці. Феномен Демидова став доказом того, що у тотальній війні ландшафт і населення стають єдиним оборонним організмом. Хоча затоплення мало тимчасовий негативний вплив на екосистему заплави, воно запобігло значно масштабнішим руйнуванням, які принесла б із собою повномасштабна облога та вуличні бої у Києві [2; 3].

Операція з підриву Козаровицької дамби довела, що в умовах технічної переваги агресора використання природних чинників та об'єктів критичної інфраструктури може стати вирішальним інструментом стратегічного стримування. Гідротехнічний маневр продемонстрував високий рівень оперативної гнучкості українського командування, яке зуміло інтегрувати цивільну гідротехнічну споруду в систему активної оборони, перетворивши її на «водяний щит» столиці [1; 5]. Штучна зміна гідрологічного режиму заплави р. Ірпінь «каналізувала» рух ворожих військ, позбавила їх маневреності та створила

умови для ефективного вогневого ураження артилерією, що призвело до поразки елітних підрозділів ПДВ рф під Мощуном та Гостомелем [2;4].

Таким чином, досвід Козаровицької операції є унікальним внеском у світове оперативне мистецтво та інженерну справу, демонструючи пріоритет інтелектуального планування та знання місцевості над грубою механізованою силою. Цей успішний приклад застосування гідротехнічного маневру закладає підґрунтя для переосмислення ролі об'єктів критичної інфраструктури у системі територіальної оборони сучасних міст. Подальше вивчення подібних асиметричних рішень дасть змогу не лише удосконалити методи стримування агресора, а й розширити інструментарій інженерного забезпечення військ у майбутніх воєнних конфліктах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

2. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

3. Підрив Козаровицької дамби // Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/5bb2w4cs> (дата звернення: 27.03.2026).

4. Підрив Козаровицької дамби: як розірвали одну з основних артерій російського наступу на Київ. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Y3H-345X_aY (дата звернення: 27.03.2026).

5. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Коваля. Київ: НУОУ, 2023. 320 с.

6. Озброєння та військова техніка сил вторгнення рф. Сухопутна компонента: Довідник / Є. О. Меленті та ін. Харків : ПНЮК СБУ, 2022. 100 с.

Сухачов М.В.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ФЕНОМЕН СИЛ ТРО В ОБОРОНІ КИЄВА НАПРИКІНЦІ ЛЮТОГО – НА ПОЧАТКУ КВІТНЯ 2022 РОКУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 р. стало найбільшим викликом для європейської безпеки з часів Другої світової війни. Головним об'єктом агресії та «центром тяжіння» всієї операції противника став Київ. Стратегічний

задум ворога базувався на концепції швидкої атаки – захоплення столиці протягом перших 72 годин («бліцкриг»). Проте цей план зазнав краху не лише завдяки стійкості регулярних частин Збройних Сил України, а й завдяки безпрецедентному залученню цивільного населення до спротиву. В цьому контексті феномен Сил територіальної оборони (ТрО) став тим критичним елементом стійкості, що докорінно змінив динаміку бойових дій.

Основним фундаментом формування підрозділів став Закон України «Про основи національного спротиву» [5], що набув чинності 1 січня 2022 року. Проте реальне розгортання сил у Києві відбувалося не за класичними мобілізаційними планами мирного часу, а в умовах екстремально стислих строків. Протягом перших 48–72 годин повномасштабного вторгнення відбулася масова видача стрілецької зброї. Головною проблемою цього етапу була криза управління та логістики: підрозділи створювалися «з коліс», часто без належного зв'язку, важкого піхотного озброєння та засобів індивідуального захисту [2].

Важливим фактором стало те, що підрозділи ТрО отримали право використовувати не лише стрілецьку зброю, а й протитанкові ракетні комплекси та переносні зенітно-ракетні комплекси. Це нівелювало класичне уявлення про територіальну оборону як про «легку піхоту» і перетворило її на повноцінну загрозу для бронетехніки та низьколітної авіації ворога.

Феномен організаційного етапу ТрО полягав у здатності до горизонтальної самоорганізації. Попри первинний хаос, критично важливі об'єкти (мостові переходи через Дніпро, ТЕЦ, урядовий квартал) були взяті під охорону в найкоротші терміни.

Бойовий шлях київських та обласних бригад ТрО наприкінці лютого – на початку березня 2022 р. характеризується переходом від охоронних функцій до безпосереднього вогневого зіткнення з регулярними частинами зс рф.

Підрозділи 114-ї бригади ТрО одними з перших вступили у бої у районі Бучі та Ірпеня. Феномен їх дій полягав у створенні мобільних протитанкових груп, озброєних РПГ-7 та гранатометами NLAW. Саме бійці територіальної оборони забезпечували заслони, що давали цивільному населенню можливість евакуюватися, та водночас коригували вогонь артилерії 72-ї омбр по колонах противника, що намагалися прорватися до Житомирської траси [1].

На лівому березі Дніпра підрозділи ТрО діяли у тісній синергії із танковими підрозділами. Основним завданням було блокування логістичних шляхів. Завдяки знанню лісових масивів та сільських доріг, групи ТрО влаштовували успішні засідки на тиліві колони забезпечення (бензовози та машини з боєприпасами), що критично підірвало наступальний потенціал окупаційних військ у районі Великої Димерки та Скибина [2].

У самому Києві 112-та бригада ТрО разом із загонами добровольців (зокрема «Азов-Київ») реалізувала модель «фортеці в місті». Кожен район був перетворений на автономний вузол оборони. Важливим епізодом став бій на проспекті Перемоги та поблизу станції метро

«Берестейська» у ніч на 26 лютого, де сили ТрО спільно з підрозділами 101-ї бригади охорони ГШ ліквідували спробу прориву ворожої бронегрупи углиб міста [6].

У воєнно-історичному вимірі дії Сил ТрО в обороні Києва варто розглядати як «множник сили» для регулярних механізованих підрозділів (зокрема легендарної 72-ї омбр). ТрО взяли на себе виконання рутинних, але стратегічно важливих завдань. Створення розгалуженої мережі блокпостів і опорних пунктів паралізувало дії російських ДРГ всередині столиці та унеможливило дезорганізацію тилу [3].

На правому березі (Ірпінь, Буча, Гостомель, Мощун) підрозділи ТрО спільно зі спецпризначенцями та Нацгвардією вели виснажливі міські бої. Знання специфіки міської забудови дозволяло створювати вогневі засідки на шляхах просування колон бронетехніки противника. На лівому березі (Броварський напрямок) тероборона ефективно діяла на комунікаціях ворога, здійснюючи вогневі нальоти на тиллові колони постачання та бензовози російських військ [6].

Окремим феноменом стало відродження історичного досвіду фортифікації. Сили ТрО спільно з комунальними службами Києва та цивільними інженерами ввели в дію елементи старого Київського укріпрайону, модернізувавши довготривалі оборонні точки часів Другої світової війни та адаптувавши їх до сучасного бою [3].

Успіх Київської оборонної операції неможливо пояснити суто через призму військово-технічної переваги. Вирішальну роль відіграв морально-психологічний стан бійців та концепція «домашнього поля». Бійці київських бригад ТрО захищали власні домівки, вулиці та сім'ї, що генерувало безпрецедентний рівень мотивації, що часто переважав професійну підготовку кадрових військ противника.

Другою складовою успіху стала швидка конверсія цивільних компетенцій у військові. ІТ-спеціалісти у лавах ТрО налаштовували закриті канали зв'язку та створювали інтерактивні карти для відстеження техніки ворога. Інженери та будівельники зводили фортифікаційні споруди за лічені години, використовуючи важку будівельну техніку. Логісти та підприємці організували безперебійне постачання медикаментів, продовольства та спорядження, випереджаючи штатні військові тиллові структури.

Місцеве населення стало найбільшою розвідувальною мережею в історії сучасних воєн. Через чат-боти та прямий зв'язок із ТрО мешканці передмість передавали точні координати ворога артилерійським підрозділам ЗС України у режимі реального часу.

Ще одним аспектом, що визначив стійкість оборони Києва, стала унікальна модель логістичного забезпечення Сил ТрО. В умовах, коли штатні тиллові структури ЗС України були зосереджені на забезпеченні регулярних частин, територіальна оборона фактично перейшла на «горизонтальне» постачання через волонтерські мережі.

Сили ТрО в обороні Києва не просто «допомагали» армії – вони стали «мостом» між державою та нацією, перетворивши столицю на неприступну фортецю. Досвід тих трьох місяців довів: у війні майбутнього перемагає не лише той, хто має більше танків, а той, хто здатний мобілізувати інтелект і волю всього суспільства. Київська операція заклала фундамент нової української воєнної доктрини, де національний спротив є невід’ємною частиною професійної оборони держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
2. Головка В. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України / Головка В. ; відп. ред. В. Смолій ; Інститут історії України НАН України. К. : Інститут історії України НАН України, 2023. 602 с.
3. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.
4. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.
5. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX / Відомості Верховної Ради України. 2021. № 41. Ст. 339.
6. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. К. : НУОУ, 2023. 320 с.

Шевчук В.В., к.військ.н., старший дослідник
ORCID: 0000-0002-8532-739X
Scopus ID: 57221734028
Національний університет оборони
України, м. Київ

Степанов Г.С., к.військ.н., доцент
ORCID: 0000-0002-9190-2821
Scopus ID: 57217488174
Національний університет оборони
України, м. Київ

Щипанський П.В., к.військ.н., професор
ORCID: 0000-0002-0854-733X
Scopus ID: 57215051671
Національний університет оборони
України, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНОГО СКЛАДУ СЕКТОРУ УГРУПОВАННЯ СИЛ І ЗАСОБІВ ОБОРОНИ МІСТА КИЄВА ІЗ МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ПРЕДСТАВНИКАМИ СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Досвід відсічі повномасштабній збройній агресії російської федерації проти України засвідчив, що ефективність оборони стратегічно важливих територій, зокрема столиці, безпосередньо залежить від якості міжвідомчої координації. У період з 8 березня по 13 липня 2022 р. організація взаємодії в межах Секторів угруповання сил і засобів оборони міста Києва стала визначальним чинником забезпечення стійкості плацдарму. Специфіка зазначеного періоду характеризувалася переходом від фази безпосереднього вогневого зіткнення на підступах до міста до етапу стабілізації та розбудови ешелонованої системи оборони в умовах постійних ракетних загроз.

Організація взаємодії у Секторі базувалася на принципах єдиного керівництва керівника Сектору у військових питаннях та широкого залучення міжвідомчого потенціалу. Район як вузловий логістичний центр потребував координації зусиль різнорідних структур (підрозділів). Ключовим елементом системи стала координація дій частин Територіальної оборони Збройних Сил України (ТрО ЗС України) із підрозділами Національної гвардії України (НГ України) та Державної прикордонної служби України (ДПС України), що забезпечували охорону стратегічних об'єктів та фільтраційні заходи на в'їздах до міста.

Особливе значення у березні–липні 2022 р. мало залучення органів Військової контррозвідки Служби безпеки України. Взаємодія з ними дозволила мінімізувати ризики диверсійної діяльності на об'єктах критичної інфраструктури та у місцях дислокації військових частин. Разом з цим Національна поліція забезпечувала жорсткий контроль

правопорядку та дотримання комендантської години, що створювало необхідні умови для маневру сил оборони у межах району.

Місто має значну кількість підприємств оборонної промисловості, а також бази та склади. У вказаний період організація взаємодії із керівництвом цих підприємств була пріоритетом для командування Секторів. Було налагоджено механізм безпосередньої охорони та оборони об'єктів силами НГ України та ТрО ЗС України, а також розроблено алгоритми екстреної евакуації майна та персоналу у разі загострення обстановки.

Окремий аспект взаємодії стосувався військових частин (баз та складів), розташованих у секторах. Координація із логістичними структурами дала змогу забезпечити безперебійне постачання боєприпасів та матеріально-технічних засобів для підрозділів, що тримали оборону на зовнішньому периметрі. Взаємодія з Державною службою з надзвичайних ситуацій (ДСНС) забезпечувала готовність до оперативної ліквідації наслідків можливих детонацій або ракетних ударів, що неодноразово фіксувалися у промзонах районів протягом червня–липня 2022 року.

Взаємодія з районними у місті Києві державними адміністраціями стала фундаментом для вирішення питань життєдіяльності Секторів. Місцеві органи влади виступали головним комунікатором із підприємствами району, залучаючи техніку та людські ресурси для інженерного облаштування рубежів оборони. Академічний аналіз цього процесу вказує на формування унікальної моделі «району-фортеці», де цивільні ресурси (будівельні матеріали, енергомережі, медичні заклади) були інтегровані в єдиний замисел оборони.

Спільна робота ДСНС та комунальних служб під егідою військового командування давала можливість підтримувати функціонування критичної інфраструктури навіть після масованих обстрілів. Зазначене не лише забезпечувало потреби військ, а й підтримувало необхідний рівень соціальної стабільності, що є критичним для довготривалої оборони мегаполісу.

Підсумовуючи досвід організації взаємодії у Секторі у період з 8 березня по 13 липня 2022 р., варто зазначити, що синергія дій ТрО ЗС України, НГ України, ДПС України, правоохоронних органів та ДСНС у поєднанні з потенціалом оборонних підприємств та місцевої влади створила надійний бар'єр проти ворога. Академічне осмислення цього досвіду підтверджує, що сучасна війна вимагає від військового керівника не лише знань воєнного мистецтва, а й навичок лідерства та здатності до організації складної міжвідомчої взаємодії в умовах динамічних загроз.

Яковлев А.Р.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗС УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІДБИТТЯ НАСТУПУ НА КИЇВ (КІНЕЦЬ ЛЮТОГО – ПОЧАТОК КВІТНЯ 2022 р.)

Київська оборонна операція стала визначальною подією у воєнній історії України, довівши здатність Сил оборони протистояти чисельно переважаючому ворогу [1; 2; 4] (на окремих ділянках перевага противника сягала 12:1 [1; 3]). У перші дні повномасштабного вторгнення (24–28 лютого 2022 р.) російські війська прагнули реалізувати стратегію «бліцкригу» [1; 2; 4].

У Поліському операційному районі (правий берег) наступ здійснювався підрозділами Східного військового округу, Тихоокеанського флоту та ПДВ рф. Просуваючись через Чорнобильську зону за маршрутом Прип'ять – Іванків, ворог націлювався на стратегічні аеродроми у Гостомелі («Антонов») та Василькові для створення «повітряного мосту» та висадки десанту [1; 2]. Головною метою на цьому напрямку було встановлення контролю над магістраллю М06 (Київ – Чоп) та вихід до залізничного вузла Фастів, щоб замкнути кільце оточення з заходу та південного заходу [2].

У Сіверському операційному районі (лівий берег) діяли угруповання 36-ї та 41-ї армій рф, які наступали через Чернігівську та Сумську області. Завданням противника було швидке захоплення Чернігова та Конотопа з виходом на рубіж Броварів та Борисполя. Це мало створити умови для повного оперативного блокування столиці зі сходу та перерізання логістичних шляхів між правобережною та лівобережною частинами міста [1; 2; 4].

Після провалу початкового задуму взяти Київ «з наскоку», ворог уточнив завдання: упродовж 1–2 тижнів здійснити суцільне оточення міста, створивши зовнішній фронт оточення на рубежі Макарів – Васильків. Однак цей задум було зірвано запеклим опором Сил оборони та вчасним руйнуванням ключових мостів через річки Ірпінь і Тетерів [1; 2].

Вирішальним фактором у стримуванні цього наступу стало ефективне застосування артилерії, що базувалося на відмові від жорсткої радянської централізації управління на користь мережецентричних підходів [2; 4] та автоматизації управління військами [1]. Налагодження прямих горизонтальних зв'язків дало можливість артилерійським підрозділам діяти максимально оперативно [4].

Система оборони була побудована за секторним принципом (спочатку 4 сектори, згодом – 7), кожен із яких мав власні сили та засоби [1]. Це забезпечило високу автономність командирів на місцях, які отримали повноваження самостійно приймати рішення про відкриття вогню без тривалих узгоджень із вищим командуванням. Для мінімізації часу реакції

артилерійські дивізіони великої потужності мали безпосередній зв'язок із засобами розвідки, що давало змогу вражати цілі в обхід традиційних бюрократичних ланцюжків [1; 2; 4].

Командири батареї отримували цілевказання напряму від груп ССО, ГУР та представників руху опору [4]. Використання розвідувально-вогневих комплексів на основі БпЛА «Фурія» та Bayraktar TB2 забезпечувало ідентифікацію об'єктів та коригування вогню в реальному часі, зокрема за допомогою тепловізійних камер у нічний час [1; 4]. Ешелонування вогневих засобів за висотами та дальністю у поєднанні з тактикою мобільних вогневих груп «бий-біжи» (shoot-and-scoot) дало можливість українським артилеристам завдавати раптових ударів і миттєво змінювати позиції, уникаючи контрбатареїного вогню ворога [1; 2; 4].

Ця технологічна перевага була підсилена майстерним використанням ландшафту та інженерною підготовкою [2; 4]. Річка Ірпінь стала головним природним рубежем оборони. Стратегічне рішення підірвати дамбу в Козаровичах спричинило затоплення заплави річки Ірпінь у районі Демидова, що перетворило територію на непрохідне болото [2]. Це «каналізувало» рух окупаційних військ винятково асфальтованими дорогами, а підрозділи ракетних військ та артилерії (РВіА) систематично знищували понтонні переправи, перешкоджаючи створенню стабільних плацдармів [1; 2; 4].

Ефективність ураження забезпечувалася застосуванням розосереджених мобільних вогневих груп, які діяли за принципом «бий-біжи» [4]. Періодична та своєчасна зміна вогневих позицій після кожного нальоту давала змогу уникати контрбатареїного вогню та ударів авіації противника. Для ізоляції районів бойових дій залучалися підрозділи великої потужності, зокрема 43-ї окремої артилерійської бригади на самохідних гарматах 2С7 «Піон», які здійснювали оперативні марші на відстань 120–140 км для зайняття позицій на найбільш загрозливих напрямках [2].

Тактика вогневого ураження передбачала комбіноване використання ствольної артилерії та РСЗВ [4] (зокрема БМ-21 «Град» [2]). По скупченнях техніки у «вогневих мішках» застосовувався алгоритм першочергового удару по голові колони із наступним методичним знищенням решти сил [4]. Окрім прямого знищення, РВіА активно застосовували «турбуючий вогонь» для виснаження резервів ворога та психологічного тиску, що в умовах ліисто-болотистої місцевості фактично паралізувало логістику та волю противника до наступу [1; 4].

Практична реалізація цієї стратегії продемонструвала свою нищівну ефективність у низці епізодів. Так, 27 лютого на станції Низківка ударом артилерії було знищено ешелон із 56 цистернами пального, що спричинило логістичний колапс наступаючих угруповань.

Найбільш показовим став бій 9 березня у районі селищ Залісся та Скибин (Броварський напрям), де було зупинено просування 6-го танкового полку рф. Через неможливість маневру поза дорогою, ворожа колона була заблокована інженерними загородженнями та потрапила під комбінований удар 3-го батальйону 72-ї омбр під керівництвом підполковника Романа Дармограя, полку «Азов» та сил ТрО [2; 4].

Успіх операції забезпечило вогневе керівництво артилерійської групи 72-ї бригади. Застосовуючи тактичний маневр, наші підрозділи пропустили передовий дозор у глибину, після чого артилерія завдала масованого удару по основних силах, що розтягнулися вздовж траси. Першочергове знищення техніки, що замикала колону біля Залісся, позбавило ворога можливості для відступу на вузькій ділянці шляху [2]. За коригування з БпЛА підрозділи РВіА методично знищили близько 30 одиниць ворожої техніки [2], зокрема 17 танків та три БМП [4]. У результаті бою було ліквідовано командира 6-го танкового полку, а залишки ворожих сил були змушені поспішно відступити, остаточно відмовившись від планів прориву до столиці з північного сходу [1; 2].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що перемога під Києвом стала результатом інтелектуальної переваги в управлінні вогнем та здатності ЗС України перехопити ініціативу в циклі прийняття рішень. Поєднання стійкості піхотних підрозділів на бар'єрних рубежах із гнучким маневром артилерії та ізоляцією логістики ворога виснажило наступальний потенціал противника, зробивши подальше утримання ним позицій неможливим і змусивши його до відступу з території Київщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.

2. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.

3. Лазарович М. В., Мироненко П. В. Московитсько-українська війна (2014–2024 роки) : монографія / Лазарович М. В., Мироненко П. В.; Акад. політ.-прав. наук України, Акад. «Українська Політія». 4-те вид., перероб. К. : Політія, 2024. 520 с.

4. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. К. : НУОУ, 2023. 320 с.

Ящук О.О.

*Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова, м. Житомир*

КУРСАНТСЬКИЙ ЗАСЛІН: СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ЗРИВІ «БЛІЦКРИГУ» НА КИЇВ (1919 ПРОТИ 2022)

«Курсантський заслін» – це поняття, яке позначає ситуацію, коли молоді хлопці й дівчата, які лише вчаться на офіцерів, опиняються у бою і стають частиною захисту на певному напрямку. У найскладніші моменти історії саме вони беруть на себе бойові завдання і допомагають у захисті. Історія України містить два подібні епізоди, розділені більш ніж століттям.

У січні 1918 р. під станцією Крути (Ніжинський повіт, Чернігівська губернія) близько 400–600 курсантів, юнкерів, студентів і гімназистів із київських військових шкіл і навчальних закладів стримували наступ переважаючих сил більшовицьких військ під командуванням Михайла Муравйова [1]. Хоча сили були нерівними, захисники Крут змогли затримати просування противника на кілька днів. Цей час виявився важливим для уряду Української Народної Республіки: Центральна Рада встигла евакуюватися з Києва, продовжити організацію оборони та завершити переговори у Бресті, що призвело до підписання мирного договору з країнами Четверного союзу [6].

Майже через 104 роки, у лютому 2022 р., під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, ситуація мала певні аналогії, хоча й відбувалася в значно ширшому масштабі. Російські війська наступали на Київ із кількох напрямків – зокрема з території білорусі через Чорнобильську зону та з боку Сумської і Чернігівської областей. Курсанти Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова та інших військових вишів брали участь в обороні столиці та її околиць разом із підрозділами Збройних Сил України [3].

Курсанти виконували завдання з прикриття позицій, підтримки оборони ключових населених пунктів і стримування просування ворожих колон. Ці дії стали частиною загальної оборонної операції, яка не дала змоги російським військам реалізувати план швидкого захоплення Києва за кілька днів [5].

Між двома епізодами простежуються певні паралелі. По-перше, в обох випадках майбутні офіцери діяли в умовах значної переваги противника у живій силі та технічних засобах. У 1918 р. українські загони мали обмежене озброєння порівняно з бронепотягами та артилерією більшовиків [4]. У 2022 р. курсанти та інші захисники зустрічали колони, що мали перевагу в бронетехніці, авіації та засобах вогневого ураження [5].

По-друге, спільним був елемент добровільності та мотивації. У 1918 р. багато юнаків свідомо займали позиції під Крутами [4]. У 2022 р. курсанти військових інститутів також брали участь у боях – частина добровільно, частина за наказом – на найактивніших ділянках оборони [5].

По-третє, у обох випадках ключовим результатом стала стратегічна затримка наступу противника. Бій під Крутами дав українській владі додатковий час для дипломатичних зусиль і перегрупування сил [1]. У 2022 р. оборона Києва, у якій брали участь і курсанти, зірвала початковий план швидкого захоплення столиці. Це дало змогу провести загальну мобілізацію, перегрупувати війська та отримати підтримку від міжнародних партнерів [2].

Водночас між епізодами існують суттєві відмінності. Насамперед відрізняється масштаб подій. У 1918 р. це був локальний бій на обмеженій ділянці біля однієї залізничної станції, що тривав кілька годин [1]. У 2022 р. оборона розгорнулася на широкому фронті Київської області впродовж кількох тижнів. Курсанти діяли не ізольовано, а в складі більших підрозділів ЗС України, що давало змогу координувати зусилля на різних напрямках [5].

Значно відрізнялося й озброєння та рівень підтримки. Під Крутами захисники використовували переважно стрілецьку зброю з обмеженою кількістю боєприпасів [4]. У 2022 р. українські сили, включаючи курсантів, застосовували сучасні протитанкові засоби, безпілотні апарати, артилерію та поступово отримували міжнародну допомогу. Це давало можливість не лише стримувати противника, а й завдавати йому відчутних втрат [5].

Найсуттєвіша відмінність стосується загального результату. У 1918 р. Київ було залишено, а втрати серед захисників Крут були значними: частина потрапила у полон і була страчена [4]. У 2022 р. Київ вистояв, російський план блискавичного наступу не був реалізований, а Київську область звільнили від російських військ наприкінці березня – на початку квітня [3].

Таким чином, участь майбутніх офіцерів у критичні періоди 1918 і 2022 рр. демонструє їхню роль у затримці наступу противника в умовах, коли регулярні сили ще не повністю розгорнуті або перебувають під значним тиском. У 1918 р. це забезпечило УНР додатковий час для дипломатії. У 2022 р. такі дії стали елементом загальної оборонної операції, що мала стратегічне значення для подальшого ходу подій. Аналіз подій під Крутами та героїчної оборони Києва 2022 року яскраво демонструє, що уроки минулого – це не лише сторінки історії, а й потужний практичний фундамент для підготовки майбутніх офіцерів. Досвід юнаків 1918 року, які стримували переважаючі сили під Крутами, і дії курсантів під Ірпенем, Бучею та Гостомелем у 2022 р. переконливо доводять: навіть на етапі навчання молоді захисники здатні діяти рішуче, мужньо й ефективно в умовах значної переваги противника, коли регулярні сили ще не повністю розгорнуті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бій під Крутами: історична довідка та інфографіка // Defence Express. URL: <https://tinyurl.com/yuhcwmwe> (дата звернення: 31.03.2026).
2. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року) / Міністерство оборони України; Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України; Генеральний штаб Збройних Сил України; Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. Київ, 2022. 112 с.
3. Київська оборонна операція 2022 року: воєнно-історичний нарис / І. Г. Євсєєв, В. Р. Мараєв, О. Л. Скрябін, К. В. Халіманенко ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. К. : 7БЦ, 2025. 84 с.
4. Крути: Збірка у пам'ять героїв Крут / Упоряд. О. Зінкевич, Н. Зінкевич. Київ : Смолоскип, 2017. 422 с.
5. Рік незламності: крах операції “Z” : монографія / Колектив авторів; за заг. ред. М. В. Ковалю. К. : НУОУ, 2023. 320 с.
6. 1918, бій під Крутами // Український інститут національної пам'яті. URL: <https://tinyurl.com/4wc8m82z> (дата звернення: 31.03.2026).

Наукове видання

**БИТВА ЗА КИЇВ 2022 РОКУ:
ВОЄННО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**Збірник матеріалів
науково-практичної конференції**

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших даних несуть автори.

Підписано до друку 30.04.2026 р.
Друк. арк. 44,5. Обл. вид. арк. 15,39.
Формат паперу 60×84 1/8
Тираж – 100 прим.